

Dr. J. Skof
in
J. Westar

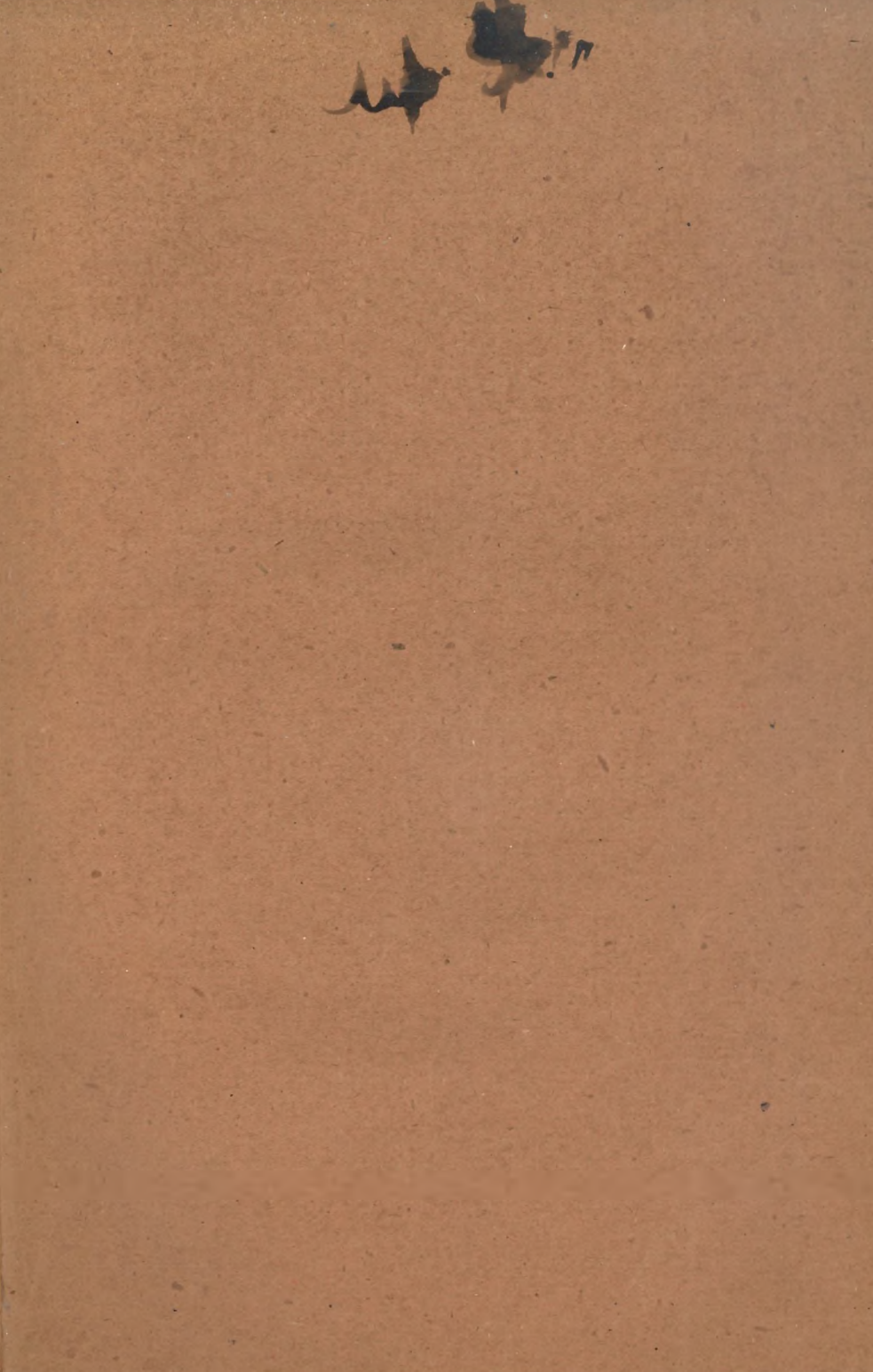

Slovenska čitanka
in
drugi razred srednjih šol.

II.

KNJIGARNA
L.SCHWENTNER
v LJUBLJANI

161

095

Slovenska čitanka

za

drugi razred srednjih šol.

Sestavila in izdala

dr. Jakob Sket, in Josip Wester,

c. kr. vladni svetnik,

c. kr. profesor.

II.

==== Tretja, predelana izdaja. ====

Potrjena z odlokom c. kr. naučnega ministrstva dne 16. marca 1911, št. 9431.

Velja trdo vezana 2 kroni 50 vin.

V Celovcu 1911.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

SLOVENSKI ŠOLOVI MUZEJ
knjižnica
inv. št. 18124

1. Slovo.

1. Oj z Bogom, oj z Bogom, ti mala vas,
oj z Bogom, ti širo poljé!
Pozdravljam te, hribov zelenih pas,
pozdravljam vas, glasne vodé!
2. Med vami nekđaj sem vesel igral
in letal in skakal okrog,
v otročji sem sreči se radoval
življenja brez rev in nadlog.
3. Sedaj pa, ko jemljem od vas slovó
in gredem v vrtinec svetá,
sedaj mi srce je takó težkó
in teče mi potok solzá.
4. Oj z Bogom, oj z Bogom, ti mala vas,
oj z Bogom, ti ravno poljé!
Pozdravljam te, hribov zelenih pas,
pozdravljam vas, glasne vodé!
5. In koder bom hodil in bival jaz,
v vseh krajih široke zemljé
na vaju bom mislil, poljé in vas,
na vas, oj goré in vodé!

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

2. Materina beseda.

Materina beseda je vseh dobrot največja dobrota; ona je jasno ogledalo vsakega ljudstva in mila dojka vsakega nauka in narodnega izobraženja. Dokler materina beseda slovi, se narod časti in oživlja; ko pa materina beseda umira, peša tudi narodova moč in slava. Kdor torej svoj narod ljubi, njemu so dragi tudi matere mili glasovi; oni so živci dušnega življenja.

Materina beseda je mati slave svojemu ljudstvu. V domačem jeziku se jame človek učiti; po materini besedi slove
 10 častiti možje, blagi dobrotniki svojega ljudstva; po njegovi besedi cenijo ljudstvo tuji narodi. Kdor tedaj svoj narod spoštuje, mora spoštovati tudi materino besedo ter skrbeti za njeno čast.

Beseda mile matere nam bodi ravno tako blaga in draga,
 15 kakor nam je materina zemlja, na kateri je tekla naša zibel.

Anton Martin Slomšek.

3. Korporal France Gornik iz Slovenskih goric.

Dne 11. sušca leta 1848. so se Benečanje vzdignili zoper avstrijskega cesarja. Kar je bilo avstrijskih vojakov v mestu, so se morali umakniti, ker jih je bilo premalo, da bi se mogli ustavljati. Le nekaj straž je ostalo v mestu. Trdnjavico
 5 Sv. Duh (S. Spirito), ki stoji na malem otoku, je stražil korporal 47., t. j. mariborskega polka, France Gornik od Sv. Jakoba v Slovenskih goricah. Imel je pod svojim vodstvom sedemnajst mož ter enega poddesetnika in topničarja. V trdnjavici je bila namreč tudi smodniščnica. Akoravno smodnika ni bilo
 10 več tu, vendar je bila trdnjavica, izročena varstvu slovenskega junaka, jako važna.

Dvanajstega sušca priplavata dve mali bojni ladji s topovi pred trdnjavico. Uporniški pomorski častnik in neki izdajalec, ki je bil prelomil prisego in služil zdaj upornikom za tolmača,
 15 se pripeljeta na suho in zahtevata od straže, ki je stala pred vrati, naj ju pelje pred poveljnika. Ali ta ju ne pusti dalje, temveč pokliče korporala. Gornik pride z dvema vojakoma z nabitima puškama. Poslanca mu pokažeta italijanski tiskano povelje mestnega poveljništva, češ, naj jima izroči trdnjavo,
 20 ker so Avstrijci že zapustili mesto. Ali Gornik jima na kratko odgovori: „Samo tisti poveljnik, ki me je poslal sem, mi sme ukazati, naj grem z mesta. Dokler ne dobim povelja od svojega poveljnika, ostanem tu in ne pustim nikogar v trdnjavo. Rajši zažgem smodniščnico in zletim z njo v zrak,

kakor da bi se podal izdajalcem.“ Zastonj ga je poskušal izda- 25
 jalec pregovoriti, zastonj se je trudil preveriti vojake. Kratko
 mu odgovoré slovenski korenjaki: „Kar smo prisegli svojemu
 cesarju, tega se držimo do smrti.“ Ker le nista hotela odje-
 njati, skoči desetnik s tlečo zažigalnico k sodu, kakor da bi
 hotel zažgati smodnik. 30

Zdaj sta uporniški častnik in njegov tolmač prestra-
 šena pobrala kopita. Odpeljeta se v čolnu; le oni dve ladji
 ostaneta blizu.

Uporniki niso vedeli, kaj naj bi storili. Trdnjave si niso
 upali napasti, da bi jih ne poslal Gornik s smodniščnico vred 35
 v zrak. K sreči je bil še v mestu avstrijski štabni častnik,
 ki so ga bili naši ondi pustili, da je skrbel za bolne vojake,
 dokler jih niso prevzeli uporniki. Tega poprosi benečanska
 gospoda, naj potrdi z lastnoročnim pismom Gorniku, da so
 zapustili Avstrijci mesto, in naj ukrene, da sme zapustiti kraj, 40
 kamor so ga bili postavili na stražo.

Proti večeru pride drug pomorski častnik s tolmačem v
 trdnjavico, izroči hrabremu Gorniku pisano povelje in zahteva,
 naj mu prepusti trdnjavo. Gornik je poznal podpis štabnega
 častnika in tudi topničar je potrdil, da je istinit. Tedaj privoli, 45
 da zapusti svoje mesto. Ko pa upornik zahteva, naj pusti
 tam orožje in strelivo, odgovori: „Niste me premagali. Brez
 orožja in streliva se ne ganem z mesta.“ Benečanski častnik
 se je jezil, ko mu je tolmač povedal besede korporalove, toda
 ni si mogel pomoči. Obljubiti mu je moral na svojo častno 50
 besedo, da sme z orožjem in strelivom, kakor se spodobi
 vojaku, s svojim oddelkom oditi iz upornega mesta.

Gornik mu izroči trdnjavico in se odpelje s tovariši.
 Uporniki so se čudili, kako more hoditi taka peščica avstrij-
 skih vojakov skoz sovražno mesto, ali nihče si ni upal ziniti 55
 žal besede. Še bolj so se pa čudili uporniki, ki so zasedli za
 njimi trdnjavico; še rotili so se, ko niso našli nič smodnika
 in videli, da so se bali praznih sodov. Smodnik so bili spravi-
 lili Avstrijci že prej iz trdnjave. Gornik gre s svojimi možmi
 mirno za vojsko, dokler ne dohiti Avstrijcev in poroči svo- 60
 jemu stotniku, kako se mu je godilo.

Kimalu so izporočili presvetlemu cesarju, kako možato
 in hrabro se je vedel korporal France Gornik. Cesar mu je
 zatô podelil srebrno svetinjo in ukazal, naj se izreče vsem

65 možem, ki so bili z njim na straži, njegova zadovoljnost. V posebnem povelju do vse vojske se je razglasila čast Gornika in njegovih vojakov. Častniki so podarili njemu in njegovim tovarišem sto goldinarjev, mesto Brno pa mu je poslalo štiri zlate. Toda žal, Gornik se ni dolgo veselil časti, 70 ki si jo je zaslužil s svojo hrabrostjo. Že dne 14. rožnika istega leta je umrl za mrzlico v Mantovi, zvest sin svoje domovine, zvest vojak svojega cesarja. *France Hubad.*

4. Sirota — kraljica.

1. Živela je deklica, sama živela,
umrl že očka je njen,
v nebeškem se rajju je majka blestela
na hčerko ko jasen sen.
2. In v zlatem je jutru ubožica vstala,
odpravila se je v svet;
da očko in majčico bi poiskala,
odpravila se je v svet.
3. A znala ni steze, a znala ni pota
in v gozd je zašla teman;
in gorško jokala je mala sirota,
ko zbežal je beli dan.
4. In ko je drhtela tam v vzdihljajih glasnih,
so prišli k njej škratelji
in dali zlata so in biserov jasnih
ji dragi prijatelji.
5. Za svojo kraljičico so jo izbrali
— pozabljen je ves njen jad —
in demantno krono na glavo ji dali,
peljali jo v čarni grad.

Cvetko Golar.

5. Skrb in Smrt.

Sveti Peter in Pavel sta se napotila po svetu, da bi videla, kje je darežljivost in gostoljubnost, kje lakomnost in neusmiljeno srce.

Vsa trudna od dolgega pota in slabega vremena, vrh tega pa še lačna in žejna prideta na večer v mesto in iščeta 5 prenočišča, da bi se odpočila in dobila kak grizljaj za lačni želodec. Siromašna popotnika trkata od hiše do hiše pri bogatinih kakor pri revežih, da bi dobila kaj vbogajme, ali sreča jima je bila nemila in vsa skrb zastonj. Zeló spehana stojita že pred zadnjo hišo, ki je bila po zunanji podobi 10 videti najbolj revna in siromašna v vsem mestu. Streha ji je bila vsa razdrta in jedva bi si človek mislil, da biva tu živa duša.

Peter stopi na dvorišče in potrka na vrata. Hitro se prikaže iz hiše stara, slabo oblečena žena in ga vpraša, kaj bi rad. 15

„Če Boga poznaš in moliš,“ pravi Peter, „privošči nama, žena, kak kotichek v svoji hiši, da se odpočijeva od dolgega pota in bova vsaj pod streho, ker je tako slabo, neprijetno vreme; doslej naju ni hotel nihče vzeti pod streho.“ — „Tako je, tako,“ odvrne starka; „siromaka dandanes vsak izpod strehe 20 tira, če tudi bi ga videl v največji potrebi in sili. Stopita le noter! Kar imam, to vama rada dam; česar pa nimam uboga sirota, tega vama tudi dati ne morem.“

„Midva sva popolnoma zadovoljna,“ reče Pavel, „ker vidi 25 diva tvoje pošteno in usmiljeno srce. Kaj nama je tudi več treba?“

Odložita tedaj svoji torbici v kot hiše. Zdaj reče Peter ženi: „No, povej nama, dobra žena, kako ti je ime, da te lahko pokličeva po imenu.“

„Skrb me imenujejo,“ odgovori starka in pristavi 30 resno: „Kako bi vama rada postregla! Da bi suhega kruha ne grizla, dala bi vama kaj rada kako hruško za prigrizek. Ali moja hruška, dasi je zeló rodovitna in polna, nima na sebi niti ene zrele hruške; zakaj to, kar dozori, ljudje hitro pokradejo.“ 35

Nebeška popotnika pojesta nekaj suhega kruha, se napijeta mrzle vode ter se uležeta spat. Zjutraj na vse zgodaj vstaneta in se pripravita na daljno pot. Preden pa odideta, vpraša Peter starko, s čim bi naj obdarovala njeno dobroto in gostoljubnost; naj jima razodene katero svojih najsrčnej- 40 ših želj, izpolnila ji jo bosta. Kakor vsakdo, ki malo ima, pa veliko želi, tako je bila tudi ta dobra mamica zdaj vsa zmedena, da ni vedela, kaj bi rekla. Naposled vendar pravi:

„Želim, da moja hruška zgrabi vsakega, kdor na njo spleza,
45 da bi kradel sadje, in ga drži tako dolgo, dokler jaz ne pridem
in mu ne dovolim, da zleze z nje.“

Popotnika pokimata na to čudno željo nehoté z glavo
in odideta svojo pot.

Drugo jutro gre starka ven, da bi pogledala svoje polje
50 in setev. To opazivši, se spravi neki tat hitro na hruško, da
bi pobral, kar je bilo zrelega. Ali oh žalosti in nesreče!
Veje ga zgrabijo in držé, da ne more nikamor, ne gori, ne
doli. Na strašno vpitje pritekó sosedje, da bi mu pomagali s
hruške; splezajo tedaj na njo, pa ož čuda, tudi oni ne morejo
55 s hruške. Nató si ne upa nihče več na drevo, ampak vsi se
čudijo in strmé čakajo, kaj bode.

Zdaj pride starka s polja domov. Lahko si mislimo,
kako je bila vesela, ko je videla, kako se ji je izpolnila želja,
da je tat ugrabljen obvisel na vejah. Na njeno besedo iz-
60 pusté veje tata, in ko ga dobro ošteje in posvari, ga izpusti
tudi ona. Odslej ni bilo nikogar več na hruško.

Ne dolgo potém pride k njej stara žena — Smrt. Starka
jo počaka in sprejme brez strahú. Nad tem se začudi Smrt
in reče starki: „Ti si me tako mirno sprejela, a drugi ljudje
65 se me zeló bojé.“ — „Zakaj bi se te bala?“ odgovori Skrb.
„Dosti imam tega nehvaležnega sveta; pač si mi že dobro
došla!“ — „Prav, starka,“ reče nato Smrt, „hajdi tedaj z
menoj!“ — „Rada pojdem s teboj,“ pravi zopet Skrb, „toda
izpolni mi poprej eno željo! Rada bi namreč okusila še
70 enkrat svoje hruške, ki so mi bile edino blago.“ — „Ako
ne želiš nič drugega, starka, pojdi drage volje po nje!“ —
„Oh, kako sem stara in slaba; kako bi lezla na drevo! Sosedje
pa so neprijazni ljudje. Ali ne bi hotela ti tako dobra biti,
da zlezeš na drevo in mi prineseš hruško?“

Smrt se dá pregovoriti in spleza hitro na drevo; ali ne
75 more več doli. Starka je bila kaj vesela, da je Smrt tako
prekanila, in jo pusti nekoliko dni na hruški. Te dni ni nihče
na svetu umrl. Naposled izpusti starka Smrt, ker ji je ob-
ljubila, da ne pride nikoli več po njo.

80 In tako vam potuje Smrt križem sveta. Tudi dandanes
še ruši in kolje staro in mlado, Skrbi ubiti ali s sveta spraviti
pa ne more.

6. V boj!

1. Zastave vihrajo, boben ropoče,
v boj, hrabri junaki, za slavo, za dom!
Svinčene se mi ne strašimo toče,
ko zemljo pretresa topov grom.
2. Levica stiska puško na rami,
desnica jemlje od ljubih slovó;
Bog z vami, dragi, tam za gorami,
kjer videti vas ne more okó.
3. Če krogla zadene v viharnem me boji
in če položé me v tujo zemljó:
Bog bodi tolažba vam, dragi moji,
ko z drugimi več me domov ne bo.
4. Po koncu glavó, korak za korakom!
Naj kakor mušice krogle brenčé,
naj zemlja se trese, slovenskim junakom
ne trese se v prsih junaško srcé.

Josip Stritar.

7. Siromak črevljar in njegova goska.

V majhnem mestu blizu hrvatske meje je živel nekdanj — tako mi je pravil moj pokojni ded — ubog star črevljar, ki je imel razen druge perotnine tudi gosko. Ker siromak ni imel dosti zrnja, je ni mogel pitati; pa ko bi jo bil tudi mogel, saj revež ni utegnil. Vdovec je bil brez ženske v hiši. S počasnim šivanjem in krpanjem si je prislužil s težko muko toliko, da se je slabo hranil in od svoje kože jako težko plačeval davke, nikar da bi si bil najemal deklo ali postrežnico. 5

Lahko si tedaj mislite, da goska našega črevljarja ni bila 10 debela, ampak suha kakor trska.

Tudi za pokojne njegove žene niso imeli pri tej hiši predebelih gosek, ali ona jim je vsaj skrbno pulila in izpodrezovala perje; zakaj slišala je praviti, da se je že večkrat primerilo, ko so domače, nepitane goske zaslišale jeseni izpod neba 15 ganje divjih gosi, ki letajo ondaj iz mrzlih severnih krajev v toplejše, da so se na naglem zagnale od tal kvišku, se pri-

družile divjim sestricam ter jo potegnile z njimi sam Bog vé kam, če se jim ni poprej izpodrezalo ali izpulilo perje iz 20 perotnic.

Tudi pri domačih živalih velja pregovor, ki pravi: Kri ni voda. Če pride domači konj do hoste, v kateri se pase krdelo divjih konj, pa sliši, kako veselo mu rezgetajo svobodni bratci pod milim nebom, ga prešine kakor strela 25 neka čudna moč. Kakor vrtalke mu plešejo ušesa; preveselo rezgetaje jo udere in popiha za divjimi brati ter se jim pridruži, če le more. Med njimi zopet zdivjá; nikdar več se ne vrne k svojemu gospodarju. Tako se godi v Ameriki, kjer je še mnogo divjih konj.

80 Ravno tista čudna moč vleče kvišku tudi domače gosi, kadar zaslišijo divje sestrice pod milim nebom. In če so suhe in košatih perotnic, se spusté k njim v višave, se jim pridružijo, zopet zdivjajo in se nikdar več ne vrnejo. Če so pa pitane, tedaj pretežke, ali če suhim gospodinja poprej perje 35 izpodreže ali izpuli, ne morejo zleteti visoko od tal; poskušajo pa to vselej, posebno če so na kakem visokem kraju.

Tako se je pasla jesenskega dne mršava goska siromaka črevljarja na visokem hribu blizu domače hiše ravno tedaj, ko so zagagale nad njo divje gosi, ki so se selile zaradi 40 zime v toplejše kraje. Ko zasliši otožna samica sestrski glas izpod neba, prešine in oživi — rekel bi — tudi njo tista čudna rodovinska moč. Ko bi trenil, zavije svoj dolgi vrat, pogleda po strani navzgor, zažene od prevelikega veselja tudi svoj glas, razpnè peroti in zleti s hriba. Sosedje so jo videli, 45 kako se je zaganjala čim dalje više, čim dalje više, dokler ni priletela do drobne dolge verige, ki je bila podobna rimski kljuki za petko >.

Kako se je praskal ubogi naš črevljar za ušesi, ko je zvedel, kaj se mu je zgodilo! Sosedje so se mu pa smejali; 50 zakaaj preprost človek je že tak, da se o manjših in nenavadnih nesrečah rajši smeje nego joče. Nobeden mu ni rekel: „Smiliš se mi, dragi moj sosed, da si izgubil tako iznenada edino svojo gosko.“ Še pikali so siromaka. „Zakaj pa nisi izpodrezoval ali pulil perja iz perotnic?“ ga vpraša stara sosedka. 55 „Preveč skrbi imam, pa sem pozabil,“ se ji odreže črevljar s kislím obrazom. „Vém, ljubi moj Martin“ (tako je bilo črevljarju ime), reče sosed, ki se je zmeraj rad šalil in uganjal

burke, „vém, da si se že zdavna veselil gosje pečenke; pa ne žaluj preveč, saj je ni bilo drugega nego kost in koža. Naj le gre rakom žvižgat!“

60

Tem besedam so se vsi na glas zagrohotali. Celó ubogi črevljar se je namuzal in izginil z vežnega praga v hišo, rekoč: „Naj bo, Bog le ne daj večje nesreče! To že pretrpim.“

Še nekoliko časa potem so pikali sosedje siromaka 65 črevljarja, vprašujoč ga, kdaj jih misli povabiti na pečeno gosko. Toda za pet ali šest tednov pozneje ni mislila živa duša več na črevljarjevo gosko, tudi njen gospodar ne. — —

Minilo je leto in dan. Vrne se zopet jesen. Naš črevljar sedi sam v svoji stanici na trinogatem stolcu in krpa 70 luknjate škornje. Kar nekaj zašumi na odprti veži, kakor vršelo ptic.

„Kaj je to?“ reče siromak s seboj, vrže krparijo v stran, skoči po koncu, pa brž na vežo.

Tu ti vidi vse polno gosek. Mahoma zapre vežna vrata. 75 Zdaj prime za naočnike, ki mu malo da niso bili v naglici padli z nosa, ter jame goske ogledovati; in glej, največja med njimi je res jako podobna njegovi goski. Črevljar jo ujame, pogleda kožico med krempeljci in vidi, da je prebita prav tako z dvema luknjicama, kakor so imeli pri njegovi 80 hiši še za pokojne žene navado, prebijati goskam mreno med krempeljci za znamenje, da so to črevljarjeve goske.

Glejte si čuda! Stara nezvesta goska se je za leto in dan vrnila in privedla za obresti ali nameček še deset drugih mlajših divjih gosek s seboj. Spomnila se je, ko je to leto 85 ondod potovala iz severnih v toplejše kraje, nekdanjega svojega doma in se spustila morda od prevelike lakote z družčino vred na vežo, na kateri je tolikokrat zobala, dasi se ni bila nazobala ondi nikdar do sitega.

Lahko si mislite, kako vesel je bil siromak črevljar te 90 prečudne družčine, ki jo je brž pogostil z vsem zrnjem, kolikor ga je imel pri hiši. Nato je staro in mlade goske prodal ter izkupil za nje lepe denarce.

„Glejte si ga no! Menda zna čarati,“ tako so zdaj sosedje dejali, pa ga niso več pikali.

Ivan Navratil. 95

8. Sveti kelih.

1. Na Muro temna noč je pala, objel je griče rose hlad.
V temò štrli nad reko skala,
v temò kipi na skali grad.
2. Dvorane grajske razsvetljene
iz reke dna žarè nocoj,
krog mize težko obložene
pa vitezov piruje roj.
3. V steklenih čašah žarko vino,
dovtip na ustih, strast v očeh.
V noči temino in tišino
odseva luč, odmeva smeh.
4. Prèd vrsto gostov onemelih
postavi Završčan tedaj
na mizo z varno roko kelih,
zamaknjen ves v zlatá sijaj.
5. „O bratje, vriskajmo veseli,
obilen je današnji plen.
Vi v cerkvi ste nakitje sneli,
jaz kelih vzel sem dragocen.
6. Iz njega rešnja kri se pije?...
Kaznuj me Bog, če res je to!
Kdorkoli vina vanj naliže,
ko jaz bo vino pil samò.“
7. Obide družbo čut bojazni,
vsi zadržtè od nemirú,
a vitez Završčan izprazni
peneči kelih brez strahú.
8. Temà zagrne mu poglede,
mrtvaški vikne zunaj ptič;
telo se vitezmu sesede,
na tleh ne gane se — mrilič.
9. Raz stolp brni polnočna ura,
v dvoranah vlada noč in mir,
šumi pod gradom kalna Mura,
na oknu vika v noč skovir.

Anton Medved.

9. Mladost v pregovoru.

- Človek kaže v mladosti, kaj hoče biti v starosti. — Česar se Janezek navadi, se Janez ne odvadi. — Starost je priča, kako je kdo preživel mladost. — Mladost svobodna malokdaj dobra. — Pitni bratje v mladosti siromaštva svatje v starosti.
- 5 — Mlad lažnik dorastel tat. — Če hočeš star se odpočiti, moraš mlad se potruditi. — Kdor za mladih dni ne skrbi, v starosti trpi. — Komur je leskovec teknil v mladosti, se bo potegnil zanj v starosti. — Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor hočeš. — Mladina brez rdečih lic, pomlad brez cvetic. — Mladost je norost; čez jarek skače, kjer je most. — Mladina novi svet preveč čišla, starega pa zanemarja.
- 10

10. Lovska pesem.

Vse po poljanah,
 mračnih goščavah,
 gorah, dolinah,
 divjih tokavah
 plaši zverino vrisk naših trum. 5
 Z burjo se skuša
 strela frčeča,
 smrt nosi s sabo;
 lovska nam sreča
 vrača težave vse, plača pogum. 10

Kdo nas ustavi,
 kadar vihramo?
 Kar je na poti,
 vse poteptamo.
 Kaj nam strmine, goščave so šum! 15
 Pest in sekira,
 strela frčeča
 grabi, podira,
 rani medveda;
 lovska nam sreča 20
 vrača težave vse, plača pogum.

Po Jaroslavu Vrchlickem — *Oton Župančič*.

11. Kako sva z Levstikom krompir pekla.

Učen mož je bil Levstik, pa pisati je znal in pesmi zlagati, da je bil za zgled vsem svojim sovrstnikom. Pa še nekaj je znal, kar sicer ni tako imenitno, ali dobro je, namreč krompir peči. Tu pa gotovo poreče zaničljivo ta in oni: „To je pa že kaj pravega: krompir peči! To zna pri 5 nas vsak pastir, jaz tudi.“ Jaz mu pa mirno odgovarjam na to: „Le počasi, prijatelj moj dragi, kakor bi rekel Levstik; verjamem, da znaš, kakor praviš. Ali krompir peči in krompir peči, to ti je dvoje, prijatelj, ne zameri!“ Tako, kakor ga je znal Levstik in kakor ga znam zdaj jaz, ki sem se naučil 10 od njega, težko da bi ga znal ti ali pa kak pastir. Seveda je zdaj moja dolžnost, natanko povedati in razložiti, kako se je to godilo, da se tudi kdo drug nauči te umetnosti.

To je bilo skoro vselej nekako takó-le: Popoldne proti večeru sem se napotil iz Lašč v bližnje Retje na Levstikov 15

dom. Tu je prebival v leseni izbi nad hlevom. Ko sem vstopil, je sedel za mizo in pisal. Ko sedem, mi pokaže molčé kakega pol hleba črnega kruha, pa nož na mizi, češ, naj si ga urežem. Ko se mu je zdelo, da je dela dovolj za 20 ta dan, je odložil pisanje in vstal. Nato sva šla v vežo, kjer si je izbral in nabral v košek krompirja, pripravnega za peko. To je prva. Ni vsak krompir — ostanimo pri tem starem, poštenem, dasi ne čisto slovenskem imenu — ni vsak krompir, pravim, kakor bi mislil nevešč človek, dober za peko. 25 Biti mora neke posebne vrste: srednje velikosti, ne predebel, ne predroben, lepo okrogel in kolikor moči gladek, brez bunk in jamic. Če ne najdeš takega, pa pusti rajši vso stvar pri miru! To je bil prvi pouk mojega učitelja, ki je bil nekaj malega starejši od mene.

30 Nato sva koračila v bližnji gozd na pripravno mesto. Tu je bilo treba najprej nabrati in nanesti suhih drv za ogenj. To je drugo, kar je imenitno. Vsaka drva niso za to rabo, da so le suha. Suha seveda morajo biti, drugače bodo dala več dima ko ognja; pa ne predrobna in ne predebela. 35 Najboljšo žerjavico dadó korenine in grče; in dobre, hude žerjavice je treba.

Ko je bilo suhljadi nanese in nakopičene za potrebo, mi je odkazal Levstik sedež na bližnjem parobku. Nato je začel ogenj delati. Ali kako? Ne morebiti z vžigalicami in 40 papirjem. Stari Slovenci in Slovani niso poznali kaj takega, seveda krompirja tudi niso pekli. Imel je za to nalašč pripravljen kamen, kresilo in gobo, pa je začel kresati. Ko je goba ujela iskro in začela tleti, jo je zavil v kepo dobro suhega mahú, pa je začel kepo v krogu vihteti in jo 45 je vihtel, da se je vnela. Gorečo je potaknil pod droben les, za to pripravljen; ko je ta začel goreti, je naložil debelejšega. Če pa je začel ogenj pojemat, je zgrabil svoj širokokrajni klobuk, pa mu je začel mahaje dajati sape z njim, kakor je sploh pastirska navada.

50 Zdaj je vzel iz koška krompir in ga je lepo položil k ognju, da se je ogreval in izpuhteval vlažnost, ki mora popolnoma iz njega, če hoče biti dober; drugače je bolj kuhan kakor pečen in nima tistega prijetnega duha in okusa. Ko je bilo že dovolj žerjavice, je položil na njo posamezni sadež, 55 pa tako, da se niso dotikali drug drugega. Nato je vzel v

roke palico, nalašč zato pripravljeno, in ga je vedno prevračal z njo, da se je okrog in okrog polagoma opekel, pa ne preveč, in tako dobil lepo skorjo, kar je posebno imenitno.

„Ko je bil lepo opečen, ga je pa zagrebel v prhavico in pustil, da je bil pečen.“ — Ne tako, prijatelj! Ne porečem 60 sicer, da se ne sme tako; ali boljše je pustiti ga nepokritega do konca, da izpuhti iz njega, če je morebiti ostalo še kaj vode v njem.

Ko se mu je zdelo, da bi utegnil biti že dober, je s tisto palico, ki je, na parobku sedeč, tako moško in oblastno 65 vladal z njo, dregnil enega, ki se mu je videl najbolj goden, iz žerjavice. Vzel ga je v roko, stisnil ga ter tako poskusil, ali je že dovolj pečen. Če počí, je dober; če ne, ga položi zopet nazaj na žerjavico, pa poskusi drugega. Ko najde dobrega, ga ostrže lepo z nožičem, da se pokaže lepa rumena 70 skorja okrog in okrog in ga pomoli meni. Jaz ga starem, pa mi zadiši prijetno kakor pečen kostanj. Tudi okus ima tak kakor pečen kostanj, če ne boljšega. D drugega si je privoščil sam.

Ko je bilo vse lepo pospravljeno, sva ostala še nekoliko 75 časa pri ognju sedé, da je vse pogorelo. Oj kako je bilo to lepo! Solnce je zahajalo za naše ljube domače gorice. In ko je bilo vse tako tiho in mirno, se je oglasil v bližnjem grmu kos s svojim sladkim večernim petjem. Midva sva pa poslušala in mirno pila vso to nebeško lepoto. Oj lepi 80 spomin! Milo se mi stori, kadar se zdaj spomnim tistega blaženega, srečnega časa.

Josip Stritar.

12. Košuta in vinska trta.

Košuta se je bila lovcem za vinsko trto skrila in potuhnila. Lovci mimogredé je ne vidijo in odidejo. Zdaj méni, da se ji ni nič več bati; začne se po trti spenjati in mladice 5 objedati. Šum in lomast pa lovci zaslišijo in se vrnejo; za trto žival zagledajo ter jo ustrelé. „Prav mi je,“ reče košuta umiraje, „ker sem se nehvaležno pregrešila nad svojo zavetnico.“

France Metelko.

13. Kmetiška.

1. Pride pomlad in kmet se ji čudi:
Gozdi šumijo pesem mogočno,
zemlja ogrinja si haljo poročno —
„Daj, zazeleni mi, njivica moja!“
2. Pride poletje, upanje raste:
Kakor nevesta v blažene čase,
v zlatem nakitu njiva smehljá se —
„Oh, le smehljaj se, njivica moja!“
3. Pride jesen, vsa težka bogastva:
Zlati nakit svoj njiva vračuje
upniku kmetu, kmet se raduje —
„Lezi k počitku, njivica moja!“
4. Zima potrka, dobro je kmetu:
V biserih streha žari mu domača,
z mize ga vabi bela pogača —
„Hvala ti, hvala, njivica moja!“

Leopold Turšič.

14. Zdravilno jabolko.

Svoje dni je živel kralj, ki je imel tri sine. Doživel je šestdeset let in moči so ga jele zapuščati. Nekega dne naglo zbolí. Poklicali so najboljše zdravnike vsega kraljestva, da bi vrnili kralju zdravje, vendar zaman. Odkritosrčno so mu 5 rekli, da se mu bliža konec življenja.

Kralj se je vdal v voljo božjo in se pripravljal na daljno zadnjo pot.

Ko ravno nikogar ni bilo v sobi, se odpró duri in v sobo stopi prosjak. Nevolja se je pokazala kralju na licu. Prosjak 10 to opazi in reče: „Kralj, nikar ne bodi nevoljen! Nisem prišel k tebi prosjačit, nego povedal bi ti rad nekaj važnega, če me hočeš poslušati.“

„Hitro mi povej! Saj vidiš, da se mi bliža zadnja ura,“ odgovori kralj s slabotnim glasom.

15 „Ni še prišla smrtna ura, o kralj! Eno zdravilo je še na svetu, ki ti more ljubo zdravje vrniti.“

„Tega skoro ne morem verjeti,“ pravi bridko kralj. „Povej pa vendar!“

„Predobro vem, da boš neverjetno majal z glavo; toda kar ti povém, to je gola resnica tako gotovo, kakor stojim 20 sedaj pred teboj. Tebe ozdravi samo zdravilno jabolko. Ko ga použiješ, boš zdrav kakor riba v vodi. Pošlji tedaj svoje tri sine po svetu, da ti prinesó zdravilno jabolko. Enemu se bo gotovo posrečilo. Ako ne storiš po mojih besedah, ti je odbila zadnja ura. Z Bogom, kralj!“ 25

Po teh besedah zapusti prosjak sobo. Kralj ga kliče nazaj, ker bi rad vedel, kje je tisti vrt, na katerem raste zdravilno jabolko. Na njegov klic pride služabnik in temu reče, naj takoj pokliče prosjaka, ki je ravnokar odšel. Začuden pravi služabnik, da ni videl nikogar iti iz sobe, akoravno je 30 stal blizu kraljevih duri.

Kralj se zamisli. Črez nekoliko časa pokliče svoje sine in jim reče: „Sinovi, moje življenje še ni končano. Ozdraviti pa me more samo zdravilno jabolko. Odpravite se torej na pot po svetu! Kateri izmed vas mi ga prinese, mi bo na- 35 slednik v kraljestvu.“

Starejšima sinoma to ni bilo po volji, kajti potovanja nista bila vajena; rajši sta se zabavljala brez dela na veseliceh. Najmlajši sin pa se je razveselil, začuvši, da mu še ne umre preljubi oče. 40

Vsi se odpravijo istega dne na pot, vsak na drugo stran.

Minilo je več tednov, ko je nastarejši sin prišel v deželo, kjer ni videl niti ene žive duše. Gledal je s hriba okrog, pa nobene hiše, nobene vasi ni zazrl. Ko hodi tako po beli cesti, vidi, da mu prihaja kruljav človek naproti. Bil je 45 prosjak. Kraljev sin hoče prevzetno mimo njega, a ta ga lepo poprosi: „Ponižno prosim, milostljivi gospod, majhnega darú.“ Nato mu vrže kraljevič desetico. Hromec pa še prosi: „Košček kruha, milostljivi gospod; lačen sem, da ginem.“ Napuh kraljeviču ni dopuščal, da bi še dalje stal pri revnem možu. 50 Ničesar mu ne odgovori, ampak odide ponosno dalje. Zdjaci se ustavi in se ozre, rekoč: „No, prosjak, desetico si dobil od mene. Ali mi znaš povedati, na katerem vrtu raste zdravilno jabolko?“

„Le idi po tej cesti; kmalu prideš do tistega čudnega 55 mesta. Urno utrgaj jabolko in odidi z vrta!“

„Že prav, že prav!“ reče kraljevič in se smeje nasvetu, ki mu ga je dal prosjak. Cesta je bila zelo dolga. Naposled

pride do velikih vrat, jih odpre in stopi na vrt. Dreves
 60 ni bilo videti nobenih, samo sredi vrta je zelenela samcata
 jablan. Gredica se je vrstila za gredico in na njih je rastlo na
 tisoče najmilejših cvetlic. Čarobna vonjava se je razširjala
 po vrtu. Počasi je stopal kraljev sin po poti, ki je vodila
 k drevesu. Ondi na zeleni tratici je stala jablan. Sadja ni
 65 bilo na njej, samo na eni nizko k tlom pripognjeni veji je
 viselo lepo rdeče jabolko. Hitrim korakom gre kraljevič tja
 in utrga prečudno jabolko. Radoveden ga ogleduje od vseh
 strani, a bilo je kakor navadno jabolko. Jedva stoji nekoliko
 trenutkov pod drevesom, že ga obide težka utrujenost. Leže
 70 pod drevo na zeleno trato in zaspi.

Ni dolgo ležal, kar se mu približa človek. Kraljeviču se
 je zdelo, da gleda skoz gosto mrežo. Sedaj spozna neznanca;
 bil je tisti prosjak. Ta se je pripognil k ležečemu mladeniču
 in mu vzel iz roke jabolko. Dotaknil se je z njim veje, na
 75 kateri je poprej viselo, in jabolko je bilo zopet na drevesu.
 Nato je utrgal majhno vejico in se z njo dotaknil kraljeviča,
 šepetaje: „Ti nisi vreden, da bi prinesel očetu zdravilno ja-
 bolko. Zakaj me nisi ubogal? Tako dolgo bodi vran, črn
 vran, dokler ne pride rešilni dan!“

80 In res, pretvorjen je bil v črnega vrana in je zletel
 kvišku.

Tri dni pozneje je šel po isti cesti drugi sin in temu se
 je ravno to pripetilo, kar prvemu.

Zopet tri dni pozneje vidimo na isti cesti najmlajšega
 85 sina. Naproti mu pride prosjak, ki ga pa ni utegnil poprositi
 miloščine; zakaj kraljevič mu je bil že prej vrgel rumen zlat v
 klobuk, rekoč: „Gotovo si lačen, revni mož. Ná ta kos kruha!“
 Nato hoče iti dalje, a prosjak se mu lepo zahvali in mu dě:
 „Kraljevič, jaz vem, kam greš. Ta pot je prava pot. Urno
 90 odtrgaj jabolko in odidi z vrta! Danes je zadnji dan. Preden
 bo mesec vzhajal, mora imeti tvoj oče zdravilno jabolko, sicer
 je prepozno. Gorjé tebi in bratoma, ako ne ubogaš!“

Te besede so dale kraljeviču novo moč. Kmalu dospe
 do vrta in stopi vanj. Cvetlice so mu mamljivo dehtele
 95 naproti. Pogumno je hitel k jablani. Ko utrga rdeče jabolko,
 hoče takoj oditi, kakor mu je zapovedal prosjak. A glava mu
 je težka in noge utrujene. Leči že hoče pod drevo, kar nad
 njim nekaj zašumi. Ozre se kvišku in vidi dva vrana. Grozna

slutnja se ga polasti. „Kaj, ko bi bila to moja brata?“ mu šine v glavo. Telo se mu strese in mine ga vsa utrujenost. 100

„Moj oče!“ vzklikne glasno ter hiti z jabolkom z vrta; zunaj pa mu pride naproti prosjak, rekoč:

„Blagor ti, kraljevič! Trepetal sem že záte. Sedi sem-kaj na zeleno trato ter se odpočij!“ Nekoliko trenutkov je molčal prosjak, potem pa je izpregovoril: „Ná to vejico, vzemi 105 jo s seboj! V tistem hipu, ko vstane oče zdrav iz postelje, idi iz grada na plano! Priletela bosta dva vrana in sedla pred tebe na zemljo. Hitro se njiju dotakni s to vejico!“

In zopet se je kraljeviča polotila utrujenost. Ni se ji mogel ubraniti. Zaprl je trudne oči. Zdelo se mu je pa, da 110 ga je prosjak prijel okrog pasú in zletel z njim kvišku.

Siv mrak je ležal po zemlji, ko se kraljevič prebudi. Pred seboj zagleda grad svojega očeta. Sprva je mislil, da je samo sanjal o zdravilnem jabolku, a ko ga zazre v roki, spozna, da je bila resnica. 115

Ko je kralj jabolko zaužil, je bil zdrav. Čvrst in krepek je skočil iz postelje. Kraljevič pa je odhitel iz sobe. Ko pride na plano, mu res priletita naproti dva vrana in sedeta predenj na zemljo. Glej čudo! Jedva se je njiju dotaknil z vejico, ki mu jo je bil dal prosjak, že sta stala pred njim 120 njegova brata.

Mislite si veselje, ki je bilo v gradu. Le starejša kraljeviča sta bila pobita, ker je njiju mlajši brat postal očetov naslednik.

Nar. pravlj. — *Josip Freuensfeld.*

15. Ribičev strah.

„Pa kaj, moj mož, ti je nocoj?
Kakó obraz bled, plah je tvoj!

Pa praviš, da se ne bojiš
nikdar strahú, kadar loviš

na morju ribe . . . In nocoj 5
kar treseš se. Sam nisi svoj!“

„Res je, da ne poznam strahú
in ne bojim se ne mrakú,

ne burje ljute. Kaj mi mar 10
nevihta morska, kaj vihar!

Nocoj pa me je bilo strah
in prvikrat trepečem plah . . .

Leži ti mirno morska plan . . .
Vse tiho . . . Baš ugaša dan.

15 Dokónčal sem obilno lov
in s polnim čolnom grem domov.

Sedim na krnu in veslam . . .
Kaj zašumi tik čolna tam?

Iz morja dviga črn mi spak
20 veliko, strašno glavo! . . . Vrag?

In gleda z majhnimi očmi,
reži se z groznimi zobmi,

pa kaže grdi gobec svoj
in plava naglo za menoj.

25 Pa vržem rib mu in veslam,
kar v rokah le moči imam.

A tik za mano gre pošast,
hlastá po čolnu hlast, hlast, hlast!

Veslam, da ves se že potim,
30 v golt mečem ribe mu, bežim.

Bežim, letim naprej, naprej . . .
Kje portič naš še tam je, ej!

Pošast za mano! . . . Ná! Žri, žri!
In rib nič več v čolnicu ni.

35 Bežim in vržem mu še sak . . .
Še nisi sit, požrešni vrag?

Ne! Hujši je še glad njegov.
Pomalja se izmed valóv,

pa plava vštric in se reži
40 ko satan z ostrimi zobmi.

Vem, vem, da bi požrl me rad
in potolažil svoj si glad.

Zato ti ná! . . . Požri še to!
Pa vržem z zadnjo mu močjó

45 v goltanec desko . . . Dober tek!
Saj pred menoj leži že breg.

Dospel sem . . . Spremljevalec moj
ne upa v portič si z menoj.““

„In kdo je bil ta grozni spak?
Kaj ne da, sam peklenški vrag!“ 50

„„Ne! . . . V morju zgine črn in dolg
edini strah moj — morski volk.““

Anton Aškerc.

16. Krez in Solon.

Solon, glasoviti grški postavodajec, je prišel neki dan na dvor lidijskega kralja Kreza, ki so ga imeli za najboga-tejšega vladarja na svetu. Krez se ga je razveselil in mu pokazal, bahaje se s svojo srečo, vse neprecenljive zaklade zlatá, žlahtnih kamenov in drugih dragotin. Toda Solon ga 5 modro opomni: „Nihče se naj ne čisla za srečnega, dokler živi.“ Ta preprosti odgovor kralju zamrzi, da ves nevoljen Solona odpusti.

Kako hitro se je izkazala resnica teh besed! Mogočni Kir je napadel Kreza, mu pobral vse dežele in zaklade ter ga 10 obsodil na grmado (l. 547. pr. Kr.). Privezan vrh grmade, ki so jo že zažigali, zavpije trikrat z žalostnim glasom: „Solon, Solon, Solon!“ Kir ga popraša, kaj te besede pomenijo, in Krez mu pové, kaj mu je rekel Solon, ko mu je razkazoval svoje bogatije. Kir ostrmi, se zamisli in ukaže ogenj pogasiti, 15 Kreza pa vzeti z grmade. Nato ga vzame na svoj dvor in ga pridrži vse žive dni pri sebi za svojega prvega svetovalca.

Matija Vrtovec.

17. Mladost perzijskega kralja Kira.

I.

Medijskemu kralju Astiagu se je sanjalo, da je iz njegove hčere Mandane pognala vinska trta, ki je s svojim perjem ob-senčila vso Azijo. Takoj pozove k sebi razlagalce sanj in jim pové svoje sanje. Ti mu rekó, da bo Mandana rodila sina, ki bo kraljeval vsej Aziji. „To bi bilo lepo,“ si misli Astiag, „tedaj 5 bi tudi mene pahnil s prestola. To se ne sme zgoditi. Svoje hčere ne dam nobenemu plemenitemu Medu; rajši jo pošljem k

podložnim Perzom, pa ji poiščem kakega neznatnega moža, ki ni ne bogat, ne imeniten.“

10 In res jo zaroči s Kambizom, ki je bil precej nizkega rodū. Ali ni še imel mirū. Ne mine leto in zopet pozove hčer k sebi v Medijo. Tu porodi Mandana sina. „Ne,“ pravi Astiag, držeč svojega vnuka v naročju, „ti me ne boš pri-

15 nesi ga na svoj dom in mi ga takoj usmrti! Ali gorjé ti, če ne izpolniš mojega povelja.“

Zvesti služabnik se globoko prikloni svojemu strogemu gospodarju in vzame nedolžnega otroka s seboj. Ubogo dete se mu je smililo; predobrega srca je bil, da bi ga sam usmrtil,

20 pa tudi poguma ni imel, da bi se uprl strašnemu ukazu. „Ali otrok mora umreti,“ si je mislil, „če ne, postanem jaz nesrečen.“ Pokliče torej kraljevega pastirja, pa mu zapové, naj nese dete v gozd, da ga pojedó divje zveri.

Pastir gre domov in pové vse svoji ženi. Ker pa je

25 bila ta ravnokar porodila mrtvo dete, prosi moža: „Nikar ne usmrti lepega deteta nesrečne kraljeve hčere! Daj ga meni, a povij rajši najinega mrtvega otroka v dragocene tančice in ga vrzi divjim zverinam!“

Mož se dá pregovoriti in stori, kakor mu je svetovala žena.

II.

30 Astiagov vnuk se je med tem na pastirjevem domu lepo razvijal; čim dalje je postajal lepši in krepkejši. S svojim pogumom in bistro pametjo je prekašal vse druge pastirske dečke. Kadar so otroci igrali na paši „kralja“, vselej so izvolili njega za kralja in so radi izpolnjevali njegove ukaze.

35 Nekega dne pride sin bogatega Meda iz mesta, pa se začne igrati s pastirji. Mladi kralj mu dá neko opravilo; ko ga pa gosposki sinček ne uboga, ga Kir pošteno ošeška. Zdaj teče razvajeno dete tožit k svojemu očetu, ta pa h kralju. Kralj poroči pastirju, naj mu malopridnega sina takoj

40 pošlje v mesto.

Srčno stopi dozdevni pastirjev sin pred mogočnega kralja. „Kako si se predrznil,“ zarenči Astiag na njega, „da si tako surovo pretepel sina imenitnega gospoda, ki je pri meni v veliki milosti?“ — „Vladar,“ odgovori možko, „imel sem

45 pravico, to storiti. Bil sem v igri izvoljen za kralja; vsi

drugi so me ubogali, le ta ne. Reci sam, kakšen kralj bi bil, če bi ne kaznoval nepokorneža!“

Taki srčnosti se je Astiag čudil, še bolj pa temu, da se mu je deček zdel podoben njegovi hčeri. Njegova hoja in glas, vse je spominjalo kraljevega rodū. „Človek,“ reče kralj 50 pastirju, „to ne more biti tvoj sin.“ — „Moj je, moj, gospod! Čigav pa bi naj bil?“ — „Hej, stražniki, zgrabite lažnivca!“ — „Oh nikar, gospod; saj bom vse razodel.“ Ko mu je pastir vse povedal, mu ukaže kralj z dečkom odstopiti in pozove Harpaga k sebi. Ta mu mora še enkrat vse natanko po- 55 vedati, kaj je storil z otrokom.

Astiag pozove mage k sebi, da bi mu svetovali, kaj naj stori s Kirom. Tako so namreč zvali najdenega vnuka. Magi so mu rekli, naj se ničesar več ne boji; saj so se njegove sanje izpolnile, češ, da je Kir v igri kraljeval. Nekaj časa obdrži 60 kralj dečka pri sebi na dvoru, kjer je imel večkrat priliko, občudovati njegovo bistrournost in razsodnost; potem ga pa pošlje v Perzijo k staršem. Neizmerno je bilo veselje očeta in matere, ki sta oba mislila, da je sin že davno mrtev. Lepo in strogo sta ga vzrejala po preprosti navadi. 65

III.

Ko je Kir odrastel, mu pošlje Harpag iz Medije zajca v dar in mu naroči po poslu, naj ga sam razreže. In glej, v zajcu najde pismo, v katerem mu Harpag piše, naj Perze naščuva zoper medijsko vlado, potem pa naj z vojsko napade 70 svojega hudobnega deda; zakaj ta mu je bil dal iz maščevalnosti razkosati in speči njegovega lastnega sinčka.

Mladi junak je že davno mislil na to; noč in dan mu je hrepenelo srce, da bi se maščeval nad Astiagom. Harpagov list mu je znova dal poguma in srčnosti. Zdaj pozove k sebi perzijske poglavarje, stopi s pismom pred nje in jim 75 takó-le govori: „Perzi, tu mi piše Astiag, da me je imenoval za vašega vojvodo; zato vam ukazujem, pridite jutri vsi s srpi na oni pusti kraj tam za goro.“ Drugi dan pridejo, kakor jim je bilo rečeno, in od zore do mraka so v potu svojega obraza trebili s trnjem zarastlo polje. Na večer jim Kir na- 80 roči, naj drugi dan zopet pridejo, toda praznično oblečeni. To pot pa jih pelje na mehko trato, kjer so se ves dan gostili in veselili. Naposled jih vpraša Kir: „No, zdaj mi pa po-

vejte, kateri dan vam je bolj všeč, današnji ali včerajšnji!“ —
 85 „O, to je lahko reči,“ odgovoré vsi; „včeraj smo morali težko
 delati, danes pa smo se le veselili.“ Nato reče Kir: „Prav
 tako, vrli rojaki, poslušajte me! Sužnji bodete, dokler bo
 krvolok Astiag vaš gospodar; ali mnogo takih dni, kakršen
 je bil današnji, vam pripravim, če mi hočete pomagati in
 90 odpoveste pokorščino onemu trinogu. Nikar se ne bojte!
 Bogovi so z nami in sreča junaška.“

Perzi ga radi ubogajo, preženó medijske namestnike iz
 dežele in proglasijo Kira za svojega kralja. Ko je Astiag to
 čul, je pozval Kira k sebi. Ta pa mu je dal izporočiti, da še
 95 prej pride, nego mu bo ljubo. Astiag zbere vso medijsko
 vojsko in jo pošlje pod starim poveljnikom Harpagom
 zoper Perze. Jedva pa pride ta v Perzijo, prestopi h Kiru;
 mnogo Medov je šlo za njim, drugi pa so zbežali domov.
 Astiag, razkačen nad takim izdajstvom, dá križati vse mage,
 100 ki so mu bili svetovali, naj Kira ne usmrti; potem pa pelje
 sam novo vojsko proti upornemu vnuku. V bitki pri Pasar-
 gadah (l. 550. pr. Kr.) premaga Kir svojega deda in ga ujame.
 Ves narod je z velikim veseljem pozdravil zmagalca kot svo-
 jega novega vladarja. Kir pa se ni maščeval nad Astiagom,
 105 ampak ga je spoštoval in obdržal pri sebi do smrti.

Josip Starè.

18. Živopisec in Marija.

<p>V Róvih cerkev so zidáli, da Mariji bi jo dali, ki rodila nam Bogá v ódkup vsega je svetá.</p> <p>5 Mnogo let je teklo delo, preden streho je imelo. Kadar bilo je pokrito, dvigalo se ponosito, v Róve šel je kamenar</p> <p>10 skladat v cerkev nov oltar, dolben 'z kosa celega mramora prebelega.</p> <p>Še je drugi mož prišel, velik je klobuk imel,</p>	<p>mlad je bil, kodrávih las, 15 širopleč, tenák črez pas. Tudi ta je rabil tam, pisat hodil novi hram ter na odru prelepó</p> <p>v strop obrazil to in to; 20 zjutraj se je zgodaj trudil in do mraka tih pomudil.</p> <p>Stal na odru je nekdam, okončaval sveti raj: otca, sina in duhá 25 v blišču svetlega nebá.</p> <p>Kadar to je dokončal, počivaje ni prestal;</p>
---	---

vzal iz hrambe nov je kist,
 30 gibek ves, tenák in čist,
 ter nebeški je kraljici
 z njim obsolnčil devski lici,
 bogozárnost njima dal,
 da sijála bi do tal
 35 z vrha tam, kjer njo klečečo,
 roki sklenjeni držečo,
 sredi blaženih družin
 venčal otec je in sin.

40 Kadar to je svit imelo,
 kakor da bi vse živelo,
 zdaj svetnice in svetnike,
 sivobrade, mladolike,
 dodelaval je okrog,
 gledal na cerkveni lok.

45 Zdelal je i to povsod;
 kista ni položil v kot,
 da praznovat bi odšel,
 ker je posla še imel:
 50 z bore angelcev perutnih,
 goloplečih, dolgoskutnih;
 tod je čélil, tam vršil,
 dokler ni dovoljen bil.

Pot si vroč je zdaj otrl
 in po stropu se ozrl.

55 Dokončal je. — Ves obraz
 svetil se mu je ta čas,
 ker gotovo malo ne
 v cerkvi se bleščálo je,
 kar je mislil narediti
 60 in po stropu razdeliti;
 le Marijin še rokav
 nekaj hotel je poprav.
 Kadar tudi to stori,
 tih na lestvi poslóni.

65 Zahrešči pod njim deskā
 in prelomi se prhkā;
 z odra pade ropotaje,
 oder se za njo zamaje.

Les je grmel, hram bobnel,
 živopisec obledel. 70
 Lestva se je z njim zibála,
 v cerkev izpod nog zdrčala.
 Jedva se je sam ujel,
 z desno kljuge oprijel,
 75 ki železna in podvita
 v strop cerkveni je zabita,
 da svetilnik pozlačen
 v kljun prijemlje zakrivljén.

Tam je visel kakor v grob,
 80 milo se ozrl na strop,
 kjer devica je klečala,
 venčana se priklanjala.
 Pregloboko je vzdihnil,
 glasovito k njej zavpil:
 „Mati, vselej sem na sveti 85
 želel tebi v čast živeti;
 oh, iztegni zdaj rokó,
 drži me po koncu z njo!“
 Kaj zavpil je, kaj dejal,
 90 razumela ni druhal,
 ki strahóma blizu vrat
 gledala je v cerkvi zad.
 Razumela deva mila,
 roko mu je pomolila
 95 ter med nebom in zemljó
 ga držala kvišku z njo,
 da pritekli so ljudje,
 ga spustili na deské.

Ni minilo osem dni,
 v cerkvi oder nov stoji. 100
 Živopisec na deskāh
 zopet ima kist v rokāh,
 piše devi z njim na čast,
 kako visel je v propast,
 z nje pomočjo bil otet, 105
 iznad brezdna smrti vzet.

To v zahvalo in spomin,
 v vednost poznih rodovin
 del na zid je v levo stran,
 kjer je še današnji dan. 110

19. Naša kavka.

Ko je bil neki mlad Slovenec pri nas na Dunaju, je bilo eno njegovih prvih vprašanj po naši Piki, ki jo je poznal iz povesti „Janko Božé“.

Stara je že naša Pika in s starostjo je postala nekako
 5 modra in mirna. Ko je bila še mlajša, je bila strašno raz-
 posajena in poredna. Vedno ji je šlo po glavi, kako bi kje
 napravila kako nerednost, kako bi komu malo ponagajala.
 Imeli smo črnoglavčka v kletki. Ta ji ni dal mirú; po vsej
 sili je hotela do njega. In res se ji je to posrečilo. S kljunom
 10 odpre durce, gre noter, pokusi hrano črnoglavčkovo, češ, to
 bo že kaj posebno dobrega, in nato prevrne posodico iz same
 hudobije. Ravno tako stori z vodo. Nato stopa ponosno iz
 kletke in kriči od samega veselja. Ptičku samemu pa, to
 moram reči, ni storila nič.

15 Meni, sam ne vem, zakaj, je nagajala posebno rada, kjer
 je le mogla. Vedela je, kdaj pridem iz šole domov in na vrt.
 Čakala me je na drevesu. Ko me zagleda, plane z drevesa
 nad me, zgrabi mojo kapo, jo odnese na drevo in kriči na
 vse grlo. Črez nekaj časa pa jo spusti zopet doli na tla,
 20 tako da ni bilo nikoli škode.

Nekdaj, ko sem sedel na vrtu in pisal, prileti k meni na
 mizo, pa gleda, kaj bi se dalo storiti. Ne dolgo, pa odpre
 kljun in prevrne z njim črnilnik; odleti in kriči, češ: Zdaj
 pa imaš! In res imel sem — črno mizo in črno pisanje.
 25 Vedel nisem, ali bi se jezil ali smejal. Poskrbeti sem pa
 hotel, da se mi ne bode več zgodilo kaj takega. Precej
 drugi dan sem zopet sedel na tistem mestu in pisal; ali
 črnilnik sem bil tako pritrdil, da ga ni bilo moči prevrniti.
 Nisem se motil, ker sem poznal njeno navado. Kmalu prileti
 30 in se spravi zopet nad črnilnik. Poskuša in poskuša, vse
 zastonj. Jaz pa sem jo gledal in pero sem držal v svoji
 desni. Kar zgrabi pero in odleti z njim na drevo, pa kričala
 je od veselja, kakor še nikdar poprej. Kaj se bo človek z
 živaljo! Če ni mogla drugega, hotela mi je po vsej sili čepeti
 35 na rami, kar pa mi ni bilo nikakor po volji. Če sem jo odgnal,
 se ti je pa strašno srdila. Tako sva živela v vednem prepiru.

Znano je, da nekateri ptiči radi kradejo: srake, kro-
 karji, vrane in kavke, posebno kaj svetlega. Ali take tatice

menda ni med pticami, kakor je naša kavka. Posebno denarja ne more videti, da bi ga hitro ne pograbila in kam 40 ne skrila.

Pa še eno lastnost ima, ki menda ni navadna med ptiči. Če se naš psiček približa gospodinji in ga ona prijazno pogladi po glavi, se začne Pika strašno šopiriti in kričati od jeze, češ: Saj imaš mene; kaj se dobrikaš tistemu 45 nebodigatreba!

Zdaj pa dovolj, dasi bi se dalo še mnogokaj zanimivega povedati o naši Piki.

Josip Stritar.

20. Tigran in Tala.

1. Armenskega kralja Tigrana premagala Kir sta in voj njegov, v železne verige vkovana privedla kraljico in kralja domov.
2. Ob Kiru, perzijskem kralju, stojita soproga Tala, Tigran, oči povešata v žalju, saj svobode jima ugasnil je dan.
3. Zmagalec kraljevo dvojico sočutno pogleda in stopi pred njo: „Kaj daš mi, Tigran, da družico okov oprostim z dobrotno rokó?“
4. Tigranu se lice zasveti, mogočnemu kralju ponižno dě: „Ko mogel kraljestvo bi vzeti, odkupil s kraljestvom prostost bi nje.
5. A ker je kraljestvo moje obvladal in vzel krvavi tvoj meč, rad dam ti življenje svoje — in dal bi ti za njo še mnogo več.“
6. Zaplaka ujeta kraljica, Tigran se ljubeče nanjo ozre; obriše si solzo z lica in Kir obema verige odpne.

Anton Medved.

21. Odisej pri Kiklopu Polifemu.

Mesta Troje ni bilo več. Vsi grški knezi so se zmagoslavno vrnili v domovino, samo Odiseju usoda ni bila naklonjena. Še deset let je moral bloditi po neznanem morju, preden je dospel do svojega domačega otoka, do Itake, kjer sta ga željno pričakovala zvesta soproga Penelopa in vrli sin Telemah.

Divji viharji so podili Odisejeve ladje po razburkanem morju. Nekoč zanesó visoki valovi gugave ladje k malemu gozdnatemu otoku, kjer ni bivalo nobeno človeško bitje. Pač pa so se pasle divje koze v neštevilnih tolpah po planjavi, ne da bi se bile zbale Odisejevih tovarišev, ki so pričeli nanje streljati. Nalovili so množico neboječih živali in si pripravili obilno pojedino, veseli, da se lahko zopet enkrat oddahnejo od težkih naporov.

Ne daleč odtod zapazi Odisej drug otok, ki pa je bil gorat in pust. Iz daljave ni bilo na njem opaziti sledú človeškega dela, ne posejanega polja, ne obdelanega vinograda. Odisej bi se bil rad prepričal, ali bivajo na njem ljudje in ali so še divji in brez postav, ali že poznajo gostoljubnost in časté bogove. Na svojo ladjo vzame s seboj dvanajst tovarišev, ostalim pa veli, naj ga počakajo v varnem pristanu, da se vrne. Da ne bi prišli v zadrego, denejo v ladjo tudi meh rujnega vina in vrečo tečnih jestvin.

Kmalu pristanejo k skalnatemu bregu, spravijo ladjo v varno zatišje ter se izkrcajo. Kar zapazijo ne daleč odtod vhod v veliko votlino, zastrto od goste sence košatih lavorov. Približajo se pečini ter stopijo v votlino. Tu najdejo veliko čredo drobnice, ki je ležala po blatnih tleh. Ob steni pa je bila shranjena obilna zaloga mleka, masla in sira. A nikjer ni opaziti gospodarja. Grki bi radi zvedeli, kdo da tu gospodari. Zato sklenejo počakati, da se kdo vrne; med tem pa si zanetijo ogenj in si privoščijo okusnega sira.

Pod večer začujejo na enkrat silen šum. Kar se usuje v votlino mnogoglava čreda tolstih ovac, poslednji za njimi pa pristopa zagoveden velikan, z butaro polen na rami. Težko breme teledi na tla, da se vsa duplina strese. Odisej in tovariši se bojzljivo poskrijejo po kotih, videč, kako strašen velikan je prilomastil v jamo. To je bil Polifem, eden izmed orjakov Kiklopov, ki so bivali na tem odljudnem otoku. Sredi

čela je imel edino, veliko oko groznega pogleda, v rokah pa tako moč, da je zlahka zavalil pred vhod velikansko skalo, 40 ki bi je dvaindvajset štirikolesnih vóz ne premaknilo z mesta. Tako so bili Grki zdaj jetniki, ne da bi jih bil divjak še opazil.

Polifem nato sede, pomolze ovce in koze ter nalije mleka v posode, da bi se sesirilo. Za večerjo se napije mleka in naje tečnega sira. Ko si zaneti ogenj, zapazi pri mrkli svet- 45 lobi Odiseja in njegove tovariše, tiščeče se v kotu. Za hip jih strmo pogleda, nato pa nad njimi zagrmí, da je odmevalo po votlini ko grom med gorami, odkod da so in česa iščejo pri njem. Odisej stopi drzno predenj in mu srčno odvrne, da so Grki, vračajoči se izpred Troje; da jim je vihar razbil 50 ladjo in da so se plavaje jedva rešili na ta otok, nadejajoč se, da pridejo h gostoljubnim ljudem. „Zevs, zaščitnik potnikov in tujcev, te bogato poplača, če nas nesrečnike pogostiš in nam daš zavetje,“ ga prosi Odisej. A Polifem se ne zmeni za pohlevno prošnjo, češ, da so Kiklopom bogovi deveta briga; 55 zaradi Zevsa jim pač ne bo prizanesel; tu da je on gospodar in ravna po svoji volji. Nato iztegne obe roki, zgrabi dva Odisejeva tovariša za noge in ju telebne kakor mladi ščeneti z glavo ob tla, da je zabrizgnila kri in možgani. Strahoma se stisnejo Grki še tesneje v kot, ko vidijo, kako cvre krvo- 60 ločnež oba tovariša nad ognjem in ju spečena s slastjo po- užije. Nato spiše še kebel mleka, se zlekne po tleh, kakor je bil dolg in širok, ter trdno zaspi.

Odisej bi se bil sedaj rad maščeval radi grozovite smrti obeh tovarišev s tem, da bi spečega divjaka z mečem zabodel. 65 A kako bi se potem rešili iz votline? Kdo bi jim odvalil velikansko skalo izpred vhoda? Zopet je bilo treba zvijače.

Zgodaj zjutraj se orjak prebudi, pomolze ovce in koze ter si zopet privošči dva tovariša za zajutrak. Ko opravi vse jutranje posle, odvali kamen ter izpusti čredo na plano. 70 Nato pa zopet primakne skalo s tako lahkoto, kakor bi nataknil pokrov na tulec.

Zdaj začnó Odisej in tovariši resno misliti na to, da bi se maščevali in rešili iz jame. Odisej kmalu pravo pogodi. V duplini je ležal mogočni Kiklopov kij, dolg kakor jambor 75 na ladji. Tega ukaže obeliti. Nato ga na enem koncu priostri, opali v ognju ter ga tako pripravljenega skrije v gnoj, ki ga je bilo v duplini več ko dovolj.

Teško pričakujejo večera, da se ober s čredo vrne. Ko
 80 prilomasti v jamo, stori kakor prejšnji večer ter zaužije zopet
 dva tovariša. Odisej prične zdaj z lokavo zvijačo. Iz kota pri-
 vleče meh sladkega vina, napolni z njim vrč ter ponudi Poli-
 femu opojne pijače: „Tu imaš, Kiklop, pokusi! Na meso se
 dobro prileže vino. Pij, da boš vedel, kako imenitno kapljico
 85 smo imeli na ladji. Edino ta meh sem rešil z namenom, da
 poplačam gostoljubnost tistemu, ki nas prijazno sprejme pod
 svoj krov. A ti ravnaš z nami nečloveško. Kdo naj še kdaj
 obišče takega divjaka!“ — Polifem prime vrč in ga hitro
 izprazni. To mu je dišalo! Brž se mu razjasni obraz in s
 90 prijaznim nasmehom reče Odiseju: „Tujec, daj mi še piti!
 To je izborna pijača! In povej mi, kako se zoveš. Dati ti
 hočem gostinsko darilo. No, daj mi še piti!“ Zviti Odisej
 mu znova natoči. Trikrat je izpraznil velikán vrč močnega
 vina. Ker pa pijače ni bil vaju, se mu kmalu v glavi zvrti.
 95 Odisej to priliko porabi in mu reče: „Vprašuješ me po imenu.
 Dobro, povem ti ga. Nikdo se zovem, Nikoga me kličeta oče
 in mati in vsi drugi ljudje. No, zdaj pa sem z darilom, ki si
 mi ga obljubil!“ — „Dobro,“ se zagrohoče divjak, „Nikdo bo
 zadnji, ki ga bom požrl. To ti bodi darilo!“
 100 Že je močno vino premamilo velikana, da se zlekne na-
 vzad in takoj trdno zaspi. Hreščéče smrčanje je pričalo, da ga
 je pijani spanec popolnoma obvladal. To priliko porabi Odisej.
 Oprezno dvigne iz gnoja kij ter ga ožge v ognju, da je tlel
 in se iskril. Tovariši mu pomagajo, da nameri tlečo ost v
 105 oko smrčéčega divjaka. Zdaj jo zasadi v edino oko sredi
 visokega čela, da je zašumelo, kakor če vtakne kovač razbe-
 ljeno železo v mrzlo vodo. Divjak, prebujen vsled neznosne
 bolečine, zarjove in plane besen po koncu, a Grki se ročno
 poskrijejo po kotih. Gorje, če bi mu bil prišel kdo sedaj v roke!
 110 Velikan razgraja po votlini, divja in vpije ko blaznik. Divje
 rjojenje začujejo njegovi sosedje Kiklopi in se približajo jami,
 vprašujoč: „Kaj ti je, Polifem, da tako razsajaš? Nas vse
 si zbudil iz sladkega spanja. Ali ti kdo odganja čredo? Ali
 te je hudobnež napadel z zvijačo ali s silo?“ — „Nikdo, mili
 115 sosedje, Nikdo z zvijačo, ne s silo!“ jim odvrne Polifem. —
 „No, če ti nikdo nič noče, ti mi ne moremo pomagati. Zoper
 notranje bolečine pa nimamo sredstev. Le do svojega očeta
 Pozejdona se obrni, da ti pomore!“ Tako se mu Kiklopi

rogajo in odidejo izpred jame. Oslepljeni Polifem pa iztika po kotih, da bi zgrabil kakega Grka, a ne posreči se mu. 120 Poskriti po kotih so prečuli dolgo, hudo noč.

Drugo jutro pa odmakne divjak velikansko skalo pred vhodom le za polovico, sede k odprtini, izpušča ovco za ovco na plano ter jih otipava, da bi ujel kakega Grka, ki bi se hotel med drobnico ukrasti iz jame. A zmotil se je; zakaj 125 tudi za ta slučaj si je bil Odisej izmislil zvijačo. Po tri najbolj volnate koštrune je zvezal vštric z vrbovimi trtami, pod vsakega srednjega pa je obesil po enega tovariša. Odisej sam si odbere najmočnejšega ovna vodnika, oprime se mu na trebuhu za gosto volno in pride tako do Polifema. Vsa čreda je bila že 130 zunaj in tudi Odisejevi tovariši, kar jih je še preostalo, so bili rešeni. Čudno se zazdi Kiklopu, da je prišel oven vodnik ta dan zadnji za svojo čredo. Skrbno mu otiplje hrbet, ali ne sedi na njem zvit Grk, ter ga otožno ogovori: „Ljuba živalca, kako da prihajaš danes zadnji iz jame? Ali si ža- 135 losten, ker se ti smili gospodar, ki ga je tako zavrtno oslepil ta malopridnež, ta Nikdo? Le čakaj, saj ne uide pogubi. Če bi mogel ti, ljubček, govoriti, gotovo bi mi povedal, kje se lopov skriva. To bi brizgnila njegova kri po votlini!“

Tako je govoril Polifem in izpustil ovna na plano. Grki 140 pa so bili veseli, da se jih je vsaj sedem rešilo. Brzo odženo najlepše živali s seboj na ladjo in ročno odrinejo od brega. Kiklop pa žvižgaje zbere razkropljeno čredo in odide z njo na pašo. Kmalu opazijo veslajoči tovariši velikana visoko na gori. Odisej mu porogljivo zakliče: „Polifem, če te kdo kdaj 145 vpraša, kdo te je oslepil, ne reci: Nikdo, ampak: Odisej, Laertov sin, z Itake domá, tisti, ki je razdejal Trojo.“ — Polifema znova zgrabi jeza, da odkruši težko skalo od gorske pečine ter jo zaluči v smeri, odkoder je čul zasmehljive besede. A predaleč jo je zagnal. Z neznansko silo pljuske skala v 150 morje, a ne zadene ladje, pač pa dvigne take valove, da so nesli ladjo nazaj proti bregu. S podvojeno močjo se upró mornarji ob vesla, da so končno srečno priveslali do Kozjega otoka, kjer so jih tovariši noč in dan brezupno pričakovali.

Odisej razdeli med nje ugrabljene ovce, sam pa zakolje 155 največjega ovna kot žrtev Zevsu v zahvalo. Radovali in gostili so se, dokler ni zatonilo solnce v morju.

22. Odisej pri čarovnici Kirki.

Srečno se je pripeljal Odisej s tovariši do otoka boga Eola, vladarja vseh vetrov. Ta je grške junake prijazno pogostil in izročil pri slovesu Odiseju meh, v katerem so bili zaprti vsi neugodni vetrovi. Tako bi se bil Odisej lahko srečno 5 vrnil na Itako, saj je imel vse nasprotne vetrove v svoji oblasti. Toda Pozejdon, ogorčen radi zločina, ki ga je izvršil Odisej nad njegovim sinom Polifemom, sklene maščevanje. Nekoč, ko je Odisej trdno zaspal, odmašé tovariši zagonetni meh, nekaj iz radovednosti, ker jim ni bilo znano, kaj je vsebina meha, še 10 bolj pa iz lakomnosti, ker so se nadejali najti v njem čistega zlata in srebra. Komaj dadó mehu duška, planejo vsi vetrovi na prosto, da nastane strašen vihar; Pozejdon pa vzburka valove, ki pogoltnejo vse grške ladje razen ene. Na tej si Grki jedva rešijo golo življenje, vse zaklade pa, ki so jih 15 vozili s seboj iz Troje, morajo pustiti v morski globini.

Po mnogem trpljenju dosežejo otok Eejo, kjer je bivala vila Kirka, lepa čarovnica in sestra solnčnega boga Helija. Odisej odpošlje najprej nekaj tovarišev z ladje pozvedovat, kakšen je otok in kdo na njem prebiva. Ti zagledajo v 20 daljavi v gaju človeško bivališče in se mu približajo. A čudne prigodke so tu doživeli. Naproti jim pridejo raznovrstne zveri, kakor volkovi, levi in tigri, a jim ne storé nič žalega. Pohlevno migajo z repom in strmé vanje z žalostnim pogledom, kakor bi jim hoteli dejati, naj nikar ne gredó naprej. 25 A zla slutnja ni odvrnila Grkov z njihove poti. Pridejo do velike palače in vstopijo vanjo z dobrim namenom. Pred nje stopi krasna žena ter jih povabi h krepčilnemu obedu. Na mizo jim prinese v obilici okusnih jedil, kakršnih še nikoli niso jedli. A brž, ko jih pokusijo, se dotakne vila vsakega posebej s paličico. In čudo, pri tej priči se preobrazi vsak v pujska. Le eden izmed tovarišev, ki je bil oprezno zunaj ostal in je pozorno pazil na vse, kar se je vršilo, Evriloh po imenu, srečno uide in priteče k Odiseju na ladjo povedat, kaj se je pripetilo.

Odisej se takoj odpravi na pot, da bi rešil začarane tovariše. Med potjo sreča božjega sla Hermesa. Ta mu ponudi 35 čudodelno zelišče, v božjem jeziku „moly“ zvano, češ, da ga bo varovalo vseh Kirkinih čaril. Odisej vstopi v Kirkin grad. Kirka ga prijazno sprejme in povabi k obedu. Ko pokusi

Odisej mamljivo jed, se čarovnica tudi njega dotakne s palico, hoteč ga preobraziti in nato zapreti v svinjak, kjer so že 40 drugi tovariši krulili. A glej, čar je bil brez moči! Odisej plane kvišku in izdere meč, da bi Kirko zabodel. Ta pa pade pred junaka na kolena ter ga roti, naj ji prizanese. Odisej se dá preprositi, a čarovnica mu mora priseči, da povrne tovarišem prejšnjo človeško postavo in da odslej ne bo nobenemu 45 izmed njih storila nič žalega. Vse se je zgodilo, kakor je Odisej zahteval. Začaranim pujskom podeli Kirka prejšnjo podobo in pozove tudi ostale tovariše z ladje v svojo palačo. Pričelo se je gostovanje. Leto in dan so ostali Grki pri gostoljubni vili, pozabivši vse grozote, ki so jih kdaj prestali. Najrajši 50 bi bili ostali za vselej pod prijaznim krovom lepe čarovnice.

Le Odisej je gojil še vedno edino željo, da bi se vrnil domov k svoji zvesti soprogi in ljubljenu sinu. Nerada je Kirka naposled pustila Grke od sebe; tako zelo so se ji bili priljubili. Odiseju pa je dala za nadaljno vožnjo še dobrih na- 55 svetov in navodil, da bi prišel srečno domov. *Josip Westev.*

23. Bôra.

Oj na gori, na zeleni, bora dva stojita,
pa med sabo v noči tihi tiho govorita.

Prvi deje boru drugu: „Brate ravnorasli!
Včeraj so se v moji sencu konji vranici pasli,
a kraj njih so počivali mi junaki čili, 5
vince pili, pesmi peli, sablje so brusili.
Hej, junaki, vsi odbrani, mladi vsi in zdravi,
pa odjezdili ponosno v dol so, v boj krvavi.
Oj junaki vi ponosni, vi junaki čili,
bodete li v mojo senco zopet se vrnili?“ 10

Drugi pravi boru bratu: „Priletel iz dalje
in nocoj na vejah mojih sokol nočeval je,
pa mi pravil je o boju, oj, o boju ljutem,
pa je pravil o sovragu, o sovragu krutem;
pa je pravil, da junaki, ti junaki mladi 15
mrtvi ob Dunāju šumnem spijo na livadi.“

Oj na gori, na zeleni, bora dva stojita,
pa se tiho za junaki padlimi solzita.

Maloruska snov — Oton Župančič.

24. Velikani.

Podgorec je šel polhe lovit. Prenočišča si je poiskal vrh Gorjancev, iz torbe je vzel večerjo in, ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, kar ga prebudé debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če 5 trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje enake velikosti kakor najvišje smreke. Svetil je mesec in tako se je moglo vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in velé: „Kamenčkajmo se, da se zabavamo!“ Pobrali so mlinske kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se 10 igre, velé: „Napolnimo si pipe in kadimo!“ Iz žepov privlečejo pipe, velike za zeljno kad, in jih napolnijo s tobakom.

Zdaj se pa domislijo, da nimajo ognja. Eden pravi: „Sklatimo si ga z neba!“ Velikani skočijo na noge in začnó metati proti nebu mlinske kamene. Vsak si sklati zvezdo. 15 Z zvezdami si prižgô tobak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokrila črna oblak. Ko pokadé, pravi eden: „Čas je, da si pripravimo večerjo.“ Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepada. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod je jemal deset veder, še rajši kak 20 bokal več. Iz prepada si priženó tudi svojo večerjo — čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani naredé velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih pekó. Ob enem so pa tulili nekako pesem, kakor da se razlega grom, in poskakovali so okrog 25 ognja, da se je kar zemlja tresla.

Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, je priporočil svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klobčič kakor jež in se 30 drznil komaj dihati. Poleg njega je stala čutara vina, ki jo je bil s seboj prinesel. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost, in začne vleči. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne 35 ojunači; zato se je velikanov še vedno bal in se tresel pred njimi. Drugi obilni požirek pa mu je srce tako pridvignil in razvnel, da bi se šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani. Zdeli

se mu niso nič več tako grozoviti kakor od konca; jel se je skoro sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzo jim je 40 grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle.

Ko so pa volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoro na glas: „Vidi se pač, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite.“ Velikani so volkove raztrgali in pohrustali, težke založke pa so zama- 45 kali z ogromnimi požirki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kislo in čemerno. Eden njih veli: „Bratci, treba bo udariti zopet v kak hram in si napolniti posodo s sladko človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki 50 bi mi prinesel par dobrih požirkov starega šenttjernežana.“ Podgorec, to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: „Bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi!“ Komaj je pa izustil božje ime, se je zaslišal udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip je ugasnil tudi 55 ogenj, pri katerem so velikani sedeli, in vse obližje je pokrila najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je pa dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov, ne žerjavice, ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in 60 gora jih je vzela.

Janez Trdina.

25. Kašljan in Boštjan.

Ribe lovita Kašljan in Boštjan
na morju širokem . . . Prihruje orkan,

pa biča valove in morje šumi,
divja kakor tur in se peni, besni.

In huje in huje razsaja vihar 5
in groma razlega za vdarom se vdar.

Gorjé vama, ribiča, danes, gorjé!
Valovom kos vajine niso roké.

Ah, morje se z ladjo ko z žogo igra
in meče jo semkaj in luča jo tja. 10

Veslajta, veslajta! Že padla je noč . . .
Čoln bliža se, bliža se vama pomoč.

„Le enega vaju v svoj sprejmemo čoln.
Obeh ni mogoče . . . Nas samih je poln.

- 15 Odločita brž se! Kateri nocoj
iz vaju rad videl še živ bi dom svoj?“ . . .

Pa skoči k rešiteljem ribič Boštjan.
Sam v ladji bori se z valovi Kašljan.

- Bori se z valovi obupan, potr
20 in vidi pod sabo pogubo in smrt.

Za drugom nezvestim ozira se tam.
Zapustil ga je, pa se rešil je sam.

Boštjan pa na barki rešilni sedi,
pa gleda, kakó se tovariš bori.

- 25 In vidi Kašljanovo strašno gorjé.
Zaskli, zaboli od sramú ga srcé.

„Sebičnik sem! Šleva sem podla! Fej, fej!
Zapustil sodruga v nesreči sem tej!

- Nikdar ne! Brez tebe ne pojdem domov!“ . . .
30 Pa vrže Boštjan se v vrtinec valov,

pa plava h Kašljanu skoz noč in vihar.
Kaj klici rešilcev, njih čoln mu je mar!

„H Kašljanu, k prijatelju, smelo naprej!“
in dojde ga . . . V ladji pri njem je že . . . Hej!

- 35 Objameta se in obema oči
od rãdosti solza skali, porosi.

Spet skupaj veslata Kašljan in Boštjan.
A z ladjo igra se na morju orkan.

- Tri dni, tri noči se borita samá . . .
40 Dlani so krvave . . . Nikjer ni bregá . . .

Kam žene čoln jima po morju vihar —
kaj ribiča vesta! Kaj jima to mar!

Ob bregu beneškem črez tri jima dni
obstala razbita je ladja . . . Molči

- 45 vihar in spet mirna vsa morská je plan.
In v ladji ležita Kašljan in Boštjan.

Objeta ležita . . . Kaj mar jima srd
viharja! . . . V zvestobi zdaj druží ju smrt.

26. Divljan.

Duhovnik in dijak sta potovala čez veliko planino, kar ju noč prehititi. Videč, da ne moreta dospeti ta dan, kamor bi rada, se začneta ozirati sem ter tja po planini, kje bi jima bilo pripravno prenočiti, kar ugledata v daljavi ogenj v neki pečini. Blizu pečine prišedši, zapazita v njej divjega človeka z očesom na čelu. Vprašata ga: „Ali naju hočeš pustiti v kočo?“ On jima odgovori, da hoče. Ali k vratom pečine je bila privaljena velika plošča, katere bi ne moglo sto ljudi odmakniti. Divljan vstane, dvigne ploščo, ju pusti noter, pa ploščo zopet k vratom privali; potem uneti velik ogenj, sedeta poleg njega in se grejeta. Ko se malo ogrejeta, ju začne divljan tipati za vratom, hoteč se prepričati, kateri je debelejši, da ga zakolje. Duhovnika otiplje bolj rejenega; popade ga torej in ubije, natakne na raženj in vrže kraj ognja, da se peče. Dijak preplašen vse to gleda, ali iz pečine uteči mu ni mogoče.

Ko je bil tovariš pečen, pozove divljan dijaka, da naj jé njim, ali nesrečnež noče tega, izgovarjaje se, da ni lačen. „Ako nočeš zlepa, boš pa zgrda,“ reče divljan. Dijak hočeš nočeš sede tedaj k njemu. Divljan jé in tudi dijak devlje v usta, ali meče zopet v stran. „Jej,“ vpije divljan, „zakaj jutri pojem tudi tebe.“

Ko se divjak najé, leže kraj ognja, a dijak začne ostriti mali šiljak (malo leseno šilo). Poprašan, čemu to dela, odvrne dijak, da se je, brezposeln sedeč pri ovcah, tega navadil. Divljan zatisne oko in zaspi; dijak pa, videč, da utegne drugo jutro tudi njemu seči nožič pod grlo, se hitro domisli, porine leseno šilo divljanu v oko in ga oslepi. Razjarjen skoči oslepljeni velikan kvišku in reče dijaku: „Naj bode! Vzel si mi ti edino moje oko, ker nisem umel jaz tebi vzeti obeh; utekel pa mi ne boš.“

Ko se zazori, otiplje divljan vrata. In ko jih najde zaprta, začne po pečini sem in tja iskati, dā bi zgrabil dijaka; ali nikjer ga ne more najti. Imel pa je divljan v pečini mnogo drobnice. Dijak se domisli, odere ovna, obleče njegovo kožo in hajdi med ovce. Divljan stopi k vratom in, odmaknivši jih na enem kraju, začne drobnico vabiti ter posamezno izpuščati iz pečine. Dijak v ovnovi koži se bliža z drugimi ovcami

divljanu in, ko do njega dospe, ga ober zgrabi in vrže na
 40 plano med druge. „Ne išči me več,“ zavpije dijak, „sem že
 vñ.“ Divljan odpre vrata na stežaj in ponudi dijaku palico,
 rekoč: „Ker si mi že utekel, ná to palico, da boš gonil čredo;
 zakaj brez nje niti ene ovce ne spraviš z mesta.“ Nesrečnež
 se dá pogovoriti in seže po palici; ali kakor se je dotakne,
 45 že se je prime prst. Videč, da je izgubljen, jame okoli veli-
 kana skakati, da bi ga ta ne zgrabil. V tej nezgodi pa mu
 pride na misel nožič, ki ga je nosil s seboj; hitro seže ponj,
 odreže na palico prilepljeni prst in uteče.

Zdaj se začne divljanu rogati in smejati, goneč čredo
 50 pred seboj. Dasi slep, leti velikan za njim in ga pripodi do
 velike reke. Sluteč, da bi bilo mogoče utopiti divljana, začne
 dijak okoli njega žvižgati in se mu rogati. Velikan se mu
 bolj in bolj približuje, hoteč ga zgrabiti, ali ko se vodi do-
 cela približa, mu skoči dijak za hrbet in ga potisne v vodo,
 55 kjer divljan utone. Zdaj dijak mirno odžene čredo in se
 vrne zdrav domov, ali brez svojega tovariša.

Srbska nár. pravlj. — *Gregorij Krek.*

27. Odisej pri Fejakih.

Dalje potujoč, so prijadrali Grki na prijazni otok Trina-
 krijo, kjer so se pasla goveda solnčnega boga Helija. Odisej
 se je hotel kar dalje peljati, ali utrujeni veslarji so ga pro-
 sili, naj jim dá na otoku malo počiti, in so mu za trdno
 5 obljubili, da se svetih goved niti ne dotaknejo. Ker pa
 zaradi neugodnih vetrov ni bilo varno odriniti, so morali
 Grki ves mesec ostati na Trinakriji. Med tem jim je na ladji
 pošla vsa hrana in jeli so loviti ribe in streljati ptiče. S tem
 pa se krepki mornarji niso mogli nasititi.

10 Nekega dne, ko je Odisej ravno spal, sklenejo, da je
 boljše takoj poginiti nego po malem od gladú umirati; zato
 zakoljejo najlepša goveda in jih spekó. Zdaj se Odisej zbudi
 in zmerja nespametne tovariše, ali bilo je prepozno.

Nekoliko dni potem se odpeljejo dalje. Kmalu pa se je
 15 nebo naoblačilo; nastal je strašen vihar, bliskalo se je in gr-
 melo, da je bilo groza. Že so vetrovi potrgali vse vrvi ter
 zlomili jadrnik, kar udari strela v ladjo in jo razbije. Poginili

so vsi tovariši razen Odiseja, ki je na brunu razbite ladje čez deset dni priplaval na otok Oigigijo, kjer je bivala vila Kalipso.

Tú je moral ostati sedem let. Toda vedno je želel le k 20 svoji zvesti ženi Penélopi in k ljubljenemu sinu Telemahu. Vzdihujoč po domu, je hodil vsako jutro na obrežje, da bi zagledal kje v daljavi domače hribe ali kako ladjo, ki bi ga vzela s seboj. Nazadnje se sam Zevs usmili žalujočega junaka ter pošlje svojega poslanca Hermesa h Kalipsi z ukazom, da mora 25 takoj odpustiti umrljivega moža. Kaj nerada se je lepa vila pokorila božjemu povelju in dala ljubljenemu gostu sekuro, da bi si iztesal majhen čolnič. V štirih dneh je Odisej dovršil svoje delo, in ko ga je Kalipso preskrbela z živežem in obleko, je odrinil proti domu. 30

Sedemnajst dni se je srečno vozil po morju in ni imel več daleč do Itake. Kar ga zapazi morski bog Pozejdon, Polifemov oče. Jezen na Odiseja, ker mu je bil oslepil sina, enookega Kiklopa Polifema, razburi s svojim trizobom morje in napravi strašen vihar. Pogumni junak se trese in zavida 35 prijateljem, da so slavno poginili pri Troji. V tem ga močni valovi zaženó ob morsko pečino; čolnič se razsuje in slavni junak bi bil skoro utonil, ko bi ga ne bila rešila boginja Levkóteja. Ta mu svetuje, naj sleče težko obleko, in mu ponudi tančico, ki si jo naj prepaše okoli onemoglega telesa. 40 Odisej stori po naročilu dobre boginje in priplava srečno na fejaški otok Sherijo. Tu se zavali v listje in sladko zaspi.

Drugi dan je prišla Navzikaja, hči kralja Alkinoja, s svojimi tovarišicami k morju perilo prat. Po pranju so se deklice izkopale in na bregu malo poigrale. Bile so žogo. Ko se je 45 perilo posušilo in so vesele devojke bile že domov namenjene, jim pade žoga v morje. Tedaj zakričé na ves glas in zbudé spečega Odiseja. Deklice se ustrašijo neznanega moža, ki je bil ves z listjem in morskim glenom pokrit, in zbežé; le Navzikaja stopi srčno predenj in ga nagovori. 50

Odisej ji v kratkem pové svojo nezgodo in jo prosi obleke. Ginjena kraljična pozove svoje tovarišice in jim ukaže, naj prinesó možu spodnjo suknjo in plašč ter zlato steklenico mazilnega olja. Nato gredó deklice v kraj, Odisej pa se okoplje v reki, ki se je stekala ondi v morje, pomazili umito telo z 55 dišečim oljem in obleče prekrasno oblačilo. Zdaj gre k deklicam, ki skoro niso verjele, da je to isti tujec, ki je malo

poprej za grmom spal. Ko se je Odisej okrepčal z jedjo in pijačo, ki jo je imela Navzikaja s seboj, so odšli vsi skupaj
60 proti mestu.

Pred mestom prosi sramežljiva kraljična neznanega moža, naj malo vzadi ostane; češ, ne spodobi se, da bi tuj človek spremljal pošteno devojko. Hotela mu je povedati, kod naj hodi; a tu se pridruži nesrečnemu itaškemu vladarju boginja
65 Atena v podobi deklice, ki je baš nesla vodo, in ga pelje v kraljev grad, kjer se je vse lesketalo od zlata in srebra.

Odisej se prikloni kraljici, ki je ravno sedela pri ognjišču, ji spoštljivo poljubi noge ter jo prosi, naj ga gostoljubno sprejme v svoji hiši. Nato je sedel na ognjišče
70 kraj pepela, kraljica pa je šla tujega gosta kralju napovedat. Kralj Alkinoj pride takoj v kuhinjo, prime neznanega moža za roko in ga pelje v prostorno dvorano, kjer mu ponudi prekrasen stol.

Zdaj so na kraljevem dvoru na vso moč častili neznanega
75 tujca, kakor je bila navada v tedanjih gostoljubnih časih. V veselih zabavah in pri sijajnih gostijah je čas hitro mineval. Prišel je tudi pevec Démodok in popeval o trojanski vojski, o lesenem konju, s katerim so Grki vzeli močno Priamovo mesto, in o Odiseju, ki ga pa ni poznal. Vsi so se čudili
80 zgodbam pogumnega itaškega kralja; le Odisej se je globoko zamislil in molčal. Tedaj ga vpraša Alkinoj, kdo je in odkod prihaja, da so ga tako občutljivo ganile pesmi o slavnih junakih.

Vsi ostrmé, ko se jim Odisej razodene. Pripoveduje jim
85 mnogotere nezgode in nevarnosti, ki jih je doživel na svojem potu od Troje. Fejaki so bili dobri mornarji in so že marsikaterega tujca, ki so ga morski viharji k njim zanesli, na svojih brodovih odpeljali domov. Tudi Odiseju obljubijo, da ga bodo spremili v ljubljeno domovino.

90 Pred odhodom se zberó vsi fejaški knezi v kraljevem gradu, da se poslové od slavnega zmagalca trojanskega mesta, in mu dadó mnogo dragocenih darov v spomin. Nato ga spremijo do obrežja, kjer je bila najlepša kraljeva ladja na pot pripravljena. Odisej zloži obilne darove pod klopi, ki
95 so na njih sedeli veslarji, se ozre zadnjikrat po gostoljubnih Fejakih, potem pa leže na mehko blazino sredi ladje in kmalu sladko zaspí. Fejaški mornarji urno veslajo po mirnem morju

in pridejo srečno do Itake. Tu položé spečega kralja tiho na obrežje, razložé kraj njega bogate darove in se hitro vrnejo na morje. Josip Staré. 100

28. Odisej zopet domá.

I.

Ko se je Odisej zbudil, je bila tako gosta megla, da ni mogel spoznati svojega domačega kraja. Že je mislil, da so ga Fejaki grdo prekanili ter ga izložili na kak pust otok. Toda megla je padla in dolgo preganjani kralj je z radostnim srcem pozdravil domača tla. Nato se mu prikaže boginja Atena, mu pomaga skriti dragocena fejaška darila v jamo ter se z njim posvetuje, kako bi pomoril snubače, ki so nadlegovali Penélopo in zapravljali njegovo imetje. Da bi pa kralja nihče ne spoznal, ga izpremeni Atena v starega, raztrganega berača s plešasto glavo in nagubano kožo. 5
10

Najprej ga pošlje k svinjskemu pastirju Evmeju, najzvestejšemu hlapcu, ki je na kraljevi pristavi ves čas jako skrbno opravljal domačo živino.

Evmej si je ravno iz debele volovske kože rezal nove podplate, ko je Odisej, opiraje se na beraško palico, stopal počasi proti njemu. Zvesti pastir odloži začeto delo, gre tujcu naproti, ga prijazno pozdravi in pelje v svojo kočo, kjer mu postreže z mlado prasetino. Med jedjo se pogovarjata o marsičem. Evmej toži svojemu gostu nadloge, ki so prišle nad kraljevo hišo, odkar ni gospodarja domá, dozdevni berač pa pripoveduje svoje izmišljene nezgode, po katerih je on, nekdam kneževski sin s Krete, prišel na beraško palico. Trdil je, da je med potjo čul o slavnem Odiseju, ki se mora vsak čas vrniti z mnogimi zakladi na Itako, kjer se bo strašno maščeval nad predrznimi snubači. Ali Evmej mu ne verjame in méni, da so njegovega dobrega gospodarja že davno požrle ribe ali divje zveri. Tako je minil večer; hlapec in berač pa sta šla na listje spat. 15
20
25

Drugo jutro se je vrnil Telemah s svojega pota iz Sparte in je na vse zgodaj potrkal na vrata zvestega služabnika; hotel je pri njem pozvedeti, kako je domá, preden bi šel sam v mesto. Berač spoštljivo vstane pred lastnim sinom in se mu

hoče umakniti s klopi; priljudni kraljevič pa mu veli, naj sede, češ, on si bo že drugje našel kak prostor. Telemah pošlje
35 nato Evmeja v mesto ter izporoči skrbni materi, da se je srečno vrnil.

Ko sta bila oče in sin sama, izpremeni Atena raztrganega berača v lepega in krepkega junaka v prekrasni spodnji obleki in dragocenem plašču. Telemah ostrmi, misleč, da stoji bog
40 pred njim. Tedaj se mu Odisej razodene in pové, da ga boginja Atena izpreminja v berača, ker sicer ne bi bil varen pred hudobnimi snubači. Neizrečeno je bilo veselje vrlega sina, ki je s solznimi očmi poljuboval težko pričakovanega očeta. Zdaj se zmenita, kako bosta snubače pomorila. Med
45 tem se je pastir vrnil iz mesta in Odisej je bil zopet berač. Telemah si je vse dobro zapomnil, kar mu je oče naročil; vrne se v mesto k materi, pa ji nič ne pové, da je oče na pristavi.

Drugo jutro gre Odisej kot berač z Evmejem v mesto. Med potjo ga zasramuje kozji pastir Melantij, ki jo je bil po-
50 tegnil s snubači, in vpije za Evmejem: „Kaj pelješ lenega požeruha v mesto, tega sitnega berača, ki se plazi od vrat do vrat, ne da bi šel delat? Naj le pride v grad; snubači ga bodo s poleni zapodili, da mu vsa rebra popokajo.“

Odisej se ne zmeni za besede nezvestega služabnika in
55 gre dalje. Pred gradom je videl ležati na gnoju starega psa. Ta je takoj spoznal svojega nekdanjega gospoda ter jel prijazno mahati z repom; ali bil je že tako slab, da mu ni mogel več priteči naproti. Odisej se je jedva premagal, da ga ni šel pobožat; v tem pa se je stari hišni varuh zgrudil in
60 mrtev obležal. Dozdevni berač gre zdaj v grajsko dvorano in prosi zaporedoma vse goste miloščine. Telemah in tudi snubači mu podelé vsak kak košček kruha ali mesa, le Antinoj ga zapodi in udari s podnožnico po plečih; toda Odisej to nemilo ravnanje mirno prenaša.

Po Itaki se je tedaj klatil star berač, Ir po imenu, ki je
65 vsak dan beračil od hiše do hiše in zahajal tudi k snubačem. Ni mu bilo prav, da je to pot našel še drugega berača, ter ga je jel grdo psovati. Tudi Odisej ne molči in kmalu nastane med njima hud prepir. Ko jame Ir s pestjo žugati, obljubijo
70 snubači zmagalcu velik kos pečene skopčevine. Odisej zasuče rokave in udari svojega nasprotnika tako močno s pestjo pod ušesom za vrat, da mu je kar kost počila in kri privrela iz

ust. Nato ga zgrabi za noge in vleče na dvorišče, kjer ga pusti ležati za zidom.

Bilo je že pozno zvečer, ko so odšli nesramni snubači domov. Telemah pospravi hitro vse orožje iz dvorane in pusti očeta samega. Zdaj še le pride kraljica Penelopa s svojimi deklami v dvorano, ponudi beraču stol ter ga vpraša, odkod je in ali je kje kaj slišal o Odiseju. 75

Neznani berač pravi, da je s Krete domá in da je pred Trojo videl Odiseja, ki je po mnogih nezgodah še krepek in zdrav ter se bo v kratkem vrnil domov. Znal je tako prepričevalno govoriti, da mu je Penelopa morala verjeti. Iz hvaležnosti ukaže stari Evrikleji, naj mu umije noge ter mu naredi v dvorani postelj. Ko je postrežnica jela beraču umivati noge, je spoznala po brazgotini nad desnim kolenom svojega gospodarja. Že je hotela od veselja zakričati ter žalujoči kraljici povedati veselo novico, a Odisej ji hitro zamaši usta in zapové, da mora molčati. 80 85

Kmalu potem so šli v gradu spat in bilo je vse tiho; le Odisej ni mogel zatisniti oči. Premišljal je ves čas, kako bi se maščeval nad predrznimi snubači, ki so mu tako nesramno zapravljali njegovo imetje. Tu se mu prikaže boginja Atena, ga izpodbuja na boj in mu obljubi svojo pomoč. 90

II.

Drugi dan se snubači zopet zberó v gradu ter začnó po stari navadi razsajati in pošteno kraljico nadlegovati. Nobenemu se niti ne sanja, kaka kazen ga čaka ta dan. Bili so vsi tako zaslepljeni, da niso verjeli niti staremu vedežu, ki je videl v duhu, kako brizga kri po stenah in kako se črne duše grešnih snubačev selijo v temni Tartar. Zasmehovali so požnega proroka in ga zapodili iz dvorane. 95 100

Nato stopi Penelopa zadnjikrat pred snubače in jim naznani, da bo vzela v zakon tistega, ki napne lok njenega moža in s puščico ustrelí skoz ušesca dvanajsterih zapored postavljenih sekir. Snubačem je bila ponudba všeč in Telemah dá vsem po vrsti očetov lok; toda nobeden ga ne more napeti. Tedaj se oglasi pri vratih Odisej, še vedno po beraško oblečen, in prosi, naj mu dovolé, da tudi on poskusi ustreliti. Zbrani gostje se strašno raztogoté nad tako predrznostjo, ali Telemah dá tudi njemu lok. 105 110

Odisej, vaje svojega orožja, igraje napne lok in ustrelj s puščico skoz vseh dvanajst železnih obročkov. Telemah opaše meč, zgrabi sulico in stopi k očetu, ki je na pragu stoječ lok drugič napel. Snubači začudeni gledajo berača, on pa jim
 115 pravi: „V prvo sem dobro pogodil; zdaj pa namerim v cilj, ki ga še nikdar noben strelec ni zadel.“ V tem prestrelj grlo Antinoju, ki se krvav zgrudi črez mizico in jo zvrne z vsemi jedili. Osupli gostje sicer mislijo, da ga je po naključju ubil, ali Odisej jih srepo gleda ter jim govori: „Aha, pasje pare,
 120 mislili ste, da me ne bo nikdar več domov, pa ste mi žrli mojo lastnino in snubili mojo ženo; toda gorjé vam zdaj!“

Med tem sta se tudi svinjski pastir in kravar oborožila in prišla svojemu gospodarju na pomoč. Evrimah prosi in obeta v imenu ostalih snubačev, da vse povrnejo, kar so naredili škode. Odisej ga ne utegne poslušati, ampak mu zaluči
 125 puščico v srce, da mrtev obleži. Kralj strelja dalje in z vsako puščico ubije drugega snubača. Kmalu je bilo po dvorani vse polno mrličev, zakaj tudi Telemah in pastirji so hrabro mahali po zapravljivih požeruhih. Tu prinese nesramni kozji
 130 pastir Melantij še živečim snubačem orožja, ki jim ga podaja skoz okno. Ali vse zastonj. Boginja Atena je svojega mnogo preganjanega ljubljenca varovala, da ga ni mogla nobena sulica raniti. Ko je pa Melantij drugič hotel iti po orožje, skočita svinjski pastir in kravar za njim, ga zvezeta in obesita na
 135 visok steber, kjer je po težkih bolečinah izdihnil svojo črno dušo. Med tem sta se zvesta pastirja vrnila v dvorano in pomagala postreljati ostale snubače. Po dovršeni moritvi počedijo hišo in jo dobro prekadé.

Penelopa je ves čas strašnega boja spala v zgornji sobi.
 140 Zdaj še le jo je šla Evrikleja klicat in ji je razodela veselo novico, da se je vrnil ljubljeni soprog in vse snubače postrelil. Kraljica ni hotela verjeti, da je oni raztrgani berač njen soprog; toda ko je stopila v dvorano, ji je prišel Odisej v svoji pravi podobi kot zdrav in krepek junak naproti ter jo
 145 je črez dvajset let prvokrat zopet presrčno objel.

Drugi dan je šel Odisej s svojim sinom Telemahom na kmete pozdravljat starega očeta Laerta. Potem pa je še dolgo časa srečno gospodoval na otoku Itaki.

Josip Starè.

29. Orjaki na Ajdni.

1. Kjer Karavank vrhovi sivi
ponosno dvigajo se v zrak,
na skali, ki se zove Ajdna,
sezidal grad si je orjak.
2. Orjak, junak desetkrat večji
in silnejši od nas ljudi,
na Ajdni živel s hčerko svojo —
takó pri nas se govori.
3. Od hriba stopal je do hriba,
en sam korak — in bil je tam;
se nagnil je nad reko Savo,
vodico bistro pil je tam.
4. Zajemal s korcem je velikim
in pil in pil; za hčerko še,
da si umije bele roke,
mož korec poln zajel si je . . .
5. Nekdaj pa šetala se hčerka
po travnikih je pisanih
in všeč ji bilo je na polju,
po njivah ravno risanih.
6. Vrnila se je z izprehoda,
k očetu hitro stekla je:
„Črvička čudnega sem našla
na travniku,“ mu rekla je.
7. „Domá ga obdrživa, atej,
kako je lepa stvarca, ej!
Po zemlji koracál je urno
in travo grizel, lej, poglej!“
8. Pa zmajal je z mogočno glavo
orjak, nje oče, in dejal:
„To ni črviček, ljubo dete;
brž nesi ga nazaj do tal!“
9. To kosec je, ki reže travo,
da z njo živinico redi;
ni, da bi z njim se ti igrala,
v dolino brž ga nesi mi!“

10. Možiček, v strahu trepetaje,
bil skoro zopet je na tleh
in vse povedal, kar je videl
in slišal pri orjakih teh.
11. In pravijo, da v skali Ajdni
še vedno grad visok stoji;
a nihče vanj ne more priti,
orjakov pa že davno ni.

Gorenjska prip. — *Vida Jerajeva.*

30. Edip in Sfinga.

Edip je bil sin tebanskega kralja Laja (grš. Laios). Temu je Apolonovo svetišče v Delfih prorokovalo, da mu preti od sina smrtna nevarnost. Da bi kralj tako strašno usodo od sebe odvrnil, ukaže svojim slugam, da so dečku prebodli
5 gležnje in mu nogi tesno zvezali; nato so ga izpostavili v pustem gorovju, da bi ga ondi požrle divje zveri. A dečka najde neki pastir. Ta se ga usmili in ga izroči korintskemu kralju v odgojo. Kralj dá dečku ime Edip (grš. Oidípus, t. j. Oteklonog) ter ga vzgoji kakor lastnega sina.

10 Ko je Edip dorastel, se napoti po svetu; pot ga privede tudi v bližino tebanskega mesta. Takrat so Tebanci živeli v strahu in grozi pred čudno pošastjo Sfingo, ki se je bila nasedla blizu mesta. Glava in prsi so ji bile človeške, ostalo telo pa je bilo levje. To grozno bitje je čepelo na strmi
15 pečini pred mestnim vhodom in dajalo vsakemu popotniku, ki je mimo prišel, zastavico v rešitev. Kdor uganke ni pogodil, ga je pošast pahnila v globok prepad, odkoder ni bilo več rešitve. Uganka pa se je glasila: „Katero bitje hodi zjutraj po štirih, opoldne po dveh, na večer pa po treh? In
20 kadar hodi po največ nogah, ima najmanj moči in hitrosti.“

Tudi Edipu zastavi to vprašanje. Ta se pa ne pomišlja dolgo, ampak hitro odgovori: „To je človek. V jutru svoje mladosti se plazi po vseh štirih, v moški dobi stoji trdno na dveh nogah, na večer svojega življenja pa se kot starček opira
25 na palico; to mu je tretja noga.“

Sfinga, začuvši pravi odgovor, se požene v brezdno, kjer tudi pogine.

Nič več ni bilo treba Tebancem trepetati pred hudo nadlogo, ki je zahtevala toliko človeških žrtev. V zmagoslavju sprejmejo Edipa ter ga odvedejo v mesto.

30

Kreon, brat udovele kraljice Jokaste, je bil obljubil tistemu, ki Sfingo ubije, kraljico v zakon. Z njo je prejel Edip kraljevo krono, ki mu je šla itak že po rojstvu. Tako je kot kralj zavladal svojemu rojstnemu mestu. *Josip Wester.*

31. Uganke.

1. Škarje imam, pa nisem krojač;
ponočnjak sem, pa ne zapravljač.
Drugi pravijo: „Le naprej!“
Jaz: „Le nazaj!“ Kdo sem, povej! *red*
2. Iz samih lukenj narejeno
držim ti vendar, kar še dá;
če mi iz srede vzameš eno,
razpadem ti na dva kosá.
3. Kaj težaven je moj stan,
nič pokoja noč in dan.
Ko vse spi, jaz moram čuti,
ne zaspati dve minuti;
iti moram brez nogé,
prav kazati brez roké,
glasno bítí zdaj pa zdaj.
Malo se oddahnem naj,
že vse v hiši godrnjá,
nihče mi mirú ne da. *mg*
4. Dunaj stoji pod njim, Ljubljana in Rim,
sveto rešnje telo se nosi pod njim,
rabim ga zdaj, ko s teboj govorim.
5. Okroglo je prvo, da se vrtil,
glave se tvoje drugo drži;
oboje se suče v enomer,
posebno pridno zimski večer. *kolmat*
6. Z a podgane lovim in miši, *pant*
z e otroku pretim, ki ne sliši, *kast*
z o sem gost v siromakovi hiši, *post*
z u pa norčavosti čas zapiši! *rust*

Josip Stritar.

32. O beli kači.

I.

Bela kača je mati in kraljica vseh drugih kač. Še le v visoki starosti postane bela. Glava ji je debela in je podobna mačkini. Vrh glave nosi krono in v njej dragoceni kamen demant, ki se v temi tako sveti, da lahko šivajo štirje krojači
 5 pri njem brez druge svečave. Kdor dobi demant iz njene krone, je srečen za vse življenje; toliko je vreden. Zato so pa belo kačo že od nekdaj zelo zalezovali. Ali ta kamen je težko dobiti; zakaj bela kača je silno huda in je poveljnica vseh kač; ne stanuje nikoli sama, ampak v večjih kačjih
 10 gnezdih, iz katerih pride malokdaj na dan.

Bil je kačji lovec, ki je gadom mast pobiral. Našel je v skalovju med bukovjem veliko kačje gnezdo in je hotel tudi tukaj gade poloviti, da bi od njih masti dobil. Vzame s seboj tovariša, da bi mu pomagal; zakaj dozdevalo se mu
 15 je, da bo ondi več kač kakor drugod. Ko sta prišla na skalovje, odbere primeren kraj, odlomi leskovo šibico, ki je bila zrastle v enem letu, načrta s to šibico ris, se vstopi v sredo, pripravi svoje orodje in vzame piščal v roke, da bi kače sklical. Tovariš pa se je zbal bele kače in si ni upal
 20 pri risu ostati. Zleze torej na deveto bukev od risa. In ko je oni v risu jel na piščalko piskati, je ta videl, kako so lezle proti risu od vseh strani kače, rjave, pisane, grebenaste in druge. Vsaka je položila glavo na ris. Na enkrat pride bela kača, tudi položi glavo na ris in udari z repom po tleh.
 25 V tem trenutku pa puhnejo vse kače na lovca v risu in ga opikajo, da je umrl pri priči. Ko bi njegov tovariš ne bil na deveti bukvi, bi se bila tudi njemu slaba godila.

När. pravlj. — *Josip Jurčič.*

II.

Bila je kmetica, ki je imela majhne otroke. Hodila je na polje delat ter puščala otroke same doma in jim dajala v skledo mleka, da niso bili med tem lačni. Vsak pot so vse pojedli, zato jih je hvalila, da so pridni. Otroci pa pravijo: „Saj
 5 ne jemo sami; k nam hodi tudi lepa živalca jest.“ Mati si misli, da prihaja kaka mačka in je z otroki. Vendar se ji čudno zdi, da pripovedujejo otroci o lepi beli živalci. Pre-

pričati se hoče, kaj je. Skrije se tedaj v hišo in postavi mleko otrokom v vežo kakor po navadi. Kmalu se privije bela kača z lepo krono izpod mize in se zviije najmlajšemu 10 otroku v naročje. Mati je bila strahú vsa trda; otroci pa so božali in gladili lepo živalco. Ko se kača najé, strese lepo kronico z glave in se izgubi v luknjo.

Brž ko se je kača skrila, je spravila mati otroke in krono v kraj. Krono je dela v skrinjo, kjer so imeli prejo. 15 Ded je po zimi prejo vil. Vso zimo je vil, pa je ni mogel poviti. Žena si misli, kaj neki mora to biti; menda ima krona tako moč. Dene krono proč in kmalu je bila preja povita. Nato denejo krono v žito; merili in merili so žito, pa ni pošlo. Tako so devali kronico tudi k drugim pridelkom. Ob 20 kratkem si je hiša opomogla, da je bila najpremožnejša v vasi. Imeli so kronico tako dolgo, dokler je bil tisti rod pri hiši, ki je tako prijazno in lepo ravnal z belo kačo.

Nār. pravlj. — *Josip Novak.*

33. Rabeljsko jezero.

1. Glej, jézero temno sred gorskih vrhov,
glej burne jezérske valove
in čuj med hrumenjem, šumenjem valov
te votlo zveneče glasove!
Odkod se to votlo zvonjenje glasi,
ko sapa viharna valove vali?
Odkod, glej, ta hiša na prodi
z valovi obdana povsodi?
2. Kjer jezero danes zeleno leži
in temne valove preliva,
vasica tam stala nekdanje je dni,
vasica in trata in njiva.
In bister potoček, šumljaje na glas,
ovijal to vas je kot srébrni pas;
zalival cvetoče je polje,
da gnalo, rodilo je bolje.
3. Lepó, oj lepó je to selo biló
in čedno zares in premožno,
a ljudstvo, oh ljudstvo je bilo trdó,
brežcutno, hudobno, brezbožno.

Zastonj mu na vrata je vbogi trpin,
 zastonj je potrkal otrok bolečin,
 hladila, zdravila za boli,
 za toge ni našel nikoli! —

4. Za gore vtonilo je solnce zlató
 in noč se že dela iz mraka;
 po ozki stezici še stopa nekdo,
 počasi k vasici koraka.
 Neznano ženico, sam Bog vé odkod,
 prinesle stopinje so trudne dotod
 in ženi otrok po otročje
 privija se v mehko naročje.
5. Ta mati je videti bornih ljudi,
 a lepa pa v cvetu života;
 nedolžnost iz jasnih ji seva oči,
 z obličja dobrota, milota.
 In detece nežno, oj dete mladó,
 kakó je to bilo ljubó in lepó,
 oj ljubo takó in pa zalo,
 kot da bi nebó ga poslalo!
6. „Prijetelji božji, daj oče dobrot
 še dolgo vam srečno živeti;
 usmilite naju se vbogih sirot,
 ki sáma sva, sáma na sveti!
 Temá je že zunaj in veter in mraz,
 počijeva naj se nocoj tu pri vas:
 kdor sprejme pod streho berača,
 nebó ga obilno poplača.“
7. Od praga do praga s solzámi v očeh
 za nočno se vklanja ležišče;
 a tukaj pri teh neobčutnih ljudeh
 zastonj si usmiljenja išče.
 „Nič niste na boljšem, pojdíte drugám,
 obojnim ni dosti prostoren ta hram!“
 S tem vsak jo od hiše odpravlja
 in mnogi še psovke pristavlja.
8. Že zunaj vasi, že na polju stoji,
 na mrazu, v temini, brez hiše —
 pretresa ji sapa ledena kosti
 in revica k nebu gor vzdíše:
 „Oh, oče na nebu, ti oče sirot,
 skrij naju pod svojo mogočno perot;
 ljubezen s svetá je zbežála,
 ljudje so brezčutni ko skala.

9. Jaz morda zaslužim, tožiti ne smem,
da ven me podijo iz stanja;
a dete, kaj ti si storilo, ne vem,
da ljudstvo takó te preganja!
Saj ti si nedolžna, si angelska stvar,
žalilo ti nisi nikogar nikdar;
in vendar, sirótica, tebe
so tudi pahnili od sebe.
10. Kje najdem ti gnezdece, ptiček ti moj,
kje hočem ti mehko postlati?
Pa, srček preljubi, nikar se ne boj,
saj čuva ljubeča te mati!
Zibála v naročju te bodem lepó
in grela te bodem z dihanjem skrbno,
da mraza obranim le tebe,
a mene naj potlej le zebe!“
11. Besede vzdihljaj zaduši ji globok,
srcé se ji žalosti vtaplja,
črez lice se solzni ji vlije potok,
a ne le za kapljico kaplja.
Solzé siromakov pač težke solzé —
gorjé ti, nevsmiljeno ljudstvo, gorjé!
Solzà, ki sirota jo lije,
do neba za kazen upije.
12. Že hoče se vleči na zemljo, pa — glej!
Kaj sveti se ondi v bližavi?
Tam hiša samotna je, mati se k njej
i v upu i v strahu napravi.
Kdo ondi prebiva? Li upati sme,
da ondi človeški živijo ljudjé?
Če hiša še ta jo odžene,
potém ni več nade nobene.
13. Potrka. Siv starček odklene ji hram,
ki luč ga brleča obseva;
otroci na slami počivajo tam,
uboštvo tu vlada in reva.
„Zavetja ne najdem sirota nikjer,
podijo povsodi ko divjo me zver,
o dajte, vsaj vi ne pehajte
od svoje pohlevne me bajte!“
14. „Le noter, le noter i mati i sin
stopíta, počijta se z nami;
pri hiši ni pernic, ne mehkih blazin,
počivajta z nami na slami!“

K družinici dobri se vležeta zdaj,
nad njimi pa plava nebeški čuvaj
in hišo, kjer tujka počiva,
pod svoje peroti zakriva. —

15. Čuj, zunaj pa divje razsaja vihar,
od neba lijó se povodnji,
žar šviga na žar in udar na udar,
približal mar dan se je sodnji?
In zdajci, o groza, drobeči potres!
Hrumenje, rohnenje do strmih nebes
groznó in strašnó se razlega —
kaj bode, kaj bode iz tega?
16. Potihnil vihar je in dela se dan
in kočico starček odklepa;
izginila tujka pred zorom je v stran,
a kje je vasica prelepa?
Ne hiše, ne stolpa, ne cerkvice ni,
kjer vas je ležala, jezéro leži;
edino le hišica mala
na suhem je produ ostala.
17. Še danes ta hiša na produ stoji,
od strašnega priča večera;
vse drugo ko v grobu globokem leži
mrtvó pod valovjem jezera.
Le včasi, ko veter valove vali,
ječé utopljeni se zvon oglasi . . .
Solzá, ki sirota jo lila,
od neba je kazen sprosila.

Simon Gregorčič.

34. Kristus in kača.

Ko je šel Kristus v puščavo, se je nameril na zmrzlo kačo. Kača se mu je smilila, pa jo je vzdignil, ugrel in oživil. Hudobna kača pa se je zavila Kristusu okoli roke in ga pičila. Ker je znal vsak strup zagovoriti, mu ni mogla škoditi, ali 5 nehvaležnost ga je tako unevoljila, da je kačo preklel in ob- sodil, da ne bo nikdar več nobene gorkote občutila v svojem truplu.

Ta sodba se izvršuje še dandanašnji. Kače se ne prime noben žarek poletnega solnca. Kdor jo potipa, se lahko 10 uveri, da ostane mrzla tudi v najhujši vročini.

Janez Trdina.

35. Zimska pesem.

1. Kraguljški veseli so pesem zapeli :
Snežinke, snežinke, ej, vi metuljški beli,
le urno zaplešite,
na zemljici počijte!
2. Pod zemljo, pod rušo
pa spavajo cvetice
in zebe jih v male, v bose jih nožice ;
le urno priskočite,
v kožušek jih zavijte!
3. A solnce, če solnce iz sanj bi se zbudilo,
snežinke, snežinke, vas vse bi polovilo.
Kako se že bojite!
Hitite brž, hitite!

Vida Jerajeva.

36. Kozlovska sodba v Višnji gori.

I.

Povedati vam hočem, kako je tekla v starem času sloveča pravda zavoljo kozla Lukeža Drenulje in nepopasenega vrta Andraša Slamorezca.

Lukež Drenulja, višnjanski meščan, ni sicer pil svojega mleka, zakaj v tistem starodavnem času, ko je živel on, je bilo še manj kravjih repov v Višnji gori nego današnji dan. A imel je ta Lukež Drenulja svojo hišo sredi mesta. Res ni bila velika, pa bila je gostoljubna, kajti vežna vrata so stala noč in dan na stežaj odprta. In naš Lukež, postaren, suh in kljukonos mož, ki je od pomnenja že služil za ponočnega čuvaja, je bil jako bogaboječ in potrpljiv. Drugi pa hočejo boljše vedeti in pravijo, da je imel čuvaj Drenulja na sebi nekaj tistega ponosa, ki se vsem višnjanskim meščanom baje od roda do roda deduje in zapušča, da se namreč ne menijo mnogo, kaj in kako delajo „kmetski ljudje“ okrog njih.

Več nego gospodar Drenulja pa se je brigal za nepoklicane goste, ki so prihajali v hišno vežo, njegov kozel Lisec, ki je bil zavoljo tega, ker ni imel boljšega hleva, privezan v veži. Kadarkoli se je kak pes oglasil v vežo, je trgal Lisec neusmiljeno svoj motvoz, nastavljal roge in se pripravljajal na

trk. Iz tega je dostikrat prišlo, da se je več psov zbralo okrog njega in brez pretrganja lajalo, da so vsi višnjanski otroci vrelj vkup in ubogega Lisca kamenjali.

Kdo pameten se bo torej čudil, če se je nesrečni kozel
 25 Lisec nekega popoldne, ko je Drenulja ravno kradoma v hosti zanj smukal zelenje, iztrgal in meketaje na ves dir po višnjanskem mestu bežal pred psi in otroki? Ko se stori hlad, se Liščevi sovragi naveličajo ubogega bradača dreviti. Lisec se oddahne ravno tam za kamenjem, kjer se je nek-
 30 kdaj porodil tisti glasoviti polž, katerega so Višnjani po božje častili, če se prav sliši in bere. Tam torej kozel Lisec sede, pomoli roge kvišku in z brado majé žveka poklajo ter preišlja, kam bi šel. Pozabi vse reve in nadloge in obide ga neko sladko čuvstvo prostosti, ko zagleda pod seboj zeleni
 35 vrt mestnega svetovalca Andraša Slamorezca.

Kdo in kakov je bil ta Andraš Slamorezec? Da je bil mestni svetovalec, to sem vedel poprej. Stari zapiski pa še pristavljajo, da je bil človek na kratkih nogah, širok črez
 40 trebuh, da je rad jedel slanino in čebulo in, kar je morda še imenitnejše, da je bil strupen sovražnik nočnega čuvaja, Liščevega gospodarja Lukeža Drenulje. Slamorezec je trdil, da je Drenulja obiralec, širokoustnež, potepuh in slepar. Pri neki seji mestnih očetov je nasvetoval, naj se mu vzame ponočno stražarstvo. Vendar tudi Drenulja je imel prijatelje in Slamo-
 45 režev nasvet je padel z vsemi zoper tri glasove. Od tiste dobe je bil Drenulja Andrašu trn v peti; gledal in pazil je dan na dan, kako bi ga pogubil.

Toda vrnimo se h kozlu Liscu!

Ta je, kakor smo povedali, s kamenja poželjivo ogledoval
 50 zeleni vrt mestnega svetovalca. „Kaj, ko bi kozel prišel do glavnatega zelja, vabljive salate, lepe detelje in druge zelenjave,“ si je mislil naš Lisec. In ni dolgo preudarjal, temveč je s svojo kozjo brado pokimal, se vzdignil in peketal proti vrtu Andraša Slamorezca.

55 Ali vrt je bil ograjen okrog in okrog z lesenim plotom, pet pedi in tri palce visokim. Pomerjal je kozel Lisec na vse načine, kako bi prišel noter, ali ni se dalo.

Vzpine se s prednjima nogama vrh plota ter gleda s pregrešnim veseljem in veliko poželjivostjo na vrt, ob enem pre-
 60 mišljujoč, kako bi se dal plot podreti, preskočiti, ali kar si bodi.

A kaj se zgodi?

Prav v tem grehotnem stanu ga zagleda gospod Andraš Slamorezec. Ravno je nekoliko kislega mleka posrebal za popoldnevno kosilo in nekaj premišljal, sam Bog vedi kaj, kar zapazi Drenuljevega kozla ob plotu in uvidi hudobno nje- 65
govo namembo. Razkačen popade, ne vem, ali burklje ali štokalo in dirja na plano s trdnim namenom, da bi hudobnega Drenuljevega kozla potolkel do gotove smrti. Lisec, nedolžni kozel, nič hudega vaje od starejših ljudi, prijazno mekeče in meni: „Ta mi bode odprl plot in jaz idem na vrt.“ 70
Ko dojde Slamorezec bliže, zamahne in ob tisti uri bi bil ubogega Lisca potolkel na žive in na mrtve, da ni zdajci priskočil sam samcat Lukež Drenulja, ki je Lisca s strahom in skrbjo iskal. Zgrabil je Slamorezca za roko in tako govoril: „Stojte, mirujte, prizanesite, zlega ne delajte, oj, Slamorezec! 75
Kozel moj nedolžni nič hudega ne misli, nikar ga ne pobijajte!“

Pač bi bil očanec Slamorezec v tisti minuti pretepel Drenuljo, da ni bil ta močnejši. Tako pak se mu je bridko zagrozil in dejal: „Molči, Drenulja in kozel tvoj hudobni! 80
Jaz te bodem tožil na veliko pravdo pri mestnem sodišču.“

„Ni vam krivice; kar hočete, storite!“ pravi Drenulja, prime kozla Lisca za brado in ga trikrat pripali z gorjačo.

„Hudobna volja je v svetem pismu prepovedana kakor hudobno dejanje. Pomnita to, ti in tvoj kozel!“ reče Slamo- 85
rezec.

II.

Tako se je iztekla reč. In šest dni in šest noči potem so sedeli zbrani mestni očetje, župan iz Višnje gore, svetovalci, vsi starejšine in vsi veljaki. Imeli so sodbo pred seboj, veliko pravdo kozlovsko.

Tožnik je bil Andraš Slamorezec; kot toženec je bil na- 90
vzočen: prvič, Lukežev kozel Lisec s svojo brado; drugič, gospodar njegov in advokat, Lukež Drenulja sam. In mnogo, premnogo Višnjanov je bilo zbranih, modrih možakov in pametnih ženic, ki so prišli poslušat, kako bo tekla imenitna kozlovska pravda.

In vstal je v tem sodnem zboru višnjanskih modrijarhov, starejšin in sodnikov Pavle Zaropotaj, prvi sodnik in župan tega starega mesta. In svetlo je sodnik Zaropotaj pogledal

po zbrani množici, trikrat zacmakal z usti in povzdignil glas
100 nekako takó-le:

„Čemu smo se zbrali danes? To vprašam vas, stari Višnjani, zaslomba in podpora slavnemu našemu mestu, in tudi vas, ki odpirate usta in nastavljate ušesa po vsej spoštljivosti, da bi zaslišali, kaj je pravica. Morebiti se nismo
105 zbrali zavoljo Drenuljevega kozla Lisca in zaradi Slamorežčevega vrta? Ta hudobna kozlovska zver je namreč, zapeljana po svoji meseni poželjivosti, po pregrešni lakoti in požrešnosti, dalje po lenobi in nemarljivosti svojega gospodarja Lukeža Drenulje, bila namenjena, da bi vse zelje, vso peso, korenje,
110 česen in čebulo na Andraša Slamorezca vrtu posmukala, pojedla, potrla in požrla. Kaj ne, Višnjani, da smo mi od nekdaj bogaboječi in pravični?“

„Smo, smo,“ odgovarja višnjansko ljudstvo.

„Če smo bogaboječi, poslušajmo, kar vелеva Bog. Deveta
115 in deseta zapoved vелеva, da ne smemo ničesar poželeti, kar ni naše, ampak je našega bižnjega. On prepoveduje vse hudobne misli. Če jaz mislim komu snesti zelje ali buče, velja pri Bogu toliko, kakor bi jih bil res snedel. Drenuljev kozel je pa poželet svojega bližnjega blago, on je pregrešno gledal črez plot, torej
120 ga obsodimo na smrt!“

In vse ljudstvo zagrmi: „Obesimo ga!“

„Lukež Drenulja pak,“ govori višji sodnik dalje, „ni nič kriv tega. Njega ni bilo domá in, kar je še več, on je dober ponočni čuvaj. Dajmo mu samo pet gorkih palic po podplatih,
125 pa nič več!“

„Pet palic!“ kričé Višnjani.

Ko se poleže vihar, sede višji sodnik Zaropotaj, vstane pa sivobrادي starejšina Žužnjaj in govori takó:

„Ko sem jaz še v sami srajci in brez hlač tekal okoli,
130 tačas je bilo v Višnji gori drugače. Kaj sem hotel reči? — Tačas še nismo imeli studenca z deskami kritega in solnce je gorkeje sijalo nego zdaj. Tačas smo imeli hitrejše noge, boljše oči in vse živote boljše nego zdaj. Pa kaj sem hotel reči? — Res, Lukež Drenulja ni nič boljši od kozla svojega.
135 Le ubijmo ga; bode vsaj drugo pot vedel kozla dobro privezati domá, da ne bo mogel poskušati, kako bi se delala kvara.“

Andraš Slamorezec je poskočil od veselja in zavriskal, ko je zaslišal te modre besede sivega starejšine Žužnjala. Ali

gospodar Gobeželj, drugi starejšina, sovražnik Žužnjalov, trikrat zmaje z glavo, v četrtič pa srdito vstane in reče: „Kakove 140 so te besede, ki sem jih zaslišal? To niso prave besede. Bodimo, Višnjani moji, pošteni z ljudmi, da bo Bog z nami pošten; milost izkažimo in pravico, da nam Bog milost izkaže in pravico; ne srdimo se, da se ne bo on srdil. Saj veste, da imamo svojega polža v veliki časti, kar je lepo in prav. Od njega, od 145 polža svojega se učimo kreposti! On je pohleven, toliko hišo ima, da jo nosi lahko s seboj; roge ima, pa ne bode; noge ima, pa ne kolovrati naglo, ampak lepo in počasi leze, kar je prav; skratka, nikomur ne stori nič žalega. Bodimo še mi takšni! Glejte, Višnjani moji, ko bi kdo izmed nas — česar nas Bog 150 obvaruj! — hotel našega polža dražiti, drezati in bezati, kaj bi pač storil? V hišo svojo bi se tiho pomaknil in sam v sebi miroljubivo dejal: »Bog jim odpusti grehe; saj ne vedó, kaj delajo.« Posnemajmo svojega starega polža, da se bo nam dobro godilo in nam bode dobro na onem svetu. Odpustimo 155 Lukežu Drenulji ne le smrt, temveč tudi tistih pet palic po podplatih. Kozlu Liscu tudi odpustimo; saj je neumen, ne vé, kaj je pravo in kaj grešno. In če to storimo, Višnjani, bode današnje in vse bodoče dni Bog vesel, da je ustvaril Višnjo goro.“ 160

Vse Višnjanke s svojimi otroki vred se skoro spusté v jok, ko zaslišijo ta govor o polževih krepostih. Kakor bi mignil, je bilo veliko število veljavnih mož za Gobežlja in pomiloščenje Drenuljevega Lisca. S strahom je tožnik Slamorezec videl to izpremembo misli pri mestnih sodnikih in tekal 165 okrog, da bi jih pridobil zopet vsaj polovico nazaj na svojo stran. In res vstane v drugič starejšina Žužnjajl ter v dolgem govoru glasuje za kozlovo in Drenuljevo smrt baje tako izvrstno, da so se zdajci Višnjani razpolovili na dve stranki: ena za milost, druga manjša za smrt kozlovo. 170

Govorili so še sodniki in meščanje: Jurček Griža, Bošte Krevs, Peter Štrama, Marko Črmaž, Miha Kisovar, Jožman Kravopasec in še več zaznamenovanih slovečih možakov, eni z Gobežljem, drugi z Žužnjalom.

Ne morejo se združiti, zmešnjava je velika, srdé se in 175 nekateri stiskajo pesti.

Višji sodnik in župan Zaropotaj, ki je bil prestopil h Gobežljevi večini, boječ se, da bi bodoče leto ne bil zopet

izvoljen, je imel mnogo preglavice in križev, da je ohranil
180 primeren red. In ker je videl, da se pričkajo in pulijo zlasti
zavoljo tega, ali ima kozel Lisec um in pamet, se zmisli v
modri glavi svoji in reče:

„Možje, stojte, poslušajte! Kaj bi bilo, ko bi mi po
kozla Lisca poslali ter bi ga preiskali in pretipali in uvideli,
185 ali ima pamet, ali je nima?“

III.

S tem predlogom sta bili zadovoljni obe stranki. Lukež
Drenulja je z meščani Kašopiharjem, Lasačem in Črmažem
dirjal domov, da bi kozla privedel pred visoko in častito sodišče.

V tem so se višnjanski možje malo oddahnili in obrisali
190 pot z vročega čela, vendar so željno pričakovali, ali se bo
kozel izkazal pametnega ali ne.

Drenulja domá s solznim očesom Lisca omotvozi in ga
vleče za seboj ter opominja Črmaža, naj ga poganja, toda le
prav zlepa. Lisca pak žalosten reče: „Oj, ko bi se dalo, da
195 bi midva, jaz in ti, mogla zdaj-le menjati koži in glavi tako,
da bi bil jaz kozel, ti pa gospodar moj Drenulja! Kajti, če
se ne boš dobro nosil, te bodo obesili in še meni ne bo dobro.
Oj, da bi vendar ti danes toliko pameten bil, da bi se delal
vsaj tako neumnega, kakor si bil neumen takrat, ko si šel
200 črez plot Slamorežčevo zelje gledat in si sebi in meni storil
hudo.“ Pravijo, da kozel na to ni ničesar odgovoril žalosti
polnemu svojemu gospodarju Lukežu Drenulji.

Prišedši med sodni zbor, se zmeni kozel malo za vse
sodnike in starejšine, temveč meni nič tebi nič leže in se z
205 zadnjo nogo popraska za vratom.

„Kozel je neumen, ne vé, kaj bi storil, ničesar se ne boji,“
ukrepa iz tega Gobeželj.

„Ni neumen,“ vpijejo nasprotniki. Glejte čudesa: kozel
Lisec sam odmaje z brado.

210 „Ali ste videli?“ kriče nasprotniki.

„Muho si je odganjal,“ vpije Drenulja in srdit, da se
Lisec nosi tako slabo, zamahne z batino nanj. Kozel se
ustrahi, iztrga iz njegovih rok, in kakor bi imel devet na-
glavnih grehov na sebi, zdirja po trgu naravnost domov.
215 „To je slaba kozlova vest,“ izpregovoré Žužnjali in privrženci
njegovi. In oj, gorjé! Drenulja vidi, da se število prijateljev

zopet manjša. Pristopi k starejšini Gobežlju in mu dé skrivaj: „Oj, oče Gobeželj, tri jare kokoši vam prinesem do prve nedelje, samo rešite me iz teh rev in težav!“

Toda ni bilo treba jarih kokoši, zakaj v tistem hipu pride ²²⁰ sloveči berač in vedež višnjegorski, Flerè Krivostegno. Ta je obhodil mnogo sveta, imel od Boga po višnjanski veri poseben dar modrosti ter je znal čarati, da so zdravi ljudje obolevali, bolni umirali.

„Flerè Krivostegno naj sodi za vso Višnjo goro!“ opomni ²²⁵ neka modrostna ženska in zdajci je Flerè sedel na Zaropotajevem stolu, vzdignil svojo berlo ob sebi in jel pozvedavati, kaj je in kako je. Obe stranki sta ga bili veseli, ker je tako hitro prišla združnost v ljubo mesto višnjansko; celó Lukež Drenulja se je obveselil, ker je z drugimi meščani vred ²³⁰ mnogo stavil na pravičnost in posebne božje darove Krivostegnove.

Dolgo naslanja vedež Flerè kosmato brado na berlo in misli. „Višnjani, tukaj je težko soditi,“ izpregovori naposled Flerè Krivostegno; „kajti greh je storjen in ni storjen. ²³⁵ Ko bi bil kozel zelje požrl, bi ga bili topli s palicami, da bi bil čutil. In Andraš Slamorezec bi zelja ne imel. Zdaj pa kozel zelja ni pojedel, Slamorezcu ni nič kvare. Greh poželjivosti pa ima vendar kozel na sebi, zato je vreden kazni. Hm, hm, to je težko soditi.“ ²⁴⁰

In zopet nasloni kosmato brado in misli.

In glejte! Proti poldne je bilo; kar vstane vedež Krivostegno, počasi dene tri prste na čelo in pogleda svetlo in veselo po višnjanski množici.

„Duh božji ga je razsvetlil, poslušajmo!“ šepetajo starci ²⁴⁵ in mladci.

Krivostegno pak govori in razsodi takó-le:

„Ker se kozel z zeljem ni gostil, pa bi se bil rad gostil, ker je črez plot gledal, pa ni mogel črez plot, zato bodi po svoji senci tepen z devetimi udarci! Gospodar njegov Dre- ²⁵⁰ nulja pak ta tepež gledaj z zavezanimi očmi, ker je kozla slabo privezal. In zato, ker mu je ušel, bomo pol ure s palicami zamahovali nanj.“

„To je višnjanski Salomon!“ vpije krdelo.

Trikrat je še solnce stalo nad Višnjo goro; in ko je ²⁵⁵ prišlo v četrtrič, so gnali kozla Lisca in Lukeža Drenuljo iz

mesta venkaj na hrib Peščenjak. In tam, kjer so svoje dni na hribcu stala slavna višnjanska vešala, tam je bil kozel Lisec vpričo višnjanske množice po senci tepen. Drenulja je to tepenje gledal z zavezanimi očmi in pol ure so s palicami zamahovali nanj.

Josip Jurčič.

37. Zimski večer.

Pojdi, Minka, zapri duri,
peč s panjači mi podkuri!

Ti si solzna vzdihovala,
mati je na glas jokála.

Luč mi v leščerbi napravi,
stol moj k peči sem postavi!

Šel od nas je v kraje tuje,
koder vojska smrt gostuje.

5 Semkaj hčerka k meni sedi
in kolovrat svoj zaženi!

Dokaj je minilo časa, 15
da o njem ni bilo glasa.

Pravi mi o bratu svojem,
o edinem sinu mojem,

Tretje leto list poslani
nam njegovo smrt oznani.

10 kak nam je rokó podajal,
ko od doma je odhajal.

Od tedaj je tvoja mati 20
bila néhala jokáti.

Legla je, pa ni več vstala,
v Bogu osmi dan zaspala.

Simon Jenko.

38. Modras.

I.

Bilo je ravno okoli poldanske ure in zeló vroče. Imel sem delo v sobi pod streho. Na enkrat me pokličejo, naj grem gledat modrasa, ki ga je prinesel Matija, ali kakor je bilo že temu človeku ime. Matija ni bil iz domače župnije, zató meni 5 tudi neznan. Toda ker je vedel, da se dobi za tako žival pri meni kak vinar, je primahal s kačo celo uro daleč.

„Takega še nimate, gospod,“ pravi Matija, „in prav nič ni ranjen; le poglejte ga, kako čist je, kako pisan in kakšne zobe pokaže, če mu le s prstom pomigate pred očmi! Brez 10 precepa sem ga ujel; kar steklenico sem mu nastavil, pa je zlezal v njo; jaz pa sem jo zataknil in šla sva. Tú ga imate; dajte mi štiri groše, pa je vse vkup vaše.“

Tako je bila kupčija opravljena.

Prav lep modras je bil to, eden največjih, kar smo jih imeli. Ker so bili gledalci radovedni, smo si ga ogledali na- 15 tanko, najprej strupene zobe, in potém se je vnel tudi govor o življenju te živali sploh.

Modras meri na dolgost okoli 64 centimetrov, popolnoma dorastel pa navadno nekaj črez. Modras, ki bi meril meter, se pri nas zeló redko nahaja. Naš tukaj meri 77 centimetrov. 20 Na nosu ima kratek, mehkek rožiček, na glavi je luskav; glava je vzadi široka, vrat tanek; usta odpira jako široko, kadar zazija. Luskine, kakršne so na glavi, krijejo ves život. Naravnane so v edenindvajsetih vrstah (včasi jih je triindvajset) po životu od glave naprej po dolgem. Barva se jako izpre- 25 minja; največkrat je rumenorjavkasta, pri nekaterih lepo rdečkasta. Po hrbtu od glave do konca repa se vleče črn, na obeh straneh široko nazobljan pas. Ob straneh je pas s temnimi črtami zarobljen, tako da se prav živo meji od druge barve. Na spodnji strani je život pokrit z rumenkastimi luski- 30 nami, ki imajo črnkaste pičice.

O barvi se mora reči, da je zeló različna; mogoče je, da se ravna tudi po tleh. Kolikor sem jaz imel modrasov ujetih, so bili vsi bolj svetle nego temne barve, nekateri prav lepo sivi. Pri Blejskem jezeru na Straži sem videl en- 35 krat zeló velikega, ki je bil temne barve. Mogoče je, da vpliva starost na barvo. Enega, ki je bil precej temen, sem dejal v špirit. Črez nekaj časa sem ga vzel iz steklenice in tedaj sem zapazil, da mu je koža odstopila in šla vsa z njega. Spodaj je bila druga, prav lepe sive barve. Zató mislim, da 40 dobi takrat bolj svetlo barvo, ko se levi.

Strupna zoba štrlita iz zgornje čeljusti, sta nekoliko nazaj zakrivljena ter tanka in ostrá kakor igla, pa votla. V zvezi sta s strupnim mehurčkom, ki leži nekoliho vzadi v glavi. Zgornja čeljust je prav majhna koščica in se lahko naprej ali 45 nazaj pomakne. Ako kača zazija, se postavita zoba po koncu in sta pripravljena ugrizniti; čeljust se je pomaknila naprej. Kadar se žrelo zapre, stopi koščica nazaj in zoba se skrijeta v kožnato gubo, ki visi ob njih. Ako hoče modras ugrizniti, široko zazija in useka z zoboma po stvari, ki jo hoče raniti; 50 zoba pritisneta na strupno žlezo in strup se ulije skoz zobno votlino v rano. Ker je zob jako krhek, se lahko odlomi;

toda precej priraste drugi, in če se tudi ta zdrobi, pride tretji, ki je bil še skrit pod kožo.

55 Kolikor se je doslej opazovalo, se družijo modrasi zgodaj, precej ko izgine sneg. Tedaj se nahajata skupaj po dva in dva. Pozneje živijo po samem, in če se jih tudi nahaja po več v kakem kraju, ni to družinsko življenje, temveč so skupaj zato, ker jim je tam prostor za lov in življenje sploh ugoden in
60 pripraven.

Meseca velikega srpana izležejo mladiče. Stare samice jih imajo deset do štirinajst, mlajše pa samo po pet do šest. Jedva je jajce izleženo, že izleze iz njega mladič, ki precej pokaže, da je gadove krvi. Še moker je spak, pa že sika in
65 piha, ako se ga dotakneš. Ko začnejo novoizleženci laziti okrog, se jamejo precej vaditi v svojem rokodelstvu. Jedva je modras, ko je zagledal svetlobo, kakih 20 do 23 centimetrov dolg, že odpira žrelo in kaže zobe. Kar prvo uro, ko pride na svet, se jame učiti, česar mu bo treba, ako se bo
70 hotel prav po gadovsko preživiti. Črez nekoliko ur sleče tudi obleko, ki jo je prinesel s seboj, in vrže lev s sebe, ravno kakor pozneje, ko postane starejši. Dostikrat se precej oblevi, še preden je uro star. Starši se ne brigajo za svojo družino prav nič, pa tudi brat za brata ne; nobeden se ne
75 zmeni za drugega, vsak gre svojo pot. Strup in ostre zobe so dobili mladiči po starših in vse gadje lastnosti; s temi gredó že prvo uro po svetu, kamor vsak hoče.

II.

Bilo je spomladi neko nedeljo zvečer, ko sem prvokrat slišal, da modras male živali zgrabi in požre. Tačas sem bil
80 še otrok. Neki kmet je šel na rovte gledat, da bi ne bil tu ali tam plot podrt in bi mu živina ne uhajala v travo. Prinesel je zvečer kratko palico s seboj in skrivnostno pravil svojemu prijatelju, da je s to palico umiril boj med modrasom in ptičem. Čul sem ravno tedaj, da ima palica, s katero se je
85 udušil boj med kako živaljo in modrasom, posebno moč, to namreč, da človek s tako palico vsak pretep in vsak boj lahko zaduši. Pozneje nisem imel več prilike, slišati to vražo. Ljudje se nekako sramujejo, ali pa tudi zato nočejo teh skrivnosti pripovedovati, da ostanejo njim samim in njih sorod-
90 nikom ali boljšim prijateljem.

Čudno je, da me ni nobeden mojih kačarjev ali sploh ljudi, ki sicer radi kaj zvedó, vprašal, kaj modras žre. Morebiti zavoljo tega ne, ker jim je to znano. Dostikrat pa sem slišal praviti, da pride modras po noči v hlev in sesa krave ali koze. To pripovedujejo ljudje posebno zaradi tega, ker se res včasih primeri, da je živina, kadar je v planini ali na rovtah, čez noč v vime pičena. Tudi pravijo, da se modras kravi ali kozi ovije po nogi, jo sesa in da le piči, če ga pritisneš. Toda modras je ropna žival in tudi nima tako ustvarjenih ust, da bi smeli trditi, da hodi živino sesat; zakaj strupna zoba se postavita po koncu, ako odpre žrelo, in sta pripravljena raniti. Zanesljivi opazovalci poročajo, da žre miši, ptiče in druge male živalce. Miši so mu menda najljubše, a male ptice mu tudi dobro teknejo. Kakor kače sploh, požre modras žival celo, ne raztrga, ne razgrize je poprej. Pa kako tudi? Saj nima prave za to. To, kar požre, prej oslini, ker ima žrelo tako, da je popolnoma prevlečeno s slinami. Razen gorkokrvnih živali se loti tudi guščarice in jo pogoltne. Ko ptica v grmu veselo prepeva, ne vedé, da ji preti smrtna nevarnost, se iztegne strupena kača po njej in ostri zob zadene pevca, ki se zvrne in pogine. Žalostno začivka, ko mu je segel sovražnik po nedolžnem življenju, in ni ga več glasú.

Modrasov strup je manjšim živalim smrt. Miši, male ptice, guščarice poginejo v štirih do šestih minutah; večje živali, kakor podgane, že ne tako naglo, vendar tudi njim ni več rešitve. Koza ali ovca, pa tudi krava boleha dolgo časa, vendar krava laže preboli od prvih dveh. Ako je pičil kako majhno živalco, otrpne in postane precej trda. Rjavi kači, belouški in drugim našim nestrupenim kačam strup ne škoduje. Tudi krastačam ali krotam ni škodljiv; ako je krota pičena, boleha sicer nekoliko dni, se posti, toda kmalu začne zopet jesti in je popolnoma zdrava. Da strup ježu ni škodljiv in nevaren, pa je itak znano.

V družbi z drugimi kačami je modras mirna žival in se sploh dosti ne briga za svojo okolico, samo da ima mir. Toda miši in male ptice so vselej v smrtni nevarnosti v njegovi družbi, čeravno ga ne dražijo. Sicer je pa modras po dnevi prava lenoba, toda mišim in pticam pevkam ne more prizanašati. Poseben sovražnik je tudi psu. Ako ga začuti, se pripravi na boj, čaka, da mu pride pes blizu, in useka po njem,

ako je prilično. Pa tudi pes ga sovraži kakor najhujšega nasprotnika. Sicer ne vém, ali so v tem oziru vsi psi enaki; menda ne. Toda tiste male gosposke živalce, ki jih imajo nekateri pasji prijatelji in prijateljice po mestih v boljšem
 135 stanju in lepši postrežbi, kakor so dostikrat bolni reveži — tiste gosposke živalce bi se najbrž ne spustile z modrasom v boj. Ovčarski pes pa mu ne prizanese rad, ako ga naleti.

III.

V živalstvu imamo nekatere živali, ki so prav koristne zaradi tega, ker strežejo strupenim kačam po življenju. Ome-
 140 nim tu dihurja. Tega smrduha zeló preganjamo, ker se rad loti kuretine in jajec. A pozabiti bi ne smeli, da stori tudi marsikaj dobrega, ker pojé dosti strupenih kač. Po zimi, ko so modrasi in gadje v trdem spanju v gnezdih, da ležé skoro kakor otrpli, pride dihur in jih pohrusta od prvega
 145 do zadnjega. Jazbec, kuna (ta posebno po zimi), podlasica, ki se, čeravno tako majhna živalca, vendar loti strupene kače in jo dostikrat premaga, včasi pa tudi sama v boju z njo življenje izgubi, in pa jež so poglavitni kačji sovražniki med sesalci.

150 Največji junak proti strupenim kačam je gotovo jež. Njemu strup ne škoduje. Nemški prirodopisec Otmar Lenz pripoveduje, da je imel ježa ujetega, mu dajal različne hrane in ga poskusil na gada. Brez vsega strahú je vohal strupeno kačo, ki že dalje časa ni pičila, od repa do glave in celó v
 155 žrelo. Gad je pihal in udarjal po ježevem rilčku z ostrima zoboma; toda jež se ni zmenil za to, obliznil se je z jezičkom. A tudi v jezik mu je gad zasadil zoba, pa kaj, ježu se strup ni poznal. Gad se je ranil v žrelo ob ježeve bodíce, da mu je tekla kri, vendar ježu ni mogel storiti nič hudega. Ni
 160 trajalo dolgo, kar zgrabi jež gada za glavo, zdrobi mu jo in pohrusta s strupom in s strupenimi zobmi vred brez vse škode. Čeravno je pojedel več gadov s strupom, kostmi in kožo vred, se je vendar dobro počutil pri tej hrani. Še oteklo mu ni, kamor ga je pičil gad.

165 Ako kdo pozna ježa in njegove dobre lastnosti, ga gotovo ne bo preganjal; žalostno bi pa bilo, ko bi ga. Prosimi pa moramo, naj se tudi ne pozabi, kar kune, dihurji, podlasice in jazbeci človeku koristijo in dobrega storijo, ko mu poma-

gajo pokončevati nevarno kačjo zalego. Zatorej jih ne preganjajmo!

170

Tudi med pticami nam je treba nekatere imenovati, in sicer sokole, vrane, sove in šoje. A tudi nekateri psi se uspešno vojskujejo s kačami.

Da človek strupeni kači, ako naleti na njo in se je preveč ne ustraši, ne prizanese, je naravno in vsakemu znano. 175 Opomniti je vendar, da je treba previdnosti. Nekateri kačarji se modrasa ali gada lotijo tudi kar z golo roko. Sam poznam moža, ki pravi, da modrasa kar hitro za vratom zgrabi in ga trdno drži ter ga tako lahko premaga. Vendar bi tega ne svetoval nikomur in tudi njemu sem pravil, naj 180 se nikar tako ne loti ne modrasa, ne gada. Še tedaj, če grdobi glavo od života odsekaš, se je bati, da te piči, ako bi prišel s prstom ali z roko preblizu nje. Drobnna leskova ali kaka druga šiba zadostuje, da gada ubiješ, ako ga udariš po hrbtu z njo, čeravno ima sicer trdno življenje. Pri lovu je 185 treba škorenj, ki segajo vsaj do pod kolena. V črevljih ni varno hoditi po prostorih, kjer se grejejo gadje, ker se more ta žival toliko vzpeti po koncu, da seže više, kakor je črevelj visok.

Matej Tonejec-Samostal.

39. Leonida s Spartanci pri Termopilah.

Grške dežele starodavnega časa, dasi nekatere zelo majhne, kažejo, koliko moč ima sloga. Tovarišica slogi pa mora biti junaštvo, a junaštvo izvira iz iskrene ljubezni do domovine. Mnogo zgledov te vrste nahajamo ravno med 5 Grki in imena grških junakov se odlikujejo v vesoljni zgodovini kakor najsvetlejše zvezde na nebu. Med najslavnejše može, ki so se kdaj borili za domovino, se mora šteti Leonida, kralj spartanski, čigar junaški smrti se po pravici čudi ves svet.

Mnogo vojnih čet se je usipalo iz Azije nad evropske narode. S posebno hudimi vojskami so Grke nadlegovali 10 Perzi; najsilnejše trume pa je bil nad nje privedel perzijski kralj Kserks. Njegova vojska je bila, kakor čitamo pri starih zgodovinarjih in v grških narodnih pripovedkah, tolika, da se je po dveh mostih sedem dni vrstila čez Helespont, prehajajoč iz Azije v Evropo. Valeč se od Kerzoneza dalje proti Greciji 15 čez Trakijo, Makedonijo in Tesalijo, je zmagala ta silna vojska

mahoma vse dežele. Nihče se ne méni za boj, v grozi in trepetu ponujajo ljudstva prsti in vode, znamenje vdanosti. Drugače se obnesejo Grki. Videč silno nevarnost, se zdru-
20 žijo na boj zoper Perze vse države, s Spartanci na čelu.

Meseca malega srpana leta 480. pred Kr. ob času, ko so se obhajale sloveče olimpijske igre, počí glas, da namerja perzijska vojska udariti na grško zemljo. Takoj odvede Leonida tri sto Spartancev in nekaj tisoč drugih Grkov k Termopilam
25 do ozkega prehoda iz Tesalije v Grecijo in zastavi sotesko; zakaj po drugi poti sovražnik ne bi mogel dalje proti jugu. Pač razkači Kserksa predrznost, da hoče peščica Grkov zagraditi pot njemu, mogočnemu perzijskemu vladarju, ki se mu klanjajo vsi narodi v Aziji tja do Indije in v čigar kraljestvu
30 je najmanjša dežela večja nego vse grške države skupaj. Urno pa se premisli, češ, le-tí se vendar ne bodo ustavljali, marveč taki barbari so, da si gotovo štejejo v čast, ako jih brž pomlatimo. Velikodušno jim torej ukaže, naj mu hitro izročé orožje. Neustrašen odgovori Leonida: „Pridi sam pónje!“ Ko nekdo
35 opomni, da je Perzov toliko, da zatemné solnce s svojimi puščicami, reče junak: „Tem boljše; bíli se bomo vsaj v senci.“ Zdaj še le se Kserks prav razsrdi, ker zlepa nič ne opravi. Najprej ukaže, da mu Grke žive polové in jih privedejo predenj, da prejme vsak posebej zasluženó plačilo.
40 Vname se hud boj. Kserksovih vojakov pada truma za trumo, Grki pa stojé trdno kakor zid v klancu tik morja, kajti sovražnik jim od nikoder ne more do živega; tako ugodno jim je zavetje. V Kserksovi vojski je bilo deset tisoč vojakov, ki so bili najhrabrejši med vsemi in so se imenovali „neumr-
45 ljiva truma“. Ker je že drugih toliko padlo in niso vsi nič opravili, požene Kserks srdit še té v boj. Pa vse zastonj.

Ali česar ne zmaga sovražnikovo orožje, premaga brezbožno izdajstvo. Sredi junaških Grkov je bil nesrečen malo-
50 pridež, po imenu Efialt. Le-tá se ukrade k Perzom ter jim pokaže stezo prek gore Ete. Truma sovražnikov se priplazi Grkom za hrbet in jih napade od vzadi. O pravem času zve Leonida o nevarnosti; vedoč pa, da je neuspešno, se dalje bojevati, ne brani nikomur domov. Mnogo jih pobegne. Leonida in z njim 300 Spartancev in 700 Tespičanov — ti si izvolijo
55 junaško smrt za domovino. Vname se znova silno klanje; Leonidovi udrihajo po Perzih kakor levi in jih pobijejo še mnogo

tisoč. To seveda razkači sovražne vojake tako, da se jim vname divja grozovitost in da nemilo posekajo grško krdelo.

To je zakrivil nesrečni, brezbožni izdajalec, pleva med zrnjem, čigar ime živi v prokletstvu razžaljenega naroda. 60

Leonida pa in njegove soborilce slavé neumrljive pesmi, povelečuje jih hvaležen spomin. Na bojišču so jim Grki postavili za spominek bronastega leva z napisom:

„Lakedemoncem naznani, popotnik, tū da ležimo
mrtvi, ker velel takó je domovine ukaz!“ 65

Anton Umek.

40. Sveti večer starega Marka.

K polnóčnici je zvon zazvonil,
a sivi Marko ga ni slišal.
Ob dlan si glavo je naslonil
in v kot zagledal se je gori. 5
Iz kota jasli so blestele:
tako se sveti v zlati zori
zeleni holmec nad vasjo.

In sivi Marko pol je dremal,
napol se v mislih je razvnel
takó mehko, takó gorko: 10
„O, tudi jaz sem hlev imel,
še lepši kot ve, moje jasli;
o, tudi meni so pastirji
na griču solnčnem ovce pasli;
in kakor vam le-tam na robu 15
košatil se je dob pri dobu.
In hišo z vrtom sem ogradil,
na vrtu drevja sem zasadil
tako lepó, tako gostó.
No, pisani pastirji v jaslih, 20
zakaj se smejete, zakaj?

Sevé, nocoj je lepa noč;
in kdo bi skrival nasmehljaj,
ko se še sivi Marko smeje?
A čakajte, končam naj preje!“ . . . 25
In pol čeblljal je, pol je sanjal:
„Ej, vse na svetu se vrtil
in vse se kmalu izneveri.
Zdaj moja je le ped prsti,
ki sproti noga jo premeri. 30

Umrlo mi je solnce žarko
in ljudstvo siče: »Sivi Marko
pokopal si je srečo sam« . . .
Jaz sam? He, he, če to ni laž!

- 35 A vi, pastirji, z belo čredo
gotovo greste v Betlehem?
Počakajte, da z vami grem!
Samo nobene nimam ovce
in brez ovčice bi ne smel?
40 Pa če je treba, mili Bože,
ta kožuh dam iz ovčje kože,
saj ni še preveč začrnel“ . . .

- Pri jaslih lučca je brlela
in lučci plamen je pojemal,
45 a skoro mirno je zadremal,
zadremal kakor Marko sam.

Alojzij Merhar-Sardenko.

41. Žaba.

- Stanovali smo ~~zunaj mesta~~. ~~Pri~~-hiši je bil vrt, na njem
so rastle jabolni, hruške, češplje in tudi črešnja. V gornjem
koncu so bile pa gredice, na katerih so vse poletje noter do
pozne jeseni cvetele cvetlice modre, rdeče, rumene in pisane
5 Moj oče so imeli z njimi posebno veselje, in če le niso imeli
boljšega opravila, gotovo so bili na vrtu. Mati pa so bili bolj
gospodarni; po strani so gledali lepe rože, in če je prišla go-
vorica na vrt, so vedno godrnjali, češ, Bog vé, čemu stoji ta
lepi prostor brez vsakega dobička na vrtu. Oče, ki jim je
10 bil hišni mir nad vse, so se vdali naposled materinim željam.
In neke pomladi — jaz sem se jel ravno učiti abc — so vrgli
mati z vrta vse rože in vse korenike, ki so jih bili oče še
prejšnjo jesen zavarovali s slamo proti mrazu. Iz gredic je
postala njiva in namesto tulipanov in narcisov, namesto bal-
15 zamin in georgin so posadili mati drago ameriško zelišče —
krompir. Le pri ograji so pustili očetu majhen prostor in sem
so oče presadili tiste cvetlice, ki so jim najbolj prirastle k
srcu; zakaj materi bi se bili na tihem vendar smilili, ko bi
jih bili pripravili ob vse veselje. Ali ljubša nego cvetlice in
20 krompir, ljubša nego jabolka in črešnje, dasi sem jih nerad
zabil, mi je bila velika mlaka konec vrta, ki tudi v najhujši

suši ni usahnila. To je bilo moje morje, po njem so se vozile moje ladje v daljna mesta, na niti sem jih peljal celó v Ameriko. Tja sem vozil pesek, nazaj sem pa naložil črešnjevih pešká. In če se mi je po nesreči potopila ladja, nisem dolgo 25 žaloval; naredil sem si drugo — iz papirja.

Moje morje je bilo tudi živo. Žabe vsake velikosti so gospodovale v njem, vodni močeradi so kakor somi plavali sem ter tja, široki vodni hrošči v črnih frakih so se potapljali, vodni ščipalec je s kleščami prežal na mušice, ki so 30 plesale nad vodo. Po ves dan sem stal kraj svojega morja in premišljal živali, ki so tu notri živele in trpele. Še po noči v sanjah sem bil pri njih in o pomladnih večerih, ko sem ležal že v postelji, mi je bila najslajša godba regljanje mojih žab, ki sem vse poznal od najmlajše do najstarejše, ki 35 je bila lepo zelena, po hrbtu pa imela tri rumene proge. Najprvo je jel debel moški bas poskušati žalostne glasove; odgovarjal mu je tanek glas — zdelo se mi je, da ga poznam. Nekaj časa sta si odgovarjala v zateglih akordih, potem vse potihne, ali v hipu zagrmi ves kor in regljanje se je razlegalo 40 daleč okoli v moje neizrečno veselje, a v veliko nevoljo moje matere. In tudi po zimi, ko je moja regljajoča „banda“ spala pod ledeno skorjo, sem imel na morju nepopisno veselje. Bilo je mraz, da je vse pokalo, s sosedovim Andrejčkom sva se pa drsala po vrtu, da se je kresalo izpod podkovanih 45 petá — kadar ni bilo matere domá. Nikoli te ne bom pozabil, mlaka na vrtu! Dnevi, ki sem jih preživel kraj tebe, so bili naj srečnejši.

* * *

V isti hiši je stanoval mož samec, ki so mu sploh rekali: gospod profesor. Učil je otroke v velikih mestnih šolah. Moja 50 mati so se mu smejali, ker je lovil hrošče in gosenice in drug mrčes. Midva sva bila pa velika prijatelja, in če sem le mogel, sem se zmuzal v njegovo stanovanje. V velikih štirioglatih škatljah je imel vse te živali nabodene na iglah. Kakor vojaki so stali v vrstah, da jih je bilo lepo gledati. 55 Tu sem videl velikega kleščmana rogača, zlato minico, malo pikasto polonico, zeleno kobilico s sabljo, kratko rekoč, vse živalce, kar sem jih kdaj videl na našem vrtu ali zunaj na izprehodih. Tudi z očetom sta si bila prijatelja in večkrat sta sedela na vrtu v prijaznem pogovoru.

Nekega dne, bilo je po leti, sedim na vrtu kraj morja in gledam sluznate kepe, ki so plavale po vodi. Spomnim se, da sem jih videl tudi lani ob tem času; ali kaj to pomeni, nisem vedel. Ker je ravno prišel profesor po vrtu, ga po-
65 prašam, kaj je to.

„Pojdi k materi, naj ti dadó skledico!“

„Bojim se, da je ne bodo hoteli dati.“

„Čakaj, prinesem jo pa jaz.“

In res pride kmalu s skledico in zajme tako kepo z vodo
70 vred. Zdaj sem videl, da so v kepi rumenkaste kroglice gra-
hove velikosti s črnkastim zrnem v sredi.

„To postavi na okno in vsak dan poglej, ali se bo kaj izpremenilo ali ne. Če boš videl kakšno izpremembo, pa mi povej!“

75 Že drugi dan sem videl, da so jajca bolj nabuhnjena, in profesor mi je dal okroglo steklo, ki se je skozenj vse mnogo večje videlo, nego je bilo res. Kocinice na moji roki so se videle kakor prašičeve ščetine, da sem se moral smejati. Ko sem skoz to steklo pogledal kroglico, se mi je zdelo, kakor
80 bi notri zvita ležala živalca, ali nisem je mogel prav razločiti. Ne enkrat, Bog vé, kolikokrat sem hodil gledat vsak dan sluzne kroglice v skledi. Šesti dan sem že težko pričakoval, da je prišel profesor domov, ker se je bilo nekoliko kroglic odprlo, a to, kar je poprej kot črnkasta pika ležalo v njih,
85 je plavalo zdaj okoli po vodi kakor majhna ribica. Imelo je rep, glavo in na vratu z vsake strani majhno resico. Na pragu sem pričakoval profesorja, in ko pride, mu povem, kaj sem videl.

„Vidiš,“ me pouči, „to, kar sva zadnjič vzela iz mlake,
90 to je bila kepa žabjih jajec ali žabji krak. Vsaka kroglica je eno jajce in iz vsake postane žaba. To, kar si danes videl po vodi plavati, to so mlade žabice.“

„Ali to so ribice, ne žabice!“

„Le počakaj še malo in gledaj jih vsak dan! Ali vidiš
95 tá-le jajček? Ravno zdaj bo živalca pregrizla sluznato lupino. Z glavo je že zunaj, zdaj se bo vsa izmotala — no, zdaj pa že plava okoli. To, kar ima na vratu, to so njene dihalke ali škrge; z njimi živalca diha, ker brez dihanja ne more živeti, kakor tudi ti ne; samo da imaš ti pljuča, mlada žabica ima
100 pa škrge ali dihalke.“

„Zakaj jih pa one žabe v mlaki nimajo?“

„To boš že pozneje videl, zakaj ne. Le potrpi! Ali vidiš tó-le tukaj? Ta je šla zopet nazaj v svojo lupino in jo jé. Dokler so žabice mlade, jedó le sluznato svojo lupino, pozneje pa jim boš dajal krušnih drobtinic.“ 105

Živalce so bile vse izven jajec, rastle so, in ko so vso sluz pojedle, sem jim dajal kruha. Zdaj sem se spomnil, da sem lani tudi v mlaki videl ravno take živalce, ki sem o njih mislil, da so ribice; rekli smo jim pupki. Imele so ravno tako debelo glavo, tak repek in škrge na strani. Pozneje so 110 pa izginile iz mlake.

Dvajseti dan sem zapazil, da so dihalke vedno manjše in da se počasi izgublajo; zdaj so se na zadnjem koncu blizu repa pokazali majhni izrastki. Profesor mi je povedal, da so to zadnje noge, ker žabe dobé zadnje noge prej nego 115 prednje; in res sem drugi dan videl, da so bile popolne žabje nožice. S steklom sem videl tudi prednje, pa so bile še pod kožo skrite. Tako so ostale prav dolgo. Ko je šel drugi mesec h koncu, jim je jela na glavi pokati koža in popolne žabice so se jele motati iz kože. Ozka usta z roženim kljunčkom 120 na koncu so odpadla, usta so se zdaj široko odprla, zdaj so imele tudi štiri noge, škrge so se skrčile in poznala se je le še poklina, ki se pa sčasoma tudi zaraste, in repek se tudi izgublja. Zdaj so žabice splavale na vrh in molele glave iz vode. Mehovi, ki so poprej tičale v njih, so pa plavali kot 125 žabje srajce po vodi.

„Vidiš,“ mi je rekel profesor, „zdaj je žabica popolna; zdaj ima štiri noge, široka usta, izgubila je rep, izgubila škrge, zdaj diha s pljuči, torej je prišla vrh vode; prej pa, dokler je imela škrge, je bila vedno pod vodo kakor riba, ki vse svoje 130 življenje diha s škrkami. Žabica zdaj ne bo več jedla kruha, ampak druge majhne živalce, kakor muhe, črve, polže itd.; tedaj je najboljše, da jih neseš zopet v mlako, kjer se bodo redile same.“

Gospod profesor mi je še veliko pravil o žabah. Rekel 135 je, da se levé mlade žabice vsakih osem dni, da še le v štirih ali petih letih popolnoma dorastejo, in pravijo, da doživé šestnajst let. Žabje oči so zlato obrobljene, imajo trepalnice in pod njimi še kožico, ki jo lahko potegnejo črez oko. Na tistem kraju, kjer je bil dihalni poč, ostane tanka kožica, ki 140

se pri kvakanju napne kakor mehur in daje glasu posebno moč; kvakajo pa samo moški, samice ne. Jezik žabji ni od vzadi prirastel kakor navadno pri drugih živalih, ampak spredaj; in če hoče z lepkim jezikom uloviti kako muho, ga
145 mora zavihati ven. Žaba ima prav trdno življenje. Če ji tudi glavo odrežeš in ji iztrebiš drob, vendar se še več ur premika.

Po zimi se žabe zarijejo v grez in blato in prespé vso zimo; še le konec malega travna se navadno prebudé, mladiči pa malo poprej. Žaba se greje rada na solncu in sedi kakor
150 pes na zadnjih nogah in gleda z neko neumno ošabnostjo okoli sebe. Srce ji pa precej pade v hlače; če le kak list zašumi, puhne v vodo. Največ žab je menda na bregovih reke Volge; spomladi se sliši njih regljanje v tihih nočeh po več ur daleč. V Luizijani ob Meksikanskem zalivu v Ameriki
155 pa živi žaba $\frac{1}{3}$ m dolga, ki rjove kakor vol. Turkom je žaba sveta žival, češ, da poje hvalo Allahu.

Zeleno vodno žabo pri nas jedó. Lové jih z rokami po noči pri baklah in tudi s trnki, na katerih so napičeni črvi ali kosci škrlata. Pečene in kuhane žabe so prav dobra in
160 lahka jed, posebno za bolnike. Žabe jedó črve, hrošče, polže, muhe in drug mrčes, tedaj so koristne. Njih največji sovražniki so ščuke, štoklje in nekatere druge vodne ptice.

Fran Erjavec.

42. Skopuh.

Vse, kar ima, nekdam skopuh proda
in kupi težko kepo si zlata.
Zakoplje v skrivnem kraju svoj zaklad,
z njim dušo svojo, vse, kar ima rad;
5 tu vse so njega misli in želje.
Vsak dan zaklad svoj ogledavat gre.
To videl tat je skrit. Po noči pride,
črez nekaj časa tiho spet odide.
Ta strah! Ko stavec pride, ni zlata;
10 lase si ruje, kolne in divja.
Sosedu svojemu nesrečo toži.
„E kaj!“ ga ta tolaži; „ne žaluj!
Kjer je zaklad bil, kamen tja položi
in jamo, kakor prej, lepo zasuj!
15 Korist, ki si imel jo od zlata,
navaden kamen vsak ti tudi dá.“

Josip Stritar.

43. O torklji.

Na kvatrni večer so bile predice pri Podgričniku. Urno so dričala lahka kolesca in gladke niti so tekle iz mršavih kodelj skoz vajene prste na brza vretena. Približala se je že pozna ura in dekleta so se jela odpravljati na odhod. Sedaj se je zasukal pogovor na razne strahove in tudi na torkljo, 5 ki je prè posebno na kvatrne večere kaj predrzna. Stari Podgričnik, sedeč za pečjo, je pripovedoval to in ono o torklji, toda predice so se staremu izkušenemu možu posmehovale.

„Le poskusi, katera hočeš, in pusti nocoj vrvico na kolesu in vretenu in videla boš, kako zna torklja presti,“ je 10 dejal starec.

Predice so se smejale in so dele nalašč vrvico na kolesa. Gorska Manica, ki je bila najpogumnejša, je dejala: „O torklja, ako si takó prijazna, le pridi in spredi nam kodelje; potem 15 jih nam ne bo treba.“

Komaj je izpregovorila te besede, že so ugasnile leščerbe same od sebe in kolovrati so se jeli sukati z glasnim hruščem in brnenjem. Predice od groze niso vedele, kaj bi počele. Le starec za pečjo se je toliko ojunačil, da je zgrabil sekiro, ki je ležala poleg njega, in jo vrgel na kraj, kjer so stali kolovrati. 20 Toda sekira je priletela nazaj in se zapičila v strop tik njegove glave. Ne vem, koliko časa bi bila torklja še predla, če bi ne bili sosedomi, ki so čuli strašni ropot, prihiteli z lučjo in blagoslovljeno vodo na pomoč.

Sedaj je bilo pomagano. Kolovrati so se ustavili in o 25 torklji ni bilo niti sledú, niti tirú, kam je izginila. Kolo-vratom samim se ni nič zgodilo, le predivo in preja sta bili uničeni. Matere so pripovedovale to hčeram in še sedaj je ni v našem selu predice, ki bi pustila na kvatrni večer vrvico na kolesu in vretenu.

Andrej Mejač. 30

44. Grške šege in navade.

Ob času največje slave so bile sledeče šege pri Atencih navadne:

Ob petelinovem petju so prihajali ljudje v tropih s kmetov v mesto, stare pesmi prepevajoč; malo potém so se pro-

5 dajalnice z velikim hrupom odprle. Ljudje so tekali na vse kraje; ti so šli gledat na svoja zemljišča in svojim oskrbnikom kaj naročevat, drugi so šli v sodnije. Največ se jih je sešlo na trgu; zakaj tu so bili javni zbori, vsa občna poslopja in sodišča. Okoli in okoli so bile prodajalnice mnogovrstnega
10 blaga; tu so bili zlatarji, srebrarji, brivci itd. Okoli teh je bilo vedno dosti radovednih in blebetavih postopačev, katerim je bila vsakdanja skrb, novice iz vseh grških držav pozvedovati in jih dalje prenašati. Po ulicah je bil večkrat tak krik in taka gneča, da se ljudje često niso mogli zместiti. Gospoda
15 se je rada izprehajala okoli mesta, kjer je bilo v zdravem zraku lahko dihati in prav prijetno se razgledovati; popoldne pa je malo pospančkala. Slednji dan so se vsi kopali, bogatini domá, preprosto ljudstvo pa v občnih kopališčih.

Atenec je nosil kratko suknjico brez rokavov in čisto
20 bel plašč iz tanke volne. Umeli so plašč ponosno vreči okoli sebe. Tako je Plutarh pohvalil Perikleja, češ, da ga ni bilo v Atenah, ki bi ga bil umel lepše od njega nositi. Imenitniki so radi nosili škrlatno ali vijoličasto barvana oblačila; rožnata so bila prihranjena bogovom, igralcem v gleda-
25 liščih in nepoštenjakom. Ženske so nosile platnene srajce brez šva in rokavov, dolge do členkov, pripete z gumbi na eni rami in prepasane s širokim povojem pod prsmi, čez srajco pa kratko jopico brez rokavov. Kadar so šle iz hiše, so vrgle plašček čez ramo in zagrinjalo čez glavo; lase so
30 si spletale različno. Moški so se na kratko strigli in brili, o slovesnih priložnostih si pa tudi cvetlice vpletali v lase. Imenitne in visoko zaslužne može so večkrat iz hvaležnosti v tak namen obdarovali z lahkimi zlatimi venci. Pri ženitninah, gostijah, darovanjih in drugih svečanostih so se mazilili
35 z dragimi dišavami, bogate gospe in potratniki pa sleherni dan. Biseri, zlate ušesnice, prstani z demanti in drugimi dragimi kameni so bili sploh v navadi.

Moški so stanovali pri tleh, ženske pa v nadhišju, kjer so jim stregli sužnji in kamor moškemu ni bilo pripuščeno
40 stopiti. Ženske so bile pri Grkih sploh premalo čislane. Malokdaj so s svojimi moži živele zaupno; njih čast in veljava ni bila pripoznana, zatorej je bila tudi njih omika zanemarjena. Posebej so jedle, pri gostijah niso bile nikoli navzočne. Le za gospodinjstvo in izrejo majhnih otrok jim je moralo biti skrb

V atenskem mestu je bilo okoli deset tisoč hiš, vsaka s 45 ploščato streho in le z enim nadstropjem za ženske. Za hišo je bil dostikrat vrtec, pa tudi pred hišo zagrajen nasad. Sčasoma so si dali imenitniki zidati velika poslopja z lopami na krasnih stebrih pred velikimi vrati. Kolikor bolj so bogateli, tem dražje je bilo tudi njih pohišje, umetno narejeno 50 iz žlahtnega lesa, slonove kosti, iz srebra in zlata, večkrat vdelano z dragimi kameni. Preprosti Atenci so živeli zmerno, mnogi bogatini pa so veliko potratili in zapravili. Od marsikatero živali ali divjačine so jedli le glavo ali prsi ali jetra; vse drugo je prišlo sužnjem. Sardele, v olju ocvrte, so jim 55 bile posebno ljuba jed; večjidel so belili vse z oljem. Iz mnogih daljnih dežel so jim vozili po morju žlahtnega živeža in pijače za visoko ceno.

Pri kosilu, ki je bilo pred solnčnim zahodom, Grki niso sedeli, ampak, po trije na enem blazinjaku ležeč in z roko si 60 glavo podpirajoč, so jedli pri nizki mizi. Vsak gost je imel vzadi sužnja za postrežbo. Marsikateri bogatin je imel po petdeset in še več sužnje v svoji hiši. Sleherni je opravljal svojo službo; eden je na trgu kupoval, kar je bilo potrebno, drugi nosil domov; ta je podtikal ogenj ali prinašal drva ali 65 kahal, oni pa je pogrinjnal mizo, nosil ali nalival vino itd. — Na svojih zemljiščih so jih imeli pa še več; nekateri so bili postavljeni za nadzornike črez druge, največ pa je bilo takih, ki so obdelovali zemljo, pasli in oskrbovali živino. Sužnji so bogatinom tudi učili otroke do neke dobe ali jih vodili v 70 šolo, kjer so se vadili v telesnih ročnostih; tako šolo so imenovali gimnazijo (gymnásion).

Novorojeno dete so najprej položili očetu k nogam. Ako ga je pobral, je bilo to znamenje, da ga hoče vzrediti. Ako ga ni vzdignil, so ga položili na ulico ali umorili, kar se 75 je pa pri omikanih Atencih primerilo le malokdaj. Na sedmi ali deseti dan je oče žrtvoval bogovom ter napravil sorodnikom in prijateljem gosti, pri katerih je dal otroku ime kakega imenitnega pradeda. Priimkov Grki niso imeli; pristavljali so pa navadno očetovo ime, tako na pr. Kimon, Miltiadov sin. 80 Sužnji so učili fantiče doma čitati, pisati, godbo in druge potrebne reči; vodili ali spremljali so jih v gimnazijo, kjer so se vadili v telesnih ročnostih, kakor tekati, skakati, vzdigovati, boriti in metati se, tudi jezdit, plavati in plesati. Odrastle

85 mladeniče so pošiljali k modrijanom, ki so jim za drago plačilo razlagali višje vede. Osemnajst let star je bil atenski mladenič zapisan v vojaščino; po dvajsetem letu pa mu je bilo pripuščeno, hoditi v občni zbor in se oglasiti za kako državno službo.

Matija Vrtovec.

45. Bajka o ribiču in ribici.

Živél je starček s staro svojo ženo
na bregu kraj sinjega morja.
Živela tam v stari sta bajti
baš triintrideset že let.

- 5 Na ribjo lov je starček hodil z mrežo,
a starka prela je prejo svojo.
Pa vrže tja v morje neki dan sak,
a sak mu zajme le samega blata;
ko drugič spusti v globočino sak,
10 glej, sak mu zajme le trave morske;
ko tretjič spusti v globočino sak,
glej, sak zdaj mu zajme pa — ribico zlato,
dà, ribico zlato, ne vsakdanjo.

- Čim ribica zlata prikaže se,
15 čuj, z glasom človečjim spregovori:
„Izpusti me, starček, v morje nazaj!
Predrag ti za sebe jaz dam odkup;
odkupim se, s čimerkoli želiš.“
Začudi se starček, prestraši se.
20 Ribaril že triintrideset je let —
nikoli še rib govoriti ni slišal.
In izpusti on ribko zlato v morje
in laskavo starček ribici reče:
„Bog s tabo, ti ribica zlata!
25 Odkupa mi tvojega treba ni.
Le pojdi, le pojdi spet v sinje morje;
tam plavaj mi srečna po svoji volji!“

- Povrne se starec tja k ženi,
pové ji o čudu velikem:
30 „Dnes ribko zajel bil sem v morju,
čuj, ribico zlato, nenavadno;
po naše ta ribka golčala je,
domov ti je v morje spet iti prosila
in s ceno se drago odkupovala,
35 karkoli bi bil od nje zahteval.

Jaz upal pa nisem si vzeti odkupa;
 tako sem jo pustil spet v sinje morje.“
 Pokregala starca zato je starka:
 „Durák ti, prismoda neumna,
 da nisi znal vzeti odkupa od ribe! 40
 Makar bi bil želel od ribe korito,
 saj vidiš, da nama se že je razklalo.“

Pa gre mož spet k sinjemu morju.
 Glej, rahlo valovje se giblje.
 On začne klicati ribico zlato. 45
 Priplava mu ribica in ga vpraša:
 „Česa pa rad bi, o starček?“
 Poklanja ji starček se, pravi:
 „Usmili se me, gospa ribka!
 Okregala mene je žena moja, 50
 ne daje mi starcu pokoja.
 Korito imeti če novo,
 ker staro je čisto razklano.“
 Odgovarja mu ribica zlata:
 „Ne žaluj, samo hodi mi z Bogom! 55
 Dobita mi novo korito!“

Povrne se starček spet k ženi.
 Ima že res novo korito.
 Še huje se krega zdaj starka:
 „Durák ti, prismoda neumna, 60
 izprosil si tó-le korito!
 Pač prava reč tako korito.
 Povrni se, glupec, tja k ribki,
 pokloni se, prosí vsaj hiše!“

Pa gre on spet k sinjemu morju, 65
 skalilo se sinje je morje.
 On začne jo klicati, ribko.
 Priplava mu ribica, vpraša:
 „Česa pa rad bi, o starček?“
 Poklanja se starček ji, pravi: 70
 „Usmili se me, gospa ribka!
 Še grje reglja na me starka.
 Ne daje mi starcu pokoja,
 zdaj hišo svadjliva če babka.“
 Odgovarja mu ribica zlata: 75
 „Ne teri si glave — z Bogom!
 Zgodi se. Še hiško dobita!“

Gre ribič, gre k bajtici svoji —
 a bajti nikjer več sledú ni.

- 80 Pred njim stoji hišica kmetska,
 oj hišica s sobico čedno,
 z opekovim dimnikom belim,
 a z vrati iz hrastovih desek.
 Pri okencu starka sedi tam,
 85 ugleda moža pa ga zmerja:
 „Durák, o ti prava prismoda!
 Izprosil si, glupec, to kočó!
 Brž pojdi, pokloni se ribki:
 „Ne maram jaz biti kmetica,
 90 čem biti gospa plemenita,
 gospa plemenita, svobodna,
 imeti čem gradič gosposki.“

Gre starec tja k sinjemu morju,
 nemirno to sinje je morje.

- 95 On kliče tam ribico zlato.
 Priplava mu ribka, ga vpraša:
 „Česa pa rad bi, o starček?“
 S poklonom ji starček potoži:
 „Usmili se me, gospa ribka!
 100 Še huje ko prej divjá starka,
 ne daje mi starcu pokoja.
 Kmetica že noče več biti,
 če biti gospa zdaj svobodna,
 gospa iz prastarega plemstva;
 105 imeti če gradič gosposki.“
 Odgovarja mu ribica zlata:
 „Ne jezi se, hodi mi z Bogom!“

- Povrne se starček na dom svoj.
 Kaj vidi? Glej gradič tu visok!
 110 Na stolbah tam žena stoji že
 v soboljem kozuhu dragem.
 Na glavo si dela je lišp od zlata
 in z biseri vrat si ovila je svoj;
 na rokah vsak prst ima prstan zlat;
 115 obula prekrasne je čreveljčke.
 Pred njo cela vrsta je skrbnih slug.
 „Zdravstvuj, milostiva gospá plemenita!
 Zdaj pač zadovoljno je srcece tvoje?“
 Zadere nad možem se starka,
 120 v konjušnico služít nažene ga.

Preteče pa teden, pretečeta dva,
 a starka še huje nagaja, kljubuje;
 spet k ribici zlati pošilja moža:

„He, pojdi, pokloni se ribki!
 Gospa plemenita jaz nočem več biti, 125
 čem biti svobodna carica.“
 Prestraši se starček in reče ji:
 „Kaj, stara, ali se meša ti?!
 Ne stopati, ne govoriti ne znaš;
 osmešiš nam celo cesarstvo.“ 130
 Razkači nato se starka zeló:
 „Ti, kmet, se prepirati upaš z menoj,
 z menoj, gospo plemenito?
 Pošiljam te k morju. Pri moji veri!
 Če ne pojdeš, poženem te s silo.“ 135

Odpravi se starček spet k morju,
 počrnelo je sinje morje.
 On začne jo klicati, ribico zlato.
 Priplavala ribica, vprašala ga:
 „Česa pa rad bi, o starček?“ 140
 Poklanja se starček ji, reče:
 „Spet starka domá rogovili.
 Ne mara več biti dvorjanka,
 če biti svobodna carica.“
 Odgovarja mu ribica zlata: 145
 „Ne skrbi, povrni se z Bogom domov!
 Že dobro. Carica bo žena tvoja.“

Povrne se starček spet k ženi.
 Kaj? — Carska palača stoji pred njim!
 V palači pa vidi jo, ženo svojo; 150
 carica že ona za mizo sedi,
 bojarji, dvorjani pa strežejo ji,
 nalivajo dragih ji vin zamorskih;
 s kolačem jo pitajo sladkim ko med.
 Okoli nje straža jo straži grozna, 155
 na ramah sekire držeča.
 Uzrši jo starec — prestraši se.
 Pred noge tja pade ji, ženi svoji,
 rekoč: „Zdravstvuj mi, grozna carica!
 No, zdaj zadovoljno je srcece tvoje?“ 160
 A starka se niti ne ozre nanj.
 Izpred oči ga odgnati ukaže.
 Bojarji, dvorjani planejo nanj,
 iz dvorane podijo ga starčka;
 pri vratih pa straža se vanj zakadi, 165
 s sekirami malo da ga ne pobije.
 A ljudstvo mu zunaj se roga na glas:
 „Prav, prav ti je, stari nerodnež!

Pa drugikrat pomni pregovor:
 170 Ne sedaj na tuje sani!“

Preteče pa teden, pretečeta dva,
 še huje razsaja ošabna starka,
 dvorjane za možem pošilja.
 Ko najdejo starčka, ga k njej privedó,
 175 govori zdaj starčku žena:
 „Čuj, pojdi, pokloni se ribki!
 Ne maram več biti svobodna carica,
 čem biti jaz morska kraljica;
 živeti v velikem čem morju,
 180 tam v morju, oj tam v oceanu,
 da služi mi ribica zlata,
 da streže mi, kamor jo pošljem.“
 Ustavljati starček ne upa se,
 ne drzne se ni ugovarjati ji.
 185 Pa res gre tja k sinjemu morju.
 Na morju je črna nevihta.
 Valovi srditi zdaj vzpenjajo se,
 zdaj vró, sedaj tulijo z burjo.
 Pa začne on zvati jo, ribico zlato.

190 Priplava mu ribica, vpraša ga:
 „Česa pa rad bi, o starček?“
 Poklanja se starček ji, pravi:
 „Usmili se me, gospa ribka!
 Kaj počnem naj z zločesto starko?
 195 Carica ne mara že biti več,
 če biti zdaj morska kraljica;
 živeti v velikem če morju,
 tam v morju, oj tam v oceanu,
 da ti bi ji služila sama
 200 in stregla ji, kamor te pošlje.“
 Ničesar ne reče mu ribka;
 kar z repkom zamahne po vodi —
 utone v morju globokem . . .

Pri morju še dolgo je ribič stal,
 205 čakaje odgovora željno.
 Dočakal ni, vrne se k starki.
 Glej, spet pred njim stara je bajta,
 na pragu sedi mu žena.
 Pred njo je — razbito korito.

Po Aleks. Serg. Puškinu — *Anton Aškerc.*

46. Odkod je zlo na svetu.

Živel je v gozdu puščavnik. Zveri se ga niso nič bale. On in živali so med seboj prijazno govorili in so drug drugega razumeli.

Nekoč je puščavnik legel pod drevo; tam so se zbrali tudi vran, golob, kača in jelen, da bi na tem kraju prenočili. 5 Živali so se začele razgovarjati, odkod je zlo na svetu.

Vran prične: „Vse zlo na svetu prihaja od gladú. Kadar se po volji najéš, sedeš na vejo in pokrokavaš — vse je veselo in dobro, vsega se veseliš. A če drugi dan trpiš le malo lakote, pa te vse mine; vse ti postane zoprno, kakor da bi ne gledal 10 več v svet božji. Nevoljno preletavaš z mesta na mesto, nikjer nimaš obstanka. A če zagledaš meso, tedaj ti prihaja še slabše; brez pomisleka se poženeš nanj. Drugikrat pa te ljudje zasačijo in te obkladajo s krepelci in mečejo váte kamenje. Volkovi in psi hlatajo za teboj, a ti vendar ne od- 15 nehaš. Koliko naših bratov pogine tako vsled lakote! Res, vse zlo prihaja od gladú.“

Zdaj se oglasi golob: „Jaz pa mislim, da zlo ne prihaja od gladú, ampak vse zlo izhaja iz ljubezni. Če bi mi živeli posamez vsak záse, bi nam bilo malo gorjá. Ena glava še ni 20 bedna; a če je bedna, je ona edina bedna. A mi živimo vedno paroma. Ko se zaveriš v svojo družico, ni več mirú v tebi; vedno misliš na njo, ali je sita, ali ji je dovolj toplo. In če ta družica kdaj od tebe odleti, tedaj še le popolnoma propadeš. V enomer misliš: »Da bi je le jastreb ne odnesel ali da bi je 25 ljudje ne ujeli!« Tudi sam poletiš za njo, da bi jo našel, in se zaletiš v nesrečo, ali jastrebu v kremplje, ali pa v zanko, ki so jo nastavili ljudje. Če ti pa družica pogine, se ti samemu nič več ne ljubi na tem božjem svetu. Ne ješ, ne piješ, samo družice iščeš in se jočeš. Koliko nas vsled tega 30 pogine! Vse zlo ne prihaja od gladú, ampak iz ljubezni.“

Kača pa reče: „Ni res; zlo ne prihaja ne od gladú, ne od ljubezni, ampak vse zlo izhaja iz zlobe. Če bi živeli vsi lepo v miru in bi se ne jezili, bi bilo nam vsem dobro. Tako pa, če se karkoli pripeti, kar ti ni všeč, se razjeziš in raz- 35 srdiš in nič več ti ni prav. Samo na to misliš, kako bi se za svoje zlo na kom drugem znesel. Takrat ne misliš več na samega sebe, ampak samo sičeš in okrog laziš, da koga

pičiš. Dokler nikomur nič žalega ne storiš, toliko časa se
40 huđuješ, a končno sam sebe pogubiš. Vse zlo na svetu
izhaja torej iz zlobe.“

Zdaj se oglasi jelen: „Nobeden izmed vas nima prav;
zakaj zlo na svetu ni ne od gladú, ne od ljubezni, ne od
zlobe, ampak vse zlo izhaja iz strahú. Ako bi bilo mogoče,
45 da bi se ne bali, bi nam bilo dobro na svetu. Naše noge so
poskočne in tudi moči imamo mnogo. Male živali se lahko
z rogovjem ubraniš, večji pa uideš z brzimi nogami. Da bi
se le tako neskončno ne bali! Pa da le zašusti vejica v
gozdu, da le zašumi list, se po životu ves streseš samega
50 strahú, srce ti zatriplje, kakor bi ti hotelo iz prsi skočiti, in
zdirjaš, kakor bi te veter nesel. — Drugikrat zbeži zajec mimo
tebe, ali zafrfoče ptica, ali se odlomi suha vejica, a ti misliš:
»Zver!« — Zbežiš in v plahem strahu res naletiš na zver. In
če zbežiš pred psom, naletiš na človeka — lovca s puško.
55 Često se preplašiš, da zbežiš, sam ne veš, ne kod, ne kam;
na en skok se ti na strmini spodrsne, da padeš in se ubiješ.
Tudi spiš le z enim očesom, v enomer poslušáš in se bojiš,
da bi te kdo zasačil na ležišču. Nikdar nimaš mirú. Vse zlo
izhaja iz strahú.“

60 Tedaj dostavi puščavnik, ki je poslušal ta razgovor med
živalmi: „Naše muke in naše trpljenje ne prihajajo ne od gladú,
ne od ljubezni, ne od zlobe, ne od strahú, ampak od našega
telesa je vse zlo na svetu. Od telesa izhaja glad in lju-
bezen in zloba in strah.“

Po L. N. Tolstem — *Josip Westev.*

47. Vzgoja pri Atencih in Spartancih.

I.

Modri Solon je bil Atencem določil, kako je vzgajati
in učiti mladino in kako živeti meščanom. Roditelji so imeli
skrbeti za to, da so se deklice naučile potrebnih domačih del,
najbolj pa za to, da so se dečki izučili bodi si v rokodelstvu
5 ali v kmetijstvu; kajti Solon ni dopuščal, da bi živeli v Atenah
postopači. Roditelji, ki so bili zanemarili to dolžnost, niso
smeli zahtevati od svojih sinov, da bi le-ti skrbeli za nje v
starosti.

V šolah so se učili dečki čitati in pisati z železnim pisolom na tablico, ki je bila prevlečena z voskom. Čitali so 10 pesmi o slovečih junakih in bogovih; učili so se jih na pamet ter jih ponavljali s spremljevanjem godbe. Zahajali so v telovadnice (gimnazije in palestre), kjer so se zbirali modri možje; tu so poslušali njih pogovore ter se naučili marsikaj lepega in koristnega. — A Solon je tudi ukazal, 15 da si mora mladina krepiti in utrjevati telo in si tako buditi pogum. Zato so dečki in mladeniči v tistih gimnazijah in palestrah telovadili, in sicer slečeni, namazani z oljem in potreseni s svižcem. Tekali so za stavo po stadiju, dolgem šest sto grških črevljev (185 m). Vadili so se metati kopje in 20 težko bronasto ali leseno ploščo (diskos). Prijela sta se tudi po dva in dva ter se metala. Po takih vajah so postali Atenci krepki, gibčni in pogumni. V osemnajstem letu so stopili mladeniči med dorastle meščane, potem ko so izvršili meščansko prisego. 25

Atenci so pa bili tudi omikani in duhoviti. Iz njih srede so se rodili najmodrejši možje, ki so učili svoje rojake, na pr. modri Sokrat, pa tudi najspretnejši umetniki, ki so klesali iz mramora in ulivali iz bronu take krasne podobe, da se jim še dandanes divi ves svet. Postavljali so jih po trgih in 30 ulicah in po prelepih atenskih svetiščih. Zlasti imenitna je bila podoba najvišjega boga Zevsa, ki je bil narejen tako živo, da so Grki, stoječ pred kipom, mislili, da stojé pred samim bogom.

To soho je bil ustvaril kipar Fidija. Isti umetnik je 35 zgradil v Atenah in na atenskem gradu (Akropolis) mnogo krasnih svetišč in palač iz mramora, ki je bil polikan in prelepo poslikan. Bogato mesto je dajalo mnogo zaslužka umetnikom, zato so se ti najraje zbirali v Atenah. Shajali so se pa tukaj tudi trgovci in obrtniki; Atene so postale najime- 40 nitnejše in najbolj obljudeno trgovsko in obrtno mesto cele Grške. Preslavne pa so bile Atene tudi po bojnih činih; žilavi, gibčni in pogumni atenski vojaki — zgolj meščani — so premagali skoro sami nebrojne vojske Perzov, ki so hoteli podjarmiti Grško. Tako so si priborili nesmrtno slavo 45 Miltiad, Temistoklej, Aristid in drugi. Poleg hrabrosti pa je Atencem mnogo pomagala tudi zvijača, s katero so se često rešili iz zadrege.

II.

Celó drugačni so bili Spartanci. Sparta je bilo mesto
 50 brez obzidja; hrabrost meščanov naj bi bila edina bramba
 mestu in domovini. Pravih Spartancev ni bilo mnogo, zato
 pa so vzgajali deco tako, da bi jim junaški zarod nadomestil
 to, kar jim je nedostajalo števila. Kralj Likurg je v ta
 namen uredil zakone in vzgojo. Vladala sta po dva kralja
 55 hkrati. Svetovalci so jima bili starejšine; a kadar je šlo za
 najvažnejše stvari, na pr. za napoved ali dovršitev vojne,
 za izpremembo zakonov itd., tedaj se je vselej zbral ves
 narod ter je mrmraje potrdil ali zavrgel, kar sta mu nasve-
 tovala kralja; govoriti ni smel nihče. Sploh je bila med
 60 prvimi dolžnostmi in vrlinami Spartancev molčečnost; odgo-
 varjali so kar najbolj kratko — lakonski, ker se je njih
 dežela imenovala Lakon. Mladeniči vpričo starcev sploh
 niso smeli govoriti.

Otrok niso vzgajali starši, ampak so jih morali oddati v
 65 dobi šestega leta v državno vzgojevalnico, kjer so bili dečki
 pod jako strogim nadzorstvom. Učili se niso skoro nič,
 marveč so porabili ves čas za to, da si utrdijo telo. Spali
 so na golih tleh ali k večjemu na bičju; odeje niso imeli
 ne po zimi, ne po leti. Njih obleka je bila uborna in celo
 70 leto ista; pokrivala in obuvala pa niso imeli nič.

Da bi se še bolj ukrepili, so morali hoditi daleč na
 okrog po kamenju in skoz trnje. Hrane so dobivali le
 toliko, da niso umrli od gladu; dečke je često tako hudo
 trla lakota, da so si morali živež krasti. Taka tatvina ni
 75 bila prepovedana; še pohvalili so tatiča, če je kaj ukradel
 prav spretno. A gorje mu, če so ga zasačili; neusmiljeno so
 ga pretepli. Bičali so pa dečke tudi vsako leto na god bo-
 ginje Artemide pri njenem žrtveniku tako kruto, da so bili
 vsi krvavi; toda nobeden ni smel črhiniti, sicer je bil še huje
 80 tepen in je žel še grajo in posmehovanje. Tako so vadili
 dečke trpeti tudi rane in bolečine.

Ko so dečki dorastli v mladeniče, so se še dalje urili v
 telesnih vajah, pa tudi v orožju ter so hodili stražit po
 mestni okolici, pobijati zverjad, in če je bilo treba, tudi tiste
 85 siromake, ki so obdelovali kot sužnji (helotje) Spartancem
 polje, a se jim je godilo huje nego domači živini.

Ko je Spartanec dopolnil trideseto leto, je stopil med meščane ter užival vse njih pravice, a moral je tudi izpolnjevati njih dolžnosti. Prost docela ni bil niti sedaj; ni smel na pr. obedovati doma, nego obedovali so vsi možje skupno. Navadna njih jed je bila tista glasovita črna juha in pa včasih nekaj divjačine, če je kateri tovariš kaj ubil. Tako meščanom ni bilo možno, uživati doma predobrih in preobilih jedil, in ostali so zvesti stari zmernosti in treznosti. Orožne vaje, telovadba, lov in boj so bila edina opravila Spartancem. Zaničevali so rokodelstvo in poljedelstvo; te posle so morali zánje izvrševati ubogi helotje.

Najbolj so pa Spartanci cenili boj; zanj so se lišpali kakor na svatbo in pirovanje. Gorje mu, kdor je bežal iz boja; zaničevali in zasramovali so ga celó dečki; rešil je svojo čast le, če se je vrnil v boj ter ondi umrl, hrabro se boreč.

Tako so postali po Likurgovih zakonih Spartanci sicer surov, a junaški narod; dolgo jim ni bil kos noben sosed. Podjarmili so si male države na okrog in se smatrali za gospodarje skoro cele Grške.

Josip Apih. 105

48. Brodnik.

1. Med skalami Sava šumi,
valove mogočne vali,
v naročaj jih Donavi tira.
Čoln ziblje ob bregu se tam,
a ribič mi v njem sedi sam,
na veslo se truden opira.
2. „Hoj, stavec, kar veslo zdaj v dlan,
pa hitro na drugo tam stran
črez šumno prepelji nas Savo!
Čuj, turško rumeno zlató
plačilo bogato ti bo.
Če nočeš — ti vzamemo glavo.
3. Molčita že polje in log,
tam onkraj krščanski ostrog
v neskrbnem že spanju počiva.
Zaviti v plašč temne noči,
ogledat poslani smo mi,
kod zdaj naš sovražnik se skriva.“

4. „„Ne maram za vaše zlató.
 Cemũ mi pač ribiču bo?
 Zastonj vas črez reko prepeljem.
 Res, sivo že glavo imam,
 a vam je nocoj še ne dam.
 Rad vašim ustrezam poveljem.““
5. Že čolnič od brega leti
 in nese oglednike tri.
 Veslaje pa ribič ozira
 srepó se v vrtenje vodá,
 ki rado se s čolni igrá
 in slastno na dno jih požira.
6. „Pač hrabro srcé ti imaš,
 izvrsten prevoznik si naš,
 ni takega blizu okoli.
 A nas tam pohvali glavlar,
 prekrasen pač čaka nas dar,
 krasnejši nas ni še nikoli.“
7. „„Na mestu!““ dě ribič krepkó,
 a veslo zažene v vodó:
 „„Tú vaše in moje plačilo!““
 „Bes, djáur!“ še krik iz valov,
 iz mokrih je Save grobov —
 potém pa vse tiho je bilo.

Anton Aškerc.

49. Suženj Dobrodej.

Živel je svoje dni kmet. Imenoval se je Dobrodej. Temu Dobrodeju je bila sreča vedno mila. Imel je veliko lepo domačijo, žito leto za letom kakor gozd, travnik kakor vrt, krave in konje kakor leve — a kar je bilo nad vse: imel je 5 vrlo, pobožno in marljivo ženo. Da bi jima srečo povečal, jima je dal Bog dvoje otrok, sinka Jožka in hčerko Marico. Ta dva sta bila radost staršem in sta jima bila dražja kakor dom, polje, kakor vse — dražja od očesa. Kdo je bil srečnejši od Dobrodeja?

10 Toda pregovor pravi: Čim večja sreča, tem manj ji zaupaj! Na enkrat se je vnela strašna vojska in ljudje so pripovedovali grozne reči o krutosti sovražnikov. Pri Dobrodejevih so dan za dnevom trepetali, da bi ne prilomastil so-

vražnik v deželo in vse poplenil. To se sicer ni pripetilo, toda Dobrodej je moral večkrat iti s priprego. Zena se je 15 bala sprva tega, a ko se je mož čez nekaj časa vrnil zdrav, se je privadila temu in je bila brez skrbi. — Nekoč pa je pretekel celi mesec, a Dobrodej se ni vrnil; pretekla sta dva meseca, a Dobrodeja še ni bilo domov; in minilo je leto, pa moža od nikoder. Tedaj pa je začela uboga žena tarnati in 20 žalovati. Plakala je za njim kakor za mrtvim. Ko pa je minilo drugo leto in ni bilo o možu ne duha, ne sluha, je z boleznim srcem izročila Bogu vse ter je podvojeno skrb obračala na otroka in gospodarstvo.

Jožek je imel kaj dobro glavo in se je tako pridno učil, 25 da sta gospod župnik in gospod učitelj svetovala materi, naj ga dá v latinsko šolo. češ, iz njega bo morda enkrat še velik gospod. Poslušala ju je mati in peljala sinka v mesto. Domá pa je gospodarila z Marico, ki je bila prav taka kakor mati: tiha, pridna in pobožna. Sleherni dan sta molili za očeta, 30 naj mu sveti večna luč, če je mrtev; ako je pa še živ, da bi prišel domov.

In Dobrodej je bil še živ, ali daleč tam za morjem. Ko je šel Dobrodej s poslednjo priprego, ga je sovražnik zajel in ga prodal v suženjstvo daleč čez morje, kamor so pluli na 35 ladji štiri tedne. A tam se je hudo godilo milemu Dobrodeju. Njegov gospodar ni bil sicer hudoben, toda v tisti deželi so ravnali s sužnji huje nego mi z živino. Vpregali so jih v voz ali v plug, ali pa so morali opravljati kakšno drugo naporno delo. Pri tem ni bilo niti trenutka oddihljaja. Ka- 40 dar ni mogel že izmučeni suženj več delati, ga je priganjač bičal toliko časa, da se je nezavesten zgrudil na tla. Nato so ga odnesli in nihče se ni zmenil zanj. Ako je umrl — prav: zakopali so ga v jamo; če je pa okreval — hajdi znova na delo! 45

Zvečer so gonili sužnje domov; zapirali so jih v luknje, slabše od mnovega hleva, jim metali hrano v korita in k tem koritom so jih privezovali kakor pri nas krave in vole.

Ali vse to ni bolelo našega Dobrodeja tako hudo: bil je močen in dela vaje. A kadar se je zmislil na ženo in otroka, 50 mu je zakrvavelo srce. Vso noč je včasi premolil, da bi ga rešil Bog suženjstva; in pri delu je prejkokal po cele dni, da so se mu drugi sužnji smejali. To so bili surovi ljudje; niso

poznali pravega Boga, nič niso molili, ampak samo preklinjali
 55 so svojo usodo. Dobrodej je sprva upal, da ga Bog usliši in
 suženjstva otme; ko je pa slišal, da so v tej deželi sužnji do-
 smrtni, je še bridkeje plakal in prosil Boga, naj mu dá vsaj
 voljo, prenašati to nesrečo. Gospodar je imel Dobrodeja rad,
 ker je bil tih in je zmeraj vestno opravljal svoje delo. A
 60 ker ga je videl tolikokrat objokanega, je rekel nekoč sam
 pri sebi: „Res, ta Dobrodej je tako priden, olajšam mu stan;
 postavim ga za paznika nad dvanajst sužnjev, da mu ne bo
 treba tako težko delati.“

Nekoč je to povedal Dobrodeju. In suženj se je lepo
 65 zahvalil gospodarju za to izboljšanje, a navzlic temu ni nehal
 jokati po ženi in otrokih.

Gospod Bog pa vse vidi in vé. Dogodilo se je, da so
 kosili na travniku ob globoki reki. Gospodar je prišel za
 kosci na senožet in z njim je priskakala hčerka, ki je bila
 70 tako lepa, da ni bilo blizu take nikjer. In ta očetu toliko
 mila hčerka je začela trgati cvetlice ob reki. Prav na bregu
 je zagledala tako krasno cvetko, kakršne še ni videla nikdar.
 Iztegnila je roko po njej in štrbunk! — bila je v valovih.

Gospodar je ostrmel kakor okamenel, sužnji so stali in
 75 se spogledovali, samo Dobrodej ni z božjo pomočjo izgubil
 zavesti; zaprašil se je za deklico v vodo in kmalu jo je pri-
 vlekel omedlelo iz reke. Dal jo je očetu v naročje. Gospodar
 ni vedel, kako se naj zahvali Dobrodeju, in ga je vzel domov
 za svojega strežaja.

80 Odslej se je Dobrodeju prijetno godilo. Nič več ni oprav-
 ljal težkega dela, imel je lepo stanovanje in gosposko južino;
 ali še vedno je plakal po ženi in otrokih.

Gospodar ni umel njegovih solz; zato ga je nekoč vpra-
 šal, zakaj plaka dan za dnem.

85 „I, kako ne bi jokal in vzdihoval, ko čaka náme domá
 žena in dvoje otrok, tako velikih kakor vaša hčerka? Vaši
 hčeri sem pomagal jaz, ali kdo bo pomagal mojima otrokoma,
 če zaideta v nezgodo?“

Gospodar se je zamislil, pogledal prijazno na Dobrodeja
 90 in rekel: „No, če je tako, pa idi domov k ženi in otrokoma!“

Dobrodej je padel gospodarju k nogam in mu samega
 veselja poljubljal roke. Gospodar mu je stisnil v roko pest
 denarja in velel svojim ljudem, naj ga spremijo do morja.

Kaj hitro je prepotoval dolgo pot po morju in po suhem.

Prav nedelja je bila, ko je došel v rojstno vas. Že od 95
daleč je slišal slavnostno potrkovanje z vsemi zvonovi. A
ko jo je primahal v vas, je videl ljudi prihajati od vseh
strani v cerkev. Krenil je še sam proti cerkvi in stopil za
vrata. Pred velikim oltarjem je sedelo mnogo duhovnikov in
med njimi mlad duhovnik. Star duhovnik je imel pridigo, iz 100
katere je Dobrodej posnel, da ima nekdo novo mašo. Na
koncu govora se je obrnil pridigar k novomašniku in ga
opozarjal, naj torej pristopi k oltarju in daruje prvo sveto
mašo za očeta Dobrodeja, ki je pred leti izginil iz tega kraja,
a ni več ne duha, ne sluha o njem. 105

Toliko da je naš mili Dobrodej slišal te besede, zašibile
so se mu noge, vzdihnil je in se zgrudil na tla. Ko pa so
ljudje to videli, so se zgrnili okrog njega, motrili tujega,
obrastlega, zagorelega moža, ga nesli iz cerkve in dramili. Ko
se je Dobrodej zopet zavedel, so ga polile solze. „Kje je moja 110
žena,“ je vzdihnil, „moj sin, moja hčerka? Jaz sem Dobrodej
iz Ravni.“

Sprva so ljudje menili, da mu gre ob pamet; ko je pa
prišla njegova žena, je takoj spoznala moža. Padla mu je
okoli vratū in ga peljala v cerkev. In tam so posadili 115
Dobrodeja na častno mesto, da je bil tudi on pri prvi sveti
maši svojega sina Jožeta. Po Vaclavu Kosmaku — *Jožef Gruden.*

50. Drobnice.

1. Kadar si vprašan, takrat se oglasi,
mislí hitro, govori počasi!
2. Tudi v sili, v šali se ne laži;
kakaršen si, takega se kaži!
3. Misli poprej, potem govori;
dvakrat premisli, enkrat stori!
4. Šest dni poštenega dela,
potem bo nedelja vesela.

Josip Stritar.

51. Novo leto na Tolminskem.

Nikoli se še ni zdela jutrnja služba božja vaški mladini tako dolga kakor danes; nikoli še niso otroci tako težko klečali kakor danes; nikoli niso molili tako malo. Ko je molil duhovnik po evangeliju nekoliko očenašev za one, ki so umrli v starem letu, in za srečno novo leto, so se pre-
 5 gibale tudi otrokom ustnice. Ali ko bi bil poprašal kakega paglavca, kaj in za koga je molil, gotovo bi bil sramežljivo pogledal v tla, odgovoril pa ne bi bil nič, ker tudi res ni vedel, kaj je molil; saj so bile njegove misli danes zunaj
 10 cerkve, kamor bi bil že najrajši šel tudi on.

Služba božja je končana. Še enkrat pokleknejo, duhovnik blagoslovi svojo čredo, potem pa zagrmé po cerkvi otročji črevlji in vaška mladež se usuje iz cerkve. Glasno in živo pomenkovanje se začne, otroci se razdelé v majhne čete in
 15 hajdi „konja kovat“!

Najprej seveda leté v župnišče. Župnikovi kuharici ta ropot ni posebno všeč; zato jezno ukazuje otrokom, naj se poberó iz veže. Ali danes ne opravi nič. Kakor bi bili k tlom prirastli, stojé otroci ter mirno gledajo jezečo se hišno.
 20 Vedno nove čete prihajajo, da jih je polna že vsa veža. Tiho šepetanje se začne, vprašanja in odgovori se čujejo; ali kar umolkne vse in klobuki izginejo z glav, zakaj ravnokar je vstopil v vežo duhovni gospod, vrnivši se iz cerkve. „Voščim veselo novo leto! — Bog vam daj vse dobro! — Da bi bili še
 25 danes leto zdravi in veseli!...“ Tako se glasi od vseh strani in otroci se rijejo okrog gospoda, moleč mu z desnico jabolko, krompir ali tudi oblico. In gospod, ki je dobra duša, stopi v svojo izbo ter prinese polno skledico novcev, celó kaka desetica se blešči med njimi. Potem vzame iz iztegnjenih rok
 30 jabolko za jabolkom ter potisne novce vanje, temu tudi dva in onemu svetlo desetico. Kakó bistro gledajo mali voščilci na gospodove prste, kaj vpiči v jabolko, kakó zagradi vsak svoje! In „Bog povrni!“ mrmraje, hité ven, kjer jih že čakajo tovariši. „Kaj ti je dal? Koliko imaš ti?“ kličejo prišlecu
 35 in se gnetejo okrog njega, da bi mu pomagali šteti, če tudi sta samo dva ali štirje vinarji; potem pa hitro dalje k temu ali onemu sorodniku. Po poti gredé pa vsak še enkrat pregleda svoje jabolko, prešteva, koliko „žrebljev“ že ima njegov

konj, ter potisne vinarje globoko v sredo, da se komaj vidijo. Kaj danes mar otrokom mraz, sneg in led! Če se komu po 40 poti zdrsne, ker ne pazi, kam stopi, in če telebi v sneg, kaj to, samo da ni padel noben vinar iz jabolka! Kar ima vas otrók, vsi so danes zunaj, dečki in deklice, veliki in mali. Če le more hoditi, že ga vleče starejši brat ali sestra za roko s seboj ter ga poučuje po poti, kako mora voščiti in prositi, da 45 mu podkujejo konjiča, ki ga drži v premrzli roki. Bolj mali in plašljivi hodijo v velikih krdelih, da imajo več poguma; odrastli pa stopajo po trije ali štirje vkup ter nočejo sprejeti novih v družbo; zakaj če jih je več, dobi vsak manj.

Proti deseti, ednajsti uri je vsa vas obrana; pri vsakem 50 stricu in ujcu, pri vsakem svaku in teti so že bili, in dasi skrbno premišljajo, ali so koga pozabili, ni nobenega več. Tedaj vstopijo v kako vežo ali pod kako streho ter štejejo svoj dobitek, ne enkrat ali dvakrat, tudi več ko desetkrat vedno z istim veseljem. Največ pa jih stoji dolí pred Kova- 55 čičem, ki prodaja sladčice. Mož si je te dni priskrbel novih in zdaj so razpostavljene v njegovem oknu v prozornih steklenih loncih. „Hej, to mora biti dobro! — Slišiš, jaz bi rad to kupil. — Ne, ne, to je bolje, jaz sem že to pokusil,“ se pomenkujejo med seboj, željno zroč v okno, za katerim se smeje 60 zviti prodajalec. He, ko bi se moglo to zastonj dobiti! Ali Kovačič hoče imeti novce, zastonj ne dá nič. „No, pa saj imam dovolj novcev; če enega oddam, se še poznalo ne bo,“ mrmra otrok ter obrača jabolko in premišlja, katerega bi najprej nesel v prodajalnico. „Eh, ta je tako grd, naj bo!“ 65 In potegne ga počasi iz jabolka in s težkim srcem ga nese noter za sladčice. Ali kamor je šel eden, gre tudi drugi; prvi je prebil led in ugladil pot in tako izgineva novce za novcem iz jabolka. O joj, zdaj je v jabolku že več praznih luknjic nego novcev! Tisti presneti Kovačič ga je zmotil. 70 „Ako ne bi bil šel k njemu, bi imel še vse,“ se kesa otrok, vzame ostale vinarje iz jabolka, jih očedi in odrgne, da se svetlé kakor novi, ter jih shrani za semenj v stari mošnjici, ki si jo je izprosil od matere. Tako jo čuva, kakor bi bila polna samih svetlih rumenjakov, in po noči jo skriva pod 75 zglavjem, da se mu sanja o samih novcih, katere pobira s tal in gati v mošnjico; ali ko zjutraj prešteva svoje premoženje, nima niti enega več nego prejšnji dan.

Ne samo otroci, tudi stare pripognjene ženice se veselé
 80 že dalje časa novega leta. Takoj po maši prileze starka v
 kako premožnejšo hišo, stopi za ognjišče ter pričakuje gospo-
 dinje. In kadar pride ta v kuhinjo, tedaj ti začne voščiti, da
 te ušesa bolé: „Bog obvaruj vas in vaše otročiče vsega hu-
 dega, Bog vam daj ljubo zdravje, Bog daj, da bi se živina
 85 lepo redila; sveti Andrej brani krave nesreče in sveti Štefan
 pazi, da se ne bi poškodoval konj; Bog daj rajnkim mir božji!
 Bog vam vse povrni, kar ste mi dobrega storili! Bog in
 devica Marija daj otročičem pravo pamet, da bi postali kakor
 njih mati, tako pobožni in tako dobrih rok! Sveti Florijan
 90 ohrani hišo ognja in druge nesreče in vsi svetniki naj pro-
 sijo Boga za dobro letino!“ Tako beseduje brez konca in
 kraja ženica za ognjem in vsakega svetnika, ki ji pride na
 um, prosi, naj hrani to ali ono pri hiši, kar ji prej ni prišlo
 na misel. In gospodinja, ki pa zeló malo sliši, kaj vse ji vošči
 95 starka, ji nalije skledico kave. Hej, kakó ji to diši! To je
 njena najljubša jed; prav zaradi nje je prišla danes tako
 zgodaj. Pri odhodu ji pade tudi kak novčič v dlan in potem
 začne zopet voščilo s kraja.

Možje so od nekdanj sovražniki predolgi govori. Ako
 100 vidi sosed soseda, znanec znanca na cesti ali tam na oglu,
 stopi k njemu, mu poda roko, govoreč: „Bog daj, da bi se še
 danes leto videla zdrava in vesela!“ in konec je. Zato pa se
 zbirajo možje na ta dan bolj ko navadno v gostilni pri dobrem
 vinu ter si napivajo s pravo moško pijačo. In kdo bi jim to
 105 zameril? Saj je danes prvi dan novega leta, ki ga je treba
 dobro začeti po starem pregovoru: Dober začetek, dober
 konec.

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

52. Kaj je boljše?

I.

Bolja pamet nego žamet. — Bolja prva zamera od druge.
 — Bolja bobova slama nego prazne jasli. — Bolji črn kos
 kruha nego prazna torba. — Bolji danes kos nego jutri gos.
 — Bolje dati volno nego živo ovco. — Bolji dober glas ko
 5 srebrn pas. — Bolje drži ga ko lovi ga. — Bolje prihranjeno
 jajce ko sneden vol. — Bolje je biti pobožen, pa ubožen, kakor
 hudoben, pa premožen.

II.

Bolje je lačen biti kakor raztrgan hoditi. — Bolje je lačnemu zaspati kakor dolžnemu vstati. — Bolje poštenje nego sramotno življenje. — Bolji tanek mir kakor tolst prepir. — Bolji je vinar pravičen kakor zlat krivičen. — Bolje pošteno umreti nego sramotno živeti. — Bolja je žlica soka v miru kakor polna miza jedi v prepiru. — Bolja je kratka sprava kakor dolga pravda. — Bolje je s pametnim jokati kakor z bedakom peti.

15

53. Turki na Slevici.

1. „Grmade po gorah goré,
v nebó njih plamen šviga.
Privrel je Turek; koder gre,
rohni, mori, požiga.
Pred njim je jok, za njim je stok,
pomagaj zdaj nam večni Bog!
Če on se nas ne vsmili,
ni nam pomoči v sili.
2. Kakor črez polje vodni val
divja ob hudi uri,
rohneča se drevi druhal,
ne branijo ji duri.
Krvi pijani vriskajo,
bridké se sablje bliskajo;
zdaj, zdaj bo truma cela
v vasico prihrumela.“
3. Križ starček je raz steno snel,
podobo smrti božje:
„Kaj boš s sekiro sin začel?
Križ nam je zdaj orožje.
Le úrno, úrno za menó
k Mariji gori na goró;
tam bo devica mila
v nadlogi nas branila.“
4. Otroka, ki v zibeli spi,
v naročje jemlje mati;
kakó se, glej, na smeh drži,
a zdaj ni časa spatí.

In hčerko prime za rokó,
sin krila se drži plahó,
mož pa očeta vzame
na mlade, krepke rame.

5. Iz smrečja temnega blešči
zvonik s cerkvico belo;
Marija milost tam deli
med romarjev krdelo.
V oltarju venčana stoji,
v naročju Jezusa drži;
pozdravljena, kraljica,
kristjanom pomočnica!
6. Že begajočih je ljudi
vsa polna Slevska gora;
a cerkvica velika ni,
ne bode vsem prostora.
Otroci, starčki in žené
v hram božji plahi se drevé,
pred vrata se cerkvena
mož trdna vstavi stena.
7. Takó se stiskajo ovcé,
ko gladni volk jih straši;
takó golobje koprné,
kadar jih jastreb plaši.
„V oltarju, mati, tu stojiš,
v naročju Jezusa držiš;
o sliši nas uboge
ter reši nas nadloge!“
8. „Čuj, bliže se drevi druhal,
po krvi naši vriska;
kdo nam bo zdaj pomoči dal?
Na vrata že pritiska.“
Sekire s sabljami zvenčé,
že omagujejo možjé,
razbiti so zapahi,
gorjé zdaj trumi plahi!
9. Črez prag na konju prirohni,
gorjé, sam turški paša,
krvavi v roki meč vihti,
zdaj bije ura vaša.
A — čudo čudovito glej!
Konj ne premakne se naprej,
ne gane ga ostroga,
pribita mu je noga.

10. Marija — kdo se stavi v bran!
 grozečo roko dviga;
 glej, iz oči — pogled strašan —
 ognjen plamén ji šviga.
 Plašan spusti se paša v beg,
 za njim neverniki vsi vprek.
 Oteti so kristjani —
 Marija svoje brani.
11. Še dandanašnji priča vam
 to zgodbo čudovito
 za pragom v kamen konjsko tam
 vpodobljeno kopito.
 V oltarju mati tam stoji,
 v naročju Jezusa drži;
 češčena, ti kraljica,
 kristjanom pomočnica!

Josip Stritar.

54. Berač.

Šetam se po ulici. Berač, slaboten starček, me ustavi.
 Vnetih, solznih oči, osinelih ustnic je starec; krpe na obleki so nečiste kakor njegove rane. O, kako grdo je ogledala revščina to nesrečno bitje!

Siromak mi pomoli svojo oteklo, umazano roko, vzdihuje 5
 in stoka, ko me poprosi miloščine.

Iščem in iščem po vseh žepih. Ni mošnje, ni ure, celó robca ne. Ničesar nisem vzel s seboj.

Berač pa je že čakal in slaba njegova roka, ki mi jo je pomolil, se je tresla in omahovala. 10

Ves zmeden in preplašen mu krepko stisnem umazano, tresočo se roko.

„Ne zameri, brat! Ničesar nimam pri sebi, bratec.“

Berač obrne v mene svoje vnete oči, njegove osinele ustnice se nasmehljajo — in stiska moje, od mraza otrple 15
 prste.

„Dobro tako, brat!“ izpregovori starček; „tudi za to lepa hvala! Tudi to, brate, je miloščina.“

Jaz sem se pa v tem trenutku zavedel, da sem tudi sam prejel miloščino od svojega brata. 20

Po Ivanu S. Turgenjevu — *Aleks. Hudovernik.*

55. Stari oglar.

<p>1. Za ključarje, za kovače
ogljje žgem, da se kadi;
truda dosti, malo plače,
a za silo se živi.</p> <p>2. Gozd je dom moj, tu stanujem,
tu živim in delam sam;
včasi malo pomodrujem,
kakor starec vem in znam.</p> | <p>3. Zajci, srne in jeleni
hodijo me obiskat;
od pomladi do jeseni
kos mi poje in strnad.</p> <p>4. Le v nedeljo ga kozarec
pijem in se poživim;
tu v veseli družbi starec
spet se malo pomladim.</p> |
|--|--|

Josip Stritar.

56. Ivanček.

Ivanček Šukov, devetleten deček, ki je pred tremi meseci došel k črevljarju Aljahinu, da bi se izučil, ni legel v božični noči spat. Počakal je, da so odšli domači ljudje in pomočniki k polnočnici; potem je vzel iz omare stekleničico tinte in držalo z zarjavelim peresom, je razgrnil pred se zmečkan list papirja in začel pisati. Preden pa je naredil prvo črko, se je nekolikokrat ozrl plaho k vratom in k oknu, je po strani pogledal majhno svetniško podobo, ob kateri sta bili polici s kopiti, nato je globoko vzdihnil. Papir je ležal pred njim na klopi, on sam pa je klečal pred klopjo.

„Dragi dedek Konštantin Makarič!“ je pisal. „In jaz ti pišem pismo. Želim ti vesele praznike ter vse najboljše od ljubega Boga. Nimam ne očeta, ne matere, samo ti si mi še ostal.“

Ivanček je obrnil svoj pogled v temno okno, v katerem je plapolal odsev sveče, in živo si je predočil svojega deda Konštantina Makariča, nočnega čuvaja v daljni grajščini. Majhen, slok, vendar jako živahen možiček je, petinšestdesetih let, z vedno smejočim se obrazom in z rdečimi očmi. Črez dan spi v občinski kuhinji, ali se šali s kuharicami; po noči pa hodi, zavit v širok plašč iz ovčjih kož, okrog po posestvu ter bobna s tolkačem. Za njim stopata s povešeno glavo psa Kaštanka in Vjun. Vjun je nenavadno spoštljiv in prijazen ter gleda domačine in tujce enako ljubeznivo, a navzlic temu ne uživa nikakega zaupanja; zakaj za njegovo spoštljivostjo in ponižnostjo se skriva velika potuhnjenost. Nihče

se ne zna tako, kakor on, o pravem času priplaziti h komu ter ga zgrabiti za nogo ali se skriti v ledenico ali kakemu kmetu ukrasti kokoš. Čestokrat so mu že razbili zadnji nogi, a vendar je še vselej ozdravel.

30

Vse je mirno, zrak je čist in svež. Noč je temna in vendar lahko vidiš vso vas z belimi strehami in z dimom, ki se vali iz dimnikov, od slane pobeljena drevesa in kupe snega. Vse nebo je pokrito z veselo migljajočimi zvezdami; rimska cesta je tako čista, kakor da je bila pred prazniki pomita.

35

Ivanček je vzdihnil, pomočil pero ter pisal dalje.

„A včeraj sem bil tudi tepen. Mojster me je zgrabil za lase ter me tepel, ker sem pri zibanju njegovega otroka nehoté zaspal. In pretekli teden mi je velela mojstrica očistiti slanika. Začel sem pri repu; zato mi ga je potegnila iz rok ter me grdo ozmerjala. Pomagači se mi smejejo, me pošiljajo v žganjarijo po žganja, mi velevajo, naj pri domačih kumare kradem, mojster pa me potem tepe. Jesti nimam ničesar. Zjutraj mi dadó kruha, opoldan kaše, zvečer zopet kruha; čaj ter kapusovo juho jedó pa sami. In spati moram v prednji sobi; če pa otrok joka, pa sploh ne spim, ker ga moram zibati. Ljubi dedek! Bodi toliko milostljiv, vzemi me odtod domov v vas! Tu mi ni mogoče več bivati. Padam pred teboj na kolena in večno bom Boga prosil za te; vzemi me odtod, sicer moram umreti.“

50

Ivanček je nakremžil usta, si obrisal z umazano pestjo oči ter ihtel.

„Hočem ti drobiti tobak,“ je nadaljeval; „molil bom in, če kaj storim, le pretepaj me! In če meniš, da ne dobim službe, bom prosil oskrbnika, za Boga ga bom prosil, da mu smem čediti črevlje. Dedek ti dragi, tu mi ni več mogoče živeti, to življenje je pravcata smrt. Hotel sem peš zbežati v vas, a nimam škornjév in bojim se mraza. Ko dorastem, te hočem živiti; nihče te ne bo smel žaliti. Ako pa umrješ, dam za te mašo brati, prav tako kakor za svojo mater.“

60

Moskva je pa veliko mesto. Same gosposke hiše so tu ter veliko konj, samo ovac ni nič in psi niso hudi. Enkrat sem videl v izložbi trnek z vrvico za vse ribe; vse je jako drago; celó take trнке je dobiti, ki lahko vzdržé pol stota težkega soma. In videl sem izložbe, v katerih so prav take puške, kakršne so gospodove, take, da velja ena sama gotovo

65

sto rubljev. In v mesnicah dobiš ruševcev, jerebic in zajcev; a kje so ustreljeni, tega ne povedó prodajalci.

Dragi dedek, ako pa bodo imeli v gradu zopet božično
70 drevesce z lepimi vezili, vzemi záme pozlačen oreh in ga skrij
v zeleni kovčeg! Le prosi gospodično Olgo Ignatjevno ter
reci, da je za Ivančka!“

Ivanček je vzdihoval ter zrl zopet skoz okno.

„Pridi, ljubi dedek,“ je pisal Ivanček dalje, „za Boga te
75 prosim, vzemi me proč odtod! Usmili se me, uboge sirote,
sicer me bodo bíli vsi. Lačen sem strašno in bojim se tako,
da ne morem povedati ter moram vedno jokati. Pred kratkim
me je mojster s kopitom tako udaril po glavi, da sem takoj
padel ter se le težko zopet zavedel. Moje življenje je polno
80 bolečin... In pozdravljam še Aljono, lovca in kočijaža; mojih
orglic pa ne daj nikomur! Ostanem tvoj vnuk Ivan Šukov.
Dragi dedek, pridi vendar kmalu!“

Ivanček je zložil na vseh štirih straneh popisano pismo
ter ga vtaknil v zavitek, ki ga je bil za kopéjko kupil včeraj.
85 Premišljal je nekaj časa, potem je pomočil pero in napisal
naslov: V našo vas mojemu dedku.

Nato se je popraskal, je zopet premišljal ter še pristavil:
„Konštantin Makarič.“ Zadovoljen, da ga ni pri pisanju nihče
motil, se je pokrtil s čepico ter zbežal brez suknje na cesto.
90 Mesarji, katere je gredé izpraševal, so mu povedali, da je
treba pismo vreči v poštno skrinjico; tu jih poberó in jih
prepeljavajo v poštnih vozeh z zvončki po vsem svetu. Ivanček
je tekkel do prve poštnice ter potisnil drago pismo v
špranjo.

95 Za eno uro so ga sladke nade zazibale v trdno spanje.
Sanjal je o peči. Na peči je sedel ded, gole noge so mu
visele doli; čital je kuharicam Ivančkovo pismo. Okrog peči
pa je hodil pes Vjun ter mahal z repom.

Po Antonu Čehovu — *Ivan Podgornik*.

57. Mrjasec in medved.

Mrjasec in medved v hudi žeji
našla sta v gozdu malo vodé,
premalo obéma. Ki je močnejši,
tisti naj pije! Drugače ne gre.

Spoprimesta se; ta kolje in davi, 5
 ta grize in seka, da dlaka leti.
 Kra, kra! se nad njima začuje v višavi.
 Nič dobrega to se jima ne zdi.
 Pogledata kvišku — krokarjev truma!
 Pri tem pogledu pa sta dejala: 10
 „Takó pa še vendar nisva brez uma,
 da krokarjem bi za kosilo se klala.“

Josip Stritar.

58. Krokar na zagrebški realki.

Ako pomislimo na bistri pogled, tanki sluh, silno moč, veliki pogum in neusmiljeno srce gavranovo, se nam mora dozdevati, da imamo pred seboj ptico roparico; a vendar ni drugega kakor član vranjega rodü. Seveda je največji izmed vseh sorodnikov; dolg je 65 centimetrov in razpet meri 5 poldrugi meter. On doživi med vsemi vranovi največjo starost in ima v največji meri vse dobre in slabe lastnosti, prirojene temu zloglasnemu ptičjemu rodu. Njegovo črno perje, neprijetno krokanje in velika požrešnost, njegova moč, pogum in neusmiljenost so vzrok, da so ga imeli ljudje od nekdanj 10 za bitje, obsedeno od kakega hudega duha. Pripisovali so mu posebne moči in videli v njem napovednika smrti. Kakor je gavran v prostosti vedno le bolj ali manj divja, neprijetna prikazen, tako je privajen smešno priljuden drug, zabavljivo prijazen malopridnež. Pa privadi ga, izrečaj ga, kakor hočeš, 15 vendar ti ostane prekanjen cigan, kar je bil zunaj v samoti. Prepiral, trgal in ruval se bo z vsakim in ukradel, kar bo videl. —

Pred dvema letoma sem imel priložnost, da sem se pre-pričal sam o vseh teh gavranovih lastnostih. Neki župnik 20 nam je bil poslal za zagrebško realko privajenega gavrana, ki ga je moral dati od hiše, ker ni bila nobena stvar več varna pred njim. Zdaj je namenil svojo hudobijo ali na piščanca ali na mačko ali na kakega dečka. Neokretno je cokljjal za njimi, pa nenadoma kakor strela jim je tičal v mesu 25 ostri kljun. Nihče ne bi bil sumničil tega kislina, če bi ga ne bilo izdajalo hudobno bliskajoče oko. Samo če je napravil kako posebno zanikarnost, tedaj se je posmehljivo na vse grlo grohotal.

30 Ravno tako je počenjal pri nas na šolskem dvorišču. Kdo bi mu zameril, da se v človeški družbi navzame tudi človeških slabosti! Trmast je, zdaj je dobre, zdaj slabe volje; tega dečka ima rad, za onega ne mara, tretjega pa celó sovraži. Gospodariti pa hoče črez vse, kar je živega pri
 35 hiši. Še lisici, na dvorišču priklenjeni, se je ustavljal, z razprostrtimi perotnicami vánjo krokotaje. Videl sem tudi, kako je zavrnil enkrat na ozki poti precej velikega psa. Pes je izkušal zdaj tu, zdaj tam pri strani uiti mimo njega, pa povsod mu je režal naproti odprti gavranov kljun. Ko je pes
 40 po dolgem trudu izprevidel, da ni mogoče naprej, se je obrnil in šel nazaj, odkoder je prišel, gnan od zmagalca gavrana.

Kmalu se je bil seznanil skoro z vsem Zagrebom. Povsod je bil znan in rad sprejet „realkin bedak“. Imel je navado, da je zjutraj zgodaj odletel iz mesta v Tuškanec k
 45 Švabici, kjer se je gospodi, pri zajutрку sedeči, že od daleč napovedal z žvenketanjem zvončka, ki ga je nosil na vratu. Tu je dobil bele pogače in sladkorja. Mašil je vse skupaj v kljun in grlo, dokler je bilo prostora. Ko ni šlo več noter, pa je šel, da bi zakopal, kar je dobil. Če se mu je trkalo s
 50 prstom na zemljo in reklo: „Tú koplji luknjo, bedak!“ je položil vse kosove in kosce iz grla na to mesto, izkopal luknjo, položil vanjo kruh in sladkor ter prinesel papirčkov in kamenčkov, da je z njimi zakril svoj zaklad.

Pred začetkom šole ob osmih je bil že zopet na šolskem
 55 dvorišču, kjer so ga pričakovale učencev radodarne roke. Katerega je posebno rad imel, temu je skočil na ramo, na glavo; če je bil prav dobre volje, je jel kramljati z njim, včasí ga je tudi iz šale uščipnil s kljunom v nos ali uho, kar mu je bilo pač bolj pri redi. Gospoda ga je rada hodila gledat.
 60 Pri nekem gospodu zagleda enkrat, da mu molé smotke iz stranskega žepa v suknji. Precej mu je bil na rami, ukrade smotko in hajdi z njo na streho lisičje kolibe, kjer jo je mesaril in trgal, da so leteli kosci na vse strani. Če se mu je položila roka ali palica na tla in se mu je reklo: „Bedak,
 65 tu sem hodi!“ je priletel, sedel na položeno stvar in se dal vzdigniti kvišku.

Ko so učenci odšli po svojih razredih, se je napotil krogar k mesarjem v dolenje mesto, kjer je imel posebno mnogo veselja. Pozneje ga je bilo videti kje v kaki ulici, kako je

hitel, da bi še dopoldne raztrgal pobrani papir ali krpo. Ko se je poldne približevalo, je šel na bližnji gostilniški vrt, kjer je dobival od gospodarja mesa; zató pa mu je raztrgal kake novine, če jih je ravno našel na mizi. Opoldne pa je hitel k šoli, da se je še nekoliko pozabavljaj z učenci, ki so baš o tem času hodili iz nje. Potém je še popil nekoliko vode, se stisnil v kako senco in mislil: »Dolce far niente« po tolikem trudu v toliki vročini! Ko se je približal večer, je šel zopet na svoja zanikarna dela.

Kar se je svetilo, mu ni dalo, da bi pustil na miru, ampak odnesti je moral in zakopati. Ukradel se je bil enkrat skoz okno v ravnateljsko pisarno in znosil vse, kar je bilo na mizi: pečatni vosek, nož, peresa, škarje, svinčnike, papir itd., na kup v kot v sobi. Ravno se je maličil, kako bi prijel tintnik in ga odnesel, kar ga zateče ravnatelj in mu delo zabrani. Gavran se srdito postavi in krokotaje zagotavlja, da ga ni volja se umakniti, dokler ga ravnatelj ne pograbi in zatira skoz okno. Šel je, ker je moral, a za plačilo je svojega sovražnika pošteno v roko uščipnil.

Volja, vsako tujo stvar v red spravljati, če se je pa svetila, jo ukrasti, mu je bila vzrok prezgodnjega in žalostnega pogina. Hudobni jeziki so govorili, da je priletel o šolskih praznikih skoz okno v tuj stan in odnesel uro z mize. Ali je to hudodelstvo rês storil ali ne, tega ne vem; morebiti je bil nedolžen in je šolski sluga, ki mu je malopridnež prizadeval mnogo jeze, le vzroka iskal, da ga odpravi. Pa naj bo, kakor hoče; sodba je bila izrečena: „Bedak, od hiše moraš!“ Vzel ga je k sebi lastnik nekega kopališča in mu — pristrigel peroti. To je bilo zánj veliko ponižanje. Potém pa tudi: pri nas v šoli je imel mesa, sladkorja in drugih dobrih jedil obilo, tú pa so mu metali le repne olupke; v šoli je imel dovolj zabave, tukaj pa ga je trl le dolg čas. „To naj kdo drug prenaša!“ si je mislil mnogokrat in tudi dejanski izkušal, da pobegne nazaj k nam v šolo. Pa kaj češ, s pristrizženimi perotnicami se je le počasi hodilo po uglajeni cesti; torej so ga vselej lahko ujeli in nazaj prinesli. Da bi pa ne uhajal več, so ga priklenili z železno verižico k hišnemu oglu. To vse si je pa tako vzel k srcu, da mu je v kratkem počilo od žalosti in sramote zaradi nezaslužnega ponižanja.

59. Olimpijske igre.

Sveti mesec se je začel; grške države in državice, ki so se le prerade prepirale med seboj, pretrgajo za nekoliko časa sovraštvo. Po vsem grškem svetu je zakraljeval mir. Vsaka štiri leta so se Grki vendar enkrat spomnili, da so en narod, in na stran pustivši vse, kar jih je ločilo, so obrnili svoje misli tja v sveto deželo Elido, ki je o velikih praznikih olimpijskega Zevsu edinila ves grški svet.

Kadar se je bližal čas petdnevnega praznovanja v Olimpiji, so prihajale okrašene ladje z otokov, iz Azije, iz Kirene, iz Velike Grecije, in po glavnih cestah, ki so držale v Olimpijo, je bilo vse živo potnikov. Videle so se manjše trume največ peš potujočih, tu in tam tudi na čilih konjih jezdečih Grkov s širokokrajnimi rjavimi in sivimi klobuki, ki so jih nekoliko branili pripekajočih žarkov poletnega solnca, za njimi pa od vročine zevajoči sužnji, otovorjeni s popotno pratežjo svojih gospodarjev. Le redkokje se je pokazal kak voz, na katerem je sedel mehkužnik. Videla so se tudi velika krdela, pridruživša se slovesnim poslanstvom, ki so jih vse imenitnejše grške države pošiljale v Olimpijo, da bi tam v njih imenu opravila daritve olimpijskemu Zevsu.

Te države so prav tekmovala med seboj, katera bi se v večji sijajnosti pokazala pred vsem grškim svetom. Poslanci so bili ovenčani in oblečeni v prekrasne dragocene obleke; vozili so se na vozovih, ki so bili raznotero pobarvani, pozlačeni z venci in pregrnjeni s pisanimi preprogami. Vozili so s seboj krasne šatore in dragocene darilne posode, gnali so izbrano lepo darilno živino in spremljala jih je razen obilnih sužnjev velika množica sodržavljanov. Za načelnika poslanstvu je bil navadno eden izmed najbogatejših državljanov dotične države; tak mož je iz domoljubja temu, kar je plačala država, rad dodal še kaj iz svojega, samo da se je poslanstvo odlikovalo pred zbranim narodom.

Ko so se prazniki začeli, tedaj so se vrstile daritve z igrami. Darovali so poslanci raznih držav in tudi zasebniki, ki so prišli ali kot boritelji ali kot gledalci udeleževati se slovesnosti. Najimenitnejša pa je bila daritev, ki so jo Elejci, osnovalci slovesnosti, darovali na velikem žrtveniku olimpijskemu Zevsu.

Sprva so bila ta bogočastna opravila poglavitni del slovesnosti; sčasoma pa so začele igre pridobivati zmeraj večjo 40 imenitnost.

Začele so se igre s tekanjem v tekališču (stadion), po katerem so se lesketali mramorni stebri, kipi in oltarji. Že po noči so gledalci zasedli vrste kamenitih sedežev, ki so se okoli podolgastega prostora vzdigovale druga više za drugo. 45 Tu so čakali do jutra, ko so „helanodiki“, reditelji in razsojevalci pri igrah, v škrlat oblečeni in z lavorom ovenčani, privedli borilce. Trobenta zadoni in imena vseh borilcev, ki so se oglasili, se dadó zbrani množici na znanje. Potém jih klicarji še predstavijo, posamez jih vodeč po stadiju in popra- 50 šujoč, ali bi kdo vedel katerega izmed njih obdolžiti nesvobodnega rodú, slabega imena ali storjene pregrehe. Če se je kdo oglasil, so helanodiki precej razsodili, ali se sme obdolženec pripustiti k igram ali ne. Potém so srečkali, kateri bodo tekli skupaj. Po štirje na enkrat se po danem zname- 55 nju spusté v tek, z glasnim krikom sami sebe osrčujoč in ravno tako tudi od množice izpodbujani. Tisti, ki so zmagali v posameznih skupinah, so se morali še med seboj poskusiti; in kdor je vse premagal, je dobil od helanodika palmovo vejico in naročeno mu je bilo, naj pride o svojem času k 60 razdelitvi daril.

Po raznih vrstah tekanja je prišla na vrsto borba, boj s pestmi in pa obe vaji združeni (pankrátion). Pri teh vajah sta se merila zmeraj po dva in zmagalci zopet med seboj po dva, dokler ni ostal eden zmagalec. Če je bilo število neravno, 65 preostal je eden in čakal, dokler se ni zmagalec nad vsemi tudi še z njim izkusil in ga premagal, ali pa bil od njega premagan. Borilci so se morali natanko držati pravil, sicer so jih helanodiki kaznovali; vendar se je pogostoma pripetila nesreča, da se je kdo poškodoval na telesu, ali da ga 70 je celó smrt zadela pri borbi.

Pri izkušanju v vseh peterih poglavitnih vajah (pént-athlon), t. j. v skoku, v teku, v metanju kopja in diska ter v borbi, so se ravnali tekmeči tako, da so se vsake naslednje vaje udeležili le tisti, ki so se najbolj izkazali v prejšnji 75 tekmi. Kdor je tedaj pri poslednji vaji, pri borbi zmagal, je bil zmagalec v pentatlu. Poskušanje v tekališču se je navadno končalo s tekom v orožju.

Najsijajnejše pa je bilo vozno tekmovanje v posebnem
 80 dirkališču, v hipodromu. Tu so se najbogatejši in najjimenitnejši
 Grki, največ vladarji in plemenitniki, merili med seboj v krasoti
 oprave in v izvrstnosti konj. Na zapadnem koncu prostornega
 hipodroma so, zemljo teptaje, nepotrpežljivo čakali čili konjiči,
 v četvēr vpreženi pred dvokolesnimi vozovi, na katerih so
 85 stali vozniki. Trobenta zapoje, bronasti orel na bližnjem
 oltarju se vzdigne, poleg njega pa se spusti delfinova podoba
 na tla. Vrvi, pred vpregami pretegnjene, se odvzamejo in ob
 kriku voznikov in gledalcev zdirjajo konji po tiru, zavijajoč se
 v ogromno meglo prahu. Dvanajstkrat so morali ves prostor
 90 predirjati, skrbno se izogibajoč stebrov, okoli katerih so mo-
 rali obračati ob koncih dirkališča. Tu je bilo pač težko kdaj
 brez nesreče; kajti želeč drug drugega prehiteti, so se začeli
 vozovi zadevati in prevračati, da je bilo strašno gledati gruče
 ležečih konj, razdrtih voz in v vajeti zapletenih voznikov.

95 Namesto po štiri so začeli pozneje le po dva konja
 vpregati. Od triintridesete olimpijade, t. j. od leta 647. pred
 Kr. počenši, so se tudi jezdecı poskušali med seboj.

Gledalstvo, ne meneč se za vročino in prah, je bilo vse za-
 maknjeno v igre in se je z južnozemsko živahnostjo udeleževalo
 100 borbe človeške in živalske telesne izvrstnosti ter je po igrah
 vrelo izven ograje pod šatore, krepčat in razveseljevat se
 raznotero. Pri veselih gostijah so se obnavljale stare go-
 stinske zveze in sklepane nove. Ob enem je bil tu, kakor je
 pri vseh narodih ob enakih prilikah navada, velik semenj in
 105 trgovci od vseh krajev so imeli najlepšo priložnost, sklepati
 tudi kupčijske zveze. Tu v Olimpiji je mogel grški narod
 spoznavati svoje najjimenitnejše državnike in vojskovodje, tu
 so nastopali govorniki s sijajnimi govori, tu so pisatelji čitali
 svoja dela zbranemu ljudstvu, kakor je na pr. Herodot na-
 110 vdušil rojake s svojo zgodovino perzijskih vojsk; tu so se
 oglašali sofisti, tu so pesniki deklamovali svoje pesmi, tu so
 kiparji in slikarji razstavljali svoje umotvore, učenjaki pa
 kazali svoje iznajdbe; skratka, v Olimpiji se je zbiralo vse,
 kar je rodilo grško življenje lepega in veličastnega.

115 Najsrečnejši med vsemi v Olimpiji zbranimi ljudmi pa
 so bili zmagalci, zakaj dosegli so za Grke najvišjo stopinjo
 človeške sreče. V Zevsovem svetišču pred velikim kipom so
 bili na pozlačeni slonokosteni mizi razstavljeni častni venci,

spleteni iz vejic, ki jih je bil deček iz plemenite elejske rodovine porezal s „krasno-venčne oljke“. Zadnji praznik se 120 snidejo pred bogom, delečim zmago, obdani od sorodnikov, rojakov in prijateljev ter spremljani od neštivilne množice, katere se je vse trlo po prostornem svetišču. Klicar okličē vsakatega zmagalca ime in domovino; eden helanodikov mu ovije okoli glave posvečeni volneni trak, na trak dene 125 častni venec, med tem ko okoli stoječi pojó svete himne. Ovenčani se odpravijo srečni zmagalci k oltarjem darovat bogovom, pevski zbori pa povelčujejo to bogočastno opravilo s slavospevi, nalašč za to zloženimi. Vso olimpijsko slavnost je sklenila sijajna gostija, ki so jo napravili Elejci zmagal- 130 cem na čast v pritaneju. Kakor v pritaneju, se je pa tudi zunaj ograje pozno v noč o lepi mesečini razlegalo veselo pevanje in napivanje.

Kdor je bil zmagalec pri igrah, je smel svoj prsni kip dati postaviti v sveti ograji; in kdor je bil že tretjič tako 135 srečen, je smel dati postaviti svojo podobo v naravni velikosti. Takih podob je bilo brez števila postavljenih po ograjnem zidovju in po svetem logu.

Še večja slava je čakala zmagalca v domovini, ki je bila sodeležnica zmage. V škrlatni obleki, na vozu, v katerega so 140 bili vpreženi štirje beli konji, spremljan od sorodnikov in prijateljev, se je pripeljal v mesto, kjer so mu navadno pri vratih podrli kos obzidja, da se je mogel prav ugodno peljati vanje, češ, da mestu, ki ima takih mož, ni treba obzidja. Izprevod je šel h glavnemu mestnemu svetišču, kjer je zmagalec 145 obesil svoj venec kot darilo. Tu v svetišču in potem pri slovesni gostiji so se glasile zmagoslavne pesmi in še veliko drugih časti so izkazovali svojemu sodržavljanu, ki ni samo sebe, ampak tudi vso domovino oslavil pred grštvom, to je pred izobraženim, nebarbarskim svetom. *Maks Pleteršnik.* 150

60. Demosten.

Demosten je bil najslavnejši govornik ne le v Atenah, svojem rojstnem mestu, ampak sploh med Grki. Od rojstva sem je bil deček sicer slaboten, slabih prsi, tihega glasú, kar vse ni kazalo lastnosti dobrega govornika. Še le sedem let star

5 je izgubil očeta in dali so ga v varstvo brezvestnim oskrbnikom, ki so mu precejšnjo očetovo zapuščino do malega zapravili in prav malo skrbeli, da bi se ukaželjni deček dobro izobrazil.

V Atenah so se vse sodne obravnave vršile očitno.
 10 Ko je Demosten enkrat na trgu slišal Kalistrata in videl, kako je znal glasoviti govornik ganiti in premagovati srca poslušalcem in kako neizmerna pohvala mu je naposled zadonela od vseh strani, tedaj je sklenil tudi on postati javen govornik. Urno se je lotil potrebnega uka, vadil se v raznih
 15 vedah, hodil poslušat modrijana Platona, čital zgodovinske spise Tukididove, pa verno poslušal izkušene govornike. Potem je sestavil lep govor, se ga dobro naučil na pamet in je javno stopil pred zbrano ljudstvo. Ali o groza, namesto pričakovane pohvale in slave se mu je vse posmehovalo in
 20 ga zasramovalo; zapazili so na njem take napake, kakršne človeka kar nesposobnega delajo za javnega govornika. Govoril je zavoľjo slabih prsi tiho, tudi nerazložno, glasnika r pa celó izgovoriti ni mogel; k vsemu temu je imel še grdo navado, da je vedno skomizgal, ko je govoril.

Demosten je hitel domov in tako ga je bilo sram, da je sklenil nikoli več javno ne govoriti. Njegovi prijatelji so mu dajali pogum, naj se ne dá tako hitro ostrašiti, temveč naj se le pridno vadi in nato zopet poskusi. Tako je storil, pa tudi drugič ni bil bolj srečen. V plašč je zavil glavo in dirjal,
 30 domov kakor iz uma, da bi se skrnil očitnemu zasmehovanju.

Demosten bi morebiti res ne bil več mislil na govornišstvo, da ga ni obiskal prijatelj, ki ga je opomnil vseh njegovih velikih napak pri govorjenju. S takimi napakami, to
 35 je izprevidel Demosten zdaj sam, se res ni dalo kaj storiti. Ali kako vse to izboljšati? Pridnost, trud in trdna volja pa vse premore.

Demosten je sklenil, naj veljá, kar hoče, izuriti se v govorništvu in popraviti svoje napake. Kar nemudoma se je
 40 lotil dela. Da bi slabotne prsi bolj razširil in si glas bolj okrepil, je hodil na strme gore, med potjo glasno govoreč; ali pa je stopil na morski breg, ko so viharji tulili nad vodo in zaganjali silne valove ob skalovje, in je izkušal prevpiti divje šumenje in bobnenje. Hodil je v podzemeljsko izbo, jemal je

kamenčke v usta, da bi privadil jezik bolj gladko govoriti. 45
A da bi se odvadil vzdigovati ramo, je stopil govoreč pod
oster meč, ki je visel izpod stropa, da bi ga vselej ranil, ka-
dar bi skomizgnil. Vse, kar je zvedel od prijateljev ali česar
se je domislil sam, vse je porabil za svoj namen.

Po trudapolnem uku je stopil med svet prvak grških 50
govornikov, čigar govore, prave bisere in zglede javnega
govorništva, še zdaj občuduje ves učeni svet. Tako priprav-
ljen je stopil Demosten vnovič pred svoje rojake in ti se
zdaj niso mogli prečuditi dovršenosti njegovih govorov.

Anton Zupančič.

61. Nil.

1. Jaz sem sveti Nil — in kdo je več ko jaz?

Jaz sem ta Egipet rajski vam podaril,
jaz zelena polja ravna vam ustvaril;
jaz sem dal vam palmo, žita zlati klas.

2. Jaz sem oče vaš in deca moja vi.

Jaz hranitelj večni, dobri vaš sem krušni,
jaz sem vaš reditelj in vzgojitelj dušni;
jaz sem vaš učitelj izza davnih dni.

3. Jaz bistril sem prvi in jasnil vaš um.

Jaz učil graditi sem vas bivališča,
piramide, sfinge, slavna vsa svetišča;
jaz jeklil sem voljo vam in vaš pogum.

4. Jaz dežele svoje prvi sem vladar.

Jaz sem dal mogočne bil vam faraone,
jaz sem dal vam modre pisane zakone;
jaz vžgal v srcih vam za dom sem blagi žar.

5. Jaz praded vseh vaših starih sem bogov.

Meni gre zahvala prva in daritev,
meni slavospev gre sveti in molitev;
meni gre najvišja slava, čast vekov.

6. Jaz Egiptu oče sem na večni čas,

jaz pravir sem bujni vsega mu življenja.
Če usahnem jaz, pa vse usahne, jenja . . .
Jaz sem sveti Nil — in kdo je več ko jaz?

Anton Aškerc.

62. Damoklejev meč.

Neki prilizovalec, po imenu Damoklej, opomni nekega dne tirana Dionizija njegovega bogastva, velike obilnosti v vseh rečeh, veličanstva v gospodstvu, krasote in lepote kraljevih poslopij ter pravi, da ni bilo od postanka sveta bolj 5 srečnega človeka od njega. „Ali bi ti,“ mu veli samosilnik, „ker te moje življenje tako veseli, rad užival in poskusil mojo srečo?“ Damoklej mu odgovori, da bi bil rad tako srečen. Kralj ga nato ukaže položiti na zlat blazinjak, pokrit s krasno odejo, pisano z uvezenim zlatom in dragimi rečmi, 10 ki jih je mogla le največja umetnost izmisliti. V sobi so se lesketale jedilne mizice, okrašene s slikami, izdelanimi iz zlata in srebra. Potem zapovē, naj bodo zali dečki vedno pripravljene, na vsak migljaj mu postreči; zmeraj mu naj prižigajo dišave in nosijo najbolj izbrane jedi na mizo. Damoklej se je 15 imel za silno srečnega. Sredi te priprave pa so na kraljevo povelje obesili oster meč na žimi izpod stropa ravno nad glavo Damoklejevo. Ko je blaženec opazil meč, ni več gledal ne lepih mladeničev, ne umetno izdelanih zlatih in srebrnih podob; jedi mu niso več dišale, še rok si ni upal položiti na mizo. Nazadnje 20 zaprosi kralja, naj mu dovoli oditi, ker noče več srečen biti.

Tako je Dionizij bistroumno dokazal, da nikakor ni srečen, kdor neprestano v strahu živi.

Jurij Kobe.

63. Pod palmami.

1. Na trati kakor Beduin
počivam v senci sred pustinje
pod palmami, pod palmami . . .
Nebo nad mano jasnosinje.
2. Pod palmami, pod palmami,
pod solncem afrikanskim žgočim;
pod palmami, pod vitkimi,
pod solncem južnim in pekočim.
3. Kako vse tiho krog in krog! . . .
Zelene palme le šumijo
z vršiči v vetru med seboj
mi vztočno svojo melodijo.

Anton Aškerc.

64. Brata Filena.

1. „Dovolj smo Kirenejci bili
s Kartage sini bojev mi;
zdaj čas, da meče odložili
in mirovno bi razsodili,
za kar doslej je tekla kri.
2. Junaka dva izberi vsaka,
izberi naša, vaša stran;
razsodi spor naj hoja jaka!
Na noge tu in tam junaka,
potem praznuj se sprave dan!
3. Ko v jutro tretje zor napoči,
zajedno naj hité iz mest;
kjer v pušči srečajo se vroči,
tam naj deželi meja loči —
a vsak pogodbi bodi zvest!“
4. „„Veljāj!““ In ljudstvi bojeviti
v prisego dvigneta roké;
želedi pravdo razsoditi,
junaki štirje ponositi
pred bojne stopijo vrsté.
5. Po nebu solnce žarno plava,
usodni svita se že dan.
Govôri, Afrike puščava,
komú pripade večja slava,
kje tod bo meja, širna plan?
6. Ko veter iz Kartage mesta
za sabo puščata zahod
Filena brata, domu zvesta;
gorí pod njima v pušči cesta,
gorí nad njima nebni svod.
7. A Kirenejca tam v daljavi
zaman korak spešita svoj...
Zdaj hoje boj končan v puščavi,
korake štiri hip ustavi —
mejnik tu deželama stoj!
8. „Ne! Izdajalca prisodila
Kartagi nista slavnih mej.
Da več sta zemlje prehodila,
pogodbo našo prelomila:
odšla sta iz Kartage prej!
9. A če izdaje nista kriva,
pogodba druga skleni mir:
Le-tú na mestu, kjer stojiva,
zagrebeva naj vaju živa —
potem končan je naš prepír.“
10. „„Kopljita urno grob, lažnika;
zavisti v vaju tli gorest.
Za dom ljubezen je velika:
kopljita urno grob, vojnika —
Filénoma je čista vest!““
11. Na grobu trajnega spomina
stoletja stal je spomenik;
na njem: „Filena, vrla sina,
le-tú proslavlja domovina,
dve zvezdi kartaginskih dik.“

Mihael Opeka.

65. Mravlja.

I.

Pomladansko solnce ripeka in pregeva mravljišče na kraju smrekovega gozda, s katerega je sneg večjidel že zbežal pred solnčnimi žarki; vendar je mravljišče še mrtvo, kakor bi bila kuga pomorila njegove prebivalce. Niti ene mravlje

5 ni videti; vse še spé v gorkem stanu, kjer se skrčene tiščé druga druge. Kakor silna vojska kralja Matjaža v votlem hribu, tako čakajo tudi one povelja od zgoraj.

Pa solnce pripeka bolj in bolj in en zaspanec se prebudi, vzdigne glavo iz črne trume in pogleduje z zaspanim
 10 očesom okrog sebe — vse še spi. Ali se je zmotil? Ali še ni čas, se vzdigniti z ležišča? Pa saj vendar čuti, kako puhti gorkota od zgoraj. Stegne torej nožice, si pomane oči in še napol zaspan se napravi iti gledat, ali je že čas, zapustiti gorko postelj, v kateri je tičal štiri mesece. Gre po
 15 veliki cesti, pa ne more dalje; trdne pregraje, ki jih je pomagal sam jeseni napravljati, mu jezijo zdaj pot. Nekaj časa hodi okoli male trdnjave in išče špranje, da bi se splazil skoz njo, pa ni je dobiti. Jezen zgrabi bruno in si ga prizadeva izdreti, vleče in vleče, pa nič ne opravi; popade
 20 drugo, tretje, pa vse njegovo prizadevanje je zastonj. Vse je umno in trdno sezidano.

Nevoljen gre tedaj nazaj in zgrabi s čeljustmi prvega zaspaneta, na katerega po sreči naleti, za vrat in ga strese. Zaspanec se prebudi in debelo gleda, kakor bi hotel reči:
 25 „Da bi te! Kaj mi hočeš?“

Ta pa ga začne s tipalnicami tipati in božati in zaspane je predrاملjen in vé v trenutku, kaj mu je početi. Oba gresta drugih budit. Kmalu jih je deset na nogah in vsi gredó nad pregraje, ki se ne morejo več ustavljati združeni
 30 moči desetih korenjakov. Pridejo ven. Solnce jih iz konca blešči, pa se ga kmalu privadijo in želodec, ki je črez in črez prepreden z debelimi pajčevinami, se oglašá tudi močno. Da bi ga utolažile, poiščejo kake sladkarije; zraven se veselja postavljajo na glavo, se cukajo in uganjajo druge burke.
 35 Potém gredó domov in tu je kmalu vse na nogah. Kakor hudournik vró ven pri vseh vratih in na mravljišču se vse giblje in mrgoli kakor voda, ki vre in kipi v kotlu.

II.

Ko so se vsi prepričali, da se je pomlad že vrnila, in ko so se popolnoma ogreli na solncu, jih gre nekoliko na dno
 40 stanišča. Tu leži v dobro zavarovanem kraju kupček drobnih belih zrnec, drobnejših od prosa. To so jajčeca, ki so jih izlegle babice preteklo jesen. Matere so kmalu pomrle, delavci

so pa spravili jajčeca na varen kraj in zdaj o gorkem vremenu hité z njimi na mravljišče, da jih gorko solnce ogreje in obudi k življenju. 45

Po leti nahajamo v vsakem mravljišču po troje živalic. Prve so moške mravlje, ki se le po perotnicah ločijo od navadnih mravelj; potém najdemo babice, ki so večje kakor moški in tudi krilate; zadnjič so navadne mravlje, ki nikoli nimajo perotnic. Teh je največ in te tudi navadno le mravlje 50 imenujemo; zakaj moški in babice sploh ne hodijo iz mravljišča, ampak so le doma. Navadne mravlje jim strežejo, donašajo jed, zidajo tudi pohištvo itd., skratka, one skrbé za vso naselbino. To so delavci, ki nimajo nobenega spola.

Navadno meseca velikega srpana zleté moški in babice 55 iz mravljišča in se dvignejo v zrak, kjer se sem ter tja švigaje ženijo. Ko so nekoliko časa, veselja pijani, letali okoli, popadajo na tla. Moški, ki niso zdaj za nobeno rabo več, kmalu poginejo, babic pa že čakajo delavci; brž ko katero zagledajo, jo zgrabijo, ji polomijo perotnice in jo tirajo slovesno v stan. Nekateri delavci ostanejo za stražo vedno pri 60 babicah, jih pridno pitajo in jim strežejo na vso moč; zakaj one so zdaj upanje vse naselbine, brez njih bi rod pomrl.

Ko začno babice jajčeca leči, so že pripravljene delavci, ki nosijo jajčeca v nalašč za to odmenjen kraj in jih lepo 65 uredijo. Babice potém tudi kmalu umró, le malokatera dočaka zime ali celó pomladi.

Spomladi je prva skrb delavcev, nositi jajčeca na solnce. Če je solnce prevroče, hité z njimi v mravljišče v prvi nižji predel, potém v drugi itd.; proti večeru pa, ko solnce že medli, 70 jih nosijo zopet kvišku in nazadnje, ko se je solnce že skrilo, jih nesejo v dno na odmenjeno mesto, zapahnejo duri, postavijo k vsakim vratom stražo in trudna družina gre k pokoju.

III.

Noč je minila. Tudi v mravljišču se je jelo gibati; straža odpahne duri in pokuka ven, pa gosta megla pokriva zemljo, 75 vreme je neprijazno in kmalu začne deževati. Straža zapahne duri, zadela vse špranje in gre v stan. S tipalnicami ošvrka vsakega, kogar sreča; ta se precej obrne in oba gresta nanzanajat vremena. Tipalnice švigajo od kraja do kraja in kmalu vé vsa družina, da dežuje in da bo treba ostati doma. 80

Pa pridna mravlja nikoli rok križem ne drži. Čeravno dež ovira zunanja dela, vendar je treba domá to ali drugo reč popraviti. Tú se je podrl steber, ki je doslej podpiral strop, treba ga je na novo postaviti; pot, ki pelje do malih 85 vrat v drugem nadstropju, ta se je tu in tam zasula po zimi, treba bi jo bilo otrebiti; in v gornjem nadstropju bi bilo tudi še druge nove poprave potreba. Vse to mora biti še ta dan storjeno.

Pridno se lotijo dela, postopača ni videti med njimi. V 90 tem kotu koplje eden s čeljustmi in rahljá zemljo, drugi jo odnaša; tam postavlja zopet tretji trden zid in včasi pride tudi polir pogledat, kako gre delo od rok. Če kaj ni dosti trdno, morajo stavbo podreti in jo znova začeti.

Pa po trdem delu je tudi dobro počivati. To vsak dobro 95 vé in nihče ne bo mravlji zameril, če si malo oddahne od dela in privošči svojemu želodcu kaj boljšega.

Vsako mravljišče ima nekaj tujih majhnih živalic v svojem stanu. Imenujemo jih zeliščne uši, ker so res podobne ušém; vsakdo jih je že videl laziti po bezgu ali po kaki vrbi. Tem 100 živalcam so mravlje posebno dobre; nosijo jih na solnce, negujejo jih in jim strežejo, kakor le morejo; tudi hrane jim donajajo in rajši same stradajo, da le njih živinica ne trpi gladú. Te uši so res domača živina vsega mravljišča, od katere dobivajo sladek užitek. Te živalce imajo namreč 105 na hrbtu dvoje cevi in v teh se nabira neka sladčica, po kateri mravlje posebno hrepené. Ko pride mravlja do uši, se ji začne prilizovati, jo boža in gladi s tipalnicami toliko časa, da izpusti uš po vsaki cevi kapljico sladčice, katero mravlja željno posrka. Tako gre mravlja od uši do uši, da 110 ima dosti. Uši so pa tudi rade pri mravljah, saj se jim nič hudega ne zgodi; mravlje zánje lepo skrbé kakor kmet za molzno živino, in res, kar je kmetu krava ali ovca, to so mravlji te uši.

IV.

Topli pomladanski dnevi, ki se zdaj vrsté, so zbudili 115 življenje v jajčecih, ki so doslej ležala pri miru na mestu, kamor so jih bili spravili delavci. Začnó se gibati in iz vsakega jajčeca zleze črvič ali gosonica. Pridnim in skrbnim mravljam daje to posebno veliko opraviti, ker se je družina hudo pomnožila, novorojenci pa imajo vedno lačne trebuhe in

le gledajo, kje bo kaj ugrizniti. Ker si sami še ne morejo po- 120
iskati potrebnega vsakdanjega kruhka, jim ga pridno donošajo
mravlje od jutra do hladnega večera. Domá je vedno sto in
sto ust odprtih, ki željno pričakujejo svojih strežnic. Mravlja
prinese hrano v čeljustih in črvič odpre usta na široko in
zija kakor lačni srakoper v gnezdu. Mravlja ga pita po 125
malem s prinesenim jedilom, ki kar bliskoma izgine po po-
žrešnem žrelu. Ko bi trpelo to dolgo, bi moralo vseh mravelj
konec biti. To je še njih sreča, da trpi to pitanje le nekoliko
dni; zakaj potém se leni trebušniki zapredejo v tanko kožico
in iz gosenic postanejo bube, kakor se zapredejo svilodi v 130
kokone.

Mravljam je kaj zeló povšeči, da so ti požeruhi upokojeni,
ker zdaj se morejo oddahnuti in tudi bolj záse poskrbeti;
posebno pogostoma hodijo zdaj k ušem v vas, vse je zopet
veselo in zadovoljno. 135

Pa to prijetno življenje trpi le nekoliko dni, zakaj potém
se začnó bube zopet premikati in iz tanke kožice prikobacajo
mlade mravlje. Torej se zdaj mravlje držé zopet bolj doma
in pazijo na bube. Ko mislijo, da je prišel čas, pretrgajo
lahno s čeljustmi tanko kožico na onem koncu, kjer ima 140
mlada mravlja glavo. S pomočjo strežnic se izmotajo mlade
mravlje iz tesnih stanic, pa so še slabe in neokretne. Po
vsem životu se jih drži ozka srajčica iz tanke bele mrenice
in starejše mravlje jim slačijo to srajčico počasi in skrbno,
da bi ne ranile mehkih udov. Ko so te zadnje vezi odprav- 145
ljene, jim dadó precej kaj dobrega jesti; potém ko so se
okrepčale, jih vodijo po mravljišču in jim razkazujejo vse
kote in pota; zakaj zdaj bodo morale same záse in tudi za
druge skrbeti. Iz jajčec namreč so se izvalile razen navadnih
mravelj tudi moške mravlje in babice, ki nikoli ne gredó 150
iz mravljišča; torej jim morajo delavci donošati potrebnega
živeža. Novinci so kmalu spoznali svoje dolžnosti in se pri-
vadili službe; vsa družina živi veselo in srečno.

V.

Ali komu se vedno smehljá sreča? Velikokrat pride
nesreča, ko se je ni nadejal nobeden. Neko jutro, ko so 155
mravlje jedva vstale in so še napol zaspane lazile po mrav-
ljišču, prilomasti ena, ki je zgodaj vstala in je že bila na ogledih,

na mravljišče. Veselje se ji bere na obrazu; hitro ošvrka nekoliko sester in kmalu je vse na nogah. Več kakor tretjina družine se urno odpravi proti kolovozu, ki pelje skoz gozdič. Mravlja, ki je prinesla prijetno novico, jim kaže pot. Zdaj pridejo na pot in hitro obsujejo poljsko miš, ki leži mrtva sredi pota. To je bil obed, kakršnega še ni bilo, odkar so slekle belo srajčico.

165 Ali kjer je sreča, tam je tudi nesreča. Nesreča je prišla za mravlje zdaj v podobi kolesa na samotěžnem vozičku, ki ga je, s plevelom naloženega, peljal star mož pred seboj. Levo kolo gre ravno čez miš, in kjer je bilo pred trenutkom še vse živo, tam je zdaj ostudno mrtvišče. Skoro vse mravlje je potrlo kolo, ki ga je nemila usoda pripeljala ravno zdaj mimo. Le malo jih je odneslo pete in te beže zdaj od nesrečnega kraja. V sredi peljejo tudi kakega ranjenca, katerega je kolo po sreči zgrabilo le za bedro in mu vsaj še glavo pustilo celo.

175 To je bila velika izguba za našo družino. Kdo bo zdaj stregel babicam in redil moške, ker je premajhna peščica srečnih, ki so ušle splošni uimi, da bi mogle vsa dela opravljati? Del in opravil je na kupe, delavcev pa malo.

Preplašene pribeže na vso sapo domov in naznanijo sestram strašno prigodbo. Velika žalost obide družice; pobitega srca obžalujejo svoje sestrice, katere jim je tako zgodaj vzela nemila usoda. Pa mravlja tudi v žalosti ne izgubi poguma in si vé iz vsake stiske pomagati.

Ko drugo jutro zarja prepne nebo, so že naše mravlje vse na nogah. Nekaj posebnega snujejo danes, zakaj nemirno tekajo sem ter tja in se pogostoma ližejo s tipalnicami. Ena, ki je tudi nekoliko večja mimo drugih, ima posebno veliko opraviti; vedno šviga od mravlje do mravlje in jih pregleduje kakor poveljnik svoje vojake, preden jih pelje v ogenj.

Zdaj se vzdigne črna truma, straže odpró vrata na široko in kakor hudournik se usuje četa po mravljišču. Le malo, kar jih je pri babicah za postrežbo in pri vratih za stražo neobhodno potrebno, jih je ostalo domá, druge so se vse vzdignile. Zunaj zleze ona velika mravlja na bilko in od ondod pregleda še enkrat svojo vojno, a potém jo pelje navzdol v gozdič.

VI.

V tem gozdiču, ne daleč od našega mravljišča, je stanovala druga manjša družina mravelj, ki so se od naših črnih ločile le po barvi; bile so namreč rjave. Mirno je živel rod za rodom že mnoga leta; bile so ravno tako pridne in delavne kakor črne; takisto so skrbele za svoje potomstvo. Ker so se pa naselile v bolj senčnem kraju gozda pod košato jelko, jih je solnce manj obsevalo kakor druge; torej so se njih mladiči izlegli navadno nekaj dni pozneje kakor pri črnih mravljah.

Solnce je že precej visoko stalo in pregrevalo tudi skrito mravljišče. Skrbno nosijo rjave mravlje svoje bube iz dna proti vrhu in se že naprej veselé časa, kadar se izleže mladina. Ali kdo vé, kaj pride jutri?

Črne mravlje, ki so bile odšle hitro zjutraj od doma, so prišle zdaj blizu omenjenega mravljišča. Nekatero gredó bliže in bliže, pridejo do mravljišča, vse ogledajo in potém se vrnejo hitro k svoji vojni. Precej nató se zakadi vsa vojna na mravljišče, obležejo vsa vrata, pokoljejo vratarje in planejo z združeno močjo v stan. Rjave mravlje se precej ne zavedó in ne razumejo, kaj to pomeni; osuple gledajo, kaj se godi z njimi. Roparji pa, tako smemo imenovati črne mravlje, udarijo na bube; vsak zgrabi eno in pobegne z njo. Ko domače mravlje vidijo, kaj se godi, da jim hočejo roparji vzeti njih mladino, se vržejo srdito na sovražnika; ali ne morejo se ustavljati sili. Med tem ko se rujejo iz enimi, so drugi že odnesli bube.

Črni roparji hité s svojim plenom domov, kjer jih že željno pričakujejo tovariši. Ko pridejo premagalci, jih obsujejo straže in domá ostali delavci, jim vzamejo bube in jih spravijo v varen kraj. Kakor da bi bila to domača zalega, jo negujejo črne mravlje, in ko začnó drugi dan lesti iz bub, jim pomagajo tudi belo srajčico sleči ravno tako, kakor bi bile njih rodú. Rjave mravlje dobijo precej jesti in se kmalu sprijaznijo s črnimi. Reve ne vedó, da so sužnje. Roparjem v čast pa moramo reči, da usmiljeno ravnajo s svojimi sužniki in si prizadevajo njih usodo, kolikor moči, zljajšati. Delati morajo kakor druge, pa tudi pri jedi niso ločene; le ko gredó ven opravljat kako delo, gre ena črnih kot birič z njimi, in če se obotavljajo, jih priganja k delu, česar pa večjidel ni treba.

Dan preide za dnevom, sužnji so zadovoljni, ker ne poznajo boljšega prostega življenja, in pridno opravljajo dela svoji gospodi.

240 Neki dan prinese črna mravlja novico, da pojema rejen hrošč v gozdu, ne daleč od hiše. Pod vodstvom treh črnih biričev se odpravi oddelek rjavih mravelj, da mastnega hrošča pritira v hišo. Ko pridejo do plena, se biriči prestrašijo, ker je že krdelo rjavih mravelj obleglo hrošča. Hitro se mislijo
245 umakniti, pa je že prepozno; že so jih obsule rjave mravlje in strastno objemajo svoje rejence, ki so jim bili vzeti, preden so zagledali luč belega dneva. Sužnji tudi kmalu spoznajo svoje rojake in združeni se vržejo zdaj na črne trinoge. Eden jim jedva uide, ostala dva pa raztrgajo na
250 drobne kosce; zakaj tudi mirna mravlja divjá, kadar brani svoj rod divjih napadov.

VII.

V stanišču rjavih mravelj je vse dobre volje. Naglo napravijo veliko gostovanje, pri mastnih hroščevih kračah obhajajo rešitev svojih ljubih iz sužnosti. Veselje se vidi na
255 vsakem obrazu, zdaj jim ničesar ne manjka; le spomin na nesrečne sestrice, ki še stokajo pod tujim jarmom, jim teži srce in greni sleherni grižljaj. Enoglasno sklenejo drugi dan rešiti še ostale sužnje, naj velja, kar hoče.

Pri črnih mravljah je pa vse drugače. Neka pobitost in
260 žalost se je polastila vseh. Na sužnje še bolj pazijo in jih ne pusté iz mravljišča. Med seboj se vedno posvetujejo, kaj bi bilo početi.

To je gotovo, da zdaj ne moreta več oba roda sosedno skupaj živeti; preveč sta se že spoznala. Drug je drugemu
265 na poti, sovraštva in bojov bi ne bilo nikoli konec. Drugi dan bo razsodil, kateri rod obvelja.

V obeh taboriščih se pripravljajo na boj. Črnci so stirali svoje rjave sužnje v najgloblji stan in postavili straže, da jim nihče ne uide. Potém se vzdignejo vsi delavci; vse, kar se
270 le more gibati, gre v vojsko, strašljivca ni med njimi.

Na majhni trati v gozdu se srečata krdeli. Kakor bi trenil, se zakadita drugo proti drugemu in boj se prične. Navadno se jih sprime po več od obeh strank. Grizejo in koljejo se nekoliko časa; in ko se nató razmota klobčič, jih leži od

obeh strank nekoliko mrtvih na tleh. Tudi po dve mravlji 275 se sprijemata in izkušata, katera bo zmagala. S čeljustmi izkuša vsaka svojega sovražnika raniti, in ko mu je vsekala rano, izpusti vńjno kapljico skeleče kisline, ki umori ranjenega sovražnika. Ta strup si napravlja mravlja v posebni žlezi; imenujemo ga mravljinjo kislino. Ko je zmagala enega 280 sovražnika, se vrže na drugega in tako gre naprej toliko časa, da je ali sama zmagana, ali pa da je sovražnik popolnoma uničen.

Čeravno je že sama ranjena, vendar ne odjenja, dokler je moč popolnoma ne zapusti. Še potém, ko leži predrtih 285 prsi na tleh in se že več gibati ne more, zgrabi sovražnika, katerega more doseči. Celó ko je že mrtva, se ji ne odpró čeljusti, ki jih je v smrtni borbi zasadila v sovražnika. V svoji gorečnosti napade tudi kakega prijatelja; pa kmalu spozna svojo zmoto, ga poboža s tipalnicami, kakor bi ga 290 hotela prositi odpuščenja, in potém se toliko bolj srdito vrže na svoje sovražnike.

Tako so se borile naše mravlje: kolikor bojevalcev, toliko junakov. Bojišče se je kadilo strupene kisline. Tu neseta dva vojaka ranjenega tovariša v varen kraj, da si 295 odpočije; tam hité drugi še neutrujeni na bojišče: nov boj, nova junaštva. A zmaga se še ni nagnila na nobeno stran, akoravno je bojišče že pokrito s padlimi junaki. Le majhna tropa se še bori, pa utrujena po dolgem boju omaguje; kar privrši iz zatišja četa čvrstih, izpočitih rjavih vojakov in zopet 300 „vname se strašen boj, ne boj, mesarsko klanje“.

Kar jih je bilo črnega rodú, vsi so padli pod čeljustmi neusmiljenih zmagalcev. Ves junaški rod je poginil, boreč se za svoje domovje.

Ošabni in veselja pijani zmagalci deró zdaj na dom 305 zmaganih sovražnikov, kjer so bili še zaprti rjavi sužnji. Kakor bi trenil, ležé črne straže na tleh. Oprošeni sužnji se zedinijo s svojim oprostiteljem, razderó poslopje in potém se vrnejo v prosti dom.

Večerna zarja rumeni gozdna drevesa in obseva razvaline 310 mravljišča, v katerem je prebival hrabri rod v sreči in blagostanju. Pa kdo se bliža mravljišču? Črna mravlja, z globokimi ranami pokrita, se plazi po strtih nogah do razdejanega doma. Rjavi razuzdani sovražniki so jo zgrešili, in akoravno

315 že napol mrtva, vendar se še plazi do kraja, kjer je gospo-
doval njen rod. Zadnja svojega rodu preišlja pretekle
čase; solza se ji utrne in moči domača tla, ki so jih oskru-
nili tujci.

Fran Erjavec.

66. Pesem žerjavov.

1. Mi jadramo, mi jadramo v pekoče južne kraje:
od severa ledenega,
življenja zamorjenega,
poslavljam, poslavljam se danes prepevaje.
2. Mi jadramo, mi jadramo črez gore in črez vode:
naprej do juga strastnega,
življenja vseoblastnega,
naprej, naprej, tja do kipečih, bujnih sil prirode.
3. Mi ne poznamo ozkih mej in ne zemlje postave:
z vetrovi se bojujemo,
z valovi popotujemo,
naš cilj žarú razbeljene brezmejne so puščave.

Leopold Lenard.

67. K piramidam in Sfingu.

I.

Lepega dne v začetku meseca sušca se napotim peš
proti piramidam, ki stojé od Kaire dobri dve uri daleč proti
večerni strani ali Libijski puščavi. Za spremljevalca sem imel
prav ljubeznivega, napol črnega mladeniča. Ta je govoril
5 laški čisto lahko in spretno in je kazal lepe duševne last-
nosti. Treba je, da s takimi omikanimi črnci in sploh z Afri-
čani le nekoliko občuješ in se pogovarjaš po domače, pa se
preveriš, da so tako nadarjeni in duhoviti kakor mi Evropci,
ali pa še bolj.

10 Lepa cesta z visokimi drevesi na obeh straneh naju vodi
skoro naravnost naprej; zlasti pozorna sva, ko prideva do
velike muzejske palače v Gizeh. Tu se zavije cesta na zapad
in gre kar naravnost do piramid. Cesta je res lepa; ne samo,
da je ravna kakor črta, ampak tudi obsajena je na obeh
15 straneh z visokimi drevesi.

Ko sem zavil na to ravno pot, sem zagledal v daljavi piramide, ki se vidijo jako majhne, svetle in gladke. Čim bolj se jim bližava s tovarišem, tem večje so te stavbe. Zares lep razgled imava s ceste. Planjava se razprostira daleč proti jugu, proti zapadu pa je nizek rob — začetek puščave. 20 Majhen griček je še tam-le pred piramidami in majhno selo je na njem. V mesecu sušcu je vse suho, le ozek prekop dovaja vodo do plitve lokve blizu onega sela. Vse drugače pa je meseca velikega srpana, kimavca in vinotoka; tedaj stoji po planjavah voda in tudi ob tej cesti nastopi daleč tja proti 25 piramidam. Takrat se vse žari in blešči; južno solnce odseva v velikanski vodni površini, iz katere molí le puščava in kako malo selo.

Piramide so skoro pred nama. Ko sva prihajala bliže, so nama rastle pred očmi. Prej na videz gladka površina se kaže 30 sedaj vsa razdrapana. Čudno, nepopisno resno stojé trije velikani — rekel bi — kakor uganka pred nama. Kaj so, čemu so? Tukaj vrh brega, odkoder se razprostira proti zapadu puščava, sedaj niže, sedaj više, kakor bi bili velikanski peščeni valovi, se vrsté tri piramide v ravni črti od severovzhoda proti jugo- 35 zapadu. Lahko je umeti, zakaj so jih postavili tja. Semkaj ne sega več Nilova voda; tu so bile na suhi, trdni podlagi, v suhem ozračju, res narejene — dejal bi — za večnost.

Cesta se zavije na levo in vodi od severa naravnost k prvi in največji piramidi. A treba je iti navkreber. Res 40 elegantno je vrezana cesta v trdi in skalnati svet; greš med dvema stenama po gladki poti tako varno in lahko, kakor po ulici velikega mesta. Lepo in okusno je vse prirejeno. Kajpada zanaša močni veter tudi čez zid pesek na cesto in tedaj imajo delavci prav take težave, kakor pri nas po zimi 45 s snežnimi zameti.

Prišla sva na vrh brda. Razgled se nama odpre nazaj po lepi egiptovski planjavi, a pred vsem se ozirajo oči na prvo in največjo piramido, ki je ravno pred nama. Težko je reči, s kako primero bi se dala najbolje opisati. Vendar si 50 jo mislite najlaže in najbolje kot dokaj strm, na štirih straneh obsekan in obdelan grič, visok 137 m, spodaj pa na vseh straneh širok po 230 m. Okrog ležé veliki obdelani kameni, po meter visoki, različno dolgi in široki. To so kameni iz piramide; odlomila jih je človeška roka, ali pa jih je odkrušil zob 55

časa. Prav zraven piramide je polno odkrušenega skalovja in peska, ki se je nadrobil iz malte. Tu postoji človek in gleda moč človeških rok, ki je nakopičila skalo na skalo, pa tudi vsako skalo z drugo zvezala z dobrim apnom. Kajpada
60 sem tudi jaz radovedno in pozorno ogledoval obliko piramide in odpadlo kamenje. Vsaka skala, ki so jo deli v piramido, je obdelana natančno, kakor obdelujejo dandanes kamenarji večje in manjše skale, da jim dadó razne oblike. Malta je narejena tako kakor naša; prav močna in gosta je.

65 Blizu velike piramide ob robu brda je sezidal neki Anglež lepo gostišče, ki sicer ni veliko, pač pa krasno urejeno in napravljeno. Tako stoji tudi ta stavba v puščavi in to mika bogatine, da ostajajo v njej. Mnogo ljudi vidiš tukaj, tujcev in domačinov Arabcev, ki se ponujajo za vodnike.

70 Med piramido in gostiščem sem se naprej napotil, da obhodim te človeške „krtine“ in jih vidim od vseh strani. Povsod mnogo zdrobljenega skalovja in drobnega peska. Na levi se dviga majhen griček, neki „kiosk“, nato je več grobov. Sedla sva s tovarišem na kamen v prijazno senco
75 in ogledovala velikane prav zložno in mirno. Po peščenih, ne ravnih, pa tudi ne težavnih tleh sva šla naprej na južni strani in se bližala srednji piramidi. Ta se mi je zdela nekam divja, menda zato, ker je bolj v puščavo potisnjena. Od tretje piramide naprej je še nekaj malih, pa neznatnih,
80 da se mi ni zdelo vredno, jih ogledovati. Rajši sem nadaljeval pot okrog velike piramide in videl, da je na zapadu manj poškodovana kakor na vzhodu in severu.

II.

Kdo ne bi premišljal tukaj, čemu so vendar zidali ljudje tako velike griče? Kakšen namen so imeli, kakšne pomočke
85 so rabili, da so spravljali velikanske skale v tako višavo?

Dandanes nihče več ne dvomi, da so piramide velikanski kraljevi grobovi. Zato je prav nepotrebno razkladati, kaj so različni učenjaki o piramidah mislili in pisali. Stari Egipčani so imeli veliko skrb za mrliče; umno so jih mazlili in shra-
90 njevali tako previdno, da so se mnoga taka trupla — mumije — ohranila do današnjega dne. Pri starih Egipčanih so imeli kralji vso oblast, pa tudi skoro božanstveno čast. Ni čudno, da so jo hoteli imeti tudi po smrti, vsaj nekateri; hoteli so

biti nedotakljivi in nepremagljivi. Zato so zidali take grobove, ki jih zares niso premagala štiri tisočletja.

95

One tri piramide, pri katerih se mudimo sedaj, so največje, pa tudi najstarejše. Zidali so jih trije kralji: prvo — največjo — kralj Hufu ali Heops, drugo Hafra, tretjo kralj Menkera. Živel so v davnih časih; o Heopsu na pr. pišejo, da je vladal okoli leta 3700. pred Kr. Zanimivo je, kar piše 100 stari pisatelj Herodot o piramidah. Ta pravi, da je sezidal največjo piramido Heops, ki je bil silovit in hudoben kralj. Dal je zapreti vsa svetišča, nihče ni smel darovati bogovom; a naložil je ljudstvu zidanje piramide. Veliko število ljudi je moralo lomiti kamen v arabskem gorovju, drugi so ga obdelo- 105 vali, nekateri vozili do Nila, potem čez Nil do Libijske puščave. Deset let so potrebovali, da so naredili cesto za prevažanje. Za delo je bilo treba sto tisoč ljudi, ki so se menjavali vsake tri mesece; piramido so gradili dvajset let. Kdor si ogleda te zidane orjake, se prav nič ne čudi temu poročilu. Umeva 110 pa tudi lahko, da je bilo ljudstvo nad takim kraljem nevoljno in ga je proklinjalo.

Da je velika piramida znotraj nekoliko votla, to so vedeli že stari in tudi Herodot piše o tem. A polagoma so bili pozabili, kje je pravi vhod. Ni treba posebej omenjati, 115 da so vhod zadelali, ko je bila piramida dovršena. Toda že stari zmagovalci so se lotili teh čudnih spomenikov in so skoro gotovo upali, da dobé v njih zakladov, na pr. Perzijani in pozneje Arabci. V dveh večjih piramidah so bile rakve že odprte, ko so evropski preiskovalci prišli do njih. Herodot 120 omenja, da ima velika piramida notranje prazne prostore pravi pa, da takih nimata srednja in mala. A preiskovanje, je pokazalo, da imajo vse tri vhode in notranje praznine. Pri manjših dveh so prodrli v notranjščino z veliko težavo, pa le v najmanjši so našli rakev z ostanki kralja Menkera. 125

Ni lahko, priti v notranjščino velike piramide. Sprva se gre po nizkem rovu nekoliko navzdol, potem pa dolgo časa navkreber. Zlasti je ta pot težavna v začetku, kjer se gre v stran od prvotne in prave poti po ovinku. Prvotno pot do kraljeve rakve so namreč zidarji zadelali z močnim kamenjem; 130 zato so naredili preiskovalci drugo pot, po kateri se pride do mogočnega hodišča in potem do prave grobne votline, zidane iz granita. Ta votlina ni ravno sredi piramide in je nad 10 m

dolga, nad 5 m pa široka in visoka. Ob zapadni steni stoji
 135 granitna rakev brez lepotičja. Tu je počivalo truplo mogoč-
 nega kralja Hufuja. Sedaj o njem ni sledů. Pod to dvorano
 je druga dvorana, v kateri je bila kraljičina mumija. Do nje
 je treba iti po nižjem tesnem hodniku.

Umeva se samo ob sebi, da ne moreš iti v te votline
 140 brez vodnika in luči. Oboje preskrbē krepki domači Beduini,
 katerih je tod na izbiro.

Potnika jako mika, da gre tudi na piramido. Videl sem
 moške in ženske, ki so jih vlekli Beduini za obe roki od ka-
 mena do kamena. Treba se je tem ljudem čisto prepustiti;
 145 zakaj sam pač ne moreš plezati kvišku, še manj pa skakati,
 ker so posamezni kameni po meter visoki.

Površina piramid je dandanes razdrapana in razdrta;
 nekdanj je bila popolnoma gladka. Piramide so bile krite z
 oglajenim granitom. Dandanes je ta gladka površina ostala
 150 samo še na drugi piramidi ob vrhu. Kakor poroča Herodot,
 je bilo na piramidi zapisano, koliko so stale razne potrebščine.
 Tudi znotraj so se našli napisi, ki so naznanjali ime kralja,
 začetnika stavbe.

III.

Nič manj imeniten kakor piramide je drug star spomenik,
 155 ki stoji tu ob robu puščave: Sfinĝ. Beseda „Sfinks“ pomeni
 v grškem bajeslovju bitje, ki ima levje telo in človeško glavo.
 Znana je zlasti Sfinĝa v Edipovi zgodovini. Bilo je pošastno
 bitje, ki je dajalo vsakemu zastavico. Kdor je ni uganil, tega
 je uničilo. V grškem bajeslovju se nam kaže to bitje z ženskim
 160 obrazom in prsmi; a velikanska podoba, ki je blizu piramid,
 ima moško lice in je imela nekdanj brado, ki je sedaj odbita.

Od piramid krenemo proti jugu in prekoračimo peščene
 gričke, gremo mimo treh majhnih piramid in pridemo kmalu
 do nižave. Precej nizko pod nami je ta nenavadni spomenik,
 165 velikanska polživalska podoba. Zavijemo proti vzhodu, da
 pridemo na prednjo stran, zakaj podoba gleda proti jutru.
 Tu stojimo pred orjaškim polživalskim in polčloveškim kipom,
 ki se dviga sredi peščene globine 20 m visoko. Veter je
 nanesel peska okrog in okrog; zato se ne vidi lahko vsa
 170 podoba, zlasti ne od zadaj. Vendar se razločijo prav dobro
 spredaj noge, ki jih ima pred seboj kakor sedeč lev. Nad
 nogami se dviga orjaški trup, na katerem je človeška glava.

Pozna se obraz z nosom, ušesi in usti prav dobro, dasi je tudi že jako poškodovan; nos je skoro ves odkrušen, ker so nekdam vojaki vanj streljali za vajo. Ta orjak meri od repa 175 do prednjega konca nog 50 m. Obraz je širok 4 m, samo uho je dolgo 137 m. Ne morem povedati, kako čudno mi je delo, ko sem ogledoval ta spomenik, ki je res kakor velika uganka med puščavo in rodovitno dolino.

Sfing je starejši, kakor so piramide. Kakor te, tako je 180 tudi on vekovit pomnik staroegipčanske vere. Sfing gleda proti jutru, proti vzhajajočemu solncu, proti svetlobi; tako pozdravlja dan, vir našega življenja in veselja. Veličastni grobovi — piramide, poleg njih pa podoba Sfinga, ki oznanjuje svetlobo in vstajenje: to je prelepa misel, izražena s tako 185 velikanskimi spomeniki. Zares, veličastna je starodavnost in veličastne so resnice, ki jih oznanjuje nam, poznim potomcem.

Frančišek Lampe.

68. Zarja.

1. Zarja spava za gorami,
drobne ptičke jo budé:
„Daj, predrami se, predrami
in osveti nam polje!	3. V nočni temi že si liste
nežne razklenile so,
z biseri jih rose čiste
lepo okrasile so.“
2. Cvetke nas poslale póte
daleč s temnih so poljan,
čakajo tako željno te,
da privedeš beli dan.	4. Ódpre zarja lahna vrata,
svetli žarki venkaj vró,
lije se svetloba zlata
črez nebo in črez zemljo.
5. „Dobro jutro, cvetke moje!“
zarja jim v pozdrav hiti.
„Dobro jutro, dobro jutro!“
njej zveni od vseh strani.	

Oton Župančič.

69. Fran Erjavec.

I.

Fran Erjavec je bil rojen dne 4. septembra 1834. leta v Ljubljani v hiši Bernarda Klobovsa na Poljanah pod št. 26. nasproti Marijanišča. Zdaj je ta hiša že podrta.

Oče njegov, Mihael Erjavec, je bil dolenske krvi. Domá
 5 tv Kriški vasi pri Višnji gori, je zvršil nekoliko gimnazijskih
 razredov v Karlovcu; pozneje je bil vojak, kjer je došel do
 časti narednika, potem pa je služil pri zakupništvu užitnin-
 skega davka ter bil naposled paznik ali preglednik v mestni
 klavnici ljubljanski.

10 Mati Erjavčeva je bila Ljubljančanka. Nje roditelji so
 imeli malo kramarijo in trafiko v zgoraj omenjeni hiši na
 Poljanski cesti. Eliza Bezljajeva, tako je bilo njej ime, je
 slovela v mladosti zaradi izredne lepote. Ko je bil leta
 1821. v Ljubljani zgodovinsko imenitni vladarski shod, se
 15 prigodi nekega dne, da je Eliza Bezljajeva prala perilo ob
 Ljubljani in si po zvršenem delu umivala obraz, kar pride
 mimo ruski car Aleksander I. s svojim pribočnikom. Ko car
 ugleda cvetočo perico, se ustavi, potegne iz žepa rdeč svilen
 robec ter ga smehljuje pomoli lepi deklici, da si obriše z njim
 20 mokri obrazek.

Iz zakona Mihaela Erjavca z Elizo Bezljajevo se je po-
 rodilo četvero otrok, izmed katerih je bil naš Fran pred-
 zadnji. Življenje v domači hiši nam Erjavec sam, to seveda
 pesniški olepšano, opisuje v svojem spisu „Žaba“.

25 A kmalu je bilo konec lepe idile, ker zgodaj že je iz-
 gubil Erjavec svojega očeta.

V šoli se mu sprva ni dobro godilo. Prilezel je sicer
 do četrtega razreda pod ostrega učitelja Ivanetiča, a tu mu
 je pošla vsa njegova učenost. Pouk je bil ves nemški in
 30 Erjavec je ujel komaj vsako deseto besedo, konec leta pa je
 nesel debelo dvojko na Spodnje Poljane. Vendar poskusi
 svojo srečo še drugo leto. Zdajci se mu pa, kakor mi je
 sam pravil, nekega dne kar odmašé ušesa in razveže jezik,
 da jo je znal rezati po nemško. Odslej je bil Erjavec ves
 35 čas, čeprav ne izvrsten, vendar zanesljiv in dober dijak tudi
 na gimnaziji, kamor je vstopil jeseni leta 1847.; zvršil jo je
 leta 1855.

Tista leta je živel v Šiški pri Ljubljani znani prirodopisec
 Ferdinand Schmidt. Za ogromne svoje prirodopisne zbirke je
 40 potreboval pomočnika in dobra sreča privede Erjavca že v
 drugi šoli v Schmidtovo hišo. Vse proste dni je odslej po-
 magal Schmidtu urejati njegove zbirke, ali pa je staremu
 možu prebiral prirodopisne knjige. Ondukaj se je Erjavec

seznanil tudi z mnogimi drugimi kranjskimi prirodopisci, tako z Dežmanom, Hauffenom in Hofmannom. V njih 45 družbi je oblazil velik del kranjske dežele ter pretaknil, iščoč redkih žuželk in polžev, marsikatero podzemeljsko jamo in votlino.

Po zvršeni maturi leta 1855. se odloči Erjavec za učiteljski stan in odide na Dunaj študirat kemije in prirodopisja. 50 Tukaj je pridnemu dijaku učna uprava naklonila izdatno podporo s tem, da mu je podelila državno ustanovo, znašajočo 600 kron, pod tem pogojem, da se Erjavec pripravi za učitelja na realkah, ki so jih takrat začeli snovati po Avstriji. Že junija meseca 1859. leta se oglasi Erjavec za preizkušnjo in 55 leto pozneje je bil imenovan za pravega učitelja na zagrebški realki.

Tu je prebil Erjavec ednajst jako srečnih let.

Hrvatje so Erjavca visoko čislali zaradi njegovega korenitega strokovnjaškega znanja in tudi zategadelj, ker je bil 60 izboren in vesten učitelj, ljubezniv prijatelj in tovariš in redek, pošten značaj. Bil je na Hrvatskem kakor doma; govoril je izvrstno hrvatski in kmalu se je privadil tudi hrvatskim društvenim običajem. Hrvatsko zemljo je kmalu bolje poznal nego marsikateri Hrvat; obhodil je vso od konca do 65 kraja.

Prepotoval je največ peš tudi Slavonijo; krenil je celó 70 čez državno granico v Banjaluko ter obiskal Srem in Belgrad. Bil je tudi na Češkem, kjer je obiskal zlato Prago. Leta 1867. je bil v Parizu. Tja se je vozil čez Dunaj, Solno-grad, Straßburg. V Parizu se je mudil trinajst dni in se potem 75 vrnil čez Genevo, Lausanne, Bazel, Kostnico, Lindau, Monakovo, čez Tirolsko, Verono in Trst v domovino. Leta 1872. je obiskal tudi Benetke. Sicer pa je počitnice prebil v prijateljski družbi ali v Ljubljani, v Železnikih, v Škofji Loki, na Bledu ali v Kamniku. Zakaj dasi udomačen v Hrvatski, je srce vedno ohranil svoji slovenski deželi. Zato je poprosil učiteljske službe na realki v Gorici, kamor je bil res tudi imenovan leta 1871.

II.

Gorica je solnčno in prijazno mesto z lepo, vinorodno 80 okolico. Vendar se je tu jelo Erjavcu kmalu močno tožiti po veselem, živahnem Zagrebu. V Gorici takrat ni bilo nobene

vesele prijateljske družbe, nobene znane rodbine, nobenega javnega slovenskega življenja. Umevno, da se je Erjavec čutil jako
 85 zapuščenega. Večkrat je meni, ki sem z njim vred prišel v Gorico, rekel naravnost, kako mu je žal, da je odšel iz Hrvaške. A ker ni našel v Gorici nobenega dušnega užitka, se je zatekel v naročaj večno lepe prirode. Ni ga bilo prostega dne, da bi Erjavec ne bil obesil popotne torbe čez rame, pa hajdi na
 90 kršni Kras, v Trnovski gozd, v ravno Furlanijo, v solčna Brda ali proti vinorodni Vipavi. Včasih je odšel tudi kar za več dni na snežene vrhove Julijskih Alp, na Krn, Prestreljenik, Matajur ali v Triglavsko pogorje.

Ker sem čestokrat spremljal Erjavca na teh izletih, mi
 95 je bila prilika, natančneje opazovati in spoznavati vse mnogovrstne vrline tega izbornega moža.

Vsak izprehod, vsaka pot mu je imela znanstven namen. Hotel je spoznati vse Primorje v geološkem, zemljepisnem in prirodoznanskem oziru. Prebrskal je vsak grmič, zdaj pobral
 100 drobnega polža, zdaj ujel brzonogega hrošča, zdaj odkrušil kos kamena, zdaj utrgal neznatno bilko. A vse to nabiranje ni kar nič motilo prijateljskega razgovora. Mož obširnega strokovnega znanja, je bil nadarjen s prirojenim tankim okusom in je poznal tudi leposlovne proizvode raznih velikih
 105 slovstev; slovenske pesnike pa je znal do malega vse na pamet, znana mu je bila vsaka povest, vsaka še tako nedolžna domača razpravica. O sebi in o svojih spisih ni rad govoril; ako pa sem jaz zasukal govorico na njegovo slovstveno delovanje, se je rad pomudil pri takem razgovoru; toda
 110 samo zategadelj, da mi je našteval oblikovne napake in tehnične nedostatke svojih povesti in znanstvenih razprav. Še najbolj so mu ugajali njegovi prirodoznanski spisi. „Mravlje“ se je rad spominjal in tudi na „Domače in tuje živali“ je bil nekako ponosen.

115 In kakor sebi, tako je bil tudi drugim pisateljem jako oster, toda pravičen kritik. Večkrat je grajal nego hvalil, a graja njegova ni bolela; kajti Erjavec je imel obilo na razpolaganje tiste čudovite lastnosti, ki je tolikrat pogrešamo tudi pri omikanih ljudeh in ki jo imenujemo takt. Morebiti nikoli v svojem življenju ni razžalil nobenega človeka, dasi je kaj rad ugovarjal trditvam, s katerimi se ni ujemal, ter trdovratno branil svoje mnenje, ki ga je modro izrekel. Mnogo

sem v svojem življenju srečal omikanih ljudi, ali malo poznam takšnih, da bi bila njih družba prijetnejša od njegove. In ako sva po daljšem potovanju zvečer posedla okoli ognjišča 125 med vesele Vipavce ali glasne Kraševce ter se krepčala s sladko rebuljo ali kraškimi teranom, je oživel Erjavčev humor in v veselem razgovoru nam je potekel večer. Pri vsem tem pa je Erjavce vlekel na uho vsak glas, vsak rek in besedo; velikokrat me je dregnil z nogo, rekoč: „Ali ste čuli?“ In reči 130 moram, da večkrat nisem čul ničesar, dasi je bila slovenščina moj učni predmet. Erjavce pa je molče potegnili dnevnik iz žepa ter zapisal nov rek, nov izraz iz narodovih ust. In tako je nabral tisto neprecenljivo jezikovno gradivo, ki ga je več let priobčeval v Matičinem Letopisu „Iz potne torbe“ 135 in s katerim je tako lepo obogatil slovenski slovar in zbirko slovenskih rečenic ali fraz.

„Na takem potovanju,“ kakor piše Simon Gregorčič, „se je pripetila Erjavcu marsikatera smešna. Gospod Matija Sila je popisal v goriški „Soči“, kako ga je star kraški ovčar 140 imel za nekakega uradnika od davkarije. Erjavce je stopil k pastirju in dejal prijazno: „No, očka, povejte, kako se pravi vašim ovcam!“ A pastir je le omecaval in na ponovljeno vprašanje rekel, da ne vé, češ, da ovce niso njegove; naj gre gospod vprašat gospodarja doli v vas. Bal se je 145 možiček, da mu gospod ovce popiše in da mu bode vsled tega več šteti za davke.

V njegovih beležkah pa sem naletel na to (pisano je hrvatsko): V B. sem bil v gostilni z židovi. Dobro so bili rejeni in potni. Jedli so bržole s česnom, brisali si z ma- 150 limi prtiči ali ne samo ust, ampak ves obraz in čelo. — Bog zna, ali je moje vedenje ali moja oseba taka, vsi so mislili, da sem trgovec ter me potegnili v svoj pogovor. Strašno hudo jih je imelo, ko nikakor niso mogli izpipati iz mene, s čim tržim. Vsi so me od strani gledali, vsak je videl v meni 155 — konkurenta. Vprašali so, ali kupčujem z lesom, ali z ježicami, ali s cunjami, ali z zajčjimi kožami itd. Naposled sem se jim razodel. Niso mogli verjeti, da bi polže pobiral. Gotovo, da jih dobro prodajam; ali je kako društvo za tako kupčijo ali kali. Naposled niso vedeli, ali bi mi verovali ali ne. Tedaj 160 gre eden njih ven in prinese vejico neke rastline: ali jo poznam in čemu je dobra. Smejoč se povem nekaj. Sedaj pa

vsi v me: „Gospod doktor, moje dete ima grižo, mojo punčko lomi krč, mene po ušesih trga — katera bilka pomaga za to?“

165 Eden me popraša: „Ali botanik, ali tak človek mora znati tudi kaj kemije?“

„Zna, kolikor toliko!“

Nato me hitro popraša, kaj pomaga proti plesnivemu duhu v vinu, ali pa kadar vino cikne.

170 Tako tedaj so imeli ti židje Erjavca najprej za trgovca, potem pa za univerzalnega „dohtarja“.

A huje se mu je godilo blizu Čepovana na Goriškem. Tamošnji vikar Grča piše o tem Gregorčiču: „O šolskih počitnicah, menda je bilo l. 1875., grem nekega dne po kosilu pod
175 milo nebo. Ko korakam mimo znane Močilarjeve hiše, vidim skoz odprto okno prijazen slovenski obraz tujega gospoda. To ali kaj mi je ustavilo izprehod in me vleklo v hišo. Z neznanim tujim gospodom se pozdraviva. Potem gospod mene samemu sebi predstavi, sebe pa meni, to je, nagovori me po
180 imenu in pové, da on je profesor Erjavec. Sedel sem za mizo, vesel, da sem v družbi po vsem Slovenskem znanega učenjaka. „Danes sem bil »ravbar«, začne gospod profesor; „no, kaj takega se mi pa še ni pripetilo.“

„Kako to?“ vprašam začuden.

185 In profesor mi pripoveduje, da je zjutraj na Laznah, v bližnji vasi konec Trnovskega gozda, nabiral rastlin in živalic. Laznarji pri svojem delu na polju so ga opazovali skrbno po strani. Ko pridejo bliže, hitro skočijo štirje možje k njemu, rekoč: „Kaj delaš tu?“

190 „Menim, da nič hudega in nič prepovedanega,“ jim odgovori.

A oni ga primejo, rekoč: „Kaj praviš! Ti si »ravbar«, iz Gradiške si ušel, mi že vemo!“

„Do sedaj sem bil profesor v Gorici in za roparja me ni
195 še nihče imel.“

„Ti — profesor?“ mu odvrnejo neverno. In pogovor se je še nekoliko nadaljeval precej osorno. Končno postane profesor že nevoljen in vpraša:

„Kaj pa mi hočete?“

200 „Z nami pojdeš.“

„Kam pa?“

„V Čepovan.“

„Dobro! V Čepovan sem že itak namenjen — spremite me doli! Tam me poznajo; boste se vsaj prepričali, kdo sem. Še vsakemu po eno desetico vam plačam, ker me boste 205 varovali, da me še kdo drugi ne napade tako surovo, kakor zdaj vi.“

To je pomagalo. „Če greš v Čepovan, pa pojdi! Če nisi pošten, te bodo prijeli že Čepovanci,“ reko omečeni Laznarji ter izprsté profesorja iz svojih pesti. 210

Povod temu napadu je dalo naznanilo županstva, da je iz Gradiške pred nekoliko dnevi ubežalo šest jetnikov, na katere je glavarstvo naročilo paziti.

Sploh se pa more reči, da je bil povsod prijazno sprejet od duhovnikov, učiteljev in drugih zavednih narodnjakov. Vsi 215 so se radi okoli njega zbirali in so bili veseli njegove družbe. Tako si je tudi na potovanju pridobil mnogo prijateljev in spoštovalcev.“

III.

Na glasu učenjak je bil dne 13. novembra leta 1875. imenovan za rednega vseučilišnega profesorja v Zagrebu. 220 Erjavec je bil sprva voljen, prevzeti podeljeno mu prirodopisno stolico, ter je tudi v Zagrebu že kot vseučilišni profesor prisegel; toda vrnivši se iz Zagreba, se je odpovedal iz raznih vzrokov podeljeni mu profesuri, kar so mu Hrvatje po pravici zamerili. 225

Delal je, kakor sam pravi v neki listini leta 1886., na šolskem polju skoz sedemnajst let z veseljem in z ljubeznijo in si je vedno prizadeval strogo izpolnjevati svoje dolžnosti. „Ne boječ se, da bi me mogel kdo obdolžiti prevelike samohvale, lahko rečem, da sem si kot učitelj s svojo metodo, 230 svojim vedenjem v šoli in zunaj šole pridobil naklonjenost učencev, spoštovanje tovarišev in priznanje načelnikov.“

Drugo leto svojega bivanja v Gorici se oženi Erjavec dne 23. oktobra 1872. leta z lepo, ljubeznivo gospodično Marijo Frfilovo. A veseli dnevi njegovega zakona so bili kratki. 235 Mlada žena nevarno zboli in ni še dobro okrevala, se zgodi Erjavcu druga nesreča. Dne 23. avgusta leta 1873. po noči je razgrajala silna nevihta; strela udari v Erjavčevo stanovanje in ubila bi bila brez dvojbe oba, Erjavca in njegovo gospo, da ni bil na veliko srečo k posteljama napeljan zvonec, po 240 čigar jekleni žici je odskočila smrtonosna električna iskra.

Strah, ki ga je Erjavčeva gospa prebila tisto noč, je imel za njo hude nasledke; poprej vesela in živahna, je trpela odslej na razdraženih živcih. Iz tega zakona je dobil Erjavec troje
245 otrok: Ljudmilo, Milutina in Mileno.

Z vso očetovsko ljubeznijo se je oklenil svojih otrok, zlasti živahnega dečka Milutina, ki je razveseljeval vso hišo. A tudi v to srečo je nemila usoda posegla z neusmiljeno roko. Duševno in telesno lepo razviti in bogato nadarjeni Milutin
250 umrje po kratki bolezni v sedmem letu svoje dobe. Tega udarca globoko čuteči Erjavec ni mogel preboleti, zlasti ker je bil nesrečni mož prisiljen, se ločiti tudi od svojih dveh hčerá ter ju iz domače hiše poslati v Škofjo Loko tujim ljudem v vzgojo. —

255 V svetovni zgodovini kakor v vsakdanjem človeškem življenju velikokrat opazujemo rodbine, ki jih od rodú do rodú preganja usodna nesreča, dokler z neusmiljeno močjo ne uniči zadnjega bitja.

In takim nesrečnim rodbinam bi jaz prišteval Erjavčevo.
260 Očeta so mu ubili ljubljanski potepuhi; mati se mu je ubila sama; v mladosti še je izgubil svoja dva brata; smrt mu je vzela iskreno ljubljeno sestro. Zapuščena sirota je ostal sam na svetu.

In ko si hoče ustanoviti domače ognjišče, zopet poseže
265 vmes tista žalostna usoda; razdere mu srečo, ugrabi mu dragega sina, odvede ljubljene hčerki; a te nesreče ni še dovolj — tudi on sam mora priti na vrsto! Zdravi in krepki mož nenadoma in neprevidoma po enourni bolezni izdihne ob polnoči dne 12. januarja leta 1887. plemenito
270 svojo dušo!

Simon Gregorčič opisuje njegove poslednje trenutke takó-le: „Bolehati je bil začel naš slavni pisatelj že prej. Ze več časa je hiral. Med zadnjim njegovim bivanjem v Vipavi ga je preiskal dr. Kenda in našel pljuča nakažena. Odpovedal
275 mu je pa tudi želodec svojo službo. Pri vsem tem smo prijatelji gledé na njegovo krepko postavo upali, da bode vse zopet dobro. A Bog je sklenil drugače. Bilo je dne 12. januarja leta 1887. Erjavec je ves dan delal, zvečer bil nenavadno vesel in po večerji pisal za Pleteršnikov slovenski slovar še
280 do $\frac{1}{2}$ 11. ure, potem je šel počivat. A kmalu ga začne daviti kašelj. Dvigne se v postelji in, ko nič ne pomaga, vstane.

Soproga mu izkuša pomagati z domačimi zdravili — brez uspeha. Pokličejo dr. Antona Gregorčiča, ki je opravil v duhovskem oziru, kar je bilo v takih razmerah mogoče. Erjavec se potem zgrudi in po kratkem smrtnem boju zaspi k večnemu počitku.“ 285

Novica o smrti tega veljaka je pretresla vse Slovence. Vsi so bili pobiti, mnogi niso hoteli niti verovati te nepričakovane izgube. Od vseh strani domovine so prihajali pomilovalni listi in brzojavi, od vseh strani Slovenije so prišli mrliča kropiti in ga spremljati na poslednji žalostni poti. Izprevod je bil velikanski in veličasten; pogreb je pokazal, kako čislán in priljubljen je bil pokojnik povsod. Nad štirideset krasnih vencev od njegovih častilcev je krasilo krsto. Vsi stanovi in skoro vsi kraji na Goriškem in deloma tudi na Kranjskem so bili pri pogrebu zastopani. In resnična žalost, kar se vidi v mestu redkoma, se je brala spremljevalcem na obrazu. 290

IV.

Vsak človek ima dvojen obraz, znotranji in zunanji, duševni in telesni. Že zunanost človekova je zanimiva in lahko jo je popisati; mnogo zanimivejša je pa znotranjost, zlasti pri omikanem, duhovitem človeku, pa tudi težavno je podati natančno nje sliko. Oglejmo si na kratko oboje pri našem Erjavcu! 300

Bil je naš Fran nad srednjo moško velikost, krepke postave, lepo vzrastlih udov, močnih prsi, širokih pleč. Glava mu je bila obilna, a ne čezpravilno, obraz lep, miren, obrobjen s črno brado in črnkastimi lasmi, ki so mu bili v poznejših letih s sivimi pretkani; oči je imel svetlorjave, mirne, krotke, a duhovite. Bil je lep mož, ki se je že po zunanji prikazni na prvi pogled prikupil človeku. 310

Znotranjost človekovo pa sodimo po njega govorih, po vedenju in po delih. Izkušal bom vsaj nekoliko pogoditi sliko Erjavčevega duha in srca.

Najprej naj omenim Erjavčevo učenost. Učenjaka se je izkazal v šoli in zunaj šole. Učenjaka ga kažejo zlasti njegovi spisi. A bil je posebno odličen poznavatelj mehkužcev. 315

Drugič nam je poudarjati Erjavčevo narodno mišljenje, odločno, stalno in čisto kakor zlato. Za narod je gorel in delal od mladih nog do poslednjega trenutka. Bil je pa rodoljub 320

ne le v besedah, ampak v delih. Komu je posvetil vse svoje spise, če ne Slovencem? Za koga je delal, če ne za nas? Res, da je kot učenjak služil vedi sploh, a sad svoje učenosti, svojih preiskav je poklonil večinoma nam. In pokojnik ni
325 bil narodnjak le na shodih, le v društvih, le v javnosti, bil je narodnjak tudi v svoji družini.

Značaj Erjavčev je bil jeklen, neomajen, a zraven čist kakor zlato. Ni ga upognila nobena sila, a dal se ni tudi zapeljati z nadami in obeti. Stal je trdno na poti, ki jo je
330 spoznal za pravo, ni krenil ne na desno, ne na levo. Bil je cel mož. Tudi ko so prišle na njega nesreče in bridkosti, katere je silovito čutil v duši svoji, je ostal mož in jih je prenašal brez tožbe.

Bil je pa tudi poštenjak v vsakem oziru. Nikomur ni
335 želel, ne storil najmanjše krivice. Pošten v narodnem oziru, pošten in pravičen proti drugim narodnostim. A bil je tudi vesten in pošten v navadnem pomenu besede. Nekdaj ga je nagovarjal hišni gospodar, naj bi zaradi zmanjšanja prihodninskega davka izrekel, da ne plačuje toliko od stanovanja, kakor
340 je v resnici odrajtoval; a ta zahteva ga je silno razkačila, češ, kaj on da bi lagal, on naj bi sleparil in sicer kot cesarski uradnik cesarja!

Pokojnik je bil tih, miren človek, dobrega srca. A bil je tudi silno skromen. Nikdar se ni silil in porival naprej,
345 nikdar ni prosil iz svojega nagiba za višje službe.

Kot oče je bil ljubezniv in skrben. Že od prve dobe je skrbel za lepo odgojo otrok; sam jih je učil in, ko so začeli hoditi v šolo, je učitelje vsestransko podpiral. Domá je naloge pregledoval, otroke izpraševal, sploh vse storil, da bi mu deca
350 lepo napredovala. In ko sta šli deklici v samostansko šolo v Škofjo Loko, kako ljubezniva in skrbna pisma jima je pisal! Naročal jima je v listih tudi najmanjše stvari, ki bi mogle vplivati na telesni in duševni razvoj.

Še eno naj opomnim! Pri vsej učenosti je ostal dober
355 kristjan. To je pokazal sam posebno pri odgoji otrok. Otroci so morali zjutraj in zvečer, pred obedom in po njem na glas moliti.

Francišek Levce.

70. Primula.

1. Poletni dan na zlatih žarkih
iskril na svet je solnčni prah,
po tratah se vsejal in jarkih,
zaril se v prst, zavil se v mah.
2. Tam solnčne matere rojenci
bledé zaprti v grob temán,
svetov nebeških izseljenci
mrjó v nesreči dan na dan.
3. Že zimski dan visi nad bregom,
črez dol besni leden vihar
in gozd in plan ječi pod snegom —
gorjé ti, vboga solnčna stvar!
4. Kako sirota zdaj trepeče,
oh, da bi mogla gor nazaj,
če ne, pa vsaj iz nočne ječe,
da gleda vsaj domači raj.
5. In zlato solnce, glej, prigreje,
odpré sneženi se zapah
in solnčec sto tisoč prismeje
se tam, kjer mrl je solnčni prah.
6. Oj, to se v travi jasno bliska,
po jarkih vse svetló, zlató,
sto tisoč tam trobentic piska
glasán pozdrav domov v nebó.

Simon Gregorčič.

71. Leskova vejica.

Živel je bogat kupec, ki je imel tri hčere. Namenil se je iti po kupčiji in je vprašal hčere, kaj jim naj prinese s potovanja. Najstarejša ga prosi za steklene bisere, druga za prstanček, najmlajša pa mu reče: „Meni nič ni treba. Če se me pa spomniš, mi prinesi leskovo vejico!“

5

Kupec je odpotoval. Ko je opravil svoje posle, je kupil najstarejši hčerki steklenih biserov, drugi pa zlat prstanček. Že se je vračal skoz velik gozd proti domu, kar se spomni, da ga najmlajša hčerka ni prosila za nič drugega ko za leskovo vejico. Stopi z voza in gre, da bi odlomil leskovo vejico.

10

Takoj jo zapazi na grmu, a to ni bila navadna vejica, ampak na njej so viseli zlati lešniki. Kupec si misli: „Prav, to bo darilo za mojo najmlajšo umnico,“ nagne vejico in jo odlomi. A pri tej priči — odkod se je neki vzela? — prilomasti močen
 15 medved, zgrabi kupca za roko in mu reče: „Kako si se drznil odlomiti mojo vejico? Takoj te požrem.“ Kupec se prestraši in reče: „Jaz bi ne bil odlomil vejice, da me ni moja najmlajša hči za njo prosila.“ Tedaj mu reče medved: „Pojdi domov in pomni: Tistega, ki ti pride prvi naproti, izročiš meni!“

Kupec mu to obljubi in medved ga izpusti. Nato se kupec odpelje in se vrne srečno domov.

Toliko da se je pripeljal na dvorišče, mu že priteče naproti njegova ljubljena — najmlajša hči. Zdaj se kupec spomni, da je obljubil medvedu tistega, ki ga prvi sprejme
 25 domá. Kar sape mu je zmanjkalo, tako se je prestrašil.

Ko se zopet zavé, razloži domačim, kaj se mu je pripetilo in da mora najmlajšo hčerko oddati medvedu. Vsi so bridko zaplakali, mati pa je dejala: „Nikar ne jočite! Že vem, kaj mi je storiti. Kadar pride medved po našo hčerko,
 30 preoblečemo pastirjevo hčer in mu jo damo namesto svoje.“

Nekoč je sedela vsa družina brezskrbno za mizo. Kar zapazijo, da se je pripeljala na dvorišče kočija. Gledajo in gledajo, kdo neki se je tako imenitno pripeljal, in opazijo, da je stopil iz kočije — medved. Ta pride v hišo in reče kupcu:
 35 „Prišel sem po hčerko. Izroči mi jo!“ Kupec ne vé, kaj bi rekel. A mati se je hitro domislila; preoblekla je med tem pastirjevo hčerko in jo privedla k medvedu. Medved jo posadi v kočijo in urno se odpeljeta. Komaj so bili na planem, zarenči medved, zgrabi pastirjevo hčer in jo hoče snesti.
 40 Tedaj pa mu ta pové, da je pastirjeva, a ne kupčeva hči.

Brž se vrne medved h kupcu in mu očita: „Ti si me grdo prevaral. Daj mi pravo hčer!“ Nič ni pomagalo, zgoditi se je moralo. Zaplakali so, oblekli najmlajšo hčerko, poslovili se od nje in jo izročili medvedu. Ta jo je posadil
 45 v kočijo in se naglo odpeljal.

Vozila sta se in vozila. Končno se pripeljeta v velik gozd, kjer se ustavita. Medved stopi iz kočije in reče deklici: „Evo, tu je moj dom! Idi za menoj!“ Medved zleze v duplino, deklica pa za njim. Tam odpre velika vrata in
 50 skoz nje odvede deklico v temno votlino ter ji reče: „Hodi

za menoj!“ Deklica je trepetala strahú in je že mislila, da je prišla njena zadnja ura. Bojazljivo je stopala za medvedom.

Nenadoma je nekaj treščilo kakor strela in grom; zasveti se in deklica vidi, da se ne nahaja več v temni votlini, ampak v bogatem gradu. Vse je bilo razsvetljeno, svirala je godba, 55 lično oblečeni ljudje ji prihajajo naproti in se ji klanjajo; njej ob strani pa stopa — mlad knez. Ta se ji prikloni in pravi: „Nisem več medved, ampak knez in te hočem vzeti za ženo.“

Nato so poslali po očeta, mater in sestri, povabili so 60 goste in praznovali svatbo. Dolgo sta živela srečno knez in kneginja. Za spomin pa sta si hranila — leskovo vejico.

Po L. N. Tolstem — *Josip Wester.*

72. Lastovkam.

Lastovke, o Bog vas sprimi,
ko po dolgi, ostrí zimi
priletele ste nazaj
v mirni naš planinski raj.
5 Ve pomladi ste znanilke,
dobre sreče ste nosilke:
kjer svoj dom postavite,
blagor tja pripravite.
Gostoljuben strop je moj;

gnezda svoja nanj pripnite, 10
tu valite, tu gojite
srečonosni zarod svoj!
Skrbno jaz vam branil bom
nežni rod in mali dom;
tú nikdo se vas ne takne 15
in mladičev vam nikdo
z roko kruto ne izmakne,
čuval jaz jih bom zvestó.

Simon Gregorčič.

73. Gostovanje pri najvišjem bitju.

Nekdaj je najvišje bitje sklenilo, da napravi veliko gostovanje v svojih sinjih dvoranah.

Vse čednosti so bile povabljene na to gostovanje.

Čednosti same! Moški niso bili povabljeni, samo gospé.

Zbralo se jih je prav mnogo, velikih in majhnih. Majhne 5 čednosti so bile bolj prijazne in ljubeznive ko velike; vse pa so se kazale zadovoljne. Dvorljivo so se zabavale med seboj, kakor se spodobi bližnjim sorodnicam in znankam.

Najvišje bitje pa je zapazilo dvoje prekrasnih dam, ki nista bili, kakor se je videlo, znani druga drugi. 10

Gospodar prime eno od teh gospá za roko in jo pelje k drugi.

„Dobrotljivost!“ pravi in pokaže na prvo.

„Hvaležnost!“ pristavi in pokaže na drugo.

15 Obe čednosti sta se neizrečeno začudili; zakaj, kar svet stoji — in tega je že dolgo — sta se srečali prvič.

Po Ivanu S. Turgenjevu — *Aleks. Hudovernik*.

74. Petelin in gosak.

I.

Bilo je lepega popoldne meseca malega srpana. Zlati solnčni žarki so se s pekočo vročino sipali na zemljo. Vroče, prav vroče je bilo. Človek bi kar legel v senco, zleknil telo po mehki travi ter se hladil in počival.

5 A to je le tako prijetna misel, lepa želja; saj kmet ne pozna lenobe, ne sme in ne utegne poležavati po sencah.

Brumnovi so bili na polju; želi so. Domá so ostali le otroci, ki bi naj stražili dom, in pes Sultan, ki bi naj stražil otroke. Sultan je bil velik, dolgodlak in precej rejen. Star 10 je že bil, slabo je slišal in težko hodil. Zató je legel za hlevom v senco košate jablane ter spal . . . ne, spal ni — le dremal je. A da ni spal, temu ni bila toliko vzrok skrb za varnost domačije in otrok, kakor nadležne muhe, ki so vedno in vedno brenčale okrog njega ter mu sedale na ušesa, ob oči, 15 na gobec. Da bi se ubranil sitnih gostov, je včasi stresnil z glavo, zamahnil z repom; včasi mu je strepetalo celo telo, včasi pa je hipoma dvignil debelo glavo ter jezno hlastnil po neljubih mrčesih, ne da bi katerega ujel.

Otrok pa je bilo troje: Tonče, Jerica in Karlek. Tončetu 20 je bilo približno devet let, Jerici sedem, Karleku pa štiri in pol.

V kolarnici so bili — tam je bila senca — in iz ondi v vrsto zložene opeke so zidali.

„Jaz nam sezidam novo hišo; naša je že stara,“ je govoril Tonče ter polagoma in premišljeno polagal kos na kos.

25 „Jaz sezidam šolo,“ je trdila Jerica ter se vzpenjala na vrsto, da je jemala raz njo opeke.

„Eh, kaj šolo!“ je ugovarjal Tonče, ki mu v šoli ni nič kaj ugajalo, ker je moral tamkaj mirno sedeti, poslu-

šati učitelja in odgovarjati, če je sploh kaj znal, kar pa je bilo le tako bolj redkokdaj. „Kaj boš zidala šolo, saj je že 30 ona pri cerkvi dovolj!“ je žalostno vzdihnil ter podpiral z levico prednjo steno stavbe, ki je bila najvišja ter se mu je začela že nagibati v stran.

„Jaz pa sezidam cerkev,“ je povzel s tankim, a odločnim glasom Karlek, ki se je spomnil pri bratovih besedah cerkve, 35 kjer je bil zadnjo nedeljo z očetom in katere krasote še ni pozabil. A ker je bil premajhen, da bi segel na vrsto po opeko, si jo je hotel vzeti raz kupček, ki ga je bil tik sebe nakopičil Tonče, da bi imel takoj vse pri roki. A ni je dobil.

„Pusti!“ mu je odločno zabranil Tonče. „Opeko potre- 40 bujem sam. Sicer pa si ti še premajhen za zidanje. Opeka bi ti padla na nogo ter te ranila. Sedi rajši tja na kolca ter gledi mene in Jerico, da se kaj naučiš.“

A Karleku ta ukor in bratovo povelje ni bilo po godu. Nekaj hipov je osuplo in nemo gledal brata. Potem pa je 45 potisnil kratki mesnati palec med rdeče ustnice, ki so se mu začele kremžiti na jok. A da se njegova srčna žalost ni zlila v grenke solze, je preprečil prizor, ki ga je zagledal v tem hipu pred seboj in ki ga Tonče in Jerica še nista zapazila, ker sta bila vsa zamišljena v svoje stavbe. 50

Okrog ogle sta se namreč pritirala z največjo naglostjo domači in sosedov petelin. Domači — begun — je že jedva sopol. Kljun je imel široko odprt; vrat je iztegoval in glavo je molil daleč naprej, da bi laže bežal; rdeči greben mu je krvavel, kajti sosed mu je v boju zadal na njem precejšnjo 55 rano; peroti so mu bile povešene in njih konci so se pri begu dotikali zemlje. Rdeče, izbuljene oči so obupno iskale zavetišča, kjer bi se mogel skriti pred sovražnikom, ki je bil tesno za njim ter se je med begom zaletaval besno vanj.

Nemara se je zbudil v srcu domačina ugasli pogum, ker 60 je videl v kolarnici otroke; nemara je spoznal brezuspešnost bega, saj so mu vendar moči že tako opešale, da ni mogel dalje: kratko malo, hipoma se je ustavil, obrnil proti zasledovalcu ter se mu odločno postavil v bran. Začela sta se zopet zaletavati drug v drugega ter se kosmati z ostrimi kljuni. 65

„Hå, Tonče, hå,“ je opozarjal Karlek brata ter, iztegnivši debelo roko, kazal z okroglim, rdečim kazalcem na boreča se petelina. „Glej, sosedov picek našega zopet kosma.“

„Oj ti razbojnik grdi, roparski,“ se je razjezil Tonče ter
70 skočil po koncu, stavba pa se mu je pri tem zrušila. „Čakaj,
ti nepridiprav, pokažem ti pot domov, da se ne boš vedno
klatil po vasi ter mučil našega picka.“

Pograbil je oster kos opeke, ki se mu je bil ravnokar
odkrušil od celega kosa. Jezno ga je zavihtel proti petelinu.
75 „Kruk!“ je na kratko jeknil Kranjčev petelin ter se zvalil
na trato. Nekaj hipov je ril z glavo po travi, s perotmi je
krilil okrog sebe, noge so mu krčevito podrtavale — čez
nekoliko trenutkov pa je ležal mirno na zeleni, okrvav-
ljeni travi.

80 Ostri kos opeke ga je bil zadel ravno v glavo ter mu
zadal smrtno rano. „Kuruk-kuruk-kruk!“ je začel vpiti na
vse grlo domačin, ko je videl sovražnika mirno ležečega pred
seboj. Nekolikokrat ga je v krogu obšel, polagoma in pre-
vidno, krilil s perotmi ter pazno motril sovražnega druga.

85 Ko pa je videl, da se nasprotnik več ne dvigne, ne zbudi,
je zaplahotal s krili, se mogočno razkoračil pred mrličem,
iztegnil lepi, lesketajoči se vrat, ponosno povzdignil glavo,
stresel rdeči greben, ki mu je še vedno krvavel, ter zapel
zmagonosno in slavodobitno: „Kikiriki!“

90 Potém pa se je besno zagnal v mrtvega, ne branečega
se nasprotnika ter ga začel neusmiljeno obdelovati s kremplji
in krili. Vmes pa je kričal in klical svoje verne družice z
glasnim: „Kuru-kuru . . .“

In od vseh štirih dvoriščnih strani so hitele kokoši na
95 klic svojega vodje ter se zbirale okrog njega.

Tako se je malo ne vsa kokošja obitelj zbrala ob mrt-
vem petelinu, glasno kričeč.

II.

Tonče je še vedno stal na prejšnjem mestu ter gledal
in motril ves prizor kakor okamenel, onemel. Bilo mu je,
100 kakor bi ga bil kdo udaril po glavi. Vrelo in šumelo mu je
v njej, kakor vre in šumi v kotlu krop, ki ga vzburkava mo-
gočen ogenj, plamteč pod medenim kotlom.

„Kaj si storil!“ se mu je začela očitajoč oglašati vest.
Pomišljal je, kaj bodo rekli k njegovemu nesrečnemu činu
105 sosedovi, ki so petelina visoko čislali, in kaj oče in mati. No,
kaj dobrega se iz tega gotovo ne bode izcimilo.

Jerica je istotako plaho zrla na mrtvo živalco. Tudi ona se je začela bati zlih posledic.

Le Karlek je ostal povsem miren in ravnodušen.

„Glej, Tonče,“ je besedičil ter kazal na petelina, „glej, 110
picek noče več vstati.“

„Ubil si ga!“ je plašno vzkliknila Jerica.

„Ubil!“ je kakor zvest odmev žalostno in pobito ponovil
Tonče. V duhu pa je že videl, kako jemljejo oče šibo raz
polico za vrati. 115

Stopil je iz kolarnice, hoteč se popolnoma prepričati, ali
je res ta nesrečni kos opeke prizadel petelinu smrtni udarec.

„Š-š-šuha,“ je podil kokoši strani. Potém pa je začel
potipavati in preobračati petelina, kakor bi iskal, ali še plamti
v njem kaka iskrica življenja. Jerica in Karlek sta mu sledila. 120
Jerica je počenila ob petelinu, Karlek pa je pokleknil na
gola kolena v majhno, nekoliko rjavkasto travo. Oprezno in
vestno sta opazovala petelina in bratca.

„Mrtev je — res!“ je slednjič žalostno in obupno po-
trdil Tonče. 125

„Mrtev!“ je tiho pritrdila Jerica ter vstala.

„Mrtev!“ je pritegnil tudi Karlek. A kakor bi vendarle
še dvomil o tem, je začel tipati z majhno, mehko roko petelina.

„Mati nam ga morajo speči -- pojémo ga!“ je resno
odločil po kratkem molku ter prijel petelina za desno nogo, 130
da bi ga nesel v stran, v kuhinjo.

„Kaj speči!“ je skoro plakaje povzel Tonče. Bil si je pač
svest, da se bode iz tega res nekaj speklo, a kaj dobrega ne.
„S šibo bomo dobili!“ je tarnal.

„A!“ se je zavzel Karlek ter od začudenja odprl mehke, 135
črešnjevordeče ustnice, da so se mu videli majhni, beli zobje.
Potém pa je po svoji priljubljeni navadi vtaknil palec med
ustnice, kakor bi hotel iz njega izsesati kako dobro in pa-
metno misel, ki bi jih obvarovala šibe. Te se je namreč
izredno bal. 140

„Jerica, ali ni res, ti ne boš ničesar povedala, niti očetu,
niti materi, niti sosedovim?“ je prosil Tonče ter zaupno upiral
svetle, vlažne oči v sestrico.

„Gotovo ne, Tonče.“

„Tudi ti ne smeš povedati ničesar, Karlek, sicer bomo 145
vsi tepeni.“

„Ne bom!“ je moško in odločno zatrjeval mali kratko-
hlačnik ter po strani pogledoval petelina, zaradi katerega bi
naj bil tepen, dasi mu ni storil nič žalega.

150 „Če bosta molčala, bode vse dobro. Jaz zanesem petelina
na sosedov dvor; ali boljše bode, če ga zanesem za hlev, na
nasprotno stran. Nihče ne bo mislil, da smo ga ubili mi.
Je pač nesreča, jaz ga nisem nameraval ubiti.“

Reče in pograbi petelina za trde noge. Skrivajoč ga za
155 hrbtom, se je kakor tat plazil z njim proti Kranjčevim, kjer
ni bilo, kakor je dobro vedel, nikogar doma, ker so bili vsi
na polju. Jerica in Karlek sta kukala izza ogla ter gledala
z utripajočim srcem, kako izvrši Tonče svojo težavno in
usodno nalogo.

160 Ta pa se je srečno pritihtopil do plota pri sosedovem
hlevu. Visoko je zavihtel mrtvo žival ter jo hitil črez plot.
Potem pa je bežal, kar so mu le pripuščale kratke noge.

Jerica in Karlek sta si globoko oddahnila, ko sta videla
težavno delo dokončano. Tonče pa, ki je prihitel nazaj ves
165 zaripljen in rdeč kakor kuhan rak, jima je še opetovano
naročal:

„A molčita, za božjo voljo, molčita! In ako bi vaju kdo
popraševal, če vesta kaj o petelinu, recita, da ne. Sicer bode
slaba . . .“

170 Jerica in Karlek pa sta mu svečano obljubila, da bosta
molčala.

III.

Kakor Brumnovi, so želi omenjenega dne tudi Kranjčevi.
Tudi Mica, Kranjčeva gospodinja, je bila na polju. Proti večeru
pa se je s svojo svakinjo, štirinajstletno Dorico, vrnila na
175 dom, da bi pripravila večerjo za ženjice.

Kmalu potem, ko sta prišli domov, se je začel valiti bel-
kast dim iz visokega, belega dimnika lepe Kranjčeve hiše. Dorica
je kurila, Mica pa je mesila v sobi testo za pogače, za gibanice.

„Dorica, pojdi in prinesi drv; v kuhinji jih je malo,“ je
180 klicala iz sobe gospodinja, ki je ravnokar začela tanjiti kos
debelega testa. „Dorica, veš kaj, vzemi rajši za hlevom par
panjev! Debeli so in smolnati. Dobro bodo goreli in peč
bode kmalu pripravna za pecivo.“

„Že grem, Mica, že grem,“ se je odzvala iz kuhinje Dorica.
185 In že je hitela ven, brišoč si med potjo z modrim predpas-

nikom znoj raz polno, rdeče lice in raz gladko, nekoliko zagorelo čelo.

Mica pa je pridno sukala valjek črez testo, ki je že tvorilo veliko ploščo, ki je pod krepkim pritiskom valjka prihajala tanjša in tanjša.

190

A še preden je dogotovila pogačo, je prihitela Dorica, vsa prepadla in prestrašena, v sobo.

„Mica,“ je klicala že v veži, „Mica, petelin je mrtev!“

„Kateri petelin?“ se je zavzela gospodinja ter za trenutek nehala mesiti.

195

„Moj Bog, kateri bi naj bil? Naš!“

„Naš?“ je zajavkala Mica ter skočila po koncu. Že je bila razburjena.

Obe sta hiteli s krikom in vikom za hlev, kjer je ležalo petelinovo truplo.

200

„Mrtev je, res je mrtev,“ se je togotila gospodinja ter obračala petelina s strani v stran. „In tako lep petelin, tako lep! In kako je pel, že na vse zgodaj, oj, kako je pel!“

„Pel pa je, pel, Mica!“ je pritrjevala Dorica.

„Sedaj pa je mrtev! Glej, Dorica, glava je vsa krvava, koža na glavi mu je presekana. Nekdo ga je udaril.“

205

„Najbrž!“ je jadikovala Dorica.

„Toda kdo? Kdo bi tukaj hodil? Pri sosedu Zelenjaku ni nikogar doma in drug na to stran vendar ne pride.“

Jeza, ki se ji je za čas nekoliko polegla, ji je začela zopet vzkipevati.

210

„O, ko bi znala, kdo ga je — tožit ga grem!“ je kriknila. Obraz pa, že od narave rdeč, se ji je od razburjenosti še bolj zalil s krvjo.

„Škodo mora povrniti, če zvemo, kdo ga je ubil.“

215

„Oj, smili se Bog — to so ljudje v tej vasi — kaj pravim ljudje — razbojniki so, morilci! Ničesar bi človek ne smel imeti, vse mu uničijo. Danes zakoljejo petelina, jutri nam lahko umoré prase . . . ukradejo kravo . . . naposled nam še upepelijo dom. Oj, da sem bila toliko neumna ter šla med take ljudi! Doma sem živela v miru, tukaj pa mi zagrené slednjo urico. Oj meni revi, oj!“

220

In vpila je, da je odmevalo daleč po vasi, ter klicala Boga na pomoč, naj jo vendar varuje ter naj udari zlobne sosede s šibo svoje jeze.

225

„Mica, kaj se boš jezila!“ jo je tolažila Dorica. „To petelina vendar ne oživi.“

„Seveda ga ne oživi, a mene ta zloba teh ljudi naposled tudi še spravi v grob. Moj Bog, moj Bog!“

230 A Dorico je bolj skrbela večerja, kakor pa mrtvi petelin. In zato je začela prigovarjati:

„Mica, večer se bliža. Hiteti morava, da pravočasno pripraviva večerjo.“

235 „Seveda bo takoj večer . . . A kaj hočem, ko vendar vidim, kaka krivica se nam godi. Uničiti nas hočejo ti preklicani sosede. Saj vem, zavidajo mi, ne morejo me trpeti, sovražijo me. Oj, oj!“

Jadikovaje in klevetaje je hitela v sobo, da dovrši pogače.

240 Ko je dovršila svoje delo, je nesla pogačico na loparju v kuhinjo, v peči zgrnila žerjavico raz ognjišče ter jo položila na vročo opeko. Bil je to „krapec“, ki se je pekel brez sklede.

Dorice ni bilo v kuhinji; bila je v hlevu, kjer je nastiljala živini.

IV.

245 Ker so smolniki, kar jih je prinesla poprej Dorica, že vsi pogoreli in je bilo navadnih drv že tudi povsem malo, je brzela Mica k skladalnici ob skednju, da bi prinesla nove zaloge. Takoj za skednjem je bilo konec Kranjčevega dvorišča in ob plotu je vedla glavna cesta. Na zelenem, travnatem 250 robu ob cesti pa je tedaj slučajno sedel sosedov Karlek ter piskal na majhno piščalko, ki mu jo je podaril brat Tonček, hoteč ga s tem docela podkupiti, da ne izdâ njegovega zločina.

Jedva je zagledala Mica fantiča, ji bliskoma šine v glavo 255 misel, da nemara zve od tega kaj natančnejšega o smrti petelinovi.

„Karlek!“

260 Z rezkim, hipoma pretrganim zvokom je nehal mladi igravec piskati. Ustrašil se je, da mu je piščalka skoro iz rok padla. Hotel se je obrniti ter pogledati nazaj, a manjkalo mu je duševnih sil, potrebne hrabrosti. Predobro mu je bil znan glas, ki ga je klical, pred duhom pa se mu je hipoma kakor strašilo prikazalo otrplo truplo mrtvega petelina. Hotel je vstati in bežati, a tudi za to ni imel dovolj poguma. In

tako je vdan v svojo usodo in nemo čakajoč dogodkov, ki pridejo, mirno in tiho obsedel na istem mestu — na „travici zeleni“.

„Karlek!“

K drugemu mu je zazvenel isti glas na uho, glas sosedove gospodinje. A ta glas ni bil — in temu se Karlek ni malo čudil — ne osoren, ne karajoč, ne jezen, ne preteč; ne, bil je mil, prijazen in ljubkajoč. Fantič si je oddahnil ter začel upati, da še vendarle ne pride sod in kazen za uboj petelinov. Rdeči, polni obraz je okrenil v stran in po strani zroč v sosedo, ki je stala že pri obcestnem plotu, se ji je odzval napol boječe, napol zaupno:

„Kaj je, tetica?“

„Karlek, če boš priden, nekaj dobiš.“

„Bom, tetica, dajte mi!“

„Pojdi sem! Kos pogače ti dam, pšenične, mastne.“ 280

Karleku se je razjasnil obraz.

Ko je slišal o pogači, je pozabil petelina in prejšnja bojazen mu je popolnoma izginila iz srca. Takoj je bil po koncu ter rogačkal čez cesto proti sosedovemu dvorišču. Mica ga je prijela za debelo, mehko ročico in ga vedla s seboj. 285

„Tako, Karlek, kar tukaj na prag sedi!“ mu je prigovarjala sosedo, ko sta prišla do veže. „Jaz pogledam, ali je krapec že pečen. Potem ti ga urežem kos.“

Karlek je res sedel na vežni prag ter poželjivo zrl v kuhinjo, kjer je sosedo gledala v peč in trdila, da bode pogača skoro pečena. Hkrati pa je napeljala govor na drug predmet ter ga vprašala kar tako mimogredé:

„Karlek, ali si bil danes ves dan doma?“

„Dà, tetica!“

„Sam? — Kaj?“ 295

„Ne, Tonče in Jerica sta tudi bila.“

„Kje pa sta sedaj?“

„Paseto.“

„Kje?“

„Na travniku pri mlinu.“ 300

Mica je utihnila, potegnila z velikim loparjem lepo rumeno pogačo iz peči ter mu urezala velik kos. Dasi je bil krapec še vroč, ga je fantič vendarle prijel z obema rokama ter ga začel s slastjo tlačiti v usta. Pri tem se mu je maslo

305 cedilo po prstih navzdol po rokah proti rokavom že nekoliko
umazane srajce iz domačega platna. Cedilo se mu je tudi od
ust ob straneh navzdol po bradi. Ko je pridni jedilec čutil,
da se mu zbirajo na bradici debele maščobne kapljice, obrisal
si jih je povsem mirno in polagoma z rokavom debele srajce,
310 ne da bi pri tem prenehal pridno in vztrajno žvečiti.

Hipoma pa je vprašala soseda hitro in odločno:

„Karlek, ali si morda videl kje našega petelina?“

Fantiču je pogača kar zastala v grlu. Desnica, s katero
je hotel ravnokar poriniti še krajec v usta, mu je kakor odre-
315 venela obstala pod brado. Jasne, črnorjavgaste oči pa so mu
prestrašeno in boječe zrle v gospodinjo.

„Kaj, ali si ga videl?“

Karlek je pogledal po strani, ali so vežna vrata dovolj
odprta, da bi jo pobrisal v slučaju nevarnosti.

320 A Mica, ki je zapazila njegov strah ter se bala, da bi ji
fantek iz strahu ne hotel povedati resnice, mu je prijazno
prigovarjala:

„Nič se ne boj, Karlek! Le povej, če si ga kje videl!
Dobiš še en kos pogače.“

325 „Fantek je začel omahovati. Poželjivo je gledal na mastno
pogačo. Bila je tako zapeljivo rumenkasta, tako nekako vab-
ljivo se je dvigal od nje topli par in prijetni vonj mu je tako
dobrodejno božal nosek.

„Torej, Karlek, ali si ga videl?“

330 Izkušnja in zapeljivost sta zmagovali in kratko-
hlačnik je odgovoril neodločno in obotavljajoč se: „Dâ, za
hlevom je.“

Tetica je odrezala velik trikot pogače, mu pomolila kos
in vprašala: „Kdo pa ga je spravil tja?“

335 Karlek je prijel za pogačo in, misleč le na prijetno in
vonjavo dehtečo jed, odgovoril: „Tonče.“

„A!“ se je zavzela soseda, „torej ga je on ubil?“

Fant je ostrmel pri tem zaključku in, zroč zamišljeno in
tiho pred se, predeval pogačo iz roke v roko.

340 „Povej no, Karlek, saj se ti nič ne zgodi, ali ga je res
Tonče ubil?“

In otrok je, ne vedoč si pomagati iz te zagate, tiho in
solzeč se priznal: „Dâ, tetica! Z opeko ga je zadel, ker je
preganjal našega picka in ga hotel usmrtiti.“

„Tako, tako . . . Glej, Karlek, priden si, ker si tako lepo 345
in odkritosrčno vse povedal. Tako, sedaj pa le idi polagoma
domov — in priden bodi!“

In Karlek jo je tiho pobrisal, vesel, da se je stvar tako
dobro končala in ni imela zanj slabih posledic.

V mraku pa je prinesel Kranjčev pastir k Brumnovim 350
mrtvega petelina, ga položil pri konjskem hlevu, kjer je go-
spodar ravno napajal konje, na prag ter razlagal:

„Gospodinja me je poslala, naj zanesem petelina k vam.
Vaša deca ga je ubila; zato ga obdržite vi, naši ga nočejo imeti.“

„Tako?“ se je začudil Brumen ter odložil veliki škof, v 355
katerem je bilo še dno pokrito z vodo, na hrastov stol za vrati.
„Ko sem poprej prišel z njive, sem slišal, da Kranjčeva sosedu
zmerja, a nisem znal, da zaradi tega. Toda zaradi petelina
vendar ni treba toliko vika in krika. Povej gospodinji, da ji
rad povrnem škodo, da bode le mir božji. Deca pa že tudi 360
dobi svoj del.“

„Naredite z gospodinjo, kakor mislite, da bode najboljše.
Jaz sem storil, kar mi je bilo naročeno.“

Rekel je in šel.

Deca, posebno Tonče, ki je po kratkem obotavljanju 365
priznal zločin, ki ga je zagrešil po naključju, pa je res
dobila svoj del.

V.

Drugi dan je sosedu kakor besna preganjala z dolgo rahlo
Brumnove kokoši, ki so v svoji kokošji nezavednosti preko-
račile domače meje in prešle na Kranjčevo posest. In pri 370
tem je vpila, da je slišala vsa vas:

„Ha, vse uniči, vse uniči ta žival nenasitna. Če pa naša
stopi na sosedovo posest, jo ubijejo kakor pravi pravcati raz-
bojniki.“

In tako je šlo dan za dnevom. Pri vsaki najmanjši pri- 375
liki je vpila Mica po cele ure ter obsula sosedove z razbojniki
in morilci.

Brumen se je še enkrat ponudil, da plača petelina. A
Mica o tem ni hotela ničesar slišati, ker bi morala potém
molčati. Tako pa je zmerjala in kričala v enomer. 380

In res ni bilo več miru v vasi.

Če je prišla Brumnova kokoš na Kranjčevo posest, je
bilo zlo in groza. Če je svinja nevedé prestopila meje sese-

dove, je takoj začelo bliskati in grmeti s Kranjčevega dvorišča.
 385 Če Brumnova deca ni vedno pazila na paši na kravice kakor
 na punčico svojih oči in je nemara Bela ali Maroga ali
 Rdečka ali Brezika ali katera druga izmed rogatih stvorov
 utrgala par travic s sosedovega travnika in je to videla Mica,
 se je takoj usipala cela ploha zabavljič in psovč iz njenega
 390 ogorčenega srca in njenih ust.

Nekoliko mesecev po nesrečni smrti petelinovi, ki je bila
 vzrok in začetek vsega prepira, pa je Kranjčeva gospodinja
 hipoma utihnila. Vaščani so se kar čudili, ko je niso več
 slišali vpiti po vasi. Skoro neverjetno se jim je dozdevalo,
 395 da bi se kar hipoma zaprle zatvornice preglasni in jezični
 zgovornosti Micini.

A dasi vrlo čudno, je bilo vendarle res: sosedja je utihnila.

Vzrok tej nenavadni molčljivosti in tej nepričakovani
 tišini pa je bil istotako nenavaden in čuden, kakor vzrok
 400 prejšnjega klevetanja in zabavljanja.

Bilo je nekako sredi meseca kimavca.

Lep dan je bil in solnce je še v vsej poletni vročini sipalo
 žarke na zemljo božjo.

„Žito za seme se bo danes izvrstno sušilo,“ je že zjutraj
 405 pri solnčnem vzhodu pripomnil Tine, Kranjčev gospodar.

In res, takoj ko so topli solnčni žarki popili blestečo
 roso, je pognil Tine po majhni, mehki travi na vratéh ob
 njivi za hišo velike rjuhe iz debelega hodnega platna. In na
 nje sta nanosila s hlapcem v vrečah rži, da bi se prezračila
 410 in sušila.

Žito se je sušilo, dan pa je potekal.

Bilo je popoldne — tako nekako ob peti uri — ko je v
 koruzi na njivi, ob kateri se je sušila rž, Mica žela travo
 kravam za večerjo.

415 Zajedno pa je pazila na sušeče se žito, da bi se ne pri-
 kradel vánje kak stvor božji ter ga zobal ali razbrskal ali
 onesnažil.

A na nesrečo so prigagale tedaj po istih vratéh sosedove
 goske. Polagoma, zibajoč se s strani v stran, z visoko po-
 420 vzdignjenimi glavami, so stopale svojim pōtem.

Hipoma zapazi gosak — vodnik celi trumi — rjuhe in
 rž. Ne sluteč, da je v bližini človeško bitje, ki z bistrim in
 zavidnim očesom čuva žito, jo je kar brez vseh pomislekov s

svojimi spremljevalkami krenil proti rjuham, veseleč se v srcu tečne piče. A jedva so začele goske s svojimi širokimi kljuni 425 rovaty po rži, kar prilomasti iz koruze Mica, popade grablje, ki so ležale ob rjuhah in so z njimi mešali zrnje, ter udari po gosaku.

„To imaš, požrešnost ti živinska,“ je mrmrala trepetajoča od jeze. In dvignila je grablje za drugi udarec. A preden 430 je drugič zamahnila, se ji je povesila roka in grablje so ji odpadle v zeleno travo. Goske so kričeč in gagajoč bežale na vse strani. Gosak pa se je zrušil na mestu, kjer je stal, prhnil parkrat s perotmi, malce pobrskal z njimi okrog sebe, potem pa je mirno obležal v travi. Mica je uvidela, da je 435 mrtev. V prvem hipu je bila osupla in kakor odrevenela. A polagoma se je zopet razjarila in razkačila ter siknila skoz stisnjene zobe:

„To bodi za petelina!“

Tako je moral Brumnov gosak, ki svoj živi dan ni 440 storil Kranjčevemu petelinu nič žalega, darovati zanj svoje mlado življenje. Nesrečna žrtev krvne osvete!

Nekoliko dalje zgoraj na hribčku nad vasjo pa je oral sosed Brumen. Ravno je na vratéh obračal konje in oralo, ko je zaslišal gosji krik. Ozrl se je proti vasi ter opazoval 445 ves prizor. Ko je videl, kaj je naredila Mica, ga je v prvem trenutku spopadla jeza. Sedaj bi bila priložnost, si je mislil, da bi vrnil sosedi njeno klevetanje in večno zmerjanje. A vendar se je premagal in zamrmral sam pri sebi, kakor poprej Mica: 450

„To je za petelina! Sedaj pa ji nismo ničesar več dolžni.“

Počil je z bičem. Mica se je ozrla na hribček ter se prestrašila, ko je videla, da jo opazuje sosed. Hitro in tiho je izginila v koruzo. Brumen pa je zavihtel bič po toplem 455 zraku ter je zadovoljno in mirno oral dalje.

Na večer so Brumnovi našli gosaka mrtvega za domačim plotom. Mice pa ni bilo več slišati. A tudi tega ni povedala, da je ona prizadela gosaku smrtni udarec.

Brumnovi so istotako molčali ter gosaka — pojedli. 460

In mir je bil med sosedoma.

Ksaver Meško.

75. Sirota Jerica.

- „Vstani, vstani, Jerica,
vstani, ženi vole past
tjakaj v reber zéleno!“
„„Čakajte, oj mati vi,
5 da danove odzvoni,
petelinčki odpojó!““
„Vstani, vstani, Jerica,
vstani, ženi vole past
tjakaj v reber zéleno!“
- 10 Jerica res vstala je,
past voličke gnala je
tjakaj v reber zéleno.
„Pasite, volički, se,
da grem k svoji materi
15 tja na britof žegnani,
kjer so grobje velbani.
Črna zemlja, odpri se,
črna zemlja, materin grob,
da vam potožila bom,
20 vam srcé odkrila bom!“
- Zemlja se odprla je,
črna zemlja, materin grob.
Jerica tožila je,
tako govorila je:
25 „Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;
preden še daní zvoni,
petelinčki odpojó,
me pokliče, me zbudi,
30 moram gnati vole past
tjakaj v reber zéleno.
Pri vas pa ležala sem,
da sijalo solnčece
je na mehko posteljco.
35 Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;
peče mi 'z pepela kruh,
z drobnim peskom ga soli,
- in kadâr mi reže ga,
vreže mi tak tankega, 40
da se vidi skoz njega;
zraven vselej krega me.
Vi ste pekli belega,
rezali debelo ga,
z maslom ste ga mazali, 45
zraven se mi sméjali.
Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;
kadar ona češe me,
tak z grebeni strže me, 50
da mi teče črna kri;
ko ste vi česali me,
gladko ste česali me,
milo božali ste me.
Mati, mati, mamica, 55
pač 'mam hudo mačeho;
postelj imam tak trdo,
nikdar ne postelje je,
nikdar ne zrahljá mi je,
devlje v vzglavje trnje mi, 60
devlje v vzožje pesek mi.
Vi ste mehko dali mi,
vsak ste dan postlali mi,
vsak ste dan zrahljali mi.
Mati, mati, mamica, 65
biti mi ni več domá.“
- Mati govorila je:
„Pojdi, Jerica, domú,
priporoči se Bogú!“
- „„Mati, mati, mamica, 70
biti mi ni več domá;
tu pri vas ostala bom,
tu pri vas ležala bom.““
- Komaj to izgovori,
svojo dušico pusti. 75

76. Kapitolske gosi.

Pod vojvodom Brenom so prirohneli divji Galci leta 390. pred Kr. v Rim. Razdejali so mesto in se pripravljali napasti tudi trdni grad Kapitol na strmi skali. V viharni temni noči so hoteli prelesti zidove in nenadoma pasti v grad. Psi, ki bi morali po svoji dolžnosti čuvati in stražiti, so bili z jedjo podkupljeni, vojaške straže pa so spale. Ze so Galci mislili, da je Kapitol njihov, kar se v odločilnem trenutku oglasi gos; od glasnega giganja in gaganja se prebudé straže, vse skoči na noge — Kapitol je bil rešen, gos pa se je proslavila na veke.

Hvaležni Rimljani so za spomin na ta dogodek postavili na Kapitol srebrno gos in so vsako leto obhajali obletnico z velikim izprevodom, ki ga je vodila gos. Nekoliko psov so pa na ta dan obesili na bezgovo drevo, zato ker niso njih predniki ono noč storili svoje dolžnosti. *Fran Erjavec.*

77. Štempihar.

Po vsem Gorenjskem in sploh po vsej kranjski deželi je znan pregovor: Močen je ko Štempihar. Odkod pa ta rek izvira, bi utegnilo marsikateremu neznano biti. Bil je Štempihar v Olševku na Gorenjskem domá; silno močen človek je bil, pravi kranjski Herkul.

Naj povem, kar sem večkrat čul o njem pripovedovati. V vasi, kjer sem domá, je mož, ki ima že osemdeset let in črez; ta mi je vedel največ o Štempiharju povedati. Kar je meni pravil, naj tukaj vnovič pové po domače:

Bil sem še mlad in sem pasel neko jutro ovce na pašniku pri cesti, ki drži iz Kokre. Sedel sem na skali in sem kosil žgance in kisló zelje, kar so mi bili z doma prinesli. Zdaj pride sem po cesti iz Kokre ne ravno velik, toda životen mož. Približa se mi, stopi trdo pred me ter me vpraša: „Dečko, poznaš Štempiharja?“ Pravim, da ne. Kar iztegne svojo medvedovi nogi enako roko, me prime za lase, dvigne kvišku ter me strese trikrat kaj lahko kakor mačka miško; postavi me zopet na tla in reče smeje: „Sedaj ga bodeš pa že poznal!“ ter odide. „Dà, dà,“ si mislim, „tebe pa že ne pozabim.“ In res, da sem ga le od daleč ugledal, sem zbežal

in tekel, kar so me noge nesle, da bi mu več ne prišel v pest.

Silno silen je bil in močen, da ne kmalu kaj takega. Njemu za južino štiri bokale vina izpiti, dva hleba kruha ali
25 dva funta mesa snesti ni bilo nič. Imel je jako širok nos. Zato so ga tudi dražili:

„Štempihar ima velik nos,
junaku vsakemu je kos.“

Njega pa je to jezilo in lučal je za nagajivci kamenje,
30 kakršnega vsak drugi še ne privzdigne.

Nekoč je Štempihar nesel skrivaj s Hrvatskega tobak. Kar ga zaleze šest mejačev. Velijo mu, naj se vda, ali on dene culo na tla, potegne enemu mejaču puško iz rok, na-
šeška z njo vseh šestero in gre svojo pot dalje. — Zopet
35 drugikrat je nesel tobak; dva stota ga je bilo. Že je bil blizu doma, ali na poti je bilo mnogo krčem. Štempihar si ga je neizrečeno rad privoščil, torej je tudi težko katero zgrešil. Skoro v vsako je stopil in šel ga je tudi sedaj pit; navlekel se ga je, da je zadremal in zaspal na klopi za mizo. Culo
40 pa je pustil v veži.

Med tem pride bližnji grajščak do krčme. Ko opazi v veži culo, popraša gospodarja, kaj je v njej in čigav je tobak. Krčmar pa mu reče, da je last Štempiharja, ki v hiši spi. Grajščak ne reče ne bele, ne črne, temveč gre molčé domov.
45 A kmalu prideta dva njegovih hlapcev pred hišo z vozom, naložita culo tobaka in jo odpeljeta v grad.

Imel pa je grajščak tako klet, da se je vanjo po stopnicah hodilo. V to zavalita hlapca culo, kakor jima je bilo rečeno. Grajščak si je namreč mislil, da bo Štempihar tako
50 neumen, da bo sam šel v klet po culo; potem bi se s pomočjo hlapcev železne kletne duri zaprle, zaklenile in tako bi se junak ujel v nastavljeno past. Kdor pa bi bil Štempiharja ujel, bi bil pre velik zanj potegniti. In tudi grajščak, denarja lakomen, je mislil kaj plačila zanj dobiti.

55 Ali ko se korenjak črez nekoliko časa zbudi in ni videl več tobaka v veži, vpraša zanj krčmarja, ki mu pové, kaj in kakó. Kar naravnost hajdi nad grajščaka! Pride in reče: „Hej, gospod žlahtni, dajte mi tobak nazaj, prosim!“ — „V kleti tamle, glej, leži,“ odvrne grajščak; „pojdi sam ponj!“ Štempihar pa odgovori: „Vi že pravite, gospod, ali to ni tako; to
60

je vse drugače. Kdor je tobak v klet dejal, naj ga še ven spravi!“ Grajščak se ga je zbal; torej veli hlapcema spraviti tobak iz kleti.

Hlapca gresta tedaj v klet in valita po stopnicah culo tobaka navzgor. Ko jo pripravita blizu vrha, se pripogne 65 Štempihar, prime za culo ter si jo vrže čez ramo, se obrne h grajščaku in mu reče: „No, gospod, Bog vam plati, da ste mi tobak tako dobro hranili.“ Nato odide.

Ujeli so ga bili in odgnali menda na Dunaj. Tam pa so mu rekli: „Štempihar, izpustimo te, če medveda vržeš.“ 70 Nato jim odgovori: „Upam ga vreči, ali drugače se ne mečem, razen če se dene medvedu torba na gobec.“ Zgrabita se, dolgo se dajeta, rujeta in sujeta. Nazadnje pa se vendar medved na tla zvali. Res so izpustili Štempiharja; ali odkar se je z medvedom metal, ni bil več zdrav; zmeraj je po ma- 75 lem bolehal. Vendar so se ga še vsi bali, posebno fantje ponočnjaki. Teh je po noči iskal po svisljih, odrih in kjer so imeli ležišča. Katerega je našel, ga je zvalil na tla in ni mu bilo mar, če mu je rebro ali kaj drugega zlomil. Pretepel in nagnal jih je, kadar jih je le videl. 80

Štempihar je umrl v srednji starosti na veliko veselje kmetiskim fantom, ki so bili nanj jezni, ker je z njimi ravnal tako grdo.

Matija Valjavec.

78. Svatba na poljani.

1. Na poljani se v nedeljo
svatba, pir piruje —
žarni rdeči mak se ženi,
s purpalo svatuje.
2. Oj, to rajsko je veselje,
svatovščina živa!
Slak na suhem ovsu jezdi,
s kelihom napiva.
3. Sinja rž se ziblje, klanja,
čmrlj je bas privlekel
in škrjanček — svat zavriskal,
v zrak se opotekel.

Cvetko Golar.

79. Junaška žena.

Ko so leta 1809. pridrli Francozi tudi na Spodnje Štajersko, so se Avstrijci pred njimi umikali. Ali prebivalci so bili zvesti državljanji ter so pošiljali ali donašali cesarskim vedno vesti, kaj počenjajo Francozi. Seveda Francozom ni moglo ostati dolgo skrito, kaj se jim snuje za hrbtom. Dobro so pazili in prijeli vsakega, ki je bil le količkaj na sumu. Sodbo nad njim so kmalu izrekli; krogla je bila plačilo.

Ko se je pomikal francoski general prek Slovenskih goric, priženó straže nekega večera mladega, krepkega kmeta kot vohuna pred njega. Gotovo je bilo, da je bil dotičnik v zvezi z Avstrijci; za to so dobili pri njem neovržnih dokazov. Namenjeni so bili, ga drugo jutro ustreliti.

Še tisti večer pride mlada žena z otrokom na rokah, pade pred generala na kolena in ga prosi, naj pusti njenemu možu življenje. A bilo je vse zastonj.

Ker ji ni mogel obljubiti, da bo pustil moža živega, prosi reva, naj ji vsaj dovoli, da bi še zadnjič govorila z njim in mu pokazala otroka, da ga blagoslovi pred smrtjo. General to dovoli. Mož je bil zaprt na skednju. Za pol ure dobi general naznanilo, da je žena z otrokom že odšla od obsojenca.

Drugo jutro na vse zgodaj pelje oddelek vojakov obsojenca pred vas, da bi ga ustrelili. Slučajno pride general mimo. Ujetnik se mu zdi nekako čuden. Stopi bliže. Ravno si je hotel obsojenec sam zavezati oči, kar zavpije general: „Stoj!“ Nato stopi bliže, pogleda natanko in vidi, da je to žena, ki je prejšnji večer prosila za moža. — Zvečer je bilo; na skednju je bila dala svojemu možu obleko in otroka. Straža ni dovolj pazila in mož je odnesel srečno pete. General se začudi toliki hrabrosti preproste ženice. Imel je dobro srce in ji reče: „Pojdi za možem! Saj vemo, da imamo same sovražnike okoli sebe. Eden manj ali več, to ne dé veliko. Toda varuj se, da ne naletiš na hujše!“

S solznimi očmi se zahvali žena, ki je tako rešila svojemu možu življenje.

France Hubad.

80. Lesena skleda.

Priletel oče je izročil svojemu sinu pohištvo in vse premoženje, da bi na stare dni živel brez skrbi v miru in pokoju. Ali zmotil se je sivi starček. Nehvaležni sin je, kakor se pre-rado po svetu godi, vračal staremu očetu dobroto s hudimi deli. Dokler je sivček imel še toliko moči, da je sina in snaho 5 pri delu podpiral in jima pomagal, dotlej so se še nekako razumeli; ko pa je mož prihajal od dne do dne starejši in s starostjo slabši, sta ga jela mlajša dva pisano gledati in sta želela, da bi se ga skoro iznebila. Posebno težko sta ga gledala zraven sebe pri mizi; gnusilo se jima je, ker so 10 starčku vsa redka jedila pljuskala raz žlico na mizo. Stara leta so mu namreč prinesla slabost, da so se mu roke hudo tresle. Kmalu je imel mizo v kotu za pečjó, kjer je samši užival jedila, ki mu jih je nehvaležna snaha nosila v vegasti skledici. To je staremu očetu hudo delo in marsikatero 15 solzico si je obrisal na skrivnem. Pa vendar ni ne godrnjal, ne sinu nehvaležnosti očital; vdal se je v božjo voljo in mirno trpel tako usodo.

Primeri se pa, da uide starčku nekoč skleda iz rok, pade na tla in se ubije. Snaha na ta ropot priteče, a ko vidi čre- 20 pinje strte sklede po tleh ležati, od jeze izpremeni lica, na vse grlo zavpije in ozmerja starčka, ne da bi bila prizanesla sivi glavi in slabim rokam. „Sčasoma,“ pravi togotna, „pobije stavec še vso posodo; denar pa ne pada z nebes, da bi kupovala vsak dan novih skled.“ Jeze bleda potoži krivico svojemu 25 možu; večerjo je staremu očetu prinesla že v leseni skledi. V srce je to zbolelo sivega moža; na glas se je začel jokati in je očital sinu nehvaležnost. „Sin,“ je dejal, „sin, ali tako vračaš staremu očetu dobrote, ki sem jih pridobival s tolikim trudom za te? Ali je to zahvala moje ljubezni do tebe? 30 Ali se ti ne smilijo tvojega starega očeta sivi lasje, vela lica, suhe roke? Si li mar pozabil, kako je zažugal Bog v četrti zapovedi, da hoče otroke, ki svojih staršev ne spoštujejo, ostro kaznovati? Sin, sin!“ Ali vse to svarjenje ni ganilo trdosrčnega sina; ni maral za očetove solze, ni 35 se usmilil njegove sive glave. V samšnem kotu je starček dobival tudi zanaprej v leseni skledi svoja pičla, napol neslana jedila.

Primerilo se je pa neki dan, da je vprašal nehvaležni
 40 sin svojega otroka, kakih osem let starega dečka, kaj misli s
 treskami in deščicami igraje narediti. In otrok mu od-
 govori: „Kaj drugega kakor majhno koritce, iz katerega
 hočem vam, ata, dajati jesti, ko boste tako stari, kakor
 stari oče za pečjo.“ Te besede so nehvaležniku tako pre-
 45 sunile srce, da je svojo nehvaležnost spoznal, se milo raz-
 jokal in starega očeta kleče prosil odpuščenja. Odslej je
 starček noter do smrti zopet jedel pri mizi s sinom in snaho
 vred, lesene sklede pa ni bilo več videti. *Marija Valjavec.*

81. Na Jurijevo.

1. Od hiše do hiše hodimo,
 zelenega Jurija vodimo;
 on pómład v deželo prinesel je,
 vso zemljo z zelenjem potresel je.
 Zima, zima, hajd za peč
 celo leto leč!
2. To šibo za streho shranite,
 da z njo se požara branite;
 strahuje poredno vam dečico
 in vabi k hiši vam srečico.
 Sreča, sreča, pridi k vam,
 glej, odprt je hram!
3. Ker take darove vam nosimo,
 od vas jih v zameno prosimo:
 Imate kaj bele pogačice?
 Ne branimo tudi se kračice.
 Bodi jajce, bodi hleb,
 v naš izgine žep.
4. Bogato gorica obródi vam,
 bogato se polje oplódi vam;
 podéli Bog kruha vam belega,
 vsi lica bodite veselega!
 Mi zdaj moramo drugam —
 hvala, hvala vam!

Belokranjski običaj — *Oton Župančič.*

82. Orel in srna.

Na visoki skali je stala skočna srna. Ko jo ugleda požrešni orel, prileti k njej in ji pravi takó-le: „Pač je res, da si skočna, oj srna; vendar ne bi hotel zamenjati svojih peroti za tvoje noge.“

„Jaz pa svojih nog ne za tvoje peroti,“ se mu odreže 5 srna ponosno.

„Hm,“ dé nato orel zaničljivo; „pa skoči čez tá-le prepad, ko se tako hvališ s svojimi nogami. Bodemo videli, kdo bo prej črezenj, ti ali jaz.“

Srno ujezē te besede. Hitro se požene in zaleti čez 10 prepad. Toda ta je bil preširok in srna trešči vanj tako nesrečno, da pri tej priči mrtva obleži. Orel se pa veselo spusti nizdolu in si odnese svoj plen brez truda v gnezdo.

„Dà, dà,“ še pravi, ogledujoč mrtvo žival, „kaj bi vas sam ugonabljal, ko vas pogubljata častihlepnost in jeza!“ 15

Dragotin Kette.

83. Živali v pregovoru.

Brzemu konju ni treba ostroge. — Darovanemu konju ne glej na zobe! — Konja ne hvali radi dlake, ampak radi brzote! — Pijančev konj dobro za krčmo vé. — Žejen konj motne vode ne gleda. — Vol je vol, če tudi mu roge odbiješ. — Če krava veliko veka, ima malo mleka. — Bog že vé, ka- 5 teri kozi rog odbije. — Ena garjeva ovca vso čredo oskruni. — Kdor se med otrobe meša, ga svinje snedó. — Varuj se tistih maček, ki spredaj ližejo, vzadi pa praskajo! — Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči! — Polž roge pokaže, kadar ga nihče ne vidi. — Sršeni, ose in čebele bodo 10 vedno prepir imele.

84. Učitelj Martin Ivanetič.

Dober učitelj je poseben dar božji. Z veseljem in hvaležno se ga spominja, kdor ga je imel, še v poznih letih. Jaz sem imel s svojimi učitelji posebno srečo; ali pa tudi oni z menoj, ne vem. Med njimi so pa eni, ki jih hranim res

5 v hvaležnem spominu. Izmed teh eden je bil moj učitelj v
 četrtem razredu ljudske šole v Ljubljani. Iz tega razreda se
 je šlo naravnost v latinsko šolo ali gimnazijo. Bil je mož
 doma tam doli od hrvatske meje, iz Bele Krajine. Ime mu
 je bilo Martin Ivanetič. To ime ima še sedaj zame nekak
 10 posebno prijeten glas, kar je dobro znamenje za moža, ki že
 zdavna počiva v hladni zemlji.

Ko pravim dober učitelj, pa ne mislim takega, kakršnega
 si misli in želi navadno deček, ki s svojo torbico stopica prvič
 v šolo, boječ in plašen kakor mlada srna, in kakršnega si
 15 misli in želi sinku marsikatera skrbna, mehkosrčna mamica:
 takega namreč, ki je z otrokom vedno sladek kakor med, ki
 vedno lepo govori z njim ter ga prijazno z mehko roko gladi
 in boža po licu; ki nikoli ne graja, vedno le hvali; ki nikoli
 nima hude besede ali ne pozna kazni. Tak dober mož ni bil
 20 naš Ivanetič; skoro bi rekel, narobe tak je bil. Že njegova
 postava ni bila taka, da bi se bil z njo v prvem pogledu otroku
 prikupil. Bil je velik, tršat mož, ne kaj prijaznega obraza;
 tudi njegov glas ni bil meden. Bil je prej osoren ko prijazen.
 Pa nagel je bil mož, včasih malo prenagel; potrpežljivost ni
 25 bila njegova glavna čednost. Ustvarjen je bil videti prav za
 strah porednim otrokom; ali tudi pridni se ga je moral bati.
 V desni pesti — in kaka pest je bila to! — če je ni potreboval
 za kaj drugega, je držal vedno, kakor kralj svoje žezlo,
 palico, ali recimo paličico, kakor jo imajo posebno po mestih,
 30 da iztepavajo z njo prah iz obleke.

V tistih časih so rabili šibo tudi v šoli, da so z njo iz-
 tepavali trmo, porednost, lenobo in druge napake iz otrok.
 Mislilo se je sploh, da učitelj ne more izhajati drugače. Naš
 gospod Ivanetič jo je pridno rabil in vihtel. In vendar dober
 35 učitelj? . . . Dã, dober učitelj in dober človek. — Dober človek,
 ko se ga je vse balo? . . . Dã, bali smo se ga, pa radi smo
 ga imeli vsi. Otrok, če ni čisto pokvarjen in popačen, precej
 vé, kdo ga ima rad, bodi še tako oster z njim, in kdo si pri-
 zadeva, mu koristiti in kaj dobrega napraviti iz njega.

40 Pa še nekaj drugega je mož umel, kar je pri učitelju
 posebno imenitno in pa težko. S svojimi učenci ni ravnal z
 vsemi enako, po enem kopitu; vedel je, kako je treba prijeti
 tega, kako onega. Grajati je znal, kjer je bilo treba, prav
 na debelo. „Pošlji osla križem svet, nazaj ti pride uhat ko

pred!“ ali pa: „Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba,“ to mu ⁴⁵ je šlo kar tako samo iz ust. Ali znal je tudi pohvaliti in povzdigniti mladega človeka in ga osrčiti, kjer je videl boječnost in dobro voljo. To je pokazal tudi pri meni in za to sem mu še zdaj iz srca hvaležen. To je bilo také-le:

V tistem času je v ljudskih šolah po mestih pri nas ⁵⁰ gospodovala nemščina. Po nemško se je poučevalo, po nemško izpraševalo in odgovarjalo. V naši domači šoli v Laščah smo se tudi učili nemščine; učili smo se je, ali naučili malo. Lahko si torej mislite, da mi je bilo tesno pri srcu, ko sem v mestni šoli, prvič poklican, moral vstati iz klopi ⁵⁵ ter iti na sodbo, ostro sodbo. Kakó sem se odrezal, ne vem; to pa vem, da sem se nekako osrčil, precej ko sem začel govoriti, tako da se mi niso hlačice preveč tresle. Tu se je pa zgodilo nekaj čudovitega. Ko sem bil pri kraju s svojo učenostjo, me prime moj ostri sodnik s svojima krepkima ⁶⁰ rokama, me postavi na oder kakor skledo na mizo, me obrne proti učencem ter zagrmi: „Poglejte tega-le fanta, ki je prišel s kmetov; pa kako zna! Vi pa —.“ In nato jih začne zmerjati in oštevati, kakor je znal samo on; prava toča se je usula nad uboge poslušalčke. Mene pa potreplje s tisto svojo težko ⁶⁵ roko po glavi, rekoč: „Majhen fant, pa velik mož.“

Videl je namreč mož mojo dobro voljo in mojo pridnost. Precej je spoznal: Tega-le je treba malo povzdigniti in osrčiti, pa bo šlo. Blagovoljno mi je izpregledal moje napake, katerih je bilo gotovo mnogo, pa pohvalil, kar je bilo dobrega. Tako ⁷⁰ je bil začetek srečen; dobro potegniti je treba, potem že gre.

To je bilo eno, ali potem se je zgodilo nekaj drugega, za kar sem mu prav tako, če ne še bolj hvaležen. Mož je posebno ostro pazil na to, da je bilo v šoli vse mirno in tiho kakor v cerkvi. Prepovedano je bilo celó „zvoniti z nogami“, ⁷⁵ kar radi delajo posebno živi otroci, ki jim je sitno, vedno mirno in modro sedeti. Tisti, ki je sedel prvi v klopi, je bil nekak čuvaj in je moral paziti na to, da je bilo vse mirno in redno v njegovi klopi. Taki mladi čuvaji in pazniki pa se radi prevzemó, postanejo oblastni in nadležni ter radi prenatánčno ⁸⁰ in preostro izpolnjujejo svoje dolžnosti. To je človeška slabost, s katero imamo radi potrpljenje. Ali grdo je, ako ima človek, bodisi mlad ali odrastel, pravó veselje, če more koga ovaditi in zatožiti. Da je bil tak moj čuvaj ali nadzornik, ali

85 kako bi ga imenoval, tega ne rečem; Bog ne daj, da bi mu delal krivico, dasi sodim še zdaj, da me je zatožil prav po nepotrebnem. Ker sem bil majhen deček ter nisem do tal segal z nogama, sem res enkrat malo „pozvonil“, pa me je hitro zatožil. Kdor pa je bil zatožen, je moral vstati ter iti
90 iz klopi pred sodnika. Vedel je precej, kaj ga čaka. Desnico je bilo treba iztegniti ter čakati, da pade na njo ena ali dve, če ne več pri posebno hudem hudodelstvu.

Tako se je godilo zdaj tudi meni, ubogemu grešniku. Pot iz klopi do sodnega stola ni bila dolga, ali hoja mi je
95 bila težka kakor malokatera pozneje. Ne da bi se bil bal tiste telesne bolečine, ki me je čakala; tako mehkužen nisem bil ne tedaj in ne pozneje. Ali sramota, sramota! Vsaj meni se je zdelo kaj sramotno tepenemu biti. Dotlej se te ni dotaknila, ne domá, ne v šoli, šiba ali palica, tudi ne srdita, trda
100 roka; in sedaj! Take misli so mi šle po glavi, ko sem se bližal svojemu sodniku. Pisal je ravno, zraven njega na desni strani pa je ležala tista strahovita paličica, ki jo bom zdaj okusil tudi jaz. Ko pridem do njega, stisnem zobe vkup, pa krepko iztegnem in mu pomolim desno roko, mož pa piše
105 dalje ter se ne zmeni záme. Nekaj časa čakam takó; ko se pa nič ne gane, ko ne pravi ne bev, ne mev, sem si mislil: „Storil si svojo dolžnost; ne bodi nadležen in pojdi mirno, odkoder si prišel!“ Še malo postojim — roko sem bil že prej potegnil nazaj — nato se obrnem in grem v klop na svoje mesto.
110 Moji sošolci pa so debelo gledali, češ, kaj takega še ni bilo.

Povedati ne morem, kako hvaležen sem bil možu, da je tako ravnal z menoj. Videl me je prav dobro; ali vedel je tudi, da tu ne velja palica. Vse ni za vsakega. Kar enemu koristi, to morebiti drugemu škoduje. Meni bi bila palica go-
115 tovo škodila; storila bi me bila trdovratnega in trmastega. Šiba novo mašo poje, pravi slovenski pregovor; ali s tem ni rečeno: Le pridno pretepaj otroka, da bode kaj iz njega. Šiba je neumna, pametna pa bodi roka, ki jo drži.

Martin Ivanetič je bil učitelj, da malo takih. Njegovi
120 nauki so se krepko ukoreninili v mladih glavah in srcih ter so ostali tudi še v poznih letih.

Tako kakor jaz so sodili in še sodijo, kolikor jih je še ostalo, tudi drugi njegovi nekdanji učenci. Prigovarjali so mi večkrat, ta in oni, naj postavim možu v svojih spisih

nekak spomenik, češ, da je to moja dolžnost. Te dolžnosti sem si bil vedno v svesti; naj bodo torej te vrstice nepozabnemu učitelju majhno znamenje moje velike hvaležnosti!

Josip Stritar.

85. V gozd!

1. Na vse zgodaj prišlo
solnčece je k meni,
reklo: „Pojdi z mano,
greva v gozd zeleni!“
2. „„Ljubo zlato solnce,
kdo pa čaka nāme?““
„Čakajo te rdeče
jagodice same!“
3. „„Kdo ponudi v senci
hladen mi prostorček?““
„Na zelenem mahu
gostoljubni korček!“
4. „„Kdo se razgovarjal
bo z menoj veselo?““
„Ej, živ, živ studenček
ure pol in celo!“
5. „„Kdo zapoje z mano
pesemco, povej mi!““
„Cicifuj in kuku,
ki živé sred vej mi!“
6. „„Pa če pride škratec
v jopici zeleni
in če strah me najde,
kdo bo še pri meni?““
7. „Sam nebeški Bogec
te zaziblje v sanje,
da strahov ne vidiš,
da ne misliš nanje.“
8. In sva šla po rožah
v gozd in na vse zgodaj.
Klanjale se jelke:
„Dobro jutro Bog daj!“

Vida Jerajeva.

86. Mark Koriolan.

Ko so se bili plebejci izselili na Sveto goro, niso več obdelovali svojega polja, a razsrjeni so pokončali marsikatero zemljišče svojih nasprotnikov. Zató je drugo leto potém (l. 492. pred Kr.) v Rimu nastala velika draginja in lakota. Ubogi plebejci bi bili od gladi poginili, da niso konzuli v Etruriji na državne stroške nakupili žita ter ga razdelili med stradajoče ljudstvo. Toda nakupljena hrana je kmalu pošla in zdaj se je starejšinstvo obrnilo do sirakuškega poglavarja, da je iz rodovitne Sicilije poslal Rimljanom mnogo ladij žita.

Takrat je živel v Rimu junaški patricij Mark, ki je bil leto poprej Volščanom vzel v vojski mesto Korioli in so mu zato dali priimek Koriolan. Bil je velik nasprotnik plebejcev ter je, ko so se pripeljale ladje iz Sicilije, predlagal v starejšinstvu, naj se žito podeli plebejcem le proti temu, da se odpravi tribunska oblast. Razkačeni plebejci bi ga bili pri tej priči 15

ubili, da ga niso branili sami tribuni, ki so hoteli Koriolana tožiti narodni skupščini. Toda prevzetni patricij se je posmehoval tribunom in vsemu ljudstvu ter izbežal iz Rima, nad katerim se je mislil grdo maščevati.

20 Šel je k Volščanom, najhujšim rimskim sovražnikom, ter jih pregovoril, da so mu dali veliko vojsko, ki jo je sam peljal proti svoji domovini. Med potjo je vzel mnogo latinskih mest in se kmalu utaboril pred samim Rimom, kjer je dal neusmiljeno pokončavati plebejska polja. Rimljani si niso
25 upali udariti na toliko število sovražnikov, ampak so poslali nekoliko odličnih starejšin Koriolana ponižno prosit miru. Ko ti niso nič opravili, so šli najvišji duhovniki, praznično oblečeni, v nasprotni tabor, da bi potolažili razsrjenega svojega rojaka; pa vse zastonj.

30 Zdaj so se Koriolanova mati Veturija, njegova žena Volumnija in mnogo drugih najmenitnejših gospa, ki so bile vse v črno oblečene, napotile k njemu ter s solznimi očmi prosile in rotile trdosrčnega poveljnika, naj prizanese svojemu rojstnemu mestu. Koriolan se je dal omečiti. Ginjen je vzdignil
35 žalujočo mater, ki je klečala pred lastnim sinom, ter je rekel: „Mati, domovino si rešila, toda sina si pogubila.“ Nato je peljal vojsko proč od Rima in povrnil vsa latinska mesta; prevarani Volščani pa so ga ubili. Josip Starž.

87. Stari hrast.

Slava ti in čast,
korenjaški hrast!
Sam stojiš tu poleg poti,
visok, debel in krepak,
5 drevju gozdnemu očaj,
lep, ponosen na samoti.
Leto ali zima bodi,
mraz, vročina ti ne škodi;
naj vihar buči, razgraja,
10 korenin ti ne omaja.
Pticam daješ ti zavetje;
gnezda svoja tu pletó,
izmed gostih vej ljubó
se glasi njih drobno petje.

Pod teboj se rad ustavi 15
potnik, mimo tod gredoč;
sedež v senci si pripravi,
pot si s čela briše vroč.
Opočivši se, odtod
gre hvaležen svojo pot. — 20
Ko takó te gledam, hrast,
tvojo moč in lepo rast,
o kakó se človek jaz
majhen zdim si! Bil je čas:
jaz se nisem še rodil, 25
ti si velik, močen bil;
jaz slovo bom svetu dal,
ti, ko zdaj, boš krepko stal.

Josip Stritar.

88. Pomlad.

Najlepši čas življenja je mladost, najlepši letni čas je pomlad. Ko se začne solnce više na nebu voziti, prihaja več toplote na zemljo, led se jame tajati, sneg kopni, viharji postanejo milejši in v malo dnevih gledamo namesto zime rajsko pomlad. 5

Travniki in gozdi so zeleni, po tratah cvetó cvetlice in po drevju se razvija cvetje. Blage dišave nas razveseljujejo, ptice prepevajo vesele pesmi, vse je polno življenja, polno veselja.

Pastirji piskajo na piščali in gonijo črede na pašo. 10
Ljudje hodijo delat na polje in v vinograd. Po zimi je bilo povsod vse tiho, spomladi pa se povsod razlega radosten glas. Otroci se zbirajo na travniku, trgajo zale cvetlice, spletajo lepe vence, skačejo za metulji ter si tako delajo kratek čas.

Iz zamorskih dežel se vračajo ptice, ki so nas bile je- 15
seni zapustile, nanašajo gnezda po grmovju in ljubeznivo gojé svoje mladiče. Škrjanec žvrgoli po zraku, slavec prepeva v gozdu. Noč in dan je vsa priroda polna slave stvarnikove.

Anton Umek.

89. Vrbsko jezero.

Pred davnim, davnim časom še ni bilo jezera pri Celovcu. Lepe vasi z zalimi in visokimi hišami so stale ondi; okrog in okrog pa se je razprostiralo najrodovitnejše polje s prijetnimi vrtni. Prebivalci tega kraja so sloveli pri bližnjih in daljnih sosedih kot zeló premožni in srečni ljudje. Bili so 5
v resnici silno bogati in, dokler so živeli po veri in pameti, tudi prav srečni.

Toda obilnost in sreča človeka lahko zapelje in spači, da pozabi Boga in svoje dolžnosti. Tako se je zgodilo tudi s prebivalci tega kraja. Sreča jih je omamila in ošabne sto- 10
rila; za Boga in zapovedi niso več marali, za cerkev in božje praznike se niso menili, svetim rečem so se posmehovali ter so brez vesti in mere stregli slepemu poželjenju.

Približal se je vélike sobote večer. Ta večer so bogoslužni kristjani tistih časov praznovali s premišljanjem 15
in tiho pobožnostjo ter imeli v mislih visoki spomin prihod-

njega jutra, odrešenikovo vstajenje od smrti. Ti presrečni vaščani pa se tega večera niso spomnili. V veliki in krasni hiši sredi vasi so uganjali najveselejši šum in hrup; imeli so godce, jedli in pili ter plesali in vriskali, da se je razlegalo daleč na okrog. Ni več bilo dolgo do polnoči, toda nihče še ni mislil na počitek in pokoj; še bolj so divjali in noreli.

Čuj, na enkrat se odpró vrata in prikaže se majhen star in suh možiček s sivimi lasmi. Jezno se ozira po plesalcih in z ostro besedo izpregovori: „Razuzdanci, ali tako praznujete nocojšnji večer? Ali se tako pripravljate na sveti praznik prihodnjega jutra? Nehajte in izpremislite se, preden poteče ura božje milosti!“ Tem besedam so se vsi surovo zasmeli; s petami so zaceptali, zavriskali in se vnovič zavrteli po plesišču ter še bolj divje noreli.

Čas beži, bliže in bliže prihaja polnočna ura. Zopet se odpró vrata in v hišo stopi isti starček z majhnim sodčkom pod pazduho. Resno povzdigne glas in reče ginljivo: „Še enkrat vas opominjam; poslušajte svareče besede prijateljeve! Brezdno vašega pogubljenja se odpira, meč božjega maščevanja je vzdignjen in nastavljen. Še kratki trenutki so vam dani za preudarek; naglo se izpremislite, nehajte in pokorite temu večeru storjeno nečast! Poglejte tá-le sodček! Gorjé vam, če me prisilite odpreti pipo; groza, strah in pogubljenje privrè iz njega in vas pokonča.“

Teh besed še ni dogovoril, kar zaženó vsi kakor iz enega grla smeh in grohot, rekoč: „Oj, to mora kaj pravega biti! Odpri vendar pipo; le izderi jo in izpusti brez ovire svojo moč in strahobo, da vidimo, kaj bode! Dobro vemo, starec, da se šališ in imaš le vino v sodcu. Te groze se pač ne bojimo; tak strah naša grla dobro poznajo. Le hitro ga izlij; nikar nas dalje ne zadržuj in ne moti! Za pokoro, sivec, pa je nocoj še prezgodaj; bomo že brez tebe skrbeli za njo, saj je še časa dovolj.“

Oči se sivčku togotno zabliskajo in kakor sodnji glas se zasliši iz njegovih ust: „Zdaj ste dovršili; gorjé vam, izgubljeni ste, izgubljeni!“ To izrekši, odpre pipo in naglo izgine.

Ura bije polnoči. Pri dvanajstem udarcu otožno zabrni in strašen vihar prihrušči. Luči ugasnejo, truma divjih plesalcev trepetaje ostrmi. Črna noč jih obdá, krvavordeč blisk

šviga in razsvetljuje blede obraze; grom in ropot, kakor da bi se podiral svet, jim hrumi na ušesa. Huda ploha, kakor da so se utrgali oblaki, se ulije zdaj izpod neba; studenci in potoki zašumé ter se v hipu kakor deroči hudourniki raz- 60
lijó. Z vseh bregov in gričev se udara voda tokoma, narašča in vre skoz vrata in okna v hiše, podira vse ter prihaja višja in višja. Druhal nesrečnih veseljakov se obupno in plašno umika na odre, strehe in višine ter beži, toda zastonj — deroči 65
valovi jih hitro dohité in pogreznejo v mokri grob. Vsi so 65
žalostno poginili. Drugo jutro potihne grom in vihar, a voda še vedno doteka ter pokrije in zagrne celó visoki zvonik. In ta voda se ni več utekla, ampak kakor je narastla, tako je ostala do današnjega dne. — To je Vrbsko jezero pri Celovcu. 70

Tako ti bo pravil preprosti kmet ob jezeru to pripoved, a zraven ti še modro in resno zagotovil, da se čuje včasi v mraku žalomili glas utopljenega zvona izpod vode. „To je svarilen spomin,“ ti bo pomenljivo pristavil.

Nar. prip. — *Anton Oliban.*

90. Vojaci na poti.

1. Pomladnji cvet odeva svet,
tako cvetémo mi;
pod nebom ptičev trop neštét,
po cesti gremo mi.	5. Lepo žari meglica se,
pod solncem plavajoč,
ozira v njo cvetica se,
hladila čakajoč.
2. A ptički skozi jasni zrak
lahko, živo leté;
legak je tudi nam korak,
a težko je srce.	6. A črn oblak bo neki dan,
iz njega blisk in tresk;
in točo vsuje na ravan,
uniči up sosesk.
3. Saj ptičji rod se vrača zdaj
domov, glasno žgoleč;
mi sveta tla domača zdaj
pustili smo trpeč.	7. Zdaj ne boji nihče se nas,
mi ne grozimo tod;
pozdravlja mnog nas lep obraz,
gredoče mimo tod.
4. Mi nismo ptičev trop legak,
ki sam si pot volí;
begoten smo neba oblak,
ki veter ga podi.	8. Koj bomo pa oblak strašan
ob uri hudi mi;
sovražni roj bo pač končan,
z njim morda — tudi mi.

Simon Gregorčič.

91. V mislih na vrhu Triglava.

Bilo je v Bohinju meseca avgusta leta 1860. Deček mi prinese na moj dom list z vabilom, naj pridem takoj na Bistrico. V pol ure sem že stopil v znano gostilno na Bistrici ter segel v roke profesorjema Francu Erjavcu iz Zagreba in Matiji Kračmanovemu Valjavcu iz Varaždina. Našel sem ondi tudi nekaj znanih dijakov, izbornih pevcev. Očetoval je med njimi učitelj Grm iz Srednje vasi.

Zaorili so mogočni glasovi:

0 „V gorenjsko oziram se skalnato stran;
Triglava blešče se vrhovi.“

Ko se za dovršenim petjem poleže ploskanje, naprosim družbo, da stopimo na goričico v bližini. „Tam vidimo Triglava vrhove v večernem žaru in spodobi se, da se velikanu poklonimo, ponavljajoč to krasno pesem.“ Skoro smo stali 15 na vrhu hriba. Večerno nebo je čisto, jasno. Triglav, odet z mladim snegom, in goli vršaci okoli njega se žarē v bledi rdečici. Divni vrhovi se vidijo tako blizu in slikovito, da smo vsi zaželeli splavati na te nebotične višave. Pevci so zopet zapeli in jaz sem obžaloval, da nisem pevec. Kako lahko bi v 20 petju izrazil svoje čutenje in občudovanje, ko ga beseda ne more izreči! Tedaj me nekdo vpraša, ali sem že bil na Triglavu. Bil sem zamaknjen v čarobni pogled in razvnet od milega petja.

Jamem torej pripovedovati in z roko kazati, kod sem 25 hodil, kje strmo plezal, kje počival in kje premagoval velike nevarnosti. Končal sem hojepis in zahvalil družbo, ki je so-glasno priznala mojo srčnost in podjetnost. Prijatelj Erjavec me je celó naprosil, naj mu bom drugi dan kaži-pot na Triglav. Odrekel sem mu to ljubav, češ, da sem se zaklel, da ne pojdem več na Triglav. Zdajci se oglasi za nama oče Grm: „Kaži- 30 pot vam bom jaz, gospod profesor! A tudi ta vaš prijatelj pojde z nama. To mu bo jako koristilo, kadar zopet opisuje svojo hojo na Triglav.“

Da je oče Grm govoril v čiribirščini, bi ga bil razumel 35 samo jaz in to bi bilo prav. A nesrečni človek je govoril domačo slovenščino in razumela sta ga Erjavec in Valjavec. Oba zakličeta hkrati: „Torej še nisi bil na Triglavu?“ Erjavec celó pristavi ogrdo: „Lenoba bohinjska!“, kar sicer ni bila

njegova navada. Grm se je smejal in si mel roke, a jaz sem skesano izpregovoril, obrnivši se k profesorjema: „Res je, da 40 nisem še lazil po strminah med Velim poljem in Malim Triglavom; a na Velikem Triglavu sem bil in nanj hodim, dokler me noge nesó. Sedeval sem tam gori, kadar je jutranja zarja bročila velikanovo teme. Kadar so v mirni dolini opoldanji zvonovi opominjali pobožnika, naj se ozre k nebesom, tedaj 45 sem že na tej jasni višavi skoprneval od veselja, da tukaj bivam bliže nebes; in tisti žuboreči šumot, ki v strmih goličavah neprenehoma odmeva od skalnih sten in robov, mi je bil liki melodija nebni krogov. Kadar se je zgrinjala noč črez dolino in je na vrhu Triglava v mladem snegu pojemal 50 bledordeči odsev večernega solnca, takrat sem se tudi jaz poslavljal od očaka. Na njegovih grudih so počivali potujoči oblaki, jaz sem počival med njimi. Strele so švigale in kresale silne skale; jaz sem sedel na vrhnji skali in se radoval nad bliskom in treskom. Plazovi so se trgali, se zbirali in grmeč 55 drevili v prepade; jaz sem se zibal na njih pršečem snegu. — Dve leti sem hodil v domačo šolo na Bistrico, dočim so tá-le oče Grm šibovali v Srednji vasi. Dolina je zelenela okoli mene in cvetlice so obračale svoje glavice za toplim pomladnim solncem. Tudi jaz sem se veselil pomladi okrog sebe; kadar 60 sem pa zazrl burjo v Triglavu, sem takoj pozabil na cvetke, šolo, solnce in zbežal na ledene višave, da sem se tam gori izpreletaval v viharjih, ki od vršaca do vršaca nanašajo in odnašajo, vrtinčijo in kopičijo ogromne plasti blestečih snežink in tam zasipavajo štrleče robove, da so hkrati kakor 65 gladke bele strehe. Često sem spričo take hoje na Triglav šolo zamudil; a blagi učitelj Jakob Mencinger, ki je bil sam Bohinjec in Triglava občudovalec, me ni kaznoval, samo da sem mu povedal pravi vzrok svoje zamude. Tako je bilo v detinskih letih. 70

Dorastel sem zdaj, a še hodim tja gori s tistimi občutki kakor za otročjih dni. Kadar bivam na počitnicah, grem proti Bistrici ali k jezeru; in ko zazrem Triglav, splavam k njemu po jasni modrini in z njega temena posetim vse sosednje velikane. Kadar se poslavljam od počitnic, me nese 75 poslednja stopinja na Triglav, da v njegovih skalnih gubah shranim domače sanje in počitniške spomine. In kadar se iz tujine vračam domov, se hkrati vračam na domači Triglav,

da ondi pogledam, ali se mu je kaj izpremenilo častitljivo čelo
 80 za dolgih mesecev, odkar sem pogrešal njegovega pogleda. Nikdar se ni izpremenilo, kakor se tudi v meni ni in ne bo izpremenilo čaščenje njegove veličave. Hodili so na Triglav znani rojaki, vabili so me s seboj in se postavljali s svojo bolj ali manj popolno hriboplezalsko opravdo ter s svojo ne-
 85 mara samo ustno srčnostjo. Niso se mi uveljavili tisti, ki so se ravnali na pot, in niso me zmotili tisti, ki so se vračali raz Triglav ter mi pripovedovali gola čuda o slikovitih prizorih na potu in o divotnem razgledu na velikanovem vrhu. Niti na misel mi ni prišlo, da naj poskusim takšno težakovsko
 90 potovanje.

Živo se spominjam svojega deda, ki je že davno legel k večnemu počitku. Domoval je na Žlanu. To je nad ravnino nekoliko vzvišeno selo v južnem kotu spodnje doline, odkoder se razprostira diven razgled na Triglav in na dolgo vrsto veli-
 95 kanov okoli njega. Tam sem se nagledaval gorá in ded mi je ponavljal imena vseh slemen in čeri. Često mi je pripovedoval čudne bajke o podlesnem možu, o zmajih in gorskih škrtatih. A preden je začel pripovedovati, sem ga moral zeló prositi in mu trdno obljubiti, da nikoli ne pojdem na Triglav.
 100 Ko je videl, da sem se že dosti načudil njegovim povestim, je pa dvignil prst in me svaril, naj ne gledam tako poželjivo na Triglav, da me ne urekó gorski škrtaje. Kadar bi hodil na Triglav, me te zelene pošasti izvabijo med strme skale in na rob prepadov, da ne morem stopiti ne naprej, ne nazaj.
 105 In potlej gorje: ali me strmoglavijo v globoki prepad, ali pa me zapró v svoje podzemeljske jame, da več ne zagledam belega dne. V nobeno stvar se ne smemo zamakniti. Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo, da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah. . .
 110 Tako me je svaril moj ded. Globok pomen tiči v njegovem svarilu. Pripoznavam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem; ni mi zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednjih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom. Hočem slušati svojega deda; na Triglav ne bom hodil drugače nego prosto in vzosito na krilih nebeške fantazije. Kako sodiš o tem, Kračmanov Matija, ki si pesnik? Ali nisi tudi ti takisto hodil na smelostrmeči Storžec in na zeleno Zaplato?“

Matija Kračmanov je živo odobril način mojega triglav-skega potovanja. Naposled je odpustil tudi Erjavec moj greh, 120 ki ga je bil ravnokar ovadil brezobzirni oče Grm, a s pesniškimi razlogi opral obzirni profesor Valjavec. Toda naložili so mi ostro pokoro: moral sem vestno obljubiti, da opišem svojo hojo na Triglav.

Junez Mencinger.

92. Ovsenják.

I.

- Stoji, stoji tam beli grad,
v tem gradu gospodičič mlad;
on po gosposko je zrejen,
o kmetih slabo poučen.
- 5 Od prvih let, od mladih nog,
kar dal mu je življenje Bog,
le zobal je potičice
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
10 vse s sladkorjem potresene.
- Stoji pred gradom klopica;
ni lipova, je hrastova,
popotnikom pripravljena,
pod streho tja postavljena,
15 da lahko ondi prevedri,
če huda ura ga vhiti.
- Sem s polja kmet pripelje rž,
kar vlije dol se z neba dež.
Ustavi voz pod hrastičem,
20 da varen bil bi pred dežjem;
vedrit gre sam na klopico,
na klopico, na hrastovo,
popotnikom pripravljeno,
pod streho tja postavljeno.
- 25 Pod streho on, pod streho voz,
pa vzame v roko kruha kos,
oj kruha ne rženega,
pač kruha kos ovsenega.
O črn je, črn je kruh zarés,
30 iz njega gleda polno res;
al' kmet ga zoblje, ga cefrá,
- ko bila bi potičica,
ker grudi ga že lakota
od poljedela težkega;
pa zoblje, zoblje ovsenják. 35
- Skoz okno se ozrè grajščak;
skoz okno gleda, v kmeta zre,
ki spešno tak črnjak mu gre.
Začudi se, zavzame se,
40 kako mogoče jesti je
pač kruh, ki v njem je taka zmes
ki 'z njega gleda polno res.
- Popraša ga, pobara ga,
al' kaj okusen slaj ima.
„O dober, dober slaj ima, 45
okusen ko potičica.
Pokusite, pokusite,
gotovo mi pritrdite!“
- Pa vzame ga, pokusi ga,
al' prec iz ust izbrusi ga: 50
„Ne jédo takega ljudjé,
biló bi komaj za svinjé.
Kdo pač bi grudil tako zmes,
ki iz nje gleda polno res?
55 Od prvih let, od mladih nog,
kar dal mi je življenje Bog,
le zobal sem potičice
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
60 vse s sladkorjem potresene.
Do zadnjih let, do starih nog,
dokler mi dá življenje Bog,

bom zobal le potičice
iz rúmene pšeničice,
65 na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.“

Odvrne kmet, odgovori:
„Mogoče, nemogoče ni;
zgoditi se še more vse,

Stoji, stoji tam Záplata,
sosedá strmega Storžcá,
in druge gore tam okrog,
80 ki jih odeva gozd in log.
Po njih pasó se srnice,
oj srnice, srné skočné;
in divje koze skačejo,
se v zelenicah pasejo;
85 in zajce, zajčkeke plašné
ujede po grméh lové.

V nedeljo je grajščakov god;
grajščakov god vesel bo god.
Grajščak pokliče lovce vse;
90 med njimi tudi kmetič je,
ki videl jesti ga grajščak
na klopici je ovsenjak.

Vsi lovci skupaj pridejo,
pod gradom vkup se snidejo.
95 Grajščak pristopi, govori
le takih lovcem besedi:
„V nedeljo prvo moj je god,
gor v gore zdaj bo vaša pot.
V goráh pasó se srnice,
100 oj srnice, srné skočné;
in divje koze skačejo,
se v zelenicah pasejo;
in zajce, zajčkeke plašné
ujede po grméh lové.
105 Tja gori v gore pojdemo,
da kako srno vlóvimo,
al' kako kozo vjahamo,
ujedam zajca vzamemo.“

al' boste, al' ne bodete. 70
Obrani tega naj vas Bog
in takih váruje nadlog!“

Prevleče se in prevedri
in zopet solnce prisvetí.
Požene konja kmet in gre, 75
grajščak pa okence zaprè.

II.

V goré gredó, z njimi grajščak,
in nese svoje brešno vsak 110
in vsak se dobro preskrbi.
Grajščaka nošnja le teži;
zatorej vzame malo le
jedila v svojo torbico.
Al' gore, gore so goré; 115
kdor jih ne zna, na nje ne gre.
Kdor jih pozna, se preskrbi,
si polno torbo naloži.

Še dneva pol minilo ni,
že prazna torba je jedi. 120
Popoldne pride. Lakota
presilna se že loti ga;
pa utešiti moč je ni,
ker prazna torba je jedi.
Kmet lovec tolče ovsenjak, 125
približa k njemu se grajščak;
približa se, zaprosi ga,
da naj mu kruha kos podá.
O kak ga jé, kakó mu gre!
Dasi je črn, se ne uprè. 130
Sam sebi lovec govori:
„Mogoče, nemogoče ni;
črnjaka nisi jedel še,
poznal še ovsenjaka ne;
le zobal si potičice 135
iz rúmene pšeničice,
na sladkem mleku mešene,
vse s sladkorjem potresene.
Al' kruh noben tak oster ni,
da lakota mu mojster ni. 140
Mogoče, nemogoče ni;
kar ni, se lahko še zgodi.“

Matija Valjavec.

93. Rimska država pod prvim cesarjem.

Cesarjev prvi, Oktavian Avgust, je bil v bitvi pri Akciju leta 31. pred Kr. razrušil rimsko ljudovlado in tako vzel žezlo rimske države sam v svoje krepke roke. A kaka je bila ta država? Vsled tolikih vojskâ, v katere je bilo rimljanstvo celih sedem stoletij svojega obstanka zapleteno in ki jih je skoro vse zmagovito končalo, so se razširile državne meje daleč na vse strani takrat znanega sveta. Kakor pa so bile rimske zmage državi povekšale čast in slavo in dokaj izboljšale gmotno stanje, tako so ji tudi dovolj škodovala. Iz podjarmljenih dežel, zlasti od iztoka, je odslej dobival Rimljan mnogokaj potrebnega in koristnega, česar mu domača zemlja ni rodila; a seznanil se je tudi s tujimi šegami, ki jih je potê m presadil na domača tla. To pa, česar se je na tujem navzel, je bilo po večjem v nasprotju z njegovim doslej poštenim značajem. A narava je človeka že tako ustvarila, da se oprime, popustivši dobro, prerad slabega, ako mu le v kakem oziru ugaja. To prikazen opazujemo tudi pri Rimljanu. Na tujem je okusil mnogo sladkih sadov, ki so imeli to skrivno moč v sebi, da so ga kmalu omehkužili. Mehkužnost pa rodi v zvezi s pohlepnostjo celo vrsto drugih napak in slabosti. Tako je v kratkem izginila rimljanska „virtus“ in „gravitas“. Prejšnji resni, za vse dobro in blago vneti rimski značaj se je popolnoma izpremenil in izprevrgel v nasprotje.

Toda sladkih užitkov si ne more vsakdo privoščiti. To je le tistim mogoče, ki so si v raznih vnanjih in domačih bojih po pošteni ali nepošteni poti kot veljaki ali prostaki, kot dostojanstveniki ali zasebniki pridobili kaj premoženja. To pa mora sevêda tistim, katerim sreča ni bila tako mila, zbudjati zavist, hkrati pa tudi željo, si na katerikoli način pripraviti premoženje in z njim enako prijetno in brezskrbno življenje. Zato se na vse kriplje trudijo, da bi dospeli do svojega smotra, do obilnega denarja. Denar pa se je dal tedaj po pošteni poti ravno tako težko dobiti kakor dandanes.

Poprijeli so se torej vsakega sredstva, naj si je bilo še tako malopridno, ako jim je le pomagalo zadovoljiti strasti. „Najprej ti je potreba denarja, po denarju še le kreposti!“ To je bilo po Horacijevem izreku geslo tedanjim Rimljanom. Saj pa tudi nihče ni po tem vprašal, kako si je pridobil človek

denar, da ga je le imel. Denar svetá vladar! Resničnost tega
 40 pregovora nam izpričuje vsa rimska zgodovina, posebno pa v
 tej dobi. Za denar ti proda svojo čast sivi senator in mladi
 vitez, prvi dostojanstvenik v svoji palači in zadnji berač na
 tiberskem mostu. Skratka, za denar dobiš v Rimu vse, česar
 želiš. In če je že numidski kralj Jugurta, ki je bil kakih
 45 100 let pred Avgustom prišel v Rim se opravičevat, mogel
 vzklikniti vsled lastne izkušnje: „Mesto, na prodaj si in kmalu
 te bo konec; samo kupca ti je treba!“, koliko večjo veljavo
 so morale imeti njegove besede v tem času!

Pri takih razmerah je sevéda moralo po denarju hlepeče
 50 rimljanstvo takoj spoznati, da doseže s pomočjo samovladarja
 najlaže svoj namen. To bode vsakemu umljivo, kdor po-
 misli, da je imel cesar sam vse državno premoženje in vso
 državno oblast v rokah. Kar je prihajalo v državno zakladnico
 od krvavih žuljev podjarmljenih narodov, vse si je ugrabil
 55 vladar sam in še pomnožil z imetjem političnih nasprotnikov.
 Isto velja o državni oblasti. Tudi njo je premeteni Avgust,
 sevéda le rahlo in polagoma, izpulil starejšinstvu in ljudstvu
 iz rok, tako da ta izguba ni nikogar preveč bolela. Omeniti
 hočemo samo eno stran te oblasti, namreč pravico, podelje-
 60 vati vse državne službe in dostojanstva, ki so obetala čast in
 večjidel tudi denar. To pravico je imelo prej ljudstvo v
 v svojih narodnih zborih (comitia). Zdaj pa jo je podelil vladar
 na videz starejšinstvu; a vendar je znal vse tako urediti, da
 se ni nikdar volil kdo, ki bi njemu ne bil po volji.

65 Poglavitna naloga za denarja željne ljudi je bila tedaj,
 si pridobiti cesarjevo milost, ki je mogla vsako željo in nado
 izpolniti. Tako je postal vladar Rimu drugo solnce, solnce,
 ki je s svojimi mogočnimi žarki dobrodejno ogrevalo razne
 rimske muhe in mušice. Ne smemo se tedaj čuditi, da je
 70 večina pozdravila Avgusta precej pri njegovem nastopu z ve-
 likim veseljem in da se mu je sčasoma voljno vdalo malo število
 njegovih nasprotnikov, ko so se prepričali, da se ne živi tako
 slabo pod samovladno ustavo. Avgust ni bil zloben tiran,
 ampak moder in prebrisan vladar, ki ni grozil, zasedši cesar-
 75 ski prestol, rimljanstvu z mečem in ognjem, ampak si pridobi-
 val srca svojih podložnikov z milostjo in večjidel hlinjeno
 dobrohotnostjo. Mož je tudi umel stare ljudovladne oblike,
 stara imena prihraniti, dasi je popolnoma izpremenil njih

bistvo, in to brez vsake sile in ne da bi bila izpremema posebno občutna. 80

Tako vidimo tedaj na rimskem prestolu cesarja, čigar vsemogočnost je navdajala srca podložnikov z raznovrstnimi nadami.

Fran Wiesthaler.

94. Gozdno svetišče.

1. Rahlo po svetišču gozdnem
mlado jutro je hodilo;
na glavici zlatolasi
krono zlato je nosilo:
2. „Vstani, vstani, gozd zeleni,
in odpri mi čuda lepa!
Prihod moj svetišče tvoje
solnčnim žarom naj odklepa!“
3. Glej, in hipno v čudih svojih
zdaj svetišče se razgrne;
hipno vžgó se po drevesih
luči zlate in srebrne.
4. Drogen spev v prečistih glasih
dvigne se po senčnem sveti;
vmes šumi vejevje tajno
in dehté pogozdni cveti.
5. Dan Gospodov! V senčnem gozdu
duša moja ga praznuje;
v gozda tajnem šepetanju
ona dih Gospodov čuje.

Anton Funtek.

95. Na Kapitolu.

I.

S srepim, mogočnim in kraljevim pogledom sta me pozdravila egiptovska leva iz črnega granita. „Pomni, kam greš!“ Tako je govoril ta pogled. „Na Kapitol staviš nogo. Na stoletja staro glavo davnega Rima greš, na glavo, pred katero so poklekali narodi vesoljnega sveta, na glavo, katere povelja so donela prek Alp do Britanije, prek morja do Libijske puščave in do egiptovskih piramid.“ Človeka izpreleta 5

nekaka groza, ko se pri vsakem koraku po zložnih stopnicah poraja nova, veličastna, mnoga grozna slika mrtve Rome.
 10 Živa volkulja me pogleda ob levi; nezadovoljno in vrto-
 glavo šeta po kletki ter zdeha v vročini robstva po zlati svo-
 bodi. Jetnica mora buditi žalostne spomine na prošli narod.
 Njen ustanovnik je sesal volčje mleko in z njim presadil in
 prelil v žile mogočnega naroda neukročeno bojevitost, vlado-
 15 hlepje in veselje ob krvavih prizorih.

Na vrhu stopnic! Skoro zastane noga in ne bi si skoro
 upal prekoračiti vhoda na ravnico vrh Kapitola. Kolika gi-
 gantska moč odseva z leve in desne, s soh Kastorja in Poluksa
 in njunih mogočnih divjih žrebcev, ki sta pripravljena v bes-
 20 nem skoku pomendрати in streti vse, kar bi se protivilo rimski
 kohorti!

Sredi terase me pozdravi s konja Mark Avrelij. Pogled
 na krasno delo, ves izraz pravega Rimljana, njegova zapove-
 dujoče dvignjena desnica — vse to te prisili, da ne vidiš
 25 modernih stavb, ki obkrožajo najsvetejše in nedotakljivo
 mesto nekdanjega Rima. Kjer jaha ponosno Mark Avrelij
 bojnega konja, tam je bil nekdanj hrastov log, od pamtiveka
 najvarnejše utočišče Rimljanov, obdano krog in krog s ki-
 klopskim zidovjem, obkroženo s templji, kjer se je dvigalo
 30 kadilo k bogovom. In človeku se zdi, da se ob levi dviga grad
 olimpskega kralja, prvaka bogov. Svetijo se stebri iz najbolj-
 šega mramora, blešči se pozlačeno zidovje, tlak se izpreminja
 v mozaiku dragih kamenov. Sredi svetišča pa sedi on, brez-
 čuten, z zlato krono venčan, ogrnjen v škrlatno togo, v levi
 35 sulico, v desni blisk. In njegovo kamenito oko gleda po
 oblokih in mramornih stebrenikih, po katerih visijo zmago-
 slavna znamenja mogočnih Rimljanov — uplenjeno orožje
 premaganih vojev raznih narodov.

Tu so galske čelade in sekire, razsekani ščiti, skrhani
 40 meči, konci kartaginskih ladij, ligurski buzdovani, medvedje
 kože Germanov.

Ti spomini so me siloma tirali proč od modernega Kapi-
 tola in poiskal sem dokaj zvito in skrito pot na Tarpejsko
 pečino. Vrh nje je majhen vrtiček. Nikogar ni bilo na vrtu.
 45 Samota ugaja človeku, samote zahteva duh, kadar hoče misliti,
 če se mu zbudi želja, da se nasloni ob deblo in razveže peroti
 spominu in domišljiji.

II.

Rupes Tarpeia! Še si dandanes strma in precej visoka. Ali stoletja so zakrila tvojo grozoto, navali narodov, razvaline požarov in vojsk so nasitili tvoje brezdno in potisnili Tiberio 50 od tebe proč. Neznatne hiše so posejane po tem brdu; v njih biva bedno ljudstvo, ki se niti izdaleka ne zaveda, da spi nad prepadom, ki je oškropljen s krvjo mnogih vrlih junakov, ki jih ni strmoglavila v prepad lastna grehota, marveč zelena zavist in podlo kovarstvo. 55

Sedel sem na klop. Hladna senca oleandrov in duh citron sta mi objela živce. Gledal sem pod seboj prostorno, dokaj umazano dvorišče, koder so se preganjali bosopeti, raztrgani otročaji. Sedel sem nemo in mirno. A njih črne oči so me zapazile; zakričali so in dvigali suhe roke kvišku 60 ter prosjačili: „Un soldo, un soldo!“ Imel sem slučajno poln žep težkega laškega drobiža, ki za potnika nima druge vrednosti, kakor da se z njim otepa sitnih beračev in pocestnih postopačev. Začel sem metati težke bakrene desetice — solde — s pečine na dvorišče. Mislil sem, da bom storil dobro 65 delo, a povzročil sem pravcati pretep. Skoz razna vrata so prišli odrastli ljudje, umazani, razmršeni. Matere so odložile dojenčke in se spustile v živi svitek, ki je kričal, se lasal, pretepal in valjal po tleh ter pulil drug drugemu iz roke ujeti denar. Skoro mi je bilo žal. Ali sodil sem napačno. Ko ni več priletel noben soldo med nje, so se razšli smeje in vris-kaje z ujetimi penazi na trg kupovat karkoli.

Komedija! Krik in vik, jok, boj, kletvina — vse sama komedija! Panem et circenses! Kruha in komedije hoče ljudstvo. Tako je danes, kakor je bilo nekdej. 75

Ta divji krik in ta gneča sta mi privabila v spomin ob pogledu na razvaline Fora valovanje in življenje na tem svetovnem trgu, ki je igral stoletja odločilno ulogo in sodil usodo narodom.

Forum Romanum! 80

Zagledal sem se v razvaline. Oživele so. V polsnu sem zrl pod sabo pestre slike, ki so se dvigale ko sence mrličev iz grobišč.

Tempelj ob templju, krog in krog vrste stebrov, krasne bazilike, sohe najumetnejšega dleta, po tleh mramor in mozaik, 85 govorniški oder, komicij in „miliarium aureum“, bel steber

z zlato kroglo na vrhu, od katerega vodijo ceste s Fora na vse strani sveta, po katerih korakajo čete Rimljanov podjarmljat mirne narode in po katerih zmagoslavno dovajajo 90 v verige okovane kneze in kralje. Forum Romanum — srce vsega sveta, in ceste s trga — same žile dovodnice, dovodnice zlata, bogastva, plena in zaslužjenih narodov!

III.

Solnce je precej visoko. Z vseh koncev mesta se zliva na Forum ljudstvo. Svetijo se kakor sneg bele toge, na tej 95 in oni zardi okrasek škrлата. S Fora se dviga omamni duh najfinejših iztočnih dišav. Dragocene nosilnice se rahlo zibljejo, kakor bi plule po zraku komaj črevelj od zemlje. Pod stebriščem krog Fora šetajo trume elegantnih bogatašev. Praška ni na togi, lice je čisto obrito, kakor bi nikdar še ne 100 bila pognala na njem dlačica, lasje kratko ostriženi in bogato maziljeni. Za njimi gre previdno, samozavestno zbor veljakov: patriciji in senatorji. Vsakdo ima domá celo vrsto soh v peristilu — samih starih pradedov. Na licih imajo brazde, čelo zgubano, mnogim gleda izpod tunike na prsih dolga brazgo- 105 tina, ki jo celó nalašč kažejo kot častno svetinjo, privojevano daleč kje med barbari. Možje govoré o politiki. Bližajoča se vojna je njih predmet. Hvalijo vrline vojskovodja, rešetajo njegove napake in sklepajo o uspehih.

Na stopnicah bazilike Opimia sedi sivobrad starec — 110 Grk filozof. Ob njegovih nogah je zbrano precejšnje število mladeničev. Vsi si podpirajo glave in gledajo z živimi očmi v starca, ki jim navdušeno tolmači Platona, grškega modrijana. Sredi bazilike Aemilia se je utaboril žid Ahasver. Zlate zap- 115 pestnice, lasnice, koralde, zrcalčka iz jekla, amuleti, slonokostene igle, razne zaponke in lišp za ženske, posodice iz najfinejšega stekla in jantarja za dišavo in mazila — vse to vabi gruče mladih gledalcev, ki si ogledujejo in kupujejo blago.

Na enkrat nastane večja živahnost na trgu. Ljudstvo se pozorno ozira proti kraju, kjer stoji „curia Iulia“ in pred 120 njo „rostrum“. Mlad govornik je nastopil — danes prvič. Vse hiti krog rostra; zvonka beseda, fino gibanje, kipeča mimika, dovršen jezik, retorične oblike — vse to ljudstvo navdušuje, vleče. Kakor vihar se dvigne plosk po dovršenem govoru in retor se ponosen vrača mimo poslopja „secretaria“.

rium senatus“, odkoder mu blagohotno kimajo ponosite glave 125
starejšin.

„Hic est, hic est!“ Tako zašumi med množico. V tesno-
zaviti togi, nekoliko povešene glave prihaja po Sveti cesti
(via sacra) slavni pesnik. Ljudstvo ga ogleduje z velikim
spoštovanjem, proroka ga nazivajo, lavorike mečejo za njim, 130
mladi pesniki ga pozdravljajo, kosajo se za prijazno besedo,
prosijo ga nasvetov, po sili mu čitajo najnovejše verze — on pa
gre mirno dalje, dokler ne sreča tovariša, s katerim se prijazno
pozdravita in, ne meneč se za množico, izgubita v daljavi.

Dã, to je bil vsakdanji, delavniški Forum Romanum. 135
Toda bili so prazniki, bile mogočne slovesnosti, ko je bučalo
vzklikov, šumelo in se gnetlo vojakov, ko so se vila v nepo-
pisnem navdušenju, v pijanem zmagoslavju krdela vojsk v
gromkem triumfu prek Fora na Kapitolsko cesto. „Io, tri-
umphe!“ je kričalo vsako grlo, konji so rezgetali, cvetje in 140
palme so deževale na pot, venci palm so leteli na voz zma-
govalcev. Šleme, oščepe, sulice, meče, loke in tulce so nosili
pred vozom triumfatorja, fanfare so trobile, plamenice so širile
vonj kadila in timijana — zadaj so pa rožljale verige zma-
ganih knezov in solze ujetnikov so škropile rože na cesti. 145
Ze so prekoračili Forum s trudno, krvavo nogo. Tedaj so
pristopili rablji — odklenili so od voz in konj kneze in voje —
dospeli so do Kapitolske ceste (clivus Capitolinus), ki vodi na
Kapitol; a tega ni smela oskruniti noga barbarova. Izprevod
se je pomikal dalje, ponosne kneze, vrle vojvode so pa pehali 150
proti Tarpejski pečini, jih tam porinili črez mali mostič in
slednjič pahnili v globoko Mamertinsko ječo in iz te jih spustili
v še nižjo — „robur Tullianum“. Tam so jim strgali obleko
z života, počenjali z njimi grozodejstva, potem pa jih ročno
podavili ter naznanili na Kapitol: „Actum est! — Ni jih več!“ 155

To je bila usoda — sojena na rimskem Foru — usoda
mož, ki so branili pravico in svobodo naroda. Njih krivda je
bila, da niso hoteli biti hlapeci, da so raje dali kri ko pedenj
zemlje krivičnemu nasilniku. . .

Pač zato je morala zapisati roka večne pravice nad vse te 160
stavbe: „Actum est!“ Prišel je galilejski ribič, z njim čednost in
krepost. Zatrli so sejalca, bičali so ga na Foru, v Mamertinsko
ječo so ga vrgli — a seme kreposti Kristove je vzkalilo in do-
neslo tisočeren sad.

Fran S. Finžgar.

96. Ilirska tragedija.

1. „Tam od gorečih Libije puščav
do mrzlih host germanskih in dobrav,
od Taga pa do Evfrata in Nila —
tod orel rimski razprostira krila.
2. Vse naše — vse! . . . Andetrium samó
vrh skale gnezdo sokolovo to —
edino ti nam ne bi se udalo?
Kak dolgo še nam bodeš kljubovalo?
3. Kak dolgo, Bato, smeli gorski voj,
poslednji grad mi branil bodeš svoj?
Bojim se, da pogine še od glada
ilirska velikanska ti armada.
4. Avguste jasni, kaj si misliš ti,
da sin Tiberij tvoj se tu mudi?
In kaj porečeš, ko brez zmage, slave
domov privedem legije stoglave?“ . . .
5. Na levjih kožah on sloni. Bedi.
Po glavi misli roj se mu podi.
Polnočna straža tiho, čuj, prihaja,
neznanca v šator nekega dovaja.
6. „Kdó?“ — „„Bato!““ — „Mart, zaščitnik Rome sam,
privedel k meni v tabor te je k nam!
Za pest zlatá . . . za državljanstvo naše
prodaješ — je-li — mi te gore vaše?“
7. „„Dà, izdajica sem ti, o Rimljan!
Izdat očino prišel v tvoj sem stan.
Takó kričalo vse je gori náme,
ko borce svoje sem ostavljal same.
8. Ná, pripogibam svojo ti glavó,
odsekaj z mečem slavnim svojim jo!
A národ, národ moj — ta prost naj bode;
ne jemlji mu, ne jemlji mu svobóde!
9. Kaj treba vam še več zemljé, svetá?
Čemú dežela skalna vam bo tá?
Bogovom za Ilirije svobódo
poslednjega žrtvuj nje vojevódo!“ . . .

10. „Ha-há! Precén, barbar, odkup je tvoj.
Kaj počnem z mrtvoj tvojoj naj glavój?
Dežela tá in živa glava tvoja —
to v Rimu bojna bode slava moja.
11. Naprej, Rimljani, na trdnjavo gor!
Naš bo Andetrium, ko vstane zor.“ . . .
Uklenjen Bato mirno mora zreti,
ko vrag razdeva grad mu zadnji, sveti.
12. On vidi, kak za zidom pada zid . . .
Kalé oči se mu, kali se vid.
V prah pade zadnji zid po borbi vroči —
i Bato pade in srcé mu počí.

Anton Aškerc.

97. Prvikrat v Ljubljani.

I.

Zadovoljen in vesel je zadel Matajev Matija svoj ljubi dežnik pa culo na ramo in veslaril s palico počasi iz kolo-dvorskega poslopja. Prostor pred njim je bil že skoro prazen; ponehalo je bilo tisto živahno vrvenje, ki se pojavlja običajno o 5
prihodu vsakega vlaka. Hotelski omnibusi in drugi vozovi so se bili že odpeljali in ljudje so se razkropili na razne strani.

Na desni je zagledal Matajev Matija žoltordeč voz elek-trične železnice, malo spredaj pa drugega, enakega, ki se je bližal kolodvoru.

„Da te vendar!“ je vzkliknil polglasno. „Kako gladko 10
drči po cesti! Konji so pa vpreženi menda zadaj? To je pa že narobe.“

Čudil se je pa še bolj, ko je videl, da ni nikjer nobene priprege, niti nobenega dimečega se stroja kakor pri vlaku. Sedaj je mož v belosivi obleki, s črno torbo in svetlo tro- 15
bento, potegnil na prvem vozu zadaj za jermen. Pozvonilo je; voznik spredaj je odvil močno rumeno kljuko in pisani voz je odhitel po tiru.

„Ti spak ti, kako jo reže kar sam po sebi!“ se je čudil Matajev Matija. „Kaj takega pa spet ne!“ 20

Pred sabo je ugledal nekoliko zakasnelih deželjanov s cekarji in košarami. Mahnil jo je po senčnatem drevoredu za njimi, oziraje se zdaj na levo, zdaj na pravo.

Zdajci je smuknil mimo njega kolesar. Prestrašeni Matija
25 je na vso moč odskočil proti cestnemu jarku. Pri tej priči
se mu je snela cula raz dežnik in padla na tla; jabolčni krlji
so se usuli iz rute na vse strani. Matajev Matija pa je obstal,
zapičil palico v pesek in debelo gledal za motorjem.

„Oho, ta pa jezdari celó kolovrat!“ se je čudil, si mel
30 oči in se krepko počil po stegnu. „Lej, lej, kje je že! Ti
kajon, ti onegavi! Kolesi ima pa naviti tako, da mu tečeta
kar sami. Kdo mi kaj verjame domá na Telebanovem, če
jim bom pravil o takih čudežih!“

Sklonil se je in začel pobirati svoje krljje v culo.

35 „Hahaha, odkod ste se pa vzeli vi, ki uganjate take ču-
deže?“ se mu je smejal mlad železničar, ki je prišel mimo.

„Kakšne čudeže?“ je vprašal osupli Matija.

„Jabolka pobirate tukaj pod lipami, kostanji in javori,
hahaha!“ se je krohotal oni. „Pa ste res čuden človek!“

40 „Vi Ljubljčanani ste čudni, vi, ne pa jaz!“ mu je odvrnil
Matija. „Kolovrate jahate, brez vprežne živine vozite in Bog
ve, kaj počenjate še vse. Pa brez zamere!“

„Z Bogom, prijatelj, dober tek!“ mu je zaklical mladi
mož in odhitel.

45 Matajev Matija se je odpravil dalje in kmalu došel do
Dunajske ceste. Pri črno-rumeni prečnici ga je ustavil mož
s črno kapo.

„Kaj imate v culi?“ ga je vprašal hitro.

50 „Ali ste pa radovedni!“ se mu je Matajev Matija smejal
široko. „Kaj pravite, kaj bo neki tukaj notri? Če ste ptič,
pa uganite sami!“

„Kaj klobasate! Pokažite, kaj imate, če ne, bo narobe!“
ga je osorno zavrnil pusti mitničar.

55 „No, no, vam pa pokažem; saj sami menda ne bi uga-
nili,“ ga je tolažil Matajev Matija prijazno. „Vidite, malo
ajdovca, domačega sira in krljev sem vzel s sabo.“

Mitničar je nekaj zagodrnjal in pokazal potniku hrbet.

Matajev Matija je počasi mahal dalje. Z radovedno spo-
štljivostjo, nagubanim čelom in široma odprtimi očmi je
60 občudoval visoke pisane hiše, lične balkone, okrašene z buj-
nimi žarnobarvnimi cveticami, stolpke na strehah, raznobojne
lepake, reklamne deske in izveske, plinove svetilnice in elek-
trične žarnice, zlasti pa vabljivo blesteče izlage vsakovrstnega

blaga za velikanskimi okni. Na cesti, tlakovani s kameni, so vozovi še huje ropotali. 65

„Komaj bi bilo, da bi imel oči spredaj in zadaj,“ je mrmral sam zase. „Kakšne hiše! Nekatero so višje kakor naš domači zvonik in večje kakor naša grajščina, ki se mi je zdela do zdaj največja zgradba na svetu. Pa koliko debele in tanke drete imajo razpete prek ceste po teh kolih in celó po strehah! Menda sušé perilo na njej ali pa nastavljajo ptičem limanice, ali kaj?“ 70

Sprva je hodil po obstranskem tlaku. Ker se je pa zadel zdaj ob tega, zdaj ob onega, se je rajši ognil neprilikom in jo kresal lepo po sredi ceste. Pozdravljal je vsakega gospoda, ki se mu je zdel količkaj imeniten. 75

II.

Uglobljen v svoje misli, se je Matajev Matija komaj še o pravem času umaknil avtomobilu. Bistro je pogledal gospoda v sivem plašču z debelimi očali in gospo s tančico na obrazu ter je obadva pozdravil prav spoštljivo. 80

„Kako sta onegava!“ se je oveselil. „Kako lepo se vozita brez konj ali volov! Kakor sveti Elija v nebesa. In trobita si za kratek čas, pa ne posebno lepo; zmeraj gonita eno kakor kukavica.“

Na Franca Jožefa cesti je zagledal v senci vrsto fiakarjev. 85

„Svatujejo, živio!“ se je nasmehnil Matija. „Bog daj srečo ženinu in nevesti in vsem skupaj, pa še meni!“

Pred Zvezdo je zopet zagledal vrsto voznikov.

„Ej, to mi je všeč,“ je kimal radostno. „Veseli ljudje so Ljubljancani in radi se imajo tako, da imajo ženitovanje skoro v vsaki ulici.“ 90

Počasi je korakal skoz Zvezdo; tu pa je jel grajalno majati glavo.

„Lejte vendar, kako je tukaj spet vse narobe!“ je umoval sam pri sebi. „Nikjer nobene jablane, nikjer nobene hruške ali češpljice. Zanikarni kostanji delajo le senco, da komaj raste malo trave in malo rož. Nikjer pa ni nobene poštene gredice, nikjer nobenega krompirčka. In nikjer se ne pase nobena kravica, noben teliček. Pa še to revščino so ogradili okrog in okrog z nerodno črno ograjo, da ne more noter ne pastir, ne žival... Lej, večja polovica prostora tja do hiš je celó 95 100

prazna in tako razhojena pa razvožena, da zlepa ne bo več mogla pognati nobena travica. Dimka, slaba bi ti predla tukaj v Ljubljani, koder je tako malo paše. Le vesela bodi, da si na kmetih
105 domá! Vsega zlomka si izmišljajo hudikova gospoda; prebrisani so res v marsičem, toda kmetovati znajo presneto slabo.“

Zamišljeno se je prijel za nos, se obrnil dvakrat na okoli in se oziral na vse kraje.

„Zdaj pa vedi, kod pojdi!“ je vzdihnil v zadregi. „Zdaj
110 jo pa išči, sestro Špeluzo!“

Kar je zagledal na Kongresnem trgu redarja.

„Ta je pa ptič!“ si je mislil Mataj. „Lej, lej, kakšno lepo kapo ima na glavi! Njegove bele rokavice in bele hlače tudi niso napačne. Njegova bridka sablja in piščalka na rdečem
115 motvozu mi je tudi prav povšeči; najbolj pa svetla luna pod vratom. Bog ve, ali je srebrna ali samo jeklena. Precej je ta soldat podoben onim, ki sem jih videl pri naboru v naši Zaplani. Prejkone je general in nagovorim ga tako. Če ni, mi gotovo ne zameri; če bi mu pa rekel samo kaprol, bi mu
120 bilo morebiti premalo in še hud bi bil nemara name. Zdaj ga pa pobaram, kod pridem do sestre.“

Počasi je snel klobuk z glave, ga stisnil pod levo pazduho, si pogladil rdeče lase z nizkega čela in se bližal stražniku.

„Dober dan vam Bog daj, gospod general!“ ga je po-
125 zdravil ponižno.

„Nisem general,“ ga je zavrnil varuh javnega miru in premeril Mataja od nog do glave.

„I, če še niste, pa boste, če Bog dá,“ je dejal Matija, da bi se prikupil možu. „Le potrpite; saj ste še mladi in zdravi
130 tudi, gospod kaprol!“

„Ali se hočete norčevati?“ je vprašal redar rezko.

„Bog ne daj!“ je vzkliknil Mataj in mu odkritosrčno pogledal v oči. „Rajši bi dal dušo iz sebe. Toda okoli Zaplane se potepa špehomalh Andraš Hudopisk, ki je svoje dni užival
135 visoko čast kaprolsko pri soldatih; do generala je pa le ni pririnil, kolikor tudi je vedež navihan.“

„Pojdite se solit! Kaj pa je vse to meni mar?“

„Le čakajte, stojte, ne zamerite! Tisti Andraš Hudopisk, veste, me je poučil domá takó-le: Kadar v Ljubljani ne boš
140 vedel, kam bi se obrnil, pa pobaraj katerega izmed možakov, ki jim sablja binglja ob bedru in jim srp sveti pod brado.“

„Kdo pa ste in kaj bi prav za prav radi?“

„I, Matajev Matija sem s Telebanovega. K sestri sem prišel malo vasovat, k Špeli, ki ima ljubljanskega škrica za moža. Piše se za Krajana in prodaja vsake bire kramo; in 145 denarja ima menda več ko ciganska družina grehov. Kaj ne, da ga poznate vi, ki ste iz Ljubljane, ali ne?“

„Ljuba duša!“ mu je odvrnil stražnik, „Ljubljana je velika in ima toliko prebivalcev, da ne poznamo vsi drug drugega. Pojdite v mestno hišo; tam vprašajte, kje stanuje trgovec 150 Krajana!“

„Kje pa je tista hiša?“

„Na sredi mesta, tam pod Gradom.“

„Hvala lepa, da ste mi povedali. Če pridete vi k nam na Telebanovo, pa vam pokažem jaz, kar boste hoteli videti. 155 Zdaj pa z Bogom! Le zdravi ostanite, pa brez zamere!“

III.

Matajev Matija je nekaj časa gledal na sivi Grad, potem se je napotil dalje. V ozki ulici je za velikim oknom zapazil slamnike in klobuke. Stopil je v prodajalnico.

„Dober dan, oče!“ ga je pozdravila prodajalka prijazno. 160 „Kaj bo dobrega?“

„Nov klobuk bi rad.“

Dolgo je izbiral in se še dalje pogajal za ceno, preden je plačal. Gospodična ga je vabila, naj se kmalu zopet oglasi; Mataj pa je poveznil novi klobuk na starega in se poslovil 165 od klobučarke.

Moško je stopal po ulicah, vzdigal gorjačo in jo zasajal daleč pred se; postajal je vsak trenutek, se obračal na vse strani in udarjal s težkimi škornji ob tla, da so se kresale iskre izpod močno podkovanih petá. Izvirni možak z dolgo palico 170 in debelim rdečim dežnikom, s pisano pikasto culo in dvema klobukoma je povsod zbujal veselo pozornost Ljubljančanov.

Zdaj se mu je naproti pridrevila vesela dečad z lesenimi obroči in drugimi igračkami. Vriskaje so jeli poskakovati okrog tujca.

175

„Mož, mož, kaj pa imate v culi?“ so vpili okoli njega.

„I, kaj neki? Krhljev pa sira pa kruha.“

„Čemu imate pa tako strašno marelo?“ so mu nagajali.

„Mož, čemu pa nosite kar dva klobuka?“

180 „Čemu, čemu? I, lej jih no, mrgolinov škrbastih! Pobarajte me še, zakaj imam nos sredi obraza!“

„Mož, ali lovite slepe miši po Ljubljani?“ so kričali razposajeni dečki in se mu spakovali na vse načine.

„O zanikarne strigalice mestne!“ se je ugrtel Matajev
185 Matija. „Komaj znate glavo držati po koncu, shodili ste komaj, pa hočete že zabavljati pametnim, odrastlim ljudem. Če bi bil jaz vaš oče, bi vas že naučil kozjih molitvic in krščanske ponižnosti s tó-le tukaj, zgage mlade, malopridne!“

Izza ogla se je pokazal mož z luno in maliči so se raz-
190 kropili na vse strani. Matajev Matija pa je blodil dalje po ulicah in povsod videl kaj novega, zanimivega. Kmalu je bil Matija zopet sredi mesta.

„Vse se meša in vre kakor na sodnji dan,“ je premišljal in si brisal potno čelo. „Vse polno sveta je povsod, vse skoro
195 sama gospoda, škric do škrica, kakor bi jih nasejal. Vidiš, vse živo jih je po vseh kotih in krajih; pa tudi iz oken gleda dosti glav. Bog ve, koliko jih je še za zidovi. Le odkod se je steplo toliko ljudi? Četrtek je danes, delavnik. Nemara pa praznujejo cerkveni god? Toliko jih je okoli mene, pa se
200 čutim tako samega kakor božji volek... Ej, ti Ljubljančani so res pravi čudaki.“

Po lepi cesti so pripeljali trije možje brizgalnico na dveh kolesih. Prvi je zavrtal pipo v tla, drugi je vlekel dvokolnico, tretji pa držal dolgo cev in škropil po prašnih tleh.

205 „Človek bi mislil, da je v deveti deželi, ne pa v Ljubljani,“ si je dejal Matajev Matija. „Tako premeteni so ti možje kakor Mojzes, ki je s čudodelno palico izonegavil Izraelcem vodo iz skale.“

Mimo njega je švignilo mnogo urnih kolesarjev in ko-
210 lesaric. Videl je tudi dva dečka, ki sta se vozila skupaj; prvi je sedel in poganjal kolo, drugi pa je možko stal za njim in se opiral na njegove rame. Najbolj pa mu je ugajal gospod, ki je peljal na svojem stroju spredaj fantka.

Matajev Matija je dospel do lesenega mostú. Ljubljanica
215 je bila plitva. Obrežna trava, drevje in hiše so se zrcalile v zaspano tekoči vodi. Bila je izredno čista, tako da je mogel videti na dnu struge vse črepinje, pisane in bele. Pridne perice so klečale na stopnicah ali v priklenjenih čolnih in prale perilo. Kričavi otroci so stali blizu brega v vodi in lučali tanke

ploščate kamene tako v reko, da so po površini odskakovali 220
kakor žabe.

Mrgoljava po mestu je prihajala čim dalje večja; srečaval
je delavce, delavke, pohajkujoče, leseno se držeče vojake in
vesele dijake.

IV.

Ves motoglav, malo ne omamljen po toliko novih vtisih, 225
jo je primahal mimo gostilniškega vrta in takoj občutil hudo
žejo. Pod košatimi kostanji je sedelo nekaj gostov. Matajev
Matija je veselo pospešil korake po hreščečem, belem pesku
in stopil k pogrjnjeni mizi. Svoj ljubi dežnik in palico je na-
slonil ob drevo, položil pisano culo na mizo in sedel moško 230
in široko na stol.

Priletel je blede, skrbno počesan fantič, ves črno oblečen,
v suknjici na škrice, in je vihtel belo brisalko.

„Polič najboljšega!“ je naročil Matija in imenitno pogledal
po drugih gostih. „Skoro bi bil pozabil jesti in piti.“ 235

Dečko je prinesel pijače in okroglih žemelj; Mataj pa
je iztregel kos sira iz cule in pipec iz žepa.

Tako je Matija obsedel in mirno užival vino, sir in žem-
ljice. Ko je izpraznil svoj polič, je zahteval drugega.

Na odru blizu njega so se pokazali godci z velikimi in 240
majhnimi piščalkami, trobentami in drugimi čudnimi svirali,
kakršnih Matajev Matija ni bil še videl nikdar. Sedli so na
stole; pred sabo je imel vsak svoj kos počečkanega papirja
na stojalcu.

„Slabo znajo,“ jih je obsodil Mataj, ko so uglašali in 245
poskušali svoja glasbila. „Vsak brlizga in šušmari, piska in
trobuzlja tja v en dan, kakor se mu pač ljubi. To ali pa nič.
Sram jih bodi! Znajo pač zaplanski godci vse bolje.“

Tedajci je stopil gospod s črno paličko med nje in po-
trkal z njo na svoje stojalo. 250

„Dobro jih je ugnal mož,“ se je oveselil Mataj. „Tako
so se zbali njegove šibe, da so vsi umolknili.“

Začeli so svirati, sprva rahlo in počasi, potem pa zmeraj
glasneje.

„Zdaj pa že, zdaj,“ je kimal Matajev Matija odobravaje. 255
„Dobro jo žagajo. Kaj vse naredi šiba, dobrodalna mati! Lej,
lej, kako jim mojster miga in žuga z njo in jih kroti, sicer bi
mu razbili nemarni divjaki rene in boben in vse.“

Prijazno je kimal ter po taktu bobnal s kitnato roko
260 na mizo.

Ko je godba utihnila, je jelo občinstvo burno ploskati; Matajev Matija pa je nalil svoj kozarec do vrha, nataknil kos sira na pipec in šel oboje ponujat kapelniku.

„Dobro ste jih krotili,“ ga je pohvalil. „Náte, okrep-
265 čajte se malo, prijatelj!“

Občinstvo je vstajalo s sedežev, se smejalo vse vprek in jelo ploskati znova.

„Ako ste preveč pili, pojdite spat!“ je velel gostilničar, ki je prihitel k Mataju.

270 „Od dveh poličev ne bom pijan,“ se je smejal Matija. „Presneto slabo me poznate. Ali je kaj tako hudega, če ponudim svojemu bližnjemu kozarček vina?“

„Plačajte in izgubite se!“

275 „Dobrota je sirota,“ je vzdihnil Matajev Matija, plačal, pobral svoje reči, prijazno pokimal kapelniku in odkorakal z vrta. Občinstvu pa je bilo žal, da je bilo tako kmalu konec nenavadne zabave.

Še nekaj časa je kolovratil Matija po mestu, dokler ni končno našel svoje ljube sestre Špeluze. *Rado Murnik.*

98. Planinska.

V gorah se dela dan,
v gorah žari . . .
Bratje, le ven na plan,
na vrh planin!

Ven, le ven pod solnce jasno,
ven, le ven v prirodo krasno;
tam se duh, telo krepi,
tam se čutiš brez skrbi.

20

5 Hrib in dol
na okol'
s cvetjem je odet,
nebo pa višnjevo
nam zre na svet.

Lahno hrib in plan šumi,
čuti vsak po svoje;
v hribih se lepo živi,
tam samó se poje.

10 Solnce ti
se smeji;
vedro je nebo,
cvet povesod,
ptičic rod

Na planine vroč nam želje,
na planinah je veselje;
srce naše in oko
tam uživata nebo.

25

15 vabi te na pot . . .

Ivan Resman.

99. Zakaj je vsak dren kriv.

Minila je ledena zima in nastopila je prijetna pomlad. Zbujale so se iz zimskega spanja živali in živalce, ki nam oživljajo gorke poletne dni. Tudi medved kosmatinec se je jel gibati v svojem brlogu, kjer je prespal vso zimo. Še bi bil rad malo podremal, ali prazni želodec ga je opominjal, da je spal dalje ko eno noč. Izleze torej iz brloga in si gre iskat hrane. Toda stric mrmrač so se zbudili malo prerano. Še cvetja ni bilo videti nikjer, kje bi bil še le sad? V tej stiski ga sreča lisica. Medved ji potoži svojo nadlogo. In zvita lisica, od nekdanj medvedu goraka, je precej pripravljena, ga speljati na led. 5

„Prav žal mi je,“ pravi zvita tetka, „da vam ne morem z ničimer postreči. Meni sami se tudi tako godi; vse sem že prevohala, pa nikjer ni dobiti ničesar. Samo tam-le sem našla drevo, ki je že v najlepšem cvetju; tam bo najprej sad. 15 Srčno rada ga vam prepuščam.“

Natò pelje medveda pod lepo cvetoč dren in pravi: „Le-tú ostanite in počakajte sadú! Saj vidite, da druga drevesa še ne cvetó ne. Gotovo bo tu najprej kaj dobiti. Jaz pa grem dalje, dokler ne najdem ravno takega drevesa.“ 20

Lisica odide in najde drugod kmalu dovolj živeža; trapasti kosmatinec pa sede pod dren in čaka, kdaj bo jelo zrelo sadje padati na tla. Toda sadú ni hotelo biti.

Jesen se je že bližala svojemu koncu, ko pride lisica zopet po tem potu. Kar zagleda medveda, še vedno pod drevesom sedečega. „Kaj pa delate tu, stric?“ ga popraša.

„I, obljubljenega sadú čakam,“ ji odgovori medved nevoljen, „pa ga le ni.“

Lisica se potuhnjeno nasmeje in reče: „O hudobno drevo, ki vam noče dati sadú! Glejte, jesen je že minila; kmalu bo 30 vam zopet treba iti spat, pa še zdaj niste dobili sadú. Jaz sem pojedla ravnokar poslednjo letošnjo hruško.“

To začuvši, skoči medved razkačen na drevo in mu povije veje tako, da so še zdaj krive.

100. Divje deklice.

Na polju pšeničnem je rasti začel
in žito zatiral bahati plevel.

Ko v jutranjem svitu se ptice budé,
na njivo plevice tri mlade hité.

- 5 V goščavi ob polju pa peva nekdo
in mladim plevicam velewa takó:

„O deklice zale, pač škoda je vas,
da solnce bi žgalo vam nežni obraz.

- 10 Pustite nam plevke na polju črez noč,
prispeti vam hočemo malo v pomoč.

Ko solnce zatone, noč zvezde prižge,
ko spet jih ugasne, opleto bo vse.

Zato pa naj mati domá nam spekó
pšenično pogačo in sem prinesó!“

- 15 In mlade plevice podirjajo v vas:
„Brž, mati, brž, mati, postavite kvas!

Mesite pogačo iz moke lepé,
nesíte pečeno na ravno poljé,

- 20 kjer v mladi pšenici je rasti začel
in žito zatira bahati plevel;

nam deklice divje ga dojdejo plet,
ko luna svoj svit bo izlila črez svet.“

Omesijo mati, pogačo spekó,
pečeno pa k mladi pšenici nesó.

- 25 Ko solnce zatone za sinje goré,
že divja dekleta na njivo hité.

Pogačo pojedle, popelele plevel,
še preden petelin je peti začel.

- 30 Ko zraste pšenica, že klas rumeni,
kmetica s pogačo na njivo hiti.

Ko mrak se razgrne in zvezde prižge,
pa deklice divje požanjejo vse. — — —

Hodile pšenico te deklice plet
in žet so hodile že sedem jo let.

35 Dekleta domača pod lipo sedé
in šivajo krila, pletó si lasé.

Nobena več pleti in žeti ne zna,
saj v hiši domači dovolj je blagá.

Čim bolj se množí jim, kopiči blagó,
40 tem bolj gospodari se v hiši skopó.

Pa pride za zimo spet mila pomlad,
v pšenici pokaže se slak in osat.

Opleti bo treba iz žita plevel,
dušiti že mlado pšenico je jel.

45 Pa pravijo mati: „Roj divjih deklet
oplel za pogačo pšenico bo spet.

Pogače pšenične pa več jim ne dam,
saj še za pogače se prejšnje kesam.

Divjakinjam takim kruh dober prosén,
50 ječmenov predober, najboljši ovsén.“

Ovseno pogačo jim mati spekó,
na njivo dekletom jo divjim nesó.

Ko vgasnil svit lune in zvezdic je žar,
pa pride na žitno poljé gospodar.

55 Pogača je cela, v pšenici plevel,
nihče ni še pletve na njivi pričel.

Pogačo pšenično brž mati spekó,
zvečer jo na njivo dekletom nesó.

Ko pridejo zjutraj na žitno poljé,
60 pogačo in njivo v plevelu dobé.

In dojdejo, dojdejo deklice tri
nad mlado pšenico iz bližnje vasi.

In plevejo tiho, povešajo vrat,
ker v nežne ročice jih zbada osat.

65 Ko solnce pripeka v obraz jim gorkó,
pa kliče plevicam iz gošče nekdo:

„Naj zbada, naj zbada vas ostri osat,
naj solnce obžiga vam lica in vrat!

Ste bale za kruh se iz moke lepé —
70 pa plévíte mlado pšenico samé!“

101. Bela krizantema.

Na Dunaju je živel človek, ki je bil razsipnik izmed vseh razsipnikov. Kakor si je lahkotno pridobil denar, tako ga je lahkotno razdal. Nihče ni vedel, odkod da grabi in kam da meče. Njegova dlan je bila kakor kamen na dnu 5 potoka — voda je pritekla in je tekla dalje, ustavila se ni. Ali je kvartal, ali je stavil, ali je kradel, ali je morda celó delal — zlata voda je tekla čez dlan. Nekoč je kolovratil po cesti ves bogat in prešeren, pa je stopil v prodajalno, da bi si kupil cvetico. Izmed vsega dišečega blagoslova je nje- 10 gove oči najlepše pozdravila košata bela krizantema (*Chrysanthemum indicum* L.). Neutegoma si jo je vtaknil v gumbnico. Nato pa je položil na mizo kup zelenih bankovcev ter je rekel prodajalcu: „Dokler bom živ, pridem sleherni dan po belo krizantemo.“ Kupčija je bila dogovorjena in potrjena — 15 vsak dan je prišel razsipnik po svojo belo krizantemo.

Ali sreča je kakor solnce: kadar je najlepše, zatone. Komaj je bil razsipnik uganil tisto prešerno kupčijo, je usahnila zlata voda na njegovi dlani. Ni se še prav ozrl, pa je bil berač in potepuh. „Kaj bi tisto!“ je rekel; „če vse mine 20 in izgine, krizantema le ostane.“ Hodil je po gosposkih cestah, razcapan, bos, nepočesan in neobrit — ali v gumbnici s prelepo belo krizantemo. Bogataši in imenitniki so se temno ozirali nanj: „Tak berač, pa tako krizantemo!“ Toda razsipnik je nosil glavo po koncu ter se je smehljajal po kraljevsko: „Kaj 25 berač, kaj potepuh, kaj lačen, kaj žejen — da imam le krizantemo, kakor ji na svetu ni enake!“ Živel je dolgo in predolgo, dokler ni zmrznil pred cerkvenimi vrati. Ko so ga pobrali, je bil v cunje zavit, bos in gologlav; ali na njegovih prsih je bila krizantema, belejša in svetlejša od snega. In 30 ustna so se mu smehljala: „Nič sočutja, ljudje božji — kdo izmed vas ima tako krizantemo?“

Lepa zgodba je, ali kaj bi z njo?

Sam je rekel: „Žlahtna cvetica v nežlahtni gumbnici!“

Krizantema je najlepša cvetica na svetu, ampak če si jo 35 vtakne v gumbnico berač, ostane berač na vse zadnje vendarle berač.

Ivan Cankar.

102. Ptica pivka.

- Z zemlje voda je splahnila,
v malo morij je stopila,
z gor ni voda več curljala,
grozna suša je nastala.
- 5 Vsi ljudje in vse živali
žeje konec so jemali.
A njih klice Bog začuje:
- „Slišal vaše že sem nuje;
gora vode bo dajala
10 in studenec trda skala;
toda prêtoke skopljíte,
jih do morja dovodíte!“
In ljudje so in živali
prihiteli brž s kopali.
- 15 Moški z rovnico, z lopato
prst prekapajo robato;
ženske s pridnostjo veliko
ročno sučejo motiko;
s kolci rujejo otroci,
20 prst odnašajo kar v roci.
Dela vprežena živina,
tudi divja vsa zverina;
junci, krave in pa voli
so zemljo z rogovi boli;
25 konj teptal je tak togotno,
da vso polt imel je potno.
Pes in mačka vkup sta stala
in sta s šapami kopala;
krt s podgano in pa z miško
30 ril je prst od spod nakviško.
Medved, tacar kosmatinec,
- volk ovčar in vsak divjinec,
lev mogočni, tiger hudi
so bili kopači tudi.
S kremplji brskale so kure,
35 s kljuni race, goske, pure,
vrabci, orli, vrane, sove,
vse, vse delalo je rove.
Ena sama, sama pivka
tam na strani lena čivka
40 in jih gleda, zaničuje,
iz delavcev se norčuje.
- Vodotoči so skopani
in do morja pripeljani.
„Tak je prav!“ Gospod zdaj reče,
45 polno rek da z gor priteče.
Vsi gasé si silo žeje,
samo pivka le ne sme je.
Bog jo vklel je, da od zemlje
vode nikdar si ne jemlje;
50 sam edini dež sme piti,
kar ga more v kljun vloviti.
A kadar jo žeja stiska,
„piv, piv!“ proti nebu vriska.
Bog jo čuje, kadar joče,
55 kmalu dá dežja ji moče.
Ti pa, ki jo slišiš vpiti,
v kupe, kosec, z mrvo hiti!
Sploh pa, ki jo čuješ pivko,
60 le imej jo za znanivko,
da pri Bogu ni prekane,
da dolžan nič ne ostane.

Matija Valjavec.

103. Hrast in trstika.

Nekoč je rekel hrast trstiki: „Gotovo imaš dosti vzroka,
da se pritožuješ nad naravo, ker je že kraljiček za te težko
breme. Najmanjši veter, ki zgrbi vodno gladino, te prisili,
da prikloniš glavo. Moje čelo pa ni zadovoljno samo s tem,
da ustavlja solnčne žarke, temveč se upira tudi moči ne-
5 vihte. Veter, ki se zdi tebi močan, se zdi meni slab. Da si
vzrastla vsaj pod okriljem mojega listja, bi ne trpela toliko;

jaz bi te branil nevihte. Ali ti rasteš najčešče na vlažnih tleh vetrnega kraljestva. Zdi se mi, da je priroda proti tebi
10 jako nepravična.“

„Tvoje usmiljenje,“ mu odgovori trstika, „je lepo čuvstvo; toda pusti to skrb! Vetrov se manj bojim nego ti; prigibljem se, a se ne lomim. Do sedaj si se upiral močnemu viharju in se nisi nikoli priklonil; toda počakajmo
15 konca!“

Ko je trstika to izgovorila, pribuči najmočnejši sever, ki si ga more človek misliti. Iz početka se je držalo drevo močno, trstika pa se je priklanjala. Ko pa je veter podvojil svojo moč, je izkoreninil drevo, ki je prej dvigalo glavo visoko k
20 nebu in je s koreninami segalo globoko v zemljo.

Po Jeanu Lafontainu — *Delimir Glažar*.

104. Prorokovanje o kralju Matjažu.

Kadar so se v nedeljo popoldne kmetski očaki zbrali pred vaško podružno cerkvijo, vselej je nanesla govorica na čudno, okrogličasto in potlačeno podkev, ki se nahaja na županji njivi še od turških časov sem. Ker se veliko ljudi o
5 tem živi, da svetu novice kujejo in o prihodnosti kvasijo, kdo bi zameril našim kmetom, ako tudi politikujejo, kadar so v irhastih hlačah? Prišlo je med njimi namreč vprašanje na dan: Ali Turki še kdaj pridejo ali nikdar več? Eni so trdili, da Turek še pride, drugi pa, da ga ne bo nikdar več.

Ded so sedeli na nizkem obzidju napol razvaljenega pokopališča in upirali komolce na kolena. Prvi glas so imeli v vaškem zboru; pri tako imenitnem vprašanju torej niso mogli molčati. Ali bili so prebrisane glave in menili: „Če rečem, da Turka ne bo več, ne bo prav, zakaj ni ga hujšega vraga
15 od Turka; če pa rečem, da še pride, pa zopet zablodim. Morda ga res ne bo, ko ga že tako dolgo ni več bilo.“ Tako so pomislili in rekli: „Veste kaj, sosedje, pletar krompirja pa grem še vedno staviti, da Turka ne bo več; dveh pletarjev pa že ne stavim.“

20 „Kako je pa to,“ pravi drugi, „da so v šembiljskem prorokovanju še tako hude vojske oznanjene? S kom pa bo vojska, če ne s Turkom?“

„Kaj pa, da so; pa še hujše v Križmanovem prorokovanju,“ odgovorí ded in kinknejo z glavo; zakaj nič se jim ni ustreglo, ako se je hotel kdo pričkati z njimi. „Križman je napovedal res hude vojske, da nas Bog vari; pa nikoli ni rekel, da še pride Turek, ampak dejal je, da bo vstal kralj Matjaž in Turkom in vsem našim sovražnikom koščice potrl.“ 25

„Kako je pa vendar ta Križman in kralj Matjaž?“ vpraša tretji sosed; „vi to dobro veste, povejte nam!“ 30

„Kako?“ jamejo ded pripoved; „Križman je bil pisar pri neki grajščini kakor le-tá suhopetec iz grada, ki puli pri nas desetino iz kozolca; samo tak križemgledec menda ni bil.

Nekdaj sta se šla on in njegov gospod — ne vem, ali je bil grof ali kaj drugega — izprehajat po hosti tako daleč, da že nista vedela, kje sta. Križman je bil radoveden in je rad hodil po neznanih potih. 35

„Pojdiva, bova le videla, kam se tod pride; jaz nisem še nikoli hodil po tem potu in nisem vedel zanj,“ je rekel Križman gospodu. 40

Gospod pa je dejal: „Križman, jaz si ne upam dalje, pojdiva nazaj! Glej, pot sva že zgrešila; kaj bo, ako popolnoma zaideva?“

„I kaj neki bo? Nič hudega ne,“ odgovori Križman. „Nekam že drži ta steza; saj je dobro uhojena in gladka. Jaz se ne vrnem, čeprav se vi.“ 45

Gospod se vrne, Križman pa si ureže v meji grčavko in praska srčno dalje. Hodil in hodil je, tako da so se mu noge udajale pod kolena. Pota je bilo čim dalje več, kakor da bi ga bil kdo vzadi odrezaval, pa mu spredaj dokladal. Solnce je bilo že nizko. Križman se je kesal, da se ni vrnil prej; kar zagleda, da ni pota nikamor več, kakor samo nazaj. Izgubljal se je pod veliko skalo, okoli in okoli pa je bilo vse gosto zarastlo. „Glejte kleka,“ je rekel, „mar bi bil šel z gospodom nazaj; zdaj bom pa moral tako dalje sam krevsati.“ Sede na skalo in zagleda napis, ki je bil z mahom zarastel. Gleda in gleda, pa ne more razmotati, kaj se bere; toliko pa se mu je zdelo, da je nekaj o kralju Matjažu. 50

Kar se odpró vrata v skalo, ondukaj, kjer se je steza izgubljala, in na dan pride star mož, tak kakor menih. „Kaj gledaš?“ vpraša Križmana. „Tú-le se nekaj bere o kralju Matjažu, pa ne morem vedeti, kaj je,“ pravi Križman. 60

„Ali bi rad kaj več vedel?“ vpraša menih.

„To je res, da bi,“ odgovori Križman.

65 „No, z menoj pojdi!“ Rekši ga odvede globoko pod zemljo. Prideta do silno velike cerkve in gresta noter. Ravno se je brala sveta maša; pa vsi pričujoči so dremali, še mašnik je kimal z glavo pri oltarju. Menih sede v stol, Križmanu pa migne, naj sede tik njega. Nekaj časa molita,
70 potlej ga pa pelje od okna do okna. Križman je pogledal skoz vsako okno. Pri enem je videl krdelo mrtvih ljudi, ležečih na kopici. „Kaj je to?“ vpraša meniha. „To je kuga,“ je rekel menih in mu pravil vse, kdaj bo. Potlej je videl pri drugih oknih vojske, potrese, lakoto, sušo in druge nadloge.
75 Skoz zadnje okno pa se je videlo, kako sta dve gori priveznjeni druga k drugi. Med njima je velika vojska na konjih in peš. V sredi sedi pri lepo pogrnnjeni mizi kralj sam, lepo v zlatu napravljen, in kriva sablja mu visi ob boku. Vsi vojaki dremljejo; eni kimajo z glavo črez sedlo, drugim pa je že
80 zlezla glava med kolena. Celó kralj sloni na mizi in spi.

„Kdo je to?“ vpraša Križman.

„To ti je kralj Matjaž in njegova vojska,“ odgovori menih. „Ravno je hotel z vsemi temi vojaki iti na sovražnika, kar sta se zgrnili te dve gori vrh vse vojske. Že veliko
85 let spi tukaj. Včasi se zbudi in vpraša, ali še letajo po svetu tiste ptice, ki imajo belo pa črno perje na perotih, namreč srake. Ako se mu pové, da še, žalostno z glavo odmaja in zopet zaspi. Ali kadar se prebudi on in vsa njegova vojska, prodre venkaj in premaga vse naše sovražnike. Hude
90 vojske bodo nastale ta čas po svetu. Ljudstvo se bo vojskovalo z ljudstvom. Kralj Matjaž bo vse druge premagal in zadrevil; in potlej bo na svetu tako dobro, kakor se čita iz svetega evangelija, da bo „en hlev in en pastir“.

„Kdaj bo pa vse to? Kdaj ne bo več srak na svetu?“
95 vpraša Križman.

„Poskusi ti izvleči iz nožnic ono-le veliko sabljo, ki visi na steni!“ pravi menih. Križman prime za ročo in vleče; pa nič več ko za en palec je ni izvlekel, precej mu je zlezla nazaj v nožnice. In vselej, kadar se je prikazalo kaj gole
100 sablje, so dvigali vojaki in kralj Matjaž sam glave in odpirali oči; ko mu je pa sablja zlezla nazaj, so vojaki in kralj Matjaž zopet zadremali.

„Glej, zdaj še ni pravega časa. Kadar se porodi tak junak, da pride v goro in potegne to veliko sabljo iz nožnic, takrat ne bo nobene take ptice več; ta čas se bo zbudil 105 kralj Matjaž in z vso vojsko planil na svet.“

„Kdaj se pa porodi tak junak?“ vpraša Križman. Menih ga udari za uho in ga hudo pogleda; tega mu ni hotel povedati.

„Kje pa je zdaj tisto Križmanovo prorokovanje?“ vprašajo sosedje deda, ko je končal povest. 110

„I, Bog vé! Svoje dni so ga baje imeli kmetje, ki so znali čitati, kar je pisano z roko in s peresom, a ne tako, kakor se vidi v knjigah. Gospoda, zdi se meni, ne vedó nič o tem. Dandanes se pa ljudje čim dalje manj pečajo s takimi rečmi in menda se je že izgubilo pisanje. Nekateri še 115 veliko vedó na pamet, kaj prorokuje na to in ono leto; jaz le še po vrhu poklatim. Samo to še vem o kralju Matjažu, kakor so nekdam pripovedovali o njem.“

Josip Jurčič.

105. Cvetnik.

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem pa se širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še teže pa se pride črezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdorkoli je še zablodil v cvetnik, zamaknila in pre- 5 vzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na povratek in je poginil, ne čuteč nobene boli, od predolgega bedenja in stradanja. Blagor pa tistemu, ki pridobi po sreči ali naključju kak cvet teh plemenitih rožic. Kdor nosi tak cvet s seboj, 10 tega ne obhaja nobena jeza in nobena žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predre nobena kroglja.

Zdaj pa čujmo kratko povest o tem gorjanskem cvetniku, ki mu ne najdemo vrste pod božjim solncem!

Vlah Ilija je bil jako pošten in bogoslužen mož. Ko je 15 sinove pooženil, hčere poomožil, dolgove poplačal in vse zamere poravnal, je pustil domačijo in se preselil na Gorjance, da bi brez zmotnjave Boga častil in se pripravljal na srečno smrt. Med črnim pečevjem sredi trnja, osata in kopriv si je postavil hišico, ki je imela ravno dosti prostora zanj in za 20

prijazno kozo, ki jo je vzel s seboj za tovarišijo in da ga je hranila z mlekom. Razen mleka je užival zdrave gorjanske zeli in korenine, žejo si je pa gasil z mrzlo studenčnico, izvirajočo izpod pečevja. Ob tej hrani in pijači je živel puščavnik
 25 veliko let v vednem zdravju in veselju. V samoti ga ni nihče motil. Kraj ni mogel človeka mikati; bil je tako odljuden, gol in pust, da se ga je potnik že od daleč ustrašil. Pa niti Iliji se ni po ljudeh nič tožilo. Trikrat v letu: pred božičem, pred veliko nočjo in pred sv. Elijem je prišel k njemu sin in
 30 mu prinesel čutaro sladkega vinca. Razen njega ni videl nikoli žive duše; pozabil je svet, kakor je svet pozabil njega.

V viharni noči, ko se je ravno ulegel, sta potrkala na vrata dva popotnika, dva bolna romarja. Ilija jima je odprl in ju peljal v tesno kočico. Prelepo sta ga prosila, da bi
 35 jima dal prenočišče in tudi, če mu je moči, kako dobro jed in pijačo, da ne pogineta od glada, truda in bolezni. Mlajši popotnik še veli z otožnim glasom: „Romarjem se godi dandanašnji slabo. Prihajava iz svete dežele iz Nazareta in sva zdaj na potu v Marijino Celje. Ali moči naju zapuščajo; morala
 40 bova tukaj umreti, ako se naju ne usmilita Bog in ti, častiti starec!“

Pobožnemu Iliju se uderó solze, ko sliši toliko bridkost in revščino. Postregel je popotnikoma bolje nego samemu sebi o največjih praznikih. Spekel jima je svojo preljubo kozo in
 45 postavil pred njiju tudi čutaro sladkega vinca, ki jo je bil komaj načel. Romarja sta jedla in pila. Ko sta se okrepčala, sta zahvalila prelepo svojega dobrotnika in sladko zaspala v njegovi postelji. Tudi puščavnik je spal sladko in dolgo na trdih tleh, kakor še nikoli ne, odkar je prebival na Gorjancih.
 50 V sanjah sta se mu prikazala sam Bog Jezus Kristus in njegov premili učenec sv. Peter. Kristus ga je prijel za roko in mu rekel: „Pogostil si svojega stvarnika in odrešenika in z njim velikega apostola sv. Petra. Za to dobroto ti ne bodeva dala denarjev, ki jih niti ne želiš, niti ne potrebuješ. Dajeva ti
 55 boljše povračilo: za ta svet svoj blagoslov, za oni svet pa nebeški raj.“

Ko se Ilija prebudi, sta bila popotnika že odšla, pustivši mu ves svoj blagoslov. Zdaj se ni čutil več starega in slabega; bil je zopet mlad in krepak kakor kak štiriindvajset-
 60 leten mladenič. Grda kočica je izginila in se izpremenila v

prijazno belo kapelico. Puščavniku ni bilo treba žalovati ne po kozi, ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, se mu je napolnila precej z drugim, mnogo slajšim mlekom, nego mu ga je dajala koza. In tako je živel odslej brez truda in brige, kako bi se prehranil v svoji nerodovitni puščavi. Ko je 65 privzdignil čutaro, je bila polna; in kakor v skledi ne mleka, tudi v njej nikdar ni zmanjkalo vina. Okoli žalostne kolibe so se poprej gonili grabljivi kragulji in jastrebi, zdaj so pa prepevali okoli vesele kapelice neznani ptički s tako milim glasom, da se jih Ilija ni mogel naslušati. Trnje, osat in 70 koprive so se nekam izgubile iz obližja puščavnikovega doma. Mesto njih je narastel po noči cvetnik, kakršnega noben grad ni imel, ves obsajen z nebeškimi rožicami, da takega čuda še nobeno človeško oko ni videlo. V studencu pod pečevjem je tekla bistra voda kakor prej; ali zdaj so mrgolele in se igrale 75 po njej zlate ribice, ki so pozdravljale puščavnika z radostnim pljuskanjem in celó s človeškim glasom.

V tem prekrasnem zemeljskem raju je živel pomlajen Vlah Ilija v sveti molitvi in radosti še celih sto let. Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen, ne starost. Umrl je lahko 80 in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj kakor za druge dolina solz. Bela kapelica, ki je toliko let v njej prebival in Bogu služil, se je zdavna porušila; tudi neznane ptice in zlate ribice so brez 85 sledú izginile. Edini cvetnik je ostal in izpričuje še dandanašnji božje povračilo, ki pride dobremu človeku včasih že na tem svetu, gotovo pa onkraj groba.

Janez Trdina.

106. Uganka.

V zaporu do smrti privezan prebivam,
 če tudi svobodo največjo uživam;
 iz ječe ne pridem ne v zimi, ne v letu,
 a velik, oblasten gospod sem na svetu.
 Pridani so v tesno mi stražo vojaki, 5
 ob lakoti nagli in trdni možaki;
 nikogar med njimi se jaz ne bojim
 in dobrega, hudega mnogo storim.
 Naj snide se v družbo vesela mladina,
 ne prošén, ne voljen sem nje starejšina. 10

- Naj toži, vzdihava hromota čemerna,
 kriči in zabavlja druhal nejeverna;
 zberó naj v pogovor se stare ženice,
 zleté za kozarček naj vinske mušice;
 15 naj trudijo z delom se kmetove žile,
 z iglícó igrajo naj roke se čile,
 s poštenim trguje naj možem slepar:
 brez mene vse to ne godi se nikdar.
 Mogočniki tudi so z mano si znani:
 20 vladika in župnik in mladi kaplani.
 Župane jaz branim ter vladam razpravam,
 vojskám ukazujem in mir utrjavam;
 posebno glasno v učenostjo se družim,
 cesarju in kralju in papežu služim.
 25 Povéj mi brez mene, če moreš kedaj,
 kakó imenuje slovenski me kraj.

France Levstik.

107. Kako se je seznanila babica s cesarjem Jožefom.

„In cesarja Jožefa ste vi poznali?“ vpraša babico nekdo izmed meljačev.

„Kako pa! Saj sem z njim govorila, saj mi je sam dal ta trdi tolar,“ reče babica in vzame v roko na granatih obesheni tolar.

„I prosim vas, kako pa je bilo to; kje vam ga je dal?“ vprašajo mnogi.

Otroci za pečjó so potihnili in, zaslišavši to vprašanje, so priskakali izza peči in prosili babico, da bi povedala, ker 10 tega še niso čuli.

„Ali mama mlinarica in oče mlinar sta to že slišala,“ odgovori babica.

„Lepo povest človek rad dvakrat in kolikorkrat si bodi poslušá in kar nič se ne dolgočasi; povejte, povejte!“ reče 15 mama mlinarica.

„No, pa vam to povem; le sédite, otroci, in lepo tiho bodite!“ Otroci so sedli in molčali, kakor bi bili nemi. „Ko so zidali Novi Ples (Jožefov), takrat sem bila nedorastla deklica. Jaz sem iz Olešnice; ali veste, kje je Olešnica?“

20 „Kako pa, vemo, vemo, za Dobruško, na gori, na šleski meji, ali ne?“ se oglasi veliki hlapec.

„Ondi, ravno ondi. Soseđa nam je bila vdova Novotna, ki je prebivala v mali hišici. Delala je volneno odejo in živelala od tega; kadar je imela dosti zaloge, jo je nesla v Jaromir ali v Ples na prodaj. Pokojni moji materi je bila velika 25 prijateljica. In mi otroci, kolikokrat na dan smo bili pri njej! Naš oče je bil boter njenemu sinu. Ko sem bila že za delo, mi je govorila Novotna, kadar sem prišla k njej: „Pojdi, sedi za statve in uči se! To ti bo kdaj koristilo. Kar se človek v mladosti nauči, od tega v starosti živi.“ Bila sem za delo 30 kakor črv; nikdar me ni trebalo priganjati. Slušala sem in se kmalu tega rokodelstva tako naučila, da sem ga znala prav dobro. V tej dobi je bival cesar Jožef prav pogosto v Novem Plesu. Povsod se je govorilo o njem; kdor ga je videl, se je ponašal s tem, da ne vem kaj. 35

Neki dan, ko je šla Novotna z delom, sem prosila doma, naj me pusté z njo, ker bi rada videla Ples. Mama je videla, da je botra težko obremenjena, in zató je rekla: „Le idi; odnašaj botri!“ Drugi dan za hlada sva odšli in prišli še dopoldne na loko pred Ples. Ležalo je ondi mnogo lesa na kupu; sedli 40 sva nanj in se obuvali. Botra je rekla: „Kam bi zdaj jaz, uboga reva, najprej nesla to volnino?“ Med tem je prišel od Plesa sem neki gospod naravnost proti nama. V roki je imel nekaj piščali podobnega. To je zdaj pa zdaj pritisnil na oči in se počasi obračal. „Poglejte no, botra, izpregovorim, to 45 je godec; na piščal piska in h godbi sam pleše.“

„Preprosta deklica, to ni piščal, to ni godec, to je gospod, ki ogleduje zidanje; večkrat ga vidim tod hoditi. Ima nekako cev, v kateri je steklo, in skoz to gleda; in takó se neki daleč vidi. Vse vidi, kje in kdo kaj dela.“ 50

„Ali botra, ali je naju videl, ko sva se obuvali?“ vprašam jaz.

„No, kaj je na tem? Saj to ni nič hudega,“ se mi je smejala botra. Med temi besedami je prišel gospod k nama. Imel je na sebi sivkasto suktnjo, majhen klobuk na tri ogle, 55 vzadi mu je pa visela kita s pentljo. Gospod je bil mlad in krasen, kakor bi ga bil naslikal.

„Kam ideta? Kaj neseta?“ vpraša in obstoji poleg naju. Botra je rekla, da nese v Ples delo na prodaj. „Kako delo?“ vpraša zopet. „Volneno blago, gospodič; morebiti bi vi kaj 60 kupili?“ je rekla Novotna, razvezala naglo povezok in razložila

odejo po lesu. Bila je prav jaka žena ta botra, pa kadar je prodajala, takrat je bila silno zgovorna.

„To dela tvoj mož, ne?“ vpraša gospod.

65 „Delal je, delal, zlati gospodič, ali o žetvi je minilo že dve leti, kar je dodelal. Vzela ga je sušica. Jaz sem včasih za statve sedla, se naučila tkati in zdaj mi je to koristno. Vedno pravim Magdaleni: Le uči se, Magdalena; kar se naučiš, tega ti niti vojska ne vzame.“

70 „Ali je to tvoja hči?“ vpraša zopet gospod.

„Ni moja, botrina je. Ali včasih mi pomaga. Ne spotikajte se nad njo, ker je majhna; zato pa je krepka in za delo nagla kakor blisk. To odejo je celó sama naredila.“ Gospod me je potrkal na ramo in me prijazno pogledal;

75 svoje žive dni še nisem videla tako lepih modrih oči.

„In ti nimaš otrok?“ se obrne gospod k botri.

„Imam sina,“ odgovori botra; „dala sem ga v Rihново, oa se kaj nauči. Bog mu daj dar svetega duha! Uči se igraje, lepo poje na koru; rada bi tedaj kako petico izdala zanj, da

80 bi bil duhovnik.“

„In kaj, ako ne bo hotel biti?“ reče gospod.

„Ali bode, gospodič; Jurček je dober mladenič,“ odgovori botra.

Jaz sem med tem vedno gledala na piščal in si mislila, 85 kako tu skoz kuka gospod. A on mi je moral to na nosu poznati; kar naglo se je obrnil k meni in rekel: „Ti bi rada vedela, kako se vidi skoz daljnovid, ali ne?“

Jaz sem zardela in še oči nisem mogla povzdigniti. Botra pa je rekla: „Magdalena je mislila, da je to piščal in vi 90 godec. Jaz pa sem ji povedala, kdo ste.“

„Ali ti to veš?“ se je posmejal gospod. „I, jaz ne vem, kako se vam pravi; ali vi ste eden izmed onih, ki hodijo sem gledat ljudi, in skoz to cev jih ogledujete, kaj ne?“

Gospod se je prav iz srca na ves glas zasmel in odgo- 95 voril: „No, mati, poslednje ste zadeli. Če hočeš skoz to cev pogledati, pa poglej!“ S temi besedami se je obrnil k meni, ko se je bil nasmejal, in mi je cev lepo pritisnil na oči. To sem vam, ljudje božji, videla čudna čuda. Videla sem v Jaromiru ljudem ravno skoz okna v hiše in natanko opazila, kaj 100 vsakdo dela, kakor bi bila stala poleg njega. In še daleč po polju sem videla, kaj ljudje delajo; videla sem jih tik pred seboj.

Hotela sem dati cev tudi botri, da bi pogledala, ali ona mi je rekla: „Kaj pa misliš? Meni stari ženi ne bi pristojalo, da bi se igrala.“

„Ali to ni igrača, to je k potrebi, mati,“ reče gospod. 105

„Naj le bode; ali meni bi bilo to nespodobno,“ je rekla in nikakor ni hotela pogledati. Meni pa je prišlo na misel, ali ne bi mogla skoz to cev videti cesarja Jožefa. Gledala sem na vse strani, a ker je bil gospod tako prijazen, sem mu povedala, koga bi rada videla. 110

„Ali ti je toliko za cesarja; ali ga imaš rada?“ me vpraša gospod.

„Kako bi ga ne imela rada,“ sem mu odgovorila, „ker ga vsakdo hvali zaradi njegove dobrote in prijaznosti. Saj vsak dan molimo zanj, da bi dal Bog njemu in njegovi materi dolgo in srečno vladanje.“ 115

Gospod se je nasmejal in rekel: „Ali bi rada govorila z njim?“

„Bog obvari, kam pa bi dela oči?“ odgovorim.

„Saj se tudi mene ne sramuješ; in cesar je človek 120 kakor jaz.“

„To pa vendar ni vse enako, gospodič,“ se je oglasila botra; „cesar je cesar in to hoče kaj reči. Čula sem, da mrz in vročina izpreleti človeka, ki pogleda cesarju v oči. Naš župan je z njim že dvakrat govoril in je to tako rekel.“ 125

„Vaš župan gotovo nima dobre vesti; zató ne more nikomur prosto zreti v oči,“ odgovori gospod in zapiše nekaj na majhen listič. Ta listek dá botri in reče, naj gre v Ples v založnico, češ, na ta listek se ji izplača blago. Meni pa je dal ta srebrni tolar, rekoč: „Ná ta penez v spomin, da ne pozabiš 130 cesarja Jožefa in njegove matere! Moli zanj; molitev vročega srca je Bogu mila. Ko prideta domov, lahko rečeta, da sta govorili s cesarjem Jožefom!“

To izreksi, naglo odide. Pokleknili sva in od strahú in veselja nisva vedeli, kaj delava. Botra me je začela karati, 135 da sem bila tako predrzna; ali sama ni bila nič manj predrzna. Kdo pa bi bil mislil, da je to cesar. Tolažili sva se s tem, da ga morebiti vendar nisva razžalili, ker je naju obdaroval. V založnici so plačali Novotni trikrat več za blago, nego je zahtevala. Nato sva tekli naravnost domov; a ko sva pri- 140 šli na dom, ni bilo konca govorce in vsi so nama zavidali.

Mama mi je dala tolar prevrtati in od te dobe ga nosim na vratu. Že marsikdaj se mi je dosti huda godila in vendar ga nisem dala od sebe. Škoda, večna škoda, da tega gospoda 145 zemlja krije!“ Tako konča babica povest in vzdihne.

„Dà, škoda,“ so potrdili ostali. Ko so otroci slišali zgodbo o tolarju, so ga obračali na vse strani in še le zdaj se jim je zdel imeniten. Babico pa so od te dobe vsi še bolj častili, ker so vedeli, da je govorila s cesarjem Jožefom.

Po Boženi Němcovi — *France Cegnar*.

108. Vrba.

Sama stoji vrba tam pri potoku, in kakor da bi se ogle- dovala v jasni vodi, vse veje ima doli pripognjene. Nihče ne mara za njo. Menda jo ljudje le zategadelj pustijo tam stati, ker so jo navajeni tam videti. Zatò je pa tudi žalostna; 5 mnogo je že prestala, mnogo burij, mnogo zim. Pozna se ji to na skorji, ki je v toliko koscev razpokana. Podobna ostareli babici stoji tukaj zapuščena, spomin prejšnjih časov; vendar noče umreti. In če jo pogledaš po zimi, vsa ogoljena se razteguje po zraku, težki sneg ji lomi vejico za vejico 10 — mislil bi, to je njena zadnja zima. Deblo njeno je že davno izvotljeno, iz njega rastejo druge rastline, z mahom je pokrito, z gobami obrastlo; vse hoče živeti od stare vrbe.

Kadar pa začenja mlačen veter pihati, kadar se sneg izgublja z zemlje in se vse zbuja iz spanja, tedaj tudi vrba 15 zopet oživi. Prej kakor druga drevesa si je priskrbela novo zeleno oblačilo, ki ga bo nosila črez poletje. Vrnejo se zopet ptičice, staro vrbo prijazno pozdravljajoč; zapojejo marsikatero pesmico o tujih deželah, ki so jih videle o zimskem potovanju. Vrba jih pazljivo posluša, pa vse v svojem 20 srcu hrani in ne pové, kaj so pele ptičice. Tudi veseli dečki priskakljajo k vrbi in jo gledajo. Kaj pa hočejo otroci od stare babice? Piščalke bodo delali, piščalke, ki ne veljajo nič, pa vendar pojejo dosti dobro. Srečna mladost! Svirajo na njih, ne poznajo nobenih not in vendar gre vse brez 25 pogreška. Ima pač vsak najboljšega mojstra: čisto srcé.

Josip Stefan.

109. Topol.

- Mati božja rajskomila
 iz nebes je šla na zemljo;
 ino koder je hodila,
 vse ljudi je in živali
 5 ljubeznivo pozdravljála,
 vsem je stvarcam z belo roko
 sveti blagoslov dajála.
 Glej, in vsaka stvar pod nebom
 njej naproti je hitela,
 10 priklanjála se je k zemlji,
 v slavo pesem ji zapela.
 Ptice glasne v senčnih vejah,
 slavca milega iz gaja
 in skrljiča izpod neba
 15 ena misel koj navdaja,
 da z nižave in višave
 pred popotnico hitijo
 in ji tamkaj z gladkim grlom
 sladke pesmi žvrgolijo.
 20 Iz pečevja divja koza,
 iz goščave brzi jelen,
 slon in tigra iz puščave,
 vse, kar ima gozd jih zelen,
 vse zverí hité do deve,
 25 do Marije blagokrasne.
 Tam klečijo na kolenih,
 molijo molitve glasne.
- Iz potokov in studencev,
 iz morjá, iz rek deročih
 30 stezajo glavé na suho,
 kar je manjših rib in večjih.
 Krog in krog se vse raduje
- in glasno ji svet prepeva;
 krog in krog priroda uka,
 da od gor do gor odmeva. 35
 Hrast okorni, hoja mlada
 pripogibljeta mladike;
 vekovite krepke cedre
 vrhe klonijo velike.
 Ni je šibe, ni cvetlice, 40
 da se ne bi priklonila.
 Glej, in božja porodnica
 vse jih je blagoslovila.
 Sámó topol kraj potoka
 glave noče upogníti; 45
 iz napuha v trdem srcu
 noče blažene častiti,
 ampak drzno progovarja:
 „Jaz, ki dvigam se v nebesa,
 nikdar se ne bom klanjála; 50
 naj se druga ji drevesa,
 ki so brez peres srebrnih!“
- Bliža se ji božja mati,
 tako milo jo pogleda,
 da začné vsa trepetati,
 trepetati kakor rosa 55
 na cvetlicah pomladanskih.
 Topol se je tresti jela,
 več se vstaviti ne more.
 Glej, zato peresa bela 60
 gibljejo od dne do zore;
 večno bodo trepetala,
 dokler tu na zemlji pela
 bode se Mariji hvala.

Miroslav Vilhar.

110. Lipa oblagodarjena.

Sv. Jožef, Marija in Jezušček so počivali na potu v Egipet
 enkrat pod lipo, enkrat pod gabrom in enkrat pod brinovim
 grmom. Bog je blagoslovil ta drevesa, da nikoli v nobeno
 njih ne bo treščilo. In res se tudi še nikoli ni slišalo, da bi
 bila udarila strela kdaj v gaber ali brinov grm. V lipo pa 5
 je treščilo že dostikrat zato, ker je sama Boga prosila, da bi

ji preklical svoj blagoslov. Rekla mu je: „Mene sadé naj-
 rajši k cerkvam. Kadar bo namenjeno, da bi moralo treščiti
 v cerkev, naj zadene strela rajši mene, da se ne zgodi kaka
 10 nečast svetemu rešnjemu telesu v oltarju.“

Bog je lipi lepo prošnjo uslišal, ali zato ji je podelil
 druge mnogo več vredne darove in časti kakor gabru in bri-
 novemu grmu. Postavil jo je, kakor je želela, za varuhinjo
 svojih cerkvá in pobožnih kristjanov, ki se v njih shajajo.
 15 Dal ji je mehke in gladek les, da delajo iz njega podobarji
 svetnike in svetnice, ki stojé v oltarjih. Dal ji je blago-
 dišeče cvetje, na katerem nabirajo čebele najslajši med za
 ljudi in najboljši vosek za blagoslovljene sveče, ki goré pri
 maši in sploh pri službi božji. Dal ji je lepo rast, ravno
 20 deblo, košate veje in svetlo perje, da se je obveseli vsak
 človek, že ko jo od daleč zagleda. Podaril ji je zdravilno
 moč za mnogotere bolezni in nje senci tako prijeten hlad,
 da trudni popotnik pod nobenim drugim drevesom tako po-
 voljno in v slast ne počiva. Dasi je mehka in nežna, ima
 25 vendar ta posebni blagoslov, da tudi v najhujši zimi ne pozebe.
 Okoli nje pokajo od mraza najmočnejši hrasti, bukve in gabri,
 ona pa ostane zmeraj zdrava in cela, kakor da raste kje tam
 doli na gorkem Italijanskem, ne pa v naši mrzli deželi. In
 če vanjo tudi trešči, se še nikoli ni primerilo, da bi se od
 30 tega razčesnila in posušila. Strela ji odbije vrh ali kako vejo
 in deblo nekoliko osmоди in ogrebe, čez malo let pa se rane
 zopet zacelijo in drevo tako zabrsti in zagosti, da se mu
 malokje še kak kvar pozna.

Janez Trdina.

111. Žive plamenice.

1. Na zlatem prestolu sedi
 car Neron plamtečih lic;
 po vrtu cesarskem gori
 sto jasnih plamenic.
2. Tam doli razgrinja se mrak
 po večnem mestu, pokoj
 nad Rimom leži mehak;
 tu bliska se carju soj.

3. Na ustnih leži mu smeh,
ko gleda tolik žar;
po plamenicah teh
ozira se radostno car.
4. Karkoli tam sveč gori,
to živi so ljudje:
kristjani sred temne noči
vladarju na čast goré.
5. Bil vsak je s smolo oblit,
da svetil bi tem bolj . . .
Jeli, car Neron, ta svit
i tebi je jasen dovolj?
6. In čuj! Ko dim težak
vali se iz plamenic,
pa k njemu, pozdrav sladak,
zveni kristjanov klic.
7. „Na slavo naših bogov,
na večni moj spomin
zveni ta klic njihov,
ta pesem bolečin!“
8. Zasmeje se car vesel
in sluša in sluša zvestó . . .
„Le pojte, dokler se v pepel
ne zgrudi ožgano telo!“
9. Vse tiho. In temno vse,
ugasnil je žar plamenic.
Srdito se Neron vzpne,
ozira plamtečih se lic.
10. „Kaj to? Izdajstvo! — Kdo sem
priplazil se je na vrt?“
»Jaz!« — „Kdo?“ — Iz nočnih tem
zamolklo mu jekne: »Smrt!«
11. Srce mu zastane in kri:
a ondi iz teme strašan
trinogu klic zazveni:
»Osvete se bliža dan!
12. Brezmejen je tvoj zločin,
od njega trepeče svet . . .
Na veke je tvoj spomin
proklet, proklet, proklet.

13. Trpljenje sem žrtev teh
končala Smrt sama jaz.
Gorje ti, da legel smeh
ob njem je na tvoj obraz.
14. Teh žrtev gorečih klic
po zemlji je vsej zazvenel.
In živih je plamenic
po svetu svit zablestel.
15. In niti klic, niti svit
ne mine nikoli več:
„Smrt robstvu!“ to klic gromovit;
„Za Krista!“ to svit blesteč.
16. Brezmejen je tvoj zločin,
od njega trepeče svet . . .
Na veke je tvoj spomin
proklet, proklet, proklet!«
17. Na zlatem prestolu sedi
car Neron upadlih lic.
Svobode, krščanstva gori
po zemlji tisoč plamenic.

Anton Frintek.

112. Rastline v pregovoru.

Če dolgo sekaš, mora pasti i najdebelejši hrast. — Na en mah dob ne pade. — Sila hraste ruje. — Kadar stari hrast pade, zruši dostikrat mlade. — Kamor se drevo nagne, tja pade. — Jabolko ne pade daleč od drevesa. — Dokler lipa 5 cvete, ji ne manjka čebel. — En cyet ne naredi pomladi. — Rane rože rade povenó. — Bolje bobova slama nego prazne jasli. — Kdor pod orehovo senco leži, oreha ne dobi. — Ka-kršno seme seješ, takšno žito boš žel. — Kdor koprivo pozna, nagec skrije. — Za časa začne žgati, kar hoče kopriva po- 10 stati. — Kraj suhega drevesa tudi surovo gori. — Kjer ni ljuljke, tam lepo žito raste. — Leskova mati čudodelna. — Marsikatera bukev k svojemu koncu toporišče dá. — Senca visokih dreves se daleč razteguje. — Visokim smrekam vihar vrhe lomi. — Visoko nosi glavo prazen klas.

113. „O bella Napoli — addio!“

1. Potaplja v morje že se Kapri,
Sorent za nami tam leži,
hladeč med drevjem se zelenim . . .
domov naš parobrod hiti.
2. Ej, utva bela, ladja nagla,
kaj pač mudi se ti takó?
Kje lepše je na svetu božjem
za dušo mojo, za okó?
3. Vsak dan tu stal bi in bi gledal
v to morje višnjevo črez krov;
in to igranje, šepetanje
poslušal tihih bi valov . . .
4. Skrivnostno morje, sveto morje,
velika sfinga — kaj si ti?
Globoka večnost si? Vesoljnost?
Življenja vir, vir vseh stvari?
5. Oči pogrezam v globočino,
pogrezam sam se že tja dol . . .
V brezdanje plavam že prepade
čim dalje niže, bolj in bolj . . .
6. Ha, kaj je to? Kaj potegnilo
iz sanj me je, iz globočin?
Razlega petje se veselo
in gosli vrisk in mandolin.
7. „O bella Napoli — addio!“
črez krov se ori glasni spev
in sredi morske se planote
izgublja v zrak njegov odmev.
8. „O bella Napoli — addio!“
Saj že stojiš pred nami tam,
ti Napoli, signora krasna,
in „dobro došli!“ kličeš nam.
9. „O bella Napoli — addio!“
Ne pojte rajši pesmi te!
Že jutri moram se ločiti,
otožno moje je srcé.

114. Izlet na Vezuvij in v Pompeje.

I.

Največja privlačna sila Neapola morda ni v mestu samem, dasi ima prekrasno lego in nebroj zgodovinskih in umetniških spomenikov, ampak v njega bližnji in daljnji okolici. Res zre tujec z vedno svežim zanimanjem na pestro življenje v ulicah tega veselega južnega mesta, res poseda rad pod palmami blizu obrežja Santa Lucia in gleda proti jugu v sinjo daljavo čez lesketajoče se morje; a vendar mu tajna sila obrača pogled proti vzhodu. Tam — eno uro zunaj mesta — zapira obzorje ogromna, skoro 1300 m visoka kopa: živa gora Vezuvij, vidna z vseh odprtih ali vzvišenih prostorov neapoljskih. Ob vsakem pogledu nanj nam srce nehoté zatriplje; mirno stoji orjaški sklad s svojimi gladkimi pobočji pred našimi očmi, zjutraj odet v črno senco, zvečer jasno se svetlikajoč v zahajajočem solncu. A okrogla meglena plast, ki mu vrha nikdar ne zapusti, in ognjeni odsev, ki mu v jasnih nočeh čarobno krije teme, ta izpričujeta, kakšna moč živi v njem! In tam, med njim in med morjem — to vemo — je ohranjena priča uničujočih sil te lepe gore; zakaj tam je ležalo v tisočletnem spanju zasuto mesto Pompeji.

Kdor torej pride v Neapol, ne najde prej mirú, dokler ni obiskal Vezuvija in Pompejev. Tako se je godilo tudi meni.

Jaz sem se iz Neapola peljal z obvezuvijsko železnico do Resine. Nekaj minut odtod, v Pugliano, sem prestopil na Cookovo vezuvijsko električno železnico, ki je osem kilometrov dolga in izpeljana od zapadne strani na zadnjo teraso pod glavnim stožcem gore. Cookovi vlaki odhajajo po potrebi nekako vsake pol ure. Krasot te tričetrtturne vožnje, pač najlepše v Evropi, ni moči popisati. Vlak se dviga počasi kvišku, ob večjih strminah po zobčasti progi. Krasota okoličnice kar raste pred našimi očmi in se širi in širi proti Neapolu in morju in onstran njega ter daleč po Kampaniji. Naš voz, katerega stene so skoro vse eno edino okno, nam odpira razgled na vse strani tem laže, ker je vzvišen nad bližnjo okolico. Sicer nas pogled na bližino mika še bolj nego v daljavo. Vozimo se po vinogradih, kjer raste slavna kapljica „lacrimae Christi“; neprodirni vrtovi samega plemenitega sadja nas spremljajo na obeh straneh; smokve, debele

kakor buče, visé tik ob progi. Vendar oko nam sili kvišku. Kmalu nas zapuščajo vrtovi, okolica prihaja mrtva, peljemo se po goli strjeni lavi, različno barvani, kakor je pač stara; 40 visoke škarpe so zgrajene na raznih mestih, da branijo spodaj ležeče rajske vrtove proti bodočim izbruhom. In — mimo observatorija — prihajamo bliže dimu, ki se vali gori proti nebu.

Kmalu dospemo do končišča železnice na precej obsežni 45 terasi, pokriti seveda le z vulkanskim kamenjem. Do velikega izbruha v l. 1906. je odtod privedla tujca še železnica vzpenjača naravnost po strmini v nekaj minutah tik pod rob žrela. Omenjenega leta pa je lava vzpenjačo čisto razdrla; zato je treba ta zadnji kos, dobre pol ure, premagati peš ali 50 jež. — Res! Še nismo prav stopili iz železniškega voza, že nas obsujejo razni ponudniki: ta nam vsiljuje konja, drugi osla, tretji nosilnico, četrti — samega sebe. — Odtod je najboljše iti peš; pobočje se dviguje sicer kaj strmo naravnost do vrha, a pot je izpeljana v lepih serpentinah in brez vsake 55 nevarnosti. Tu in tam puhti iz kake razpoke živ ogenj še neugasle lave; a mi bi morda šli kar mimo, ko bi nam vodnik ne pokazal s prstom tja. Vodnik? Da! Naravnost — predpisano je, da moramo od postaje vzeti vodnika s seboj (za 5 lir), če tudi ga ne potrebujemo prav nič, ker pota zgrešiti ni 60 mogoče in pomoči ni treba nobene.

Taka pot se pač ne pozabi nikoli. Pihal je prav hladen veter — bilo je zjutraj — in bredel sem nekaj časa po pepelu strte lave. Potem sem stopal rajši malo ob stezi po nerazbiti lavi, a sem moral paziti, da mi ostri robovi tega pod sto- 65 pinjami škrtajočega kamenja niso raztrgali črevljev. Zrak je bil čist, včasi pa je prinesel veter žveplen dim. Razgled me ni več mikal — le hitro naprej! . . . Tik pod žrelom stojim, pot pelje zeló strmo kar naravnost do roba. Naprej!

In stal sem ob žrelu. Gledal sem doli v globočino, 70 odkoder sunkoma prhuta dim in para, kjer se premetava plamteče kamenje, bobni grgrajoče grmenje. Kadar je veter pobrisal dim, sem videl na ono stran žrela; človek je tam videti kakor majhna živalca. Strašna širina in globina! Ob robu vede steza, neopasna, da smo le količkaj previdni. Od zad- 75 njega izbruha se je žrelo razširilo, vrh pa znižal za blizu sto metrov, tako da Vezuvij zdaj ni več 1300 m visok.

Gori na vrhu se toči v kolibici pristno „domače“ vino. Pokusil sem „lacrimae Christi“, stoječ ob žrelu in obrnjen doli
80 proti morju. Zlatorumena, sladka, težka kapljica, premočna za te vroče kraje, a vendar v soglasju z njimi! . . .

Zdaj pa doli! Odločil sem se, da se ne vrnem po istem potu, ampak da jo uberem po južnem pobočju naravnost v Pompeje. Pogled navzdol na to stran je bil precej grozeč:
85 vsa gora, kolikor je je, torej kakih 1200 m, se skoro v nepretrgani strmini spušča doli v obmorsko ravnino. Navpičnih sten sicer ni, a če mi izpodleti, se bom kotačil ne vem kam. Saj je vse to pobočje jedva leto prej ogladila lava, ki se je valila zlasti na to stran in je uničila vse nasade. Mikalo me
90 je; drsati se po tej sveži lavi. Dal sem se pregovoriti vodniku in brez odloga smo smuknili navzdol. Prasketali smo po ostri strjeni lavi, smučali po vročem pepelu strmih drč, kakor bi bilo šlo za stavo. Planinska kri mi je zavrela v tej vročini in prehitro, prej ko v eni uri, smo bili spodaj v žalostni puščavi.

95 Postali smo v prvi gostilni, kjer smo dobili zopet tistega dragocenega vina in dobrega prekajenega mesa in — pa le proti plačilu — vode, da smo se umili. Zakaj sivi, vroči pepel, ki smo ga mestoma bredli do kolena, se je bil ujedel v obleko in kožo.

II.

100 Po preteku dobre četrt ure sem stal v mestu, kakor je bilo pred skoro 2000 leti, v izkopanih Pompejih. Hodil sem po ulicah, koder so se do 24. avgusta leta 79. po Kr. mirno srečavali meščani, stopajoč ob hišah po pločniku, zeló vzvišenem nad voziščem. Po tem so drdrali vozovi s tistimi vi-
105 sokimi kolesi in kratko osjo, kakor jih vidimo še dandanes po Kampaniji. Ulice so bile vse tlakane s kamenitimi ploščami in tir je v nje globoko zarezan. Omenjenega dne je prišla katastrofa! Večina prebivalstva — vseh je bilo kakih 25.000 — je pobegnila in odnesla imetje, kolikor ga je mogla; na
110 stotine pa jih je bilo zasačenih. — In pepel je zakrival mesto, strehe so bile podrte, višje zidovje je molelo v zrak.

Tekom poznejših let in stoletij so sosedje izkopali, kar so dosegli in kar se jim je zdelo kaj vredno. Potem je izginjal spomin na mesto. Kralj Karol III. je leta 1748. pričel
115 nekaj izkopavati, a sestavno se je lotil odkrivanja mesta še le Fiorelli l. 1860. Zdaj so odkrili važnejši del mesta s toliko

popolnostjo, da nam nudijo sliko o onem starem življenju, kakor je ne dobimo nikjer drugje na svetu. Ulica se vrsti za ulico, ob obeh straneh še stojé hiša ob hiši. Zasebna poslopja so proti ulici precej enostavna, ker se je domače živ- 120 ljenje Rimljana razvijalo, kakor še zdaj pri orientalcih, le v ozadju hiše; ta sestoji zato iz več delov, ki sledé drug za drugim tja do vrta. Hiše so bile večinoma pritlične. Pri dvo- in trinadstropnih so gornja nadstropja vsa podrta; le pri eni hiši se je posrečilo vse ohraniti. Zeló dobro ohranjene pa 125 so mnoge pritlične obokane sobe, posebno kopeli, z živobarvnimi slikami; mnogo so jih pač odnesli v muzej v Neapolj. Ohranjene so seveda najrazličnejše hišne priprave (kuhinje, vodovodi itd.) ter oprave. Sploh si ni težko slikati vsega življenja v tem provincijalnem, v obče premožnem mestu. Slikamo 130 si ga tem laže, ker kmalu spoznamo, da so bili ti stari prebivalci v svojem življenju in bivanju vendar zeló podobni nam in zlasti prav tako krvavi za kožo kakor mi.

Pošteno truden in lačen sem bil, ko sem zvečer moral zapustiti to od mrtvih vstalo mesto; zvečer se namreč zapró 135 vsi vhodi in mesto zopet omrtvi . . .

Z vezuvijsko železnico sem se vrnil v Neapol. Morska sapa me je po dnevni vročini posvežila in vtiskov mi je toliko vršalo po glavi, da sem se v mestnem vrvenju čutil prav nemoteno samega. Kaj je to vrvenje napram grmenju v Vezu- 140 vijevem žrelu! In zdaj sem lahko zapuščal nebeško lepi Neapol.

Josip Tomišek.

115. Vezuviju.

Buona sera, o Vezuvij,
buona sera, stari plešec!
Ej, še zmeraj ti kadiš mi
iz velike pipe svoje
5 in še vedno dim vali se,
črn oblak iz nje se vije
ves razžarjen proti nebu.

O le puši, lazzarone,
iz sloveče pipe svoje!
10 Samo preveč mi ne vleci
in pa preveč je ne tlačí
in s prehudim ne tobakom!

- Ne s tobakom takim, starček,
 kakor takrat — saj še pomniš —
- 15 ko s pepelom si iz pipe
 bil podsul tri mesta krasna
 pod nogami tam-le, vidiš?
 Kaj si mislil, ti brezsrčni,
 hudomušni lazzarone!
- 20 Glej, ko draga je preproga,
 kamor ozreš se krog sebe,
 vrt pogrnen zelen, pisan!
 In po vrtu tem velikem
 so posuta mesta bela,
- 25 so posute hiše bele,
 pa gradovi in svetišča
 ko bleščeči biseri.
 Čuvaj vrt ta in dragulje,
 slavni plešec, ti Vezuvij!

Anton Aškerc.

116. Steblo in klas.

Glej, tu na cesti leži steblo slame. Ljudje hodijo sem in tja, se ozirajo po sebi in po drugih, govoré o potrebnem in nepotrebnem, o koristnem in škodljivem, ali zavrženega stebela nikomur ni mar. Nihče ne pozna svojega dobrotnika. Žalosten 5 pojav to, pa resničen; nahajamo ga vsak dan v človeškem življenju in imenujemo ga nehvaležnost svetá. In vendar je še le steblo naredilo iz človeka človeka; to steblo ga je povzdignilo k višjemu duševnemu življenju; dá, vse, kar si je pridobil v umenju, izobraženju in nrvnem izboljšanju, vse to se je 10 zgodilo na podlagi tega — zavrženega stebela.

Obrazi davnih vekov nam stopajo pred oči. Z gorjačo in kijem oborožen, brez domovja in domovine, brez Boga in čednosti blodi lovec po gozdu in planjavi. Kakor plena željna zver voaha in sledi, da bi kakor ljuti tiger napadel. tura ali 15 jelena; z njegovim mesom si krepi telo za poznejše moritve in s krvjo sesa v sebe nove divjosti. Kakor orel v svoji okolici, ki si jo je pridobil v krvavem boju, ne trpi drugega orla, dá, celó svoje mladiče odganja od sebe, tako tudi divji človek, ki mu lov hrani življenje, v samoti životari, v samoti 20 gine in umira. Krvavo njegovo opravilo ruši vse vezi družbinskega življenja in neprestani boj za lastno obrambo ne

pripušča v boječi sumljivosti nikakršne prijateljske družbe. Samoten je živel, samotен tudi poginil.

Mirnejši obraz nam stopa pred oči. Za čredo belih ovac in mlekodajnih krav se peha pastir po travnatih ravninah. 25 Z miroljubno dušo je ukrotil brav in govedo, lamo in velbloda, osla in jelena; svoje črede hrani za živež in jih varuje pred pogubno zverjô. Rodovitna krajina je njegova domovina, nebeški obok je streha njegovega prebivališča. Njegov krotki duh pazno motri vremenske premembe in preiskuje 30 njih vzroke; njegovi duši se dozdeva o skrivni in silni moči; njegovo oko, iskajoče vodnika, se povzdiguje hrepeneče k večernim zvezdam, k solncu — in čim dalje više in više. Vzajemno premoženje in splošne nesreče edinijo vse ude ene rodovine k vzajemni pomoči. Zakaj rodovitna zemlja 35 vabi tujega pastirja; z oboroženo roko si lasti zemljo, boj in smrt na vse strani pošiljaje. Slabejši se umika močnejšemu, opušča svoje črede in plodovito njivo, da bi se skrnil v brlogih na skalnatih gorah in premišljal, kako bi izgnal nasilnega roparja. 40

Zopet se je izpremenil obraz. Človek je opustil lov in nemirno življenje in v rahlo prst je nasejal žitnega zrnja. Poleg svojega polja si je postavil trdno in varno poslopje, da bi našel v njem prebivališče v vseh nezgodah življenja. Snuje si domače rodbinsko življenje in stavi oltarje večnemu Bogu, 45 da bi mu blagoslovil sad zemlje. Z bistrim očesom opazuje zvezde, šteje dni in leta, kako se vrstita poletje in zima. Modro razdeljuje svoja dela; zraven sebe naseli rokodelca, da mu nareja plug in voz, da mu izdeluje primerno obleko in postavlja pravilna poslopja. Bog blagodari človeka; več nego 50 potrebuje, mu donaša rodovitno polje živeža; da bi svojim bližnjim mogel deliti od svoje obilnosti, gradi ceste in uvaja promet od kraja do kraja. Svoje premoženje zavaruje s postavami in proti sovražniku se brani z umetnim orožjem. Obilo rodi plodovita zemlja; zato postavlja poleg svojih hiš 55 cerkve in šole, svoje prebivališče krasoti z lepim pahišnim orodjem, svojo dušo pa s čednostjo in izobrazbo. Kakor palica čarovnica vlada žitno steblo vse človeštvo in ga napeljuje k iznajdbam, k čednosti in pobožnosti; obrt, kupčija, vednosti in umetnosti, vera, božja služba in državne uredbe, vse to 60 temelji na podlagi stebela in klasú.

Kdor pogleda na pohojeno steblo, pač ne vidi v njem čudovitega darú božje prirode. Iz drobnega zrna je pognala neugledna rastlina; brez vonjave in krasno pisanega listja
 65 se dviga iz zemlje pohlevna gola bilka; revna, pa vznesena, gola, pa čudovita. Gospod nebes in zemlje pošilja mali rastlini vlažnost in toploto, da bi se raztopili deli kremenite, okrog koreninic ležeče prsti. Hvaležno sesajo korenine kameneni živež, uživajo dalje še nekoliko solnih tvarin ter
 70 sestavljajo iz njih ono čudovito poslopje, po katerem se pretaka životna moč nežne rastline.

Kako velikansko in krasno je to poslopje! Kaj so vse stavbe, ki jih je naredila moč bistrumnega človeškega duha, v primeri s pohlevnim stebлом? Kateri graditelj je že sezidal
 75 stolp, ki bi se pri razmerno enaki višavi in širjavi mogel meriti s stebлом? Sme se li tisti orjaški angleški dimnik v Birminghamu, ki ima pri 134 metrih visokosti spodaj 15, zgoraj pa $5\frac{1}{2}$ metra v obsegu, staviti na stran našemu steblu, ki samo nekoliko milimetrov debelo doseže visokost 2 metrov ali
 80 še več? Steblo nadkriljuje z velikostjo in dovršenostjo svoje sestave tanko palmo in vitko jelko. Kako krasno je že zunanje ozidje! Pa še veliko lepše je znotraj — črez in črez prepreno z najtanjšo gosto tkanino. Premnogo cevi preprega notranje votline; po njih se vzdiguje tekoča hrana kvišku
 85 od predalčka do predalčka, kakor se pretaka kri po žilah človeškega telesa. Na tisoče drobnih cevi si je naredilo steblo, da bi mu mogle ob času potrebe donašati dovolj hrane iz bogatega studenca — matere zemlje.

Steblo je gotovo; na vrhu se je razvil velik klas, krona
 90 vsega velikolepega dela. Kateri umetnik graditelj se je predrznil na vrhu svojega stolpa pripeti toliko breme? Vihar, dež in nevihta divjá po planjavi in nagiblje na vse strani težki zrnati klas. Globoko k zemlji se priklanja z zrnjem napolnjena glava, ali steblo se vendar ne zlomi. Njegove cevi
 95 so dosti močne in prožne, da kljubujejo divji nevihti.

Steblo neutrudljivo dela; tam v klasu je vložilo v nežne zibelke svojo deco in jo ziblje z materinsko skrbjo v toplem zraku; in da bi se razvila in rastla, jo ogreva v solnčnem žaru. Mali otročiči so lačni in žejni in živeža za nje je najti
 100 le globoko pod klasom, v rahli zemlji. Steblo nima ne parnih strojev, ne kakega drugega umetnega orodja, a vendar

se pretaka hrana, ki jo korenina zajema iz zemlje, v tankih cevéh po vseh predelih, da dohaja dovolj redilnega soka do najvišjih oddelkov visokega klasů. Kolika moč mora tu biti v delu! Kje je kak parni stroj, ki bi gnal vodo v višavo, 105 ki bi bila primerna visokosti stebła? Človek se ponaša s svojo bistrumnostjo; in glej, ali je že prekosil doslej to slabotno steblo? Noben človek še kaj takega ni izmislil. In ko bi se zbrali vsi narodi na svetu, ne bi naredili Babela tako visokega in umetnega, kakor je — prezirano steblo. 110

Iz vode in kremena je vzrastlo čudovito steblo, rodil se tudi klas. „Ne vidite li,“ je pravil indijanski poglavar svojim rojakom Misisanom, „da se živé beli ljudje z zrnjem, mi pa z mesom? Trideset in več mesecev potrebuje meso za svojo rast, a zrno, v zemljo vrženo, se povrne čez leto st- 115 terno zopet. Meso, ki ga jemo, ima štiri noge k ubegu priprave, mi za lov pa samo dve. Ali ne vidite, da zima, nam tako nadležna, prinaša belim mir in počitek? Zató imajo po svojih hišah toliko dece in živé dalje kakor mi. Bratje moji, poslušajte svojo usodo! Preden razpadejo cedre naše domovine od starosti, preden nehajo postarani javori dajati sladko maščobo: prej bode pogubilo pleme, z zrnjem se živeče, nas, narod mesojedni, ako ne začnó lovci obsevati polja z zrnjem, s katerim se živé belci.“

Res je takó. Zitno zrnje je postalo življenski pogoj omi- 125 kanega ljudstva. Z boječo nemirnostjo ogleduje človek rastočo strn vsako leto; ako ne obrodi — kdo more pregledati vse nasledke slabih letin? Divje nevihte stresajo zemljo ter grozé raztrgati vse vezi človeške družbenosti. Odvzemite žitno zrno — in človek postane zopet lakotna, morilna zver. Omika in 130 nrvnost rodbinske zveze, zakon in ves družinski red izgine v tem trenutku.

Velika je dobrota, ki nam jo daje klas s svojimi plodi; pa tudi steblo samo bodri človeški duh k delavnosti, da bi poskusil svojo umetnost. Glej oni nežni klobuček, ki se z 135 njim tako rada krasi ženska glavica, ki si nanj kosec pripenja kitico poljskih cvetlic in ki se z njim mornar na južnih morjih brani solnčne vročine: ta klobuk je spleten iz slame. Težavno delo to, iz krhke slame izbirati nežno tkanino, močno in gibčno! Na tisoče revnih rok na Toskanskem, v Benetkah, na Švicar- 140 skem, v Franciji, v Belgiji in tudi pri nas na Kranjskem v Dom-

žalah se pečá s pletenjem slamnatih klobukov ali slamnikov. S slamo greje po brezgozdnih krajih siromak svojo peč in pod slamnato streho krmi kmet svojo živino z rezanico, ki
 145 jo z ostro koso reže iz slame. S slamo gnoji poljedelec svoje njive in tako služi steblo po mnogovrstni izpremembi zopet novemu stebłu za živež.

Franjo Marn.

117. Nočni napad.

Solnce je že davno zatonilo tam doli za morjem. Polagoma so utihnili bregovi, utihnile loke in krasna rožna ajdovišča, umolknilo je na njih živahno brenčanje in gomzenje hroščkov, pisanih metuljčkov in raznih drugih krilatih živalic.
 5 Namesto zlatih solnčnih žarkov je priplulo na milijone svetlih lučic na brezoblačni nebesni svod. Skoz veje jablan in skoz visoko bezgovo grmovje pa radovedno ogleduje srebrna luna mali uljnjak, ki obsega kakih deset srečnih državic v podobi desetih velikih panjev. Radovedna, ali že počivajo vse male
 10 delavke po trudapolnem dnevu z bogato ajdovo pašo, poluka z bledim očesom skoz žrelce najpridnejšega ulja s podobo Daniela v levnjaku. V ravnih ulicah rumenkastega satovja spavajo tisoči malega ljudstva ter mirno sanjajo kakor vojska kralja Matjaža v gorski votlini.

15 Vse tiho; noč in mirna tišina je legla nad vso čebelno naselbino. Le vročekrvnež — mlad trot nikakor ne more zatisniti oči. Sevéda, ves dan je postopal brezdelno po polnem satovju in pokušal med najraznovrstnejših cvetic. Bilo je pa vmes tudi nekaj takih, po katerih rada glava boli. In
 20 res je bil to tudi vzrok, da je naš trotek rajši kolovratil okrog, kakor da bi bil stisnil svojo glavico v satno celico in zaspal.

Pri glavnih vratih, pri žrelcu, ugleda senco; bila je straža. Nepremično kakor okamenela stoji, glavico obrnjeno ven in
 25 gleda strmo v jesensko noč. Krilca se ji leskečejo v mesečnem svitu.

Vesel, da dobi družčino v nočni samoti, pohiti gibčni trot proti vходу.

30 Čebelica stražnica se urno ozre. A temina v panju ji brani razločiti, kdo se ji bliža. Očividno pa ji ni mnogo do

tega. Nekaj drugega obrača naše njeno pozornost. Zato se takoj zopet strmo zagleda v neko stvar. Le tiho še zakliče:

„Huum-dzis-ffs!“ Zdaj še le spozna tovariša in reče:

„A — ti si, nepokojnejž?“

Mladi trot, ki dobro pozna vrlo stražnico, se previdno 35 ozre skoz žrelce v smeri, ki mu jo delavka naznači s tipalnicami. I res, o groza! Pred uljem poletava velika črna senca tiho in lahno, kakor kadar jastreb plove v krogih nad dolino.

„Veš li, kaj je to?“ vpraša stražnica z glasom, kakor bi slutila nesrečo. 40

„Tega ne vem,“ zastoče nebrižni pustolovec. A brzo mu postane stvar jasna. Čuječa čebelica zabrlizgne med tem s stražno piščalko „ži-i-i-i!“ in že privrši črna senca na letalno deščico. Komaj je skočil preplašeni klatež v stran, že vdere 45 v panj, grozno frfotajoč s krili, velika veščica. Ubogega trota izpreletava mrz in vročina, da se trese kakor trepetlika. ko vidi v mesečnih žarkih ogromno, kosmato telo, dolgi, črnosivi prednji krili z rumenimi čirečarami, zadnji pa rumeni kakor ilovica, z dvema črnima pasovoma. Glava je črna, oči se v temi leskečejo kakor dva žareča oglja, s tilnika doli pa gleda na 50 okoli — velika mrtvaška glava.

„Smrtoglavec!“ se razlegne v tem hipu po panju in takoj nastane ropot in vikanje in zmešnjava kakor v napadenem taboru.

Nočni gost se za to nič ne zmeni. Naravnost hiti k 55 najbližjemu satu, razkoplje z nožicami nekoliko medenih stanic in pogrezne vanje svoj dolgi sesalni jeziček. To se je posladkal!

A gostija ni trajala dolgo. Komaj spoznajo čebelice roparja, se vržejo kakor stekle nanj in vbadajo z vso močjo 60 svoja želca v veščino telo. Ali bridko so se revice zmotile. Veščica ima telo pokrito z gladkimi dlačicami, ki se tesno prilegajo, in vsaka čebela, ki se usede na široki hrbet smrtoglavčev, zdrzne hitro doli. Od trde kože pa, ki varuje celo telo, odletavajo nežna želca kakor bodalca ob jeklenem vi- 65 teškem oklepu.

Smrtoglavec poletava po ulju; en mahljaj silnih kril in male sovražnice se valjajo po tleh. Med tem pa lušči neprenehoma pokrovce od medenih celic in jih prazni drugo za drugo.

Zastonj je bojni krik čebelic, zastonj brizgajo strup svojih žel proti sovražniku, da je vzduh v panju prenapolnjen z ostro mravljinjo kislino. Ogromna večča se ne dá motiti. Za kavno žličico s trudom nabranega medu je že izginilo v nenasitnem
75 trebuhu.

Stražnica se je bila besno. Hudovala se je pri tem sama nase, da je pustila roparja tako po ceni skoz žrelce in da ni prej zakričala. Jezila se je na ves panj, da ne more premoči sovraga, in zraven je sikala od skrajne razburjenosti. Slednjič
80 se ubožica tako utruji, da še komaj premika noge ter se končno umakne z bojišča.

A ko se stražnica spočita vrne znova v bojni hrušč, tedaj zakliče trot:

„Stražnica, mi se bojujemo brez pravega vojnega načrta!“
85 „Prav za prav: bojujejo,“ popravi zbadljivo delavka, „saj ti samo gledaš.“

„To je res, pa zato toliko več vidim!“ se odreže prebrisani trot. „Vidim, da je velikanska večča ranljiva med trebušnimi obročki; na drugem mestu ne prodreš z želom smrtoglavčevega telesa. Ali taka mladost! Vse polno sika in vika,
90 pri tem pa nimate niti zrnca soli v glavi!“

Z glasnim krikom se vrže nato čebela na orjaško truplo škodljivca, ob katerem so si doslej razbijale glave vedno nove in nove bojne trume.

95 Nenadoma plane kosmati orjak obupno po koncu in po vsem panju se razlega bolesten njegov pisk, podoben mišjemu glasu. Čebela mu je prebodla z želom kožo ravno tam, kjer se stikata trebušna obročka.

Ranjeni smrtoglavec pomeče s krepkim mahljajem pri-
100 tlikavske sovražnice na vse strani, a s tem povzroči grozen hrup. Ohrabrena vsled takega uspeha, napade vsa bojna četa s podvojeno srditostjo silovito veččo in ta si zastonj prizadeva, otresti se ljutih napadnic. Drobne bojavnice so se ji obesile na noge in krila, druge pa so si po stražničnem zgledu
105 prizadevale, vbosti nasprotnika na najobčutljivejših mestih.

Obupno piska smrtoglavec; že mu pojemajo moči. V telesu čuti žgočo bolečino, prizadeto od želc; krila ima vsa raztrgana, na njih pa visé kakor svinčene uteži grude bučečih čebel. Ropar umira, njegovo piskanje prihaja slabše in
110 slabše.

Kmalu na to potihne v panju bojni grom. Če črez pet minut nastaviš uho k žrelcu, ne čuješ ničesar več. Le nekoliko ranjenih čebelic se še plazi po dnu panja. Njih želca so se bila zadrila globoko v trdo kožo smrtoglavčeve; zlomila so se in vrle čebelice umirajo tu na bojišču za domovje in 115 njegovo obrambo.

Po panju je razprostrt ostri vonj mravljinke kisline.

Ko pa drugo jutro solnčece vzide in pošlje prvi žarek skoz žrelce svojim ljubljenkam v pozdrav, osupne vse in se čudi predmetu, ki ga je obsvetilo šolnce z rdečkasto svojo 120 zarjo. Bila je to čudna kopica v kotu pri zadnji steni. Kup dlačic, medú in smole — kup, podoben vsemu prej, samo smrtoglavcu ne. In vendar je bil to smrtoglavec!

Orjaški tatin leži tu na tleh kakor premagan turški paša; male zmagovalke so ga uklenile tako, da bi se niti 125 ganiti ne mogel, tudi ko bi bil živ.

Nožice, tipalnice in sladkosnedni jeziček so mu odtrgale in odnesle ven iz panja. Trebuh so mu razparale, ugrabljeni med očistile in znosile zopet nazaj v celice. Nato so strgale s satja nekoliko voska in mu razdrapana krila prilepile k tlom. 130 Takoj zarana izletavajo iz panja na sadna drevesa in dišeče rastline po lep in smolo; in s to zmesjo zazidajo telesne ostanke poraženega neprijatelja v kotu svoje palače kakor v grob.

France Pengov.

118. Rada.

1. Solnce že za goro pada,
krog se vlega mrak hladan;
gori ob ozidju grada
divji boj še ni končan.
2. „Allah, Allah!“ okrog rova
Turki divji rujové,
„Allah, Allah!“ vedno znova
divje vžiga jim srce.
3. Kaj za to, če pod okopi
Turek ljut se zvrne v prah?
Na njegovo mesto stopi
vragov ljučjih pet na mah.

4. Za ozidjem četa mala
kristijanskih mož stoji,
srca niso jim upala,
toda pešajo moči.
5. Dneve tri že hlapci zvesti
vragom stavijo se v bran,
mnog že drug več ni na mesti,
padel v boju je srčan.
6. V gradu na postélji svoji
bled in nem leži grajščak,
naglo v divjem, besnem boji
smrtni ga objel je mrak.
7. Zraven njega hčerka mlada,
oj sirota zdaj, kleči,
stoka v divji boli Rada,
a solzé na lice ni.
8. Čuj, ob grajskem rovu doli
raste hrup in divji šum.
„Allah, Allah!“ vre okoli
kakor krik peklenskih trum.
9. Rada se bolestno zgane,
iz omame se povzpne,
od očeta k oknu plane,
srepo se na dvor ozrè.
10. Oj gorje! Črez zide grada
turška se vali zverjad,
zdaj gorje ti, deva mlada,
zdaj gorje ti, sivi grad!
11. Brž na čelo dá visoko
hči poljub očetu vroč,
luč gorečo prime v roko,
steče od postélje proč.
12. Temen hodnik za hodnikom,
stopnic dolg preteče broj,
zá njo, nád njo z divjim krikom
dere v grad Turčinov roj.
13. V kleti temni in globoki
Rada mlada obstoji,
tu v molitev sklene roki,
Bogu dušo izroči.

14. V kotu tam kleti prostrane
sod odprt stoji navpik,
k sodu hrabra Rada plane,
srčno vrže luč — v smodnik.
15. Čuj, zmajê se hrib mogočni,
kakor da je sodnji dan,
s hriba bukne v pokoj nočni
hrup in šum, polom strašan.
16. Ko z nebá spet mesec sine,
glej, na griču ni zidů,
samo grozne razvaline
so ostale od gradů.
17. Pokopana pod zidovjem
hrabra Rada spi trdó,
z njo leži pod tem skalovjem
divjih Turkov sto in sto.

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

119. Zoološki vrt in akvarij v Berlinu.

I.

Lep nedeljski popoldan je; gorko sije poletno solnce. Bogata gospoda se je odpeljala nekam izven mesta. Kam pa naj se obrne v tem velikanskem mestu pošten rokodelec, mali uradnik z ženo in otroki? Rad bi kaj užival, kaj videl; rad bi zlasti otrokom privoščil kaj razvedrila. In starši in otroci 5 so enakih misli: „V zoološki vrt!“

Ob takih dnevih se nabere v zoološkem vrtu nad 100.000 ljudi. V prvih popoldanskih urah se zdi, kakor bi se mesto izseljevalo proti zapadu — tam leži ta vrt — in promet je tem zanimivejši, ker med občinstvom skoro ni videti velikomestnih 10 ošabnikov. Kaj je zoološki vrt berlinski? Pred vsem: to je res vrt, in sicer velikanski; celih 22 hektarov obsega. Prav za prav je le zapadni del obsežnega javnega šetališča zverinjak, a je od njega ločen po posebni ograji in je z velikimi stroški preurejen v najlepši park. Krasni nasadi, 15 drevoredi, zelena zatišja, žuboreči potočiči, večja in manjša jezerca (šest je večjih) se kar vrsté. Vmes so lepi šetališčni poti, nekateri široki, za množico, drugi ozki, za posa-

meznike. Hladne sence pa solnčne trate, prijazne utice, igrišča
 20 za otroke, umetno nasuti grički, male kočice, kjer dobiš po
 ceni raznih jedil, to se menjava; za vsakega nekaj.

Vrt je pa po svojem značaju tudi in v prvi vrsti zoološki;
 baš to daje vsem zabavnim, razvedrilnim in olepševalnim pri-
 25 pravam še posebno privlačno silo. Še brez živali bi bil vrt
 brezdvomno dobro obiskovan; ker pa je v njem stalno in
 nekako domovinsko nastanjena svetovna menažerija, zato se
 pridružuje mikavnosti preprostega razvedrila še tajna moč,
 ki jo ima do vsakega prirodna veda, utelešena v prirodi sami.

V zoološkem vrtu je zbirališče živali s celega sveta. Z
 30 ogromnimi stroški, z milijoni in milijoni, je urejeno vse tako,
 da se giblje vsaka žival, resnično ali vsaj navidezno, v svojem
 pravem elementu, če mogoče, kar na prostem, da občinstvo
 živali tem lažje opazuje. Za morskoga psa, za morskoga leva, za
 vidro in za bobra so napravljeni prav ob glavnem potu sredi
 35 grmičja in trate posebni tolmeni, kjer se te živali potapljajo,
 kolikor se jim ljubi. Razume se, da je tu vedno vse polno
 gledalcev, ki strmé v te mokre, okretne in zopet neokretne
 živali. — Razne srednjeevropske ptice skačejo po vejah pravih
 dreves in kos poje zvečer svojo pesem v pravi smrekovi gošči.
 40 Gnezda si stavijo ptice res po duplih, v listju in med pravimi
 rogovilami. Seveda, visoko gori nad drevjem in grmom je
 potegnjena tanka železna mreža; ptički so ujeti in kragulj,
 ki preži tam na vrhu hrasta, ne more do ščinkavca tam na
 oni strani. Za jelene je ograjen cel gozdič; pasejo pa se na
 45 posebnih krajih tudi konji, krave, ovce in koze vseh vrst,
 domačih in tujih. Divje koze, divji kozli in lame imajo tudi
 nekaj skal, da morejo na njih pokazati vsaj trohico svoje
 spretnosti.

Pri tujih živalih je, zlasti če so občutljive, skrbjeno za
 50 njih domačo udobnost; gledalcu pa izkušajo stavbe zbujati
 domnevo, da se nahaja v ozemlju, kjer živi taka žival. Res
 čarobno je na pr. poslopje, ki so v njem nastanjeni noji, te
 velikanske ptice z nogami, daljšimi, nego so konjske. Zdaj
 razumemo, da ni prav nič čudnega, če konj noja ne ujame.
 55 Ako stopiš v to poslopje, se ti zdi, kakor bi stopil v Saharo
 ali v puščavo, ki meji ob Egiptet. S slikami, s svetlobnimi odsevi
 in s pravimi predmeti se izkuša tak učinek doseči. — Največ
 ljudi se zbira okrog velikanskega globokega vodnjaka sredi

pod široko kupolo. V tem vodnjaku plava, se potaplja in sopiha orjaški povodni konj, skrbno negovan v nalašč segreti vodi, 60 navzlic grozovitosti silno smešen. Da le stopi kdo blizu ograje, že priplava tja in prijazno odpre tisto strašno, dve pedi široko žrelo, da mu vržeš vanj — mehko žemljico. Ob jezerih je vse polno povodnih ptic, a uiti ne morejo.

Živali so seveda najskrbneje negovane; vse imajo svoje 65 posebne spalnice in, ako je treba, za zimo svoje gorke prostore. Zato so po zimi mnogi oddelki od zunaj prazni; zlati časi pa so tedaj za severnega medveda in drugo severno zverjad.

Dunajski zverinjak v Schönbrunnu spominja v marsičem na berlinski zoološki vrt; samo da je berlinski vrt neprimerno 70 večji in da je pridobitno podjetje, ki nese delničarjem lepih dohodkov, dočim je schönbrunnska naprava plod plemenite radodarnosti našega cesarja.

II.

Vse premalo znan je še drugi berlinski zavod, v katerem je dragocena zbirka živih in iz večine redkih in čudovitih ži- 75 vali; to je takozvani akvarij. Sem prihaja v obče malo ljudi. In vendar je ta akvarij znamenitost prve vrste; ustanovil ga je slavni Brehm. Nihče bi ne pričakoval, da je tu toliko zanimivosti. S katerimkoli tujcem sem govoril, nobeden ni utegnil, da bi prišel sem občudovat živalske znamenitosti, zbrane 80 s celega sveta, iz zračnih višin in iz globočine morja. Ime „akvarij“ namreč ne pové vsega. Iz večine so tu zbrane res povodne in obvodne živali, a mnogo je tudi ptic: papig, kolibrijev, orlov itd. — Stavba je urejena tako, da zbuja v gledalcu vtisk, kakor bi hodil globoko pod zemljo, na pr. v Postojnski 85 jami. Nebesna svetloba prodira v temo tu in tam le v nejasnih odsevih, včasih pa skoz široko odprtino, pokrito s steklom. Zlasti v središču poslopja je taka odprtina v obliki velikanske kupole. Tu se razprostirajo tratice in na primernih prostorih so nameščene ogromne kletke, v katere so postavljena 90 cela drevesa, ki po njih pleza in skače ptičkov kakor čebel v panju. To žvrgolenje in ta sloga! — V veliki globoki jami je plavalo in na robu je leno ležalo več afrikanskih krokodilov, v posebnem oddelku pa so tudi krokodili iz drugih krajev sveta; eden, menda kitajski, je bil črn ko oglje. — V visokem, 95 z vrha razsvetljenem stolpu je bilo na stotine galebov, ki so se kopali v vodi, curljajoči od vseh strani v razni višini in

zbirajoči se na dnu v globokem tolmunu. V tem tolmunu sta bivala dva morska psa, ki sta, kadar sta le mogla, ušla nezno-
 100 znosnemu kričanju galebov. Res smešno je bilo gledati to topo in tolsto žival, kako je, sicer se mirno ozirajoč, skoro bolestno zaprla oči, če so galebi — iz neznanih vzrokov — skupno povzdignili svoje glasove; ako niso kmalu ponehali se je morski pes vdano obrnil in je smuknil pod vodo.

105 Večinoma pa sestoji akvarij iz temnih rovov, ki vodijo križema in so le za silo razsvetljeni z električnimi žarnicami; saj si je treba tu predstavljati, da se nahajamo globoko v morju, kamor sega le nekaj redkih svetlobnih žarkov. Ob stenah pa se vrsti posoda za posodo. Vsaka je proti hodniku pokrita z
 110 debelim prozornim steklom; tam znotraj pa živi kako čudovito bitje svoje življenje, ne vedoč, da opazuje radovedno človeško oko vsako njegovo kretnjo. Tiste posode so napolnjene z umetno prirejeno morsko vodo, ki se seveda najpazljiveje dovaža in očišča; a tla in ozadje pokrivajo morske rastline,
 115 morsko kamenje in blato ter školjke. Nekoliko rdečkasta luč, ki prihaja od nevidne strani, razsvetljuje vsak tak prostor z mehko svetlobo.

Vsakdo je že občudoval v prirodopisnih knjigah sliko čarobnega življenja v morski globini; v akvariju ga more pa
 120 zares opazovati. Tu raste tiste žive „morske rože“ v najrazličnejših barvah, od snežnobelih do rdečih; tu migljajo korale, morski konjiček plava šepavo po strani prek vode, morska zvezda se pregiblje po dnu. — Kakor nalašč so združili v veliki posodi orjaškega raka z malim morskim volkom. Kako
 125 premeteno je prežal rak izpod velike skale na mirno plavajočo ribo! A ta ni bila kaka plaha postrv, bila je najhujši morski ropar; igraje pa se je ognila raku, če je puhnil nad njo.

V tistem oddelku je živela tudi znana orjaška želva. Njo so posebno radi opazovali otroci, ker plava tako smešno,
 130 dasi brzo in spretno. Tudi nekatere ribe plavajo kaj čudno; ploščnice (skati) na pr. prav tako, kakor frči ptič po zraku. Najbolj v spominu pa mi je velik polip, sila ostudna žival, s kretnjami, ki res morajo zbujati grozo. Kakor prava pošast se premika to bitje po vodi, skrčujoč se zdaj v gnusno kepo,
 135 potem na vse strani raztezajoč svoje dolge lovke, ki se opri-mejo in ovijejo predmeta okrog in okrog. In te živali zrastejo v prirodi do silne velikosti. — Koliko je v tej zbirki

redkosti, to bi mogel presoditi strokovnjak. Mojo pozornost so med drugim zbujali še neki japonski močerad, dolg poldrugi meter, in mali raki, ki so čisto — prozorni. 140

Takoj pri vhodu so kače in slična golazen. Nekaj klopotaç se je plazilo po pesku; a več gledalcev je privabila velika klobučarka, ki se je baš levila. Seveda je tod mrgolelo še drugih velikanskih in malih kač, raznih kuščarjev, kameleonov itd. 145

Po vsem svetu slovi tudi akvarij v Neapolju. Reči moram, da sem bil razočaran, ko sem si ga ogledal. Njegova bogatost obstoji v tem, da ima isto žival v mnogih eksemplarih; namenjen je pač študijam, a berlinski širšemu občinstvu.

Josip Tomišek.

120. Te gore!

1. Pomlad prišla je iz nebes,
sneg po vrhéh se v solncu taja;
o, zdi se mi, kot da bi res
razgrnil tod se košček raja —
te gore, krasne gore!
2. Obseva jutra svit krasan
brsteči cvet, zelene veje;
na zlatem vozu solnčni dan
izza gorá se nam prismeje —
te gore, zlate gore!
3. Z nočjo stoterni pride sen
in solnce svod nebá ostavi;
počiva svet v snu zatopljen,
žar ga nebrojnih zvezd pozdravi —
te gore, mirne gore!
4. V oblakih križa bliskov žar
in grom razlega se v doline;
beži v zavetje vsaka stvar,
radóst in spev po gorah gine —
te gore, temne gore!
5. In pride zime led in mraz,
planini cvetno lice vzame;
in smrtni jo poljub ta čas
v sen zimski žalostni objame —
te gore, mrtve gore!

Engelbert Gangl.

121. Dan in Noč.

Dan in Noč sta sedela skupaj v jutranji zarji.

Dan je rekel: „Štiriindvajset otrok — mnogo blagoslova, mnogo! Kako si jih razdeliva? Ti dvanajst, jaz dvanajst, to bi lahko včasih šlo, toda ne za dolgo; saj za daljšo dobo bi te to utrudilo, tebe slabo ženo. Čuj, kakor hitro pride poletje, vzamem si jih večji del jaz v oskrbo. Že se veselim tega drobiza. Privoščim jim solnca in toplote, cvetja in sadja, iger in veselja. Nato pa zopet spustim nanje ploho, razženem jih z divjimi vetrovi in jih dam pretesti z gromom. To bo za nje zdravo!“

Noč ni nič odgovorila. Ko pa je pozneje solnce jelo hoditi na nebu že v žalostinski obleki, ko je očetu Dnevu legala jesenska megla na rameni kakor vlečka in je nevoljen izgubljal nehoté otroka za otrokom, tedaj je hodila za njim mati Noč in jih je zbirala. In ko je nastopila zima in z njo dolga tema in strašen mraz, imela jih je že poln plašč in bila je pri njih od zgodnjega večera do poznega jutra.

Po Janu Nerudi — Pavel Pestotnik.

122. Sejalec.

1. Svetel znoj sejalcu kmetu
v izorane brazde pada;
v zemlji se rodi, zaklije
zlato klasje, zlata nada.
2. Znoj na čelu — sveta rosa:
kamor na zemljico kane,
ko bi Bog jo blagoslovil,
tam življenje novo vstane.

Cvetko Golar.

123. Naša domovina za Rimljanov.

Rimljani so razdelili vse dežele v pokrajine. Ob morju je segala Italija za cesarja Avgusta še celó na Kranjsko. Severno od nje se je razprostirala gorata Karnija in potem Norik do Donave, obsegajoč današnjo Koroško, zapadni Štajer in južno Nižje-Avstrijsko. Vzhodno od Norika pa se je daleč

na Ogrsko raztezala Panonija, ravan, polna gostih šum in močvirij; tudi vzhodni rob Štajerske in Dolenjsko sta spadala pod Panonijo. V te pokrajine so pošiljali Rimljani oskrbnike, ki večinoma niso bili „pastirji svojim čredam, nego volkovi“. Odirali so prebivalce (provincijale) z visokimi davki od zemljišč, obrtov in dediščin; celó najubožnejši podaniki so morali plačevati davek od glave, za vojake in uradnike pa so morali dajati žito. Na mejah teh pokrajin so bile mitnice, na katerih so pobirali cestnino od tovarnega blaga, na pr. v Ptuj, v Celju, na Trojanah, na meji med Norikom in Italijo, v Ljubljani in Pontebi. Napredek pa je bil, da so Rimljani izmerili vsa zemljišča in jim določili meje. Sodstvo ni stalo mnogo; zakaj cesarjev namestnik je potoval po deželi, pozval pred se vsakega, kdor je imel kako pritožbo ali je bil sam tožen, in je na kratko, prav po vojaško izrekel sodbo, ki se je takoj izvršila. Samo tisti so se smeli pritožiti pri cesarju, ki so bili rimski državljani; o življenju in blagu provincijalov pa je razsojal namestnik sam. Podanike so učili častiti cesarja kot božje bitje; zato so prirejali narodne shode, na katerih so darovali rimskim bogovom in cesarju ter jim postavljali oltarje in kipe. Tako so širili med domačim latinski jezik, svoje šege, svojo omiko, svoje zakone in svojo vero. Kultura so širili Rimljani tem laže, ker so ustanavljali na starih gradiščih in drugih primernih krajih nova mesta. Tako so nastale naselbine: Emona (Ljubljana), Celje, Ptuj („Na Hajdini“) na Štajerskem, Virunum na Gosposvetskem polju; ob morju so cvetela poleg Ogleja mesta Trst, Koper in Pulj; ob izlivu Kolpe v Savo je nastal Sisek, ob gorenji Donavi pa Vindobona (Dunaj). Poleg utrjenih mest, obdanih večinoma z obzidjem in jarkom, so bile manjše naselbine, na pr. Nauportus (Vrhnika), Neviodunum (Drnovo pri Krškem) in dr. 15 20 25 30 35

V teh mestih in trgih so Rimljani naselili deloma italske kmete in obrtnike, deloma vojake in domačine. Ti so obdelovali polje okrog mesta, pasli tod živino in sadili sadno drevje in trto. V mestu so izdelovali blago za obleko iz volne in lanú ter razno orodje iz lesa, železa, ilovice, usnja itd. Izven mesta ob veliki cesti so pokopavali svoje mrličke, ki so jih sprva sežigali; pozneje pa so cela trupla devali v sarkofage. Na grobovih so postavljali spomenike ter praznovali obletnico, izražujoč s tem ljubezen do rajnih svojcev. 45

Razvajeni Rimljani so si tudi v provincijalnih mestih gradili hiše, kakršne so imeli v Rimu samem, si napeljevali po hišah vodo studenčnico in si napravljali kopališča s podtalno zračno kurjavo (hypocausta) za gorke kopeli.

50 Rimljani so vzeli domačinom vso zemljo in jim pustili samo koče in malo sveta kot najemnikom, ki jih je smel gospodar vsak čas pognati; a gospodarji zemljiščem so bili rimski vojaki in drugi naseljenci. Med te pa so silili tudi mnogi domačini; stopili so pri Rimljanih v službo kot hlapci ali vojaki.

55 Od njih so se naučili bolje obdelovati zemljo, zasajati vinsko trto, rediti živino, izdelovati razne obrtne izdelke ter z njimi tržiti. Naučili pa so se od Rimljanov tudi bojevanja, rimskega bogočastja itd.

Mnogi provincijali, ki so si na tak način prisvojili višjo 60 rimsko prosveto, so potem oholo prezirali manj omikane domačine; dā, sijaj in razkošnost rimske kulture sta jih često tako omamila, da so celó Rimljanom pomagali zatirati svoje rojake.

Rimljani pa so tudi izkoriščali rudnike in fužine, ki so 65 jih bili otvorili, oziroma zgradili že domačini, na pr. v Bitnjah v Bohinju. Fužine so ograjali celó z zidovjem, da bi jih branilo sovražnih napadov.

Rimljani so zgradili po vseh podjarmljenih pokrajinah tudi ceste; znali so jih tako izvrstno in trdno polagati, da je 70 njih sledov še dandanes vse polno po naših krajih („ajdovska cesta“). V prvi vrsti so bile te ceste namenjene seveda vojaškim svrham; po njih so se naglo pomikale rimske vojske iz kraja v kraj, kjerkoli je bilo treba udušiti kak upor ali odbiti sovražen napad. Potem so pa pospeševale tudi trgo-

75 vino — kajti Rimljani so bili tudi premeteni trgovci — ter so sploh služile prometu; po njih so poštni vozovi prevažali državne uradnike in druge odlične potnike.

Izhodišče rimskim cestam po naših pokrajinah je bilo v Ogleju. Oglej je bil glavni vojni tabor in ob enem glavno 80 tržišče. Odtod je bila izpeljana cesta na Koroško čez Križno goro (Plecken) in čez Predel po Zilski dolini na Beljak in prek Krive Vrbe v Virunum, odkoder je tekla dalje skoz Norejo (Neumarkt) v mesto Laureacum proti Donavi. Druga cesta, držeča čez Hrušico in Logatec, je spajala Oglej z Emono, 85 Celjem, Ptujem in je pri Karnuntu dosegala Donavo; iz Emone

je šla cesta tudi prek Neviouduna v Sisek. Tretja glavna cesta je tekla iz Ogleja jugovzhodno proti Trstu, Trsatu, Sisku, dalje proti Carigradu in v Dalmacijo.

Ob cestah so bili miljniki, kažoči daljavo, in hiše za poštarje in potnike. Na gorskih prehodih so stale trdnjave 90 in krčme (taverne). Med večjimi mesti so bile še posebne okrajne (vicinalne) ceste.

Rekli smo že, da izvrstne ceste niso samo pomagale Rimljanom braniti državo, nego da so pospeševale tudi razširjanje njih omike, in sicer v najdaljnjše pokrajine. Trgovci, 95 rimski in židovski, iz Reciye in Dacije, Grki in Sirci, so prevažali po njih zlato, baker, vino, lončeno posodo, sode, kože, vosek, sol, med, planinska zelišča (za zdravila in okusne pijače), železo in jeklo ter železno in jekleno orožje, plašče, dragoceno kožuhovino, nakrasnine itd. Nasprotno pa je pri- 100 hajal jantar od Baltskega morja. Samo orožja niso smeli trgovci izvažati med tuje narode in Germanom je bilo dovoljeno samo po dnevi prestopiti mejo, orožje pa so morali odložiti.

Kakor so bili Rimljani sploh izvrstni stavitelji, tako so znali tudi mojstrski graditi mostove; čez Savo na pr. so na- 105 pravili most pri Črnučah ne daleč od Emone, drugega pri Zidanem mostu. Cesar Trajan pa je dal celó čez Donavo sezidati most, ki je bil tako velikanski, da se še dandanes diviš njega razvalinam pri Ršavi (Orsova) na rumunski meji.

Po večjih rekah in po jezerih so Rimljani tudi plovili, 110 na pr. po Savi in Ljubljanci do Vrhnikke. Ljubljancico so bili uravnali in so po njej vozili kamenje iz loma pri Podpeči v Emono. Za plovitev so jim rabili poleg izdolbenih dreves tudi veliki čolni ali plavi, napravljeni iz zvezanih sodov. Sicer pa je držala čez Ljubljansko barje tudi trdna cesta, katere 115 sledovi so se ohranili do današnjega dne.

Vsa ta kulturna dela so izvrševali vojaki, ki so bili nastanjeni po mestih. Pokončavali so divje zverine, osuševali barja, uravnali rekam struge, kopali prekope, zasajali trte, izdelovali opeko itd. V bližini vojaškega tabora so si postav- 120 ljali trgovci kolibe in tržili med vojaki; obogateli trgovci pa so si sezidali tudi trdne hiše in tako so polagoma nastala okoli vojaških taborov cela mesta.

Josip Apih.

124. Na domu.

1. Jaz vedno le náte sem mislil,
predragi, premili moj dom!
Nikoli te nisem pozabil
in tudi nikdar te ne bom.
2. Srce mi je zmeraj želelo
sem gori v predragi mi kraj,
saj v svetu popačenem doli
strupen pač le našlo je slaj.
3. Resnica še tukaj kraljuje,
nedolžnost še tu je domá,
poštenost pa vsakemu tukaj
nad vse je zaklade svetá.
4. Pozdravljam, vrhovi vas znani,
pozdravljam vas, mile goré!
Zdaj zopet med vami počije
pretrudno se moje srcé.
5. Pozdravljam te, cerkvice bela,
ki lično na griču stojiš;
kak skrbno mi dom moj varuješ
in blagor mu vedno deliš!
6. Pozdravljam, vasica te zala,
najljubša si vedno mi ti;
ko tebe zagledam, se novo
veselje mi v srcu zbudi.
7. Zbudijo spomini se lepi
prejasnih mladostnih mi dni;
med njimi srce se raduje,
med njimi se spet pomladí.

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

Opombe.

Št. 3. Korporal, v ljudski govorici **kapról**, podčastnik z dvema zvezdama; slov. desetnik = poveljnik deseterih mož. Beseda je nastala iz franc. caporal, ital. caporale, poveljnik, od capo, glava; tedaj = vodja majhne čete (12 do 15 mož). — **Slovenske gorice**, vinorodno gričevje, ki se vleče severno od Maribora približno od železniške proge Maribor—Spielfeld proti vzhodu med Dravo in Muro; na njih prebivajo Slovenci. — **Benečanje**, prebivalci mesta Benetek. Benečija je pripadala do leta 1866. k avstrijskemu cesarstvu.

Št. 10. Jaroslav Vrchlický, s pravim imenom Emil Frida, slaven češki pesnik in profesor na praškem češkem vseučilišču, roj. 1853.

Št. 11. Krompir, iz nemške besede Grundbirn. — Slovenska pesnika in pisatelja **Fran Levstik** (roj. 1831 v Spodnjem Retju) in **Josip Stritar** (roj. 1836 Podsmreko) sta ožja rojaka, oba doma v velikolaški okolici na Dolenjskem. Levstik je umrl l. 1887. v Ljubljani, Stritar pa živi na Dunaju kot upokojen gimnazijski profesor.

Št. 15. Krn, zadnji del ladje ali čolna. — **Portič**, mali morski pristan; beseda je nastala iz ital. porto (lat. portus) s slov. končnico -ič.

Št. 16. Krez, grš. Kroisos, kralj v Lidiji, deželi v zapadnem delu Male Azije.

Št. 17. Medija, dežela v Aziji, severnozahodni del Iranske visoke planote, z glavnim mestom Ekbatana; sosednja država na jugu je bila Perzija, na zahodu Asirija, na severozahodu pa Armenija (gl. št. 20.).

Št. 18. Živopisec, po grškem zógraphos, je umetnik, ki živo piše ali riše = slikar. — **Kist**, slikarski čopič. — **Dolgoskuten** je tisti, ki je oblečen v dolg skut; hrvatsko-srbska bes. skut = obleka, halja; torej: angelci v dolgih haljah. — **Čeliti** = poravnavati, gladiti.

Št. 19. Prim. ber. št. 47. iz Čitanke I⁴: Janko Božé in njegova Pika. —

Št. 20. Armenija je bila dežela v Prednji Aziji; glej opombo k št. 17.

Št. 21. Kiklop, grš. Kýklops = okrogloók. — **Trojo**, slavno mesto v Mali Aziji, so bili po desetletnem obleganju razdejali Grki, največ s pomočjo vseh zvijač polnega Odiseja (grš. Odysseús, lat. Ulixes). — **Tulec**, tok za puščice, strelotók; pokrov na tulec nataktniti = lahko delo izvršiti; kakor bi mi rekli: okno zapreti. — **Nikdo**: grš. Útis ima dvojen pomen: 1. nikdo, nobeden; 2. laskavo ime namesto Odysseus; kakor pri nas Niko namesto Nikolaj. Odisej se po tem takem Polifemu ni nalagal, ampak mu je povedal le dvoumno ime.

Št. 22. Pozejdon, bog morja in sploh vsega vodovja (grš. Poseidón, lat. Neptúnus). — **Eol** (grš. Aiolos) je bog vetrov. — **Hermes** (grš. Hermés, lat. Mercurius) je bog kupčije, ob enem je bil pa tudi božji poslanec.

Št. 23. Dunaj, slovanska beseda za Donavo; v tej pesmi se misli na doljeni tek Donave, ki je tvorila nekdanjo mejo med rusko in turško državo. — **Malo-**

ruski narod biva v južni Rusiji v takozvani Ukrajini, v vzhodni Galiciji, v Bukovini in na severnem Ogrskem. Njih narodne junaške pesmi se zovejo **dume**.

Št. 24. Gorjanci se imenuje gorovje, ki se vleče po kranjsko-hrvatski meji od Save do Kolpe; prebivalci ob njih vzhodju na dolenski strani se zovejo **Podgorci**. Del Kranjske onstran Gorjancev se imenuje Bela Krajina, nje prebivalci pa Belokranjci. — **Šentjernejčan**, vino iz šentjernejske okolice; Šentjernej je velika vas na Krškem polju na Dolenjskem.

Št. 26. Divljan, srbsko ime za divjega velikana; od turškega div, orjak, hudič. Prim. to berilo za grško pripovedko o Polifemu, št. 21.

Št. 27. Trinakrija, staro grško ime za Sicilijo; pomeni: Triogelnik = trioglati otok. — **Priamovo mesto** = Troja, katere zadnji kralj je bil Priam (grš. Priamos).

Št. 28. Tartar (grš. Tártaros), prostor v podzemlju, kjer so trpele duše zločincev.

Št. 29. Ajdna, hrib v gornji Savski dolini v bližini Javornika. Prim. nemško Chamissovo pesem „Das Riesenspielzeug“, ki je slične vsebine.

Št. 33. Rabeljsko jezero, malo jezero na Koroškem, ležeče ob vzhodju Predela, blizu goriško-italijanske meje.

Št. 36. Višnja gora, staro mestece na Dolenjskem.

Št. 38. Straža, grič ob vzhodnem bregu Blejskega jezera.

Št. 39. Eta (grš. Oita), gora v Tesaliji. — **Tespičani**, prebivalci mesta Tespije v Beotiji.

Št. 41. Volga, največja evropska reka, ki se izliva v Kaspijsko jezero. — **Luizijana**, ena izmed Združenih severnoamerikanskih držav.

Št. 44. Plutarh (grš. Plútarchos), slaven grški zgodovinar v 1. stol. po Kr.

Št. 45. Durák (ruska beseda) = neumnež, glupec. — **Sobolji kozuh**: sibirski sobol daje rjavkasto kozuhovino, ki velja za najdragocenejšo. — **Bojarji** ali **boljari** so ruski plemenitniki, veleposestniki. — **Aleksander Sergejevič Puškin**, odličen ruski pesnik (1799—1837), sodobnik našega Prešerna.

Št. 46. Lev Nikolajevič Tolstoj, znamenit ruski pisatelj (1828—1910).

Št. 47. Lakonski odgovor imenujemo tudi dandanes kratek, jedrnat odgovor, kakor so jih imeli navado dajati stari Lakonci (Spartanci).

Št. 48. Djaur (izg. džavr) = pes, turška psovka nemohamedancu, posebno kristjanu.

Št. 49. Vaclav Kosmak, češko-moravski pripovedni pisatelj (1843—1898).

Št. 53. Slévia, vas pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Turki so požgali slevsko cerkev l. 1528.

Št. 54. Ivan Sergejevič Turgénjev, slaven ruski pisatelj (1818—1883).

Št. 56. Rubelj je ruski srebrni denar, vreden ok. K 2'50; stoti del rublja je **kopéjka**, ok. 2½ vin. — **Anton Čehov**, moderni ruski pisatelj (1860—1904).

Št. 58. Tuškanec, mestni park tik Zagreba. — **Dolenje mesto** je v nižini ležeči novi del Zagreba, dočim se širi staro mesto na brdu. — „**Dolce far niente**“ (ital. reklo; izg. „dolče far njente“) = „prijetno (je) nič delati“. — **Ivan Tušek** je bil, kakor tudi **Fran Erjavec** (gl. ber. št. 69.), profesor na zagrebški realki (1861—1871), odkoder je prišel na ljubljansko gimnazijo († 1877).

Št. 59. Sveti mesec je bil starim Grkom okoli kresa, t. j. v drugi polovici junija in v prvi julija. — **Azija** je bila Grkom današnja Mala Azija. — **Kirena**, mesto in pokrajina v severni Afriki od Velike Sirte do Egipta (prim.

ber. št. 64.). — **Velika Grecija** (lat. Graecia Magna) so se zvale grške naselbine v južni Italiji. — **Elejci**, prebivalci peloponeške pokrajine Elide, kjer je bila tudi Olimpija. — **Olimpijada**, doba 4 let; Grki so šteli po olimpijadah, pričenši z l. 776. pr. Kr. — **Hérodót**, najstarejši grški zgodovinar, roj. konec 5. stol. pr. Kr.; opisal je perzijske vojne. — **Sofisti** (grš. sophistéš) so bili na Grškem učitelji modroslovja, ki so poučevali često le za denar. — **Pritanēj** (grš. prytaneion), skupna javna obednica.

Št. 61. **Faraoni** so se zvali egiptovski kralji = božji sinovi.

Št. 62. **Tiran** (grš. týrannos) je bil vladar, ki si je vladarsko oblast sam prilastil, samosilnik. Tirani so bili v obče dobri vladarji, kakor na pr. v Atenah Pizístrat (grš. Peisistratos); pozneje še le so bili nekateri tirani zatiralci, trinogi. Najslavnejši tiran v Sirakuzah v Siciliji je bil **Dionizij Starejši** (431—367 pr. Kr.).

Št. 63. **Beduini**, pastirski narod v Arabski in Libijski puščavi.

Št. 64. **Kirenejci** so bili prebivalci mesta Kirene; gl. op. k št. 59. Mesto ob Veliki Sirti, kjer so postavili vrlima Filenoma spomenik, se je zvalo „Philaenorum arae“, t. j. oltar Filencev.

Št. 65. „Vname se strašen boj, ne boj, mesarsko klanje“ — Prešernove besede iz Uvoda k pesmi „Krst pri Savici“.

Št. 67. **Kaira** (arabsko Masr-el-Káhira), glavno mesto v Egiptu, ležeče ob Nilu, šteje okoli 600.000 prebivalcev. Nedaleč od mesta je vas Gizéh (izg. Gizé) s slavnimi piramidami. — **Kiosk** (turška beseda), na stebrih stoječa odprta lesena ali zidana lopa. — **Herodót**, gl. op. k št. 59. — **Beduini**, gl. op. k št. 63. — O grški **Sfingi**, prim. ber. št. 30.

Št. 69. **Karlovec**, mesto na Hrvaškem ob sovdju reke Korane in Kolpe; prejšnje čase je hodilo več Slovencev študirat v Karlovec. — **L. 1821.** je bil v Ljubljani vladarski shod, takozvani **Ljubljanski kongres**; razen več drugih vladarjev sta se ga udeležila tudi avstrijski cesar Franc I. in ruski car Aleksander I. (prim. ber. št. 60. iz Čitanke I⁴). V spomin na ta dogodek se zove trg sredi Ljubljane Kongresni trg. — O učitelju **Ivanetiču** prim. ber. št. 84. — **Državna granica**: do l. 1878. je tvorila Sava mejo proti turški državi. — **Banjaluca**, mesto v Bosni ob reki Vrbasu. L. 1878. je zasedla cesarska armada Bosno in Hercegovino; l. 1908. je proglasil cesar Franc Jožef I. obe deželi za del avstro-ogrske monarhije. — **Genève** (izg. Ženév), **Lausanne** (izg. Lozán) in **Bazel** so mesta v Švici. — **Kostnica** (nem. Konstanz) in **Lindau** sta nemški mesti ob Bodenskem jezeru. — **Verona**, trdnjava v gornji Italiji. — **Železniki**, **Škofja Loka**, **Bled**, **Kamnik** so večji kraji na Gorenjskem. — **Trnovski gozd** je visoka kraška planota na Goriškem blizu kranjske meje, južno od Julijskih Alp. — **Krn**, **Prestreljenik**, **Matajur** so visoke gore na Goriškem. — „**Mravlja**“ (gl. ber. št. 65.). — „**Domače in tuje živali**“, zbirka prirodopisnih knjig, ki jih je izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. — **Rebulja** je goriško belo vino, ki raste na Brdih zapadno od Gorice. — **Teran** je kraško črno vino. — „**Iz potne torbe**“, zbirka jezikoslovnih beležek, ki jih je izdala Slovenska Matica v Ljubljani v raznih svojih Letopisih. — „**Soča**“ je časnik, ki izhaja v Gorici. — **Gradiška**, mesto na Goriškem ob Soči z veliko jetnišnico za moške hudelce.

Št. 70. **Primula** (lat. ime) = pomladanski jeglič ali trobentica.

Št. 78. **Purpala** ali purpela = divji mak, čigar cvet ima purpurnordeče liste.

Št. 79. **Francozi** so l. 1809. zasedli Kranjsko, del Koroške, Primorsko, hrvaško Primorje in Dalmacijo ter iz teh dežel ustanovili upravno pokrajino

pod imenom „Ilirske dežele“ z glavnim mestom Ljubljano. Ta francoska zasedba je trajala do l. 1813. — **Slovenske gorice** (gl. op. k št. 3.).

Št. 81. „Zeleni Jurij“, običaj na Belokranjskem, da hodi mladina na Jurijevo od hiše do hiše koledovat. Eden izmed njih je ves okičen s pomladanskim cvetjem in zelenjem; ta je „zeleni Jurij“. — O **Belokranjcih** gl. op. k št. 24.

Št. 84. Učitelj Ivanetič je omenjen tudi v ber. št. 69. — **Bela Krajina** (gl. op. k št. 24. in 81.).

Št. 85. „Cicifuj“ = sinica; „kuku“ = kukavica; tako se dokaj ptic imenuje po njih naravnem glasu, na pr.: kukavica, prepelica, ščinkavec, krokar, pivka.

Št. 86. **Sveta gora** (lat. Mons sacer), 5 km severovzhodno od Rima. — **Ljudski tribuni** so bili zastopniki in zagovorniki plebejcev, t. j. preprostega ljudstva v Rimu. — **Volščani** (lat. Volsci), staro ljudstvo v Laciji ob reki Liris.

Št. 89. **Vrbsko jezero** je na Koroškem, zapadno od Celovca, imenovano po vasi Vrba (nem. Velden) na zapadnem koncu jezera.

Št. 91. **Bohinj** se imenuje Savska dolina od Bleda do slapa Savice. V Bohinju je več velikih vasi; središče je Bohinjska Bistrica, železniška postaja ob progi Jesenice—Trst; druge vasi so: Srednja vas, Žlan, Koprivnik ali Gorjuše, kjer je bil Valentin Vodnik za župnika. — **Fran Erjavec** (gl. ber. št. 69.) in **Matija Valjavec**, s pisateljskim imenom **Kračmanov**, sta oba bila profesorja na Hrvaškem. — **Čiribirščina** = spakedran jezik; tako se je imenovala pokvarjena zmes jezika Rumuncev in Čičev v severovzhodni Istri. — **Storžec** (nav. Storžič) in **Zaplata** sta gori v Karavankah, severozapadno od vasi Preddvora, doma Valjavčevega; prim. ber. št. 92.

Št. 92. **Storžec** in **Zaplata**, gl. op. k št. 91.

Št. 93. **Virtus** (lat. beseda) = moštvo, močatost; **gravitas** (lat. beseda) = odvažnost, resnost. — **Horacij**, rimski pesnik v Avgustovi dobi (65—8 pr. Kr.). — **Jugurta**, kralj Numidov v severni Afriki, se je vojskoval z Rimljani v 2. stol. pr. Kr. — **Avgust** (Caesar Octavianus Augustus), prvi rimski cesar (30 pr. Kr. — 14 po Kr.).

Št. 95. **Kapitol** (lat. Capitolium, zdaj Campidoglio, izgov. Kampidóljo), rimski Grad, kjer so stala najimenitnejša svetišča in državna poslopja; prim. ber. št. 76. — **Kastor** in **Poluks**, dvojčka, sina Jupitra in Lede, nav. zvana Dioskúra. — **Mark Avrelj** (lat. Marcus Aurelius Antoninus), rimski cesar (161—180 po Kr.); kip Marka Avrelija na Kapitolu je delo slavnega ital. kiparja in slikarja Michelangela (Michelangelo, izg. Mikelándželo). — **Kiklopsko zidovje** = zid, zgrajen iz velikanskih, surovo obdelanih skal, kakršne bi mogli le velikani, kakor so bili Kiklopi, dvigati. — **Mozaik** = tlak ali podoba sestavljena iz obsekanih malih, raznobarnih kamenčkov. — **Toga** = rimska vrhnja halja. — **Rupes Tarpeia** = Tarpejska pečina, odkoder so pehali hudodelce v prepad. — **Un soldo!** (ital.) = en sold; po naše: en vinar. — **Panem et circenses!** (lat.) = kruha in iger v cirku! Krik preprostega rimskega ljudstva, ki je hotelo dobro živeti in se zabavati. — **Forum Romanum** = veliki trg v Rimu. — **Miliarium** (miliarium) **aureum** = zlati miljnik. Miljniki so bili do 2 m visoki valjasti kamni ob cestah, kažoči razdaljo 1 rimske milje (mille passus) = 8 stadijev = 1500 m. — **Bazilika** (grš. basiliké), sprva: kraljeva palača; pri Rimljanih: tržnica in sodišče; pozneje: cerkev v slogu rimske bazilike. — **Amulet** (lat. amulétum) = svetinjica kot varstvo proti nesrečam, boleznim, urokom itd. — **Curia Iulia** (izg. Kúrija Júlíja) = zbornica rim. senata. — **Rostrum**, prav za

prav: **rostra**, govorniški oder, okrašen z rilci razbitih bojnih ladij (lat. rostrum = kljun, rilec). — **Hic est!** (lat., izg. hik est) = tá-le je! — **Io, triumphe** (izg. ió triúmfe): Hoj, slava! (klic pri slavnostnem izprevodu). — **Fanfारे**, dolgocevne trobente. — **Timijan**, dragocena dišava iz rastline timijana. — **Actum est** (izg. aktum est) = storjeno je, končano je. — **Galilejski ribič** = sv. Peter.

Št. 96. Goreče puščave Libije = vroče puščave v Libiji v severni Afriki. — **Od Taga — do Efrata in Nila** = od skrajnega zapada do vzhoda. — **Tagus** (zdaj špan. Tajo, portug. Tejo), reka na Španskem, ki se izliva pri Lizboni v Atlantski ocean. — **Orel rimski** = orel na bojnih znamenjih kot znak rimskega gospodstva. — **Audetrium** je današnji Múć, mesto v Dalmaciji, na severni strani od Spleta. Rimljani so ga oblegali leta 10. po Kr. — **Legija** (lat. legio), oddelek rimske vojske, slično kakor naš polk ali regiment; legija je štela 4000 do 6000 mož; deseti del legije je **kohorta**. — **Mart** (lat. Mars, rod. Martis) = rimski bojni bog. — **Ilirija** je bila v rimski dobi ozemlje od Jadranskega morja (prek današnje Dalmacije, Bosne in Slavonije) do Donave. Gl. op. k št. 79.

Št. 97. Omnibus (iz lat. ómnibus = vsem, za vse), velik krit voz z okni in sedeži. — **Zvezda** = drevored sredi Ljubljane na Kongresnem trgu (gl. op. k št. 69.), kjer se pota na sredi križajo v obliki zvezde. — **Kapról**, korporal (gl. op. k št. 3.). — **Srp pod brado**: javni stražniki (policisti) nosijo okrog vratú obešen kovinski ščit v podobi polmeseca. — **Škric** = človek v gosposki obleki (zaničljivo). — **Rene**, dve medeni plošči kot glasbeno orodje.

Št. 103. Jean Lafontaine (izg. Žan Lafontén), francoski pisatelj iz 17. stol. (1621—1695), znan po svojih pravljicah in basnih.

Št. 104. Šembiljsko prorokovanje = prorokba stare Sibile. Sibila je bila v dobi rimskih kraljev bajna prorokinja, ki je prorokovala dogodbe rimskega naroda; pozneje so imenovali neko zbirko prorokovanj za vse čase — Sibilske knjige; odtod slovenska popačena beseda: šembiljski. — **Desetina**, deseti del vseh pridelkov, ki so ga morali do l. 1848. kmetje oddajati grajščakom.

Št. 105. Gorjanci (gl. op. k št. 24.). — **Vlahi** se imenujejo v Beli Krajini staroverci, t. j. zedinjeni katoliki (uniati), ki imajo pri službi božji cerkveno-slovenski obredni jezik. — **Marijino Celje** (nem. Mariazell), sloveča božja pot na Zgornjem Štajerskem.

Št. 106. Hromota čemerna = čemeren hromec. — **Vinske mušice** = vinski bratci, pivci.

Št. 107. Cesar Jožef II., sin cesarice Marije Terezije, je bil jako priljubljen, ljudomil vladar (1780—1790); rad je občeval s preprostim ljudstvom. — **Novi Ples** ali **Jožefov** (Josefstadt) je trdnjava, ki jo je dal sezidati Jožef II. na Češkem ob gornjem teku reke Labe. V okolici tega mesta so: Jaromir, Olešnica, Dobruška, Rihnov (nem. Reichenau). — **Božena Němcová**, odlična češka pisateljica (1820—1862); njeno povest „Babica“ je poslovenil France Cegnar.

Št. 111. Neron, rimski cesar (54—68), je hudo preganjal kristjane.

Št. 113. „O bella Napoli — addio!“ (ital.) = „O lepi Neapol — z Bogom!“ Tako se glasi začetek ital. narodne pesmi. — **Nápoli** (ital. ime, iz grš. Neápolis = Novo mesto, nem. Neapel), največje italijansko mesto, ki ima nad 600.000 prebivalcev. — **Kapri**, otok v Neapolskem zalivu. — **Sorént** (ital. Sorrénto), mesto ob Neapolskem zalivu. — **Utva** = labod. — **Sfinga** = uganka; prim. ber. št. 30. — **Mandolina**, glasbeno orodje, podobno naši tamburici. — **Signorá** (ital., izg. sinjóra), gospá.

Št. 114. Santa Lucia (ital., izg. Santa Lučija), neapolski mestni del, ležeč ob morski obali. — **Resina**, mesto ob Neapolskem zalivu. — **Pugliano** (izg. Puljano), selo ob vznožju Vezuvijskega. — **Cook** (angl. ime, izg. Kūk), angleško potovalno podjetništvo, ki ima svoje urade po vsej zemlji; tudi je dalo zgraditi železnico na Vezuvijski. — **Lacrimae Christi** (lat. = solze Kristove) je ime zlatorumenemu vezuvijskemu vinu. — **Observatorij** (iz lat. observatorium) se imenuje znanstven zavod za opazovanje raznih naravnih pojavov. V Ljubljani na pr. imamo potresno opazovalnico; na Obirju (Ojstrcu) na Koroškem vremensko (meteorološko) opazovalnico. — **Terasa** (nemški Terrasse), ploščad nasute zemlje, često tlakana in ograjena. — **Lira**, laški srebrni denar = ok. 90 vin.; stoti del lire je centesimo (izg. čentézimo). — **Pompeji** je bilo bogato mesto, ki ga je z mestoma Herculaneum in Stabiae uničil izbruh Vezuvijskega l. 79. po Kr. — **Karol III.** je bil kralj španski in obeh Sicilij (neapolskega kraljestva); umrl l. 1788. — **Fiorelli**, italijanski starinoslovec, ki je vodil izkopavanja v Pompejih. — **Orientalci**, prebivalci orientala, t. j. vzhoda.

Št. 115. „Buona sera!“ (ital. pozdrav) = dober večer! — **Lazzarone** (ital.), postopač; zaničljivo ime za preprostega Neapolitanca.

Št. 116. Birmingham (izg. Bōrmingām), veliko obrtno mesto na Angleškem, ki ima nad 600.000 prebivalcev in šteje nad 1600 tovarnen. — **Babel**, hebrejsko ime za Babilon, znan po svojem visokem stolpu. — **Misisani**, indijanski rod, bivajoč ob reki Misisipi v Severni Ameriki. — **Toskansko** (ital. Toscana), pokrajina v srednji Italiji z glavnim mestom Firenze (Florenca). — **Domžale**, obrtna vas, 14 km severno od Ljubljane, z več tovarnami za slamnike.

Št. 117. Kranjski panji so okrašeni na prednji končnici navadno s kako sliko. — **Vojska kralja Matjaža**: prim. ber. št. 104. — **Mravljinja kislina** je bistvena sestavina čebelnega strupa.

Št. 119. Element (lat. bes.), prvina, živelj, življenska snov. — **Akvarij** (iz lat. aquarium), umetni vodnjak ali shramba za gojitev povodnih živali. — **Kúpola** = poloblast obok. — **Delničar** = lastnik delnice in ob enem deležnik dobička pri delniškem podjetju. — **Alfred Brehm**, slaven nemški naravoslovec (1829—1884).

Št. 121. Jan Neruda (izg. Jan Néruda), češki pisatelj (1834—1891).

Št. 123. Trojane, vas na kranjsko-štajerski meji, kjer je bila rimska postaja Atrans (Atrante). — **Ponteba**, laško mesto tik ob koroški meji; na avstrijski strani je trg Pontabelj. — **Sarkofag** (grš. beseda), kamenita rakev, izklesana navadno iz enega kosa. — **Bitnje**, vas v Bohinju (gl. op. k št. 91.). — **Hrušica**, kraška planota med Vipavo in Logatcem na Kranjskem. — **Miljniki**: gl. op. k št. 95. — **Zidani most**, vas ob izlivu Savinje v Savo.

KAZALO.

A. Berila zaporedoma.

	Stran
1. Slovo	Josip Pagliaruzzi-Krilan 3
2. Materina beseda	Anton Martin Slomšek 3
3. Korporal France Gornik iz Slovenskih goric	France Hubad 4
4. Sirota — kraljica	Cvetko Golar 6
5. Skrb in Smrt (Hrv. nar. prip.)	Janez Božič 6
6. V boj!	Josip Stritar 9
7. Siromak črevljar in njegova goska	Ivan Navratil 9
8. Sveti kelih	Anton Medved 12
9. Mladost v pregovoru	Zbral Jakob Sket 12
10. Lovska pesem	Po J. Vrchlickem — O. Župančič 13
11. Kako sva z Levstikom krompir pekla	Josip Stritar 13
12. Košuta in vinska trta	France Metelko 15
13. Kmetiška	Leopold Turšič 16
14. Zdravilno jabolko (Nar. pravlj.)	Josip Freuensfeld 16
15. Ribičev strah	Anton Aškerc 19
16. Krez in Solon	Matija Vrtovec 21
17. Mladost perzijskega kralja Kira	Josip Starè 21
18. Živopisec in Marija	France Ievstik 24
19. Naša kavka	Josip Stritar 26
20. Tigran in Tala	Anton Medved 27
21. Odisej pri Kiklopu Polifemu	Josip Wester 28
22. Odisej pri čarovnici Kirki	Josip Wester 32
23. Bôra (Maloruska snov)	Oton Župančič 33
24. Velikani	Janez Trdina 34
25. Kašljan in Boštjan	Anton Aškerc 35
26. Divljan (Srbska nar. pravlj.)	Gregorij Krek 37
27. Odisej pri Fejakih	Josip Starè 38
28. Odisej zopet doma	Josip Starè 41
29. Orjaki na Ajdni (Gorenjska prip.)	Vida Jerajeva 45
30. Edip in Sfinga	Josip Wester 46
31. Uganke (1. Rak. 2. Veriga. 3. Ura. 4. Nebo. 5. Kolo-vrat. 6. Past-pest- post-pust)	Josip Stritar 47
32. O beli kači (Nar. pravljica I.)	Josip Jurčič 48
(Nar. pravljica II.)	Josip Novak 48
33. Rabeljsko jezero	Simon Gregorčič 49

34. Kristus in kača	Janez Trdina	52
35. Zimska pesem	Vida Jerajeva	53
36. Kozlovska sodba v Višnji gori	Josip Jurčič	53
37. Zimski večer	Simon Jenko	60
38. Modras	Matej Tonejec-Samostal	60
39. Leonida s Spartanci pri Termopilah	Anton Umek	65
40. Sveti večer starega Marka	Alojzij Merhar-Sardenko	67
41. Žaba	Fran Erjavec	68
42. Skopuh	Josip Stritar	72
43. O torklji	Andrej Mejač	73
44. Grške sege in navade	Matija Vrtovec	73
45. Bajka o ribiču in ribici	Po Al. S. Puškinu — Anton Aškerc	76
46. Odkod je zlo na svetu	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	81
47. Vzgoja pri Atencih in Spartancih	Josip Apih	82
48. Brodnik	Anton Aškerc	85
49. Suženj Dobrodej	Po V. Kosmáku — Jožef Gruden	86
50. Drobnice	Josip Stritar	89
51. Novo leto na Tolminskem	Josip Pagliaruzzi-Krilan	90
52. Kaj je bolje?	Zbral Jakob Sket	92
53. Turki na Slevici	Josip Stritar	93
54. Berač	Po I. Turgenjevu — A. Hudovernik	95
55. Stari oglar	Josip Stritar	96
56. Ivanček	Po Ant. Čehovu — Iv. Podgornik	96
57. Mrjasec in medved	Josip Stritar	98
58. Krokro na zagrebški realki	Ivan Tušek	99
59. Olimpijske igre	Maks Pleteršnik	102
60. Demosten	Anton Župančič	105
61. Nil	Anton Aškerc	107
62. Damoklejev meč	Jurij Kobe	108
63. Pod palmami	Anton Aškerc	108
64. Brata Filena	Mihael Opeka	109
65. Mravlja	Fran Erjavec	109
66. Pesem žerjavov	Leopold Lénard	118
67. K piramidam in Sfingu	Francišek Lampè	118
68. Zarja	Oton Župančič	123
69. Fran Erjavec	Francišek Levec	123
70. Primula	Simon Gregorčič	133
71. Leskova vejica	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	133
72. Lastovkam	Simon Gregorčič	135
73. Gostovanje pri najvišjem bitju	Po I. Turgenjevu — A. Hudovernik	135
74. Petelin in gosak	Ksaver Meško	136
75. Sirota Jerica (Nar. pes.)	Matija Valjavec	148
76. Kapitolske gosi	Fran Erjavec	149
77. Štempihar	Matija Valjavec	149
78. Svatba na poljani	Cvetko Golar	151
79. Junaška žena	France Hubad	152
80. Lesena skleda	Matija Valjavec	153
81. Na Jurijevo (Belokranjski običaj)	Oton Župančič	154

	Stran
82. Orel in srna	Dragotin Kette 155
83. Živali v pregovoru	Zbral Jakob Sket 155
84. Učitelj Martin Ivanetič	Josip Stritar 155
85. V gozd!	Vida Jerajeva 159
86. Mark Koriolan	Josip Starè 159
87. Stari hrast	Josip Stritar 160
88. Pomlad	Anton Umek 161
89. Vrbsko jezero (Nār. prip.)	Anton Oliban 161
90. Vojaci na poti	Simon Gregorčič 163
91. V mislih na vrhu Triglava	Janez Mencinger 164
92. Ovsenjāk	Matija Valjavec 167
93. Rimska država pod prvim cesarjem	Fran Wiesthaler 169
94. Gozdno svetišče	Anton Funtek 171
95. Na Kapitolu	Fran S. Finžgar 171
96. Ilirska tragedija	Anton Aškerc 176
97. Prvikrat v Ljubljani	Rado Murnik 177
98. Planinska	Ivan Resman 184
99. Zakaj je vsak dren kriv (Nār. pravljica)	Franjo Marn 185
100. Divje deklice	Anton Hribar 186
101. Bela krizantema	Ivan Cankar 188
102. Ptica pivka	Matija Valjavcc 189
103. Hrast in trstika	Po J. Lafontainu — Del. Glazar 189
104. Prorokovanje o kralju Matjažu	Josip Jurčič 190
105. Cvetnik	Janez Trdina 193
106. Uganka (Jezik)	France Levstik 195
107. Kako se je seznanila babica s cesarjem Jožefom	Po Bož. Nēmcovi — Fr. Cegnar 196
108. Vrba	Josip Stefan 200
109. Topol	Miroslav Vilhar 201
110. Lipa oblagodarjena	Janez Trdina 201
111. Žive plamenice	Anton Funtek 202
112. Rastline v pregovoru	Zbral Jakob Sket 204
113. „O bella Napoli — addio!“	Anton Aškerc 205
114. Izlet na Vezuviu in v Pompeje	Josip Tomiņšek 206
115. Vezuviu	Anton Aškerc 209
116. Steblo in klas	Franjo Marn 210
117. Nočni napad	France Pengov 214
118. Rada	Josip Pagliaruzzi-Krilan 217
119. Zoološki vrt in akvarij v Berlinu	Josip Tomiņšek 219
120. Te gore!	Engelbert Gangl 223
121. Dan in Noč	Po J. Nerudi — Pavel Pestotnik 224
122. Sejalec	Cvetko Golar 224
123. Naša domovina za Rimljanov	Josip Apih 224
124. Na domu	Josip Pagliaruzzi-Krilan 228

B. Berila po imenih pisateljev.

Apih Josip	Stran	Golar Cvetko	Stran
47. Vzgoja pri Atencih in Spartancih	82	4. Sirota — kraljica	6
123. Naša domovina za Rimljanov	224	78. Svatba na poljani	151
Aškerc Anton		122. Sejalec	224
15. Ribičev strah	19	Gregorčič Simon	
25. Kašljan in Boštjan	35	33. Rabeljsko jezero	49
48. Brodnik	85	70. Primula	133
61. Nil	107	72. Lastovkam	135
63. Pod palmami	108	90. Vojaci na poti	163
96. Ilirska tragedija	176	Hribar Anton	
113. „O bella Napoli — addio!“	205	100. Divje deklice	186
115. Vezuviju	209	Hubad France	
Božič Janez		3. Korporal France Gornik iz Slovenskih goric	4
5. Skrb in Smrt (Hrvatska nár. pripovedka)	6	79. Junaška žena	152
Cankar Ivan		Jenko Simon	
101. Bela krizantema	188	37. Zimski večer	60
Čehov Anton		Jerajeva Vida	
56. Ivanček (Iz ruščine Ivan Podgornik)	96	29. Orjaki na Ajdni (Gorenjska pripovedka)	45
Erjavec Fran		35. Zimska pesem	53
41. Žaba	68	85. V gozd!	159
65. Mravlja	109	Jurčič Josip	
76. Kapitolske gosi	149	32. O beli kači I. (Nár. pravlj.)	48
Finžgar Fran Seraf.		36. Kozlovska sodba v Višnji gori	53
95. Na Kapitolu	171	104. Prorokovanje o kralju Matjažu	190
Freuensfeld Josip		Kette Dragotin	
14. Zdravilno jabolko (Nár. pravljica)	16	82. Orel in srna	155
Funtek Anton		Kobé Jurij	
94. Gozdno svetišče	171	62. Damoklejev meč	108
111. Žive plamenice	202	Kosmák Vaclav	
Gangl Engelbert		49. Suženj Dobrodej (Iz češčine Jožef Gruden)	86
120. Te gore!	223	Krek Gregorij	
Glažar Delimir		26. Divljan (Srbska nár. pravlj.)	37
103. Hrast in trstika (Iz franc. po Jeanu Lafontainu)	189		

Lampè Francišek	Stran	Oliban Anton	Stran
67. K piramidam in Sfingu	118	89. Vrbsko jezero (Nār. prip.)	161
Lénard Leopold		Opeka Mihael	
66. Pesem žerjavov	118	64. Brata Filena	109
Levec Francišek		Pagliaruzzi-Krilan Josip	
69. Fran Erjavec	123	1. Slovo	3
Levstik France		51. Novo leto na Tolminskem	90
18. Živopisec in Marija	24	118. Rada	217
106. Uganke	195	124. Na domu	228
Marn Franjo		Pengov France	
99. Zakaj je vsak dren kriv (Nār. pravljica)	185	117. Nočni napad	214
116. Steblo in klas	210	Pleteršnik Maks	
Medved Anton		59. Olimpijske igre	102
8. Sveti kelih	12	Puškin Aleksander Sergejevič	
20. Tigran in Tala	27	45. Bajka o ribiču in ribici (Iz ruščine Anton Aškero)	76
Mejač Andrej		Resman Ivan	
43. O torklji	73	98. Planinska	184
Mencinger Janez		Sket Jakob	
91. V mislih na vrhu Triglava	164	9. Mladost v pogovoru	12
Merhar-Sardenko Alojzij		52. Kaj je bolje?	92
40. Sveti večer starega Marka	67	83. Živali v pogovoru	155
Meško Ksaver		112. Rastline v pogovoru	204
74. Petelin in gosak	136	Slomšek Anton Martin	
Metelko France		2. Materina beseda	3
12. Košuta in vinska trta	15	Starè Josip	
Murnik Rado		17. Mladost perzijskega kralja Kira	21
97. Prvikrat v Ljubljani	177	27. Odisej pri Fejaki	38
Navratil Ivan		28. Odisej zopet doma	41
7. Siromak črevljar in njegova goska	9	86. Mark Koriolan	159
Němcová Božena		Stefan Josip	
107. Kako se je seznanila babica s cesarjem Jožefom (Iz češčine France Cegnar)	196	108. Vrba	200
Neruda Jan		Stritar Josip	
121. Dan in Noč (Iz češčine Pavel Pestotnik)	224	6. V boj!	9
Novak Josip		11. Kako sva z Levstikom krompir pekla	13
32. O beli kači II. (Nār. pravljica)	48	19. Naša kavka	26
		31. Uganke	47
		42. Skopuh	72
		50. Drobnice	89
		53. Turki na Slevici	93

Stritar Josip	Stran	Umek Anton	Stran
55. Stari oglar	96	39. Leonida s Spartanci pri Ter-	
57. Mrjasec in medved	98	mopilah	65
84. Učitelj Martin Ivanetič	155	88. Pomlad	161
87. Stari hrast	160	Valjavec Matija	
Tolstoj Lev Nikolajevič		75. Sirota Jerica (Nar. pesem)	148
46. Odkod je zlo na svetu (Iz		77. Štampilhar	149
ruščine Josip Wester)	81	80. Lesena skleda	153
71. Leskova vejica (Iz ruščine		92. Ovsenjāk	167
Josip Wester)	133	102. Ptica pivka	189
Tomišček Josip		Vilhar Miroslav	
114. Izlet na Vezuvij in v Pom-		109. Topol	201
peje	206	Vrchlický Jaroslav	
119. Zoološki vrt in akvarij v		10. Lovska pesem (Iz češčine	
Berlinu	219	Oton Župančič)	13
Tonejec-Samostal Matej		Vrtovec Matija	
38. Modras	60	16. Krez in Solon	21
Trdina Janez		44. Grške šege in navade	73
24. Velikani	34	Wester Josip	
34. Kristus in kača	52	21. Odisej pri Kiklopu Polifemu	28
105. Cvetnik	193	22. Odisej pri čarovnici Kirki	32
110. Lipa oblagodarjena	201	30. Edip in Sŕinga	46
Turgenjev Ivan Sergejevič		Wiesthaler Fran	
54. Berač (Iz ruščine Aleksander		93. Rimska država pod prvim	
Hudovernik)	95	cesarjem	169
73. Gostovanje pri najvišjem		Zupančič Anton	
bitju (Iz ruščine Aleks.		60. Demosten	105
Hudovernik)	135	Župančič Oton	
Turšič Leopold		23. Bōra (Maloruska snov)	33
13. Kmetiška	16	68. Zarja	123
Tušek Ivan		81. Na Jurijevo (Belokranjski	
58. Krokār na zagrebški realki	99	običaj)	154

K
18124

821-82(075.3)

000023015

COBISS